

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

FİNANSAL KRİZLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE
YENİDEN YAPILANDIRMA ÇALIŞMALARI

MASTER TEZİ

Hazırlayan
Burçin YILMAZ KARANFİLLİK

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ömer Tanju DURUSOY

144865

Ankara-2004

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Burçin YILMAZ KARANFİLLİK'e ait Finansal Krizlerin Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkileri ve Yeniden Yapılandırma Çalışmaları adlı çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(imza)

Başkan Doç. Dr. Selahattin TOGAY
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(imza)

Üye Yrd. Doç. Dr. Ömer Tanju DURUSOY
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(imza)

Üye Yrd. Doç. Dr. Kürşat YALÇINER
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Finansal deregülasyon süreci ile birlikte pek çok gelişmekte olan ülkede finansal krizler yaşanmaya başlamıştır. Yaşanan krizlerin finansal sistemi tehdit eder hale dönüşmesi, bu konuda önlemler alınması gereğini ortaya koymuştur.

Son dönemde Türkiye’de yaşanan finansal krizlerin ülke ekonomisi üzerinde son derece olumsuz etkileri olmuştur. Makro ekonomik istikrarın sağlanamamış olması nedeniyle kırılgan yapıya sahip olan bankacılık sektörü de bu krizden olumsuz yönde etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Kriz sonrasında sistemin yeniden yapılandırılmasına ilişkin başlatılan çalışmalar halen devam etmektedir. Bu tez çalışmasında finansal krizlerin bankacılık sektörü üzerinde yaratmış olduğu etkiler incelenerek, yeniden yapılandırma konusunda sürdürülen çalışmalar ile birlikte kaydedilen gelişmelerin tespit edilmesine çalışılmaktadır.

Çalışma süresince yardımlarından dolayı tez danışmanım Yrd. Doç Dr. Ömer Tanju Durusoy’a teşekkürlerimi sunarım.

Ankara, 2004

BurçinYILMAZ KARANFİLLİK

GİRİŞ.....	1
1. FİNANSAL KRİZ İLE İLGİLİ TANIM VE SINIFLANDIRMALAR.....	3
1.1. Finansal Krizler İle İlgili Tanımlamalar.....	3
1.2. Finansal Kriz Türleri	5
1.2.1. Para Krizleri	5
1.2.2. Bankacılık Krizleri	6
1.2.2.1. Bankacılık Sisteminin Taşıdığı Riskler.....	8
1.2.3. Sistemik Finansal Krizler.....	11
1.2.4. Dış Borç Krizleri	11
1.3. Finansal Kriz Teorileri	12
1.3.1. Yeni Keynesci Okul Ve Finansal Krizler	12
1.3.2. Post Keynesci Okul Ve Finansal Krizler	14
1.3.3. Monetarizm Ve Finansal Krizler	18
1.4. Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Kuramsal Modeller	22
1.4.1. Birinci Nesil Modeller	22
1.4.2. İkinci Nesil Modeller	25
1.4.3. Üçüncü Nesil Modeller	27
1.5. Finansal Krizlerin Kökenleri	30
2. DÜNYADA YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER	32
2.1. 1992-1993 Döviz Kuru Mekanizması Krizi.....	32
2.2. 1994 Meksika Krizi.....	34
2.2.1. Krizin Gelişimi Ve Nedenleri.....	34
2.2.2. Yeniden Yapılandırma Çalışmaları	38
2.2.1.1. Likidite Sağlanması	39
2.2.1.2. Sermaye Yapılarının Güçlendirilmesi	39
2.2.1.3. Firma Yeniden Yapılandırması	40
2.2.1.4. Yeniden Yapılandırma İle İlgili Genel Değerlendirmeler	40
2.3. Güney Doğu Asya Krizi.....	41
2.3.1. Krizin Gelişimi Ve Nedenleri.....	41
2.3.1.1. Sabit Döviz Kuru Sistemi ve Giderek Artan Cari Açıklar.....	43
2.3.1.2. Dış Ticaret Gelişmeleri	44
2.3.1.3. Sermaye Hareketleri.....	45
2.3.1.4. Kısa Vadeli Dış Borçlar.....	47
2.3.1.5. Mali Sistemdeki Dengesizlikler	48
2.3.2. Yeniden Yapılandırma Çalışmaları	49

2.3.2.1. Mevduat Sigortası.....	50
2.3.2.2. Aktif Yönetim Şirketleri	50
2.3.2.3. Birleşme ve Devralmalar	51
2.3.2.4. Sermaye Artırımları	51
2.3.2.5. Firma Yeniden Yapılandırılması	52
2.3.2.6. Yeniden Yapılandırma İle İlgili Genel Değerlendirme	53
2.4. Rusya Krizi	53
2.5. Arjantin Krizi	55
2.5.1. Krizin Gelişimi Ve Nedenleri.....	55
2.5.2. Yeniden Yapılandırma Çalışmaları	60
2.5.2.1. Konvertibilite Planı.....	61
2.5.2.2. 1995 Tekila Krizi	61
2.5.2.3. 2001 Krizi ve Sonrası	64
2.5.2.4. Yeni Yapılandırma İle İlgili Genel Değerlendirme	66
3. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ VE FİNANSAL KRİZLER.....	68
3.1. Cumhuriyet Öncesi Türk Bankacılığı	68
3.2. 1923-1932 Arası Dönemi	69
3.3. 1933-1943 Arası Dönem	69
3.4. 1944-1959 Arası Dönem	70
3.5. 1960-1979 Arası Dönem	70
3.6. 1980-1989 Arası Dönem	71
3.7. 1990-1993 Arası Dönem	75
3.8. 1994 Finansal Krizi Ve Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri	77
3.8.1. Krizin Gelişimi	77
3.8.2. Krize Sebep Olan Faktörler.....	79
3.8.3. 1994 Krizin Bankacılık Sistemi Üzerine Etkileri.....	80
3.8.3.1. Aktif Yapısındaki Değişim.....	81
3.8.3.2. Pasif Yapısındaki Değişim.....	84
3.8.3.3. Gelir Gider Yapısındaki ve Karlılık Performansındaki Değişim...	86
3.8.3.4. Operasyonel Yapısındaki Değişim	88
3.8.4. 1994 Krizi Sonrasında Alınan Önlemler Ve 5 Nisan Kararları	89
3.9. 1995-1999 Yılları Arası Dönem.....	91
3.9.1. 1999 Yılı Stand-By Anlaşması Ve 22 Aralık Bankacılık Operasyonları	92

3.10. 2000 Sonrası Dönem	99
3.10.1. Kasım 2000 Krizi	100
3.10.2. Şubat 2001 Krizi	103
3.10.3. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerine Sebep Olan Faktörler	105
3.10.4. Kasım 2000 Ve Şubat 2001 Krizlerinin Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri	111
3.10.4.1. Bankacılık Sisteminin Aktif Yapısındaki Değişim	113
3.10.4.2. Pasif Yapısındaki Değişim	116
3.10.4.3. Gelir Gider Yapısındaki Ve Karlılık Performansındaki Değişim	120
3.10.4.4. Operasyonel Yapısındaki Değişim	122
3.10.5. Kriz Sonrasında Alınan Önlemler Ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı	123
3.10.5.1. Maliye Politikası	125
3.10.5.2. Para Politikası	125

4. YENİDEN YAPILANDIRMA ÇALIŞMALARI VE SEKTÖRÜN GELECEĞİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER..... 127

4.1. Yeniden Yapılandırma Konusundaki Uygulamalar	127
4.1.1. Bankacılık Sistemine Olan Güvenin Geri Kazanılması	128
4.1.2. Devlet Müdahalesi İçin Yasal Sürecin Kurulması	129
4.1.3. Finansal Yapısı Bozuk Bankalara Müdahale Edilmesi	129
4.1.4. Banka Yeniden Yapılandırması İçin Yapısal Önlemlerin Alınması	130
4.2. Türkiye’de Uygulamaya Konan Yeniden Yapılandırma Programı .	131
4.2.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması	133
4.2.1.1. Finansal Açıdan Yeniden Yapılandırma	134
4.2.1.2. Operasyonel Açıdan Yeniden Yapılandırma	136
4.2.1.3. Kamu Bankalarının Karlılık Performansındaki ve Bilanço Kalemlerindeki Gelişmeler	136
4.2.2. TMSF Bünyesindeki Bankaların Çözümlemesi	138
4.2.2.1. Finansal Açıdan Yeniden Yapılandırma	139
4.2.2.2. Operasyonel Açıdan Yeniden Yapılandırma	141
4.2.3. Özel Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması	141
4.2.3.1. Döviz Açık Pozisyonlarının Azaltılması	143
4.2.3.2. Sermaye Yapılarının Güçlendirilmesi	144
4.2.3.3. Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması	146
4.2.3.4. Varlık Yönetimi Şirketlerinin Kurulması	147
4.2.3.5. Devir Ve Birleşmelerin Özendirilmesi	147
4.2.3.4. Program Kapsamındaki Bankaların Performans Değerlendirmesi	148
4.3. Yeniden Yapılandırma İle İlgili Genel Değerlendirme ve Geleceğe Dönük Beklentiler	153

SONUÇ	159
KAYNAKÇA.....	169
EKLER	179
ÖZET	242

KISALTMALAR CETVELİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DTM	:	Dış Ticaret Müsteşarlığı
ERM	:	Avrupa Döviz Kuru Mekanizması
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KKBG	:	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
NAFTA	:	Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
NİV	:	Net İç Varlıklar
POAŞ	:	Petrol Ofisi Anonim Şirketi
TBB	:	Türkiye Bankalar Birliği
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEFE	:	Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TL	:	Türk Lirası
TMSF	:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TPKK	:	Türk Parasının Kıymetini Koruma
TÜFE	:	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜSİAD	:	Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği
USD	:	Amerikan Doları
YP	:	Yabancı Para

TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ

Tablo 1	Arjantin 1994 Yılı Kamu Bütçe Dengesi (Milyar Peso)	37
Tablo 2	Cari İşlemler Açığı / GSYİH (%) G.Doğu Asya Ekonomileri	44
Tablo 3	Sermaye Akışlarının GSYİH içerisindeki Oranı (%) -Tayland	46
Tablo 4	Sermaye Akışlarının GSYİH içerisindeki Oranı (%) -Malezya	46
Tablo 5	Sermaye Akışlarının GSYİH içerisindeki Oranı (%) - Endonezya	46
Tablo 6	Sektörlere Göre Yurtdışı Bankalara Olan Borçlar (milyar USD) -Tayland/ Endonezya/ Malezya	48
Tablo 7	1992-2001 Döneminde Dış Ticaret Dengesindeki Değişim (Milli Gelire Oranı-%) -Arjantin	58
Tablo 8	1992-2000 Döneminde Reel GSYİH ve Fiyatlardaki Değişim (%) -Arjantin	59
Tablo 9	Likit Aktifler / (Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar) (%) (Mart 1993-Aralık 1994)	80
Tablo 10	Likit Aktifler/ T. Aktifler (%) (Mart 1993-Aralık 1994)	82
Tablo 11	Likit Aktiflerin Toplam Aktifler içerisindeki Dağılımı (%) (Mart 1993-Aralık 1994)	82
Tablo 12	Toplam Krediler / Toplam Aktifler (%) (Mart 1993-Aralık 1994)	83
Tablo 13	Takipteki Krediler / Toplam Krediler (%) (Mart 1993-Aralık 1994)	84
Tablo 14	Toplam Mevduat / T. Pasifler (%) (Mart 1993-Aralık 1994)	84
Tablo 15	Vadesiz Mevduat (TL, YP) ve Vadeli Mevduatın (TL,YP) Toplam Mevduat içerisindeki Payı (Mart 1993-Aralık 1994)	85
Tablo 16	Toplam Mevduat Dışı Kaynak / T. Pasifler (%) (Mart 1993-Aralık 1994)	86
Tablo 17	Mevduat Dışı Kaynakların Dağılımı (%) (Mart 1993-Aralık 1994)	86
Tablo 18	Bankacılık Sistemi Gelir Tablosu Kalemleri (Trilyon TL) (Mart 1993-Aralık 1994)	87

Tablo 19	Karlılık ve Gelir Gider Yapısı ile İlgili Rasyolar (Mart 1993-Aralık 1994)	88
Tablo 20	Yıllar İtibariyle Şube Sayısı (1992,1996)	88
Tablo 21	Yıllar İtibariyle Personel Sayısı (1992-1996)	89
Tablo 22	Yıllar İtibariyle Büyüme Hızları, TEFE Artış Oranları, KSGB, KSGB/GSMH	93
Tablo 23	Yıllar İtibariyle İç Borç Stoku, İç Borç Stoku/ GSMH, İç Borçlanma Faiz Oranları, İç Borçlanma Vade Yapısı	94
Tablo 24	Interbank Gecelik Faiz Oranları (%)	102
Tablo 25	Cari İşlemler Açığı, Doğrudan Yatırımlar ve Portföy Yatırımları (milyon USD)	108
Tablo 26	Likit Aktifler / (Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar) (%) (Aralık 1999-Haziran 2001)	112
Tablo 27	Bankacılık Sisteminin Döviz Pozisyon Açığı (Milyon Dolar) (Aralık 1999-Haziran 2001)	113
Tablo 28	Likit Aktifler/ T. Aktifler (%) (1999 Aralık 2001 Eylül)	114
Tablo 29	Likit Aktiflerin Toplam Aktifler İçerisindeki Dağılımı (%) (Aralık 1999-Haziran 2001)	115
Tablo 30	Toplam Krediler / Toplam Aktifler (%) (Aralık 1999-Eylül 2001)	115
Tablo 31	Takipteki Krediler / Toplam Krediler (%) (Aralık 1999-Eylül 2001)	116
Tablo 32	Toplam Mevduat / T. Pasifler (%) (Aralık 1999-Eylül 2001)	117
Tablo 33	Vadesiz Mevduat (TL, YP) ve Vadeli Mevduatın (TL,YP) Toplam Mevduat İçerisindeki Payı (Aralık 1999-Haziran 2001)	118
Tablo 34	Toplam Mevduat Dışı Kaynak / T. Pasifler (%) (Aralık 1999-Haziran 2001)	119
Tablo 35	Mevduat Dışı Kaynakların Dağılımı (%) (Aralık 1999-Haziran 2001)	119

Tablo 36	Bankacılık Sistemi Gelir Tablosu Kalemleri (Trilyon TL) (Haziran 2000-Haziran 2001)	121
Tablo 37	Karlılık ve Gelir Gider Yapısı ile İlgili Rasyolar (Haziran 2000-Haziran 2001)	122
Tablo 38	Yıllar İtibariyle Bankacılık Sektörü Personel Sayısı (1998-2002)	122
Tablo 39	Yıllar İtibariyle Şube Sayısı (1998-2002)	123
Tablo 40	Kamu Bankalarına Sermaye Desteği Yolu İle Aktarılan Kaynak (Trilyon TL)	135
Tablo 41	Kamu Bankalarının Dönem Kar ve Zararları (Trilyon TL)	137
Tablo 42	Kamu Bankalarının Konsolide Bilançosu	138
Tablo 43	TMSF Bünyesindeki Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler	140
Tablo 44	Özel Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler	143
Tablo 45	Sermaye Artışlarının Banka Grupları Bazında Dağılımı	145
Tablo 46	Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma Oranları (%)	148
Tablo 47	Program Kapsamındaki Bankalara İlişkin Operasyonel Göstergeler	149
Tablo 48	Program Kapsamındaki Bankaların Bilançosu (Trilyon TL)	150
Tablo 49	Program Kapsamındaki Bankaların Kar / Zarar Tablosu (Trilyon TL)	151
Tablo 50	Program Kapsamındaki Bankaların Kar / Zarar Tablosu (Milyon USD)	152
Tablo 51	Program Kapsamındaki Bankaların Yabancı Para Pozisyonları (milyon USD)	152
Tablo 52	Program Kapsamındaki Bankaların Özkaynakları	153

ŞEKİLLER

Şekil 1	Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervi	103
---------	-----------------------------------	-----

GİRİŞ

Son dönemlerde yaşanan ağır finansal krizler ile birlikte finansal krizlere neden olan etkenlerin teşhis edilmesi, yaratmış olduğu etkilerin en aza indirgenmesi konusu son derece önemli olmuştur. Finansal krizlerin ülkedeki tüm ekonomik birimleri etkisi altına alması ve hatta küreselleşme ile birlikte diğer ülke ekonomilerine de yayılması finansal krizler karşısında ciddi önlemler alınması gereğini doğurmuştur.

1990'lı yıllardan beri Güneydoğu Asya, Meksika, Rusya ve Arjantin gibi ülkelerde yaşanan krizlere bakıldığında, finansal krizlerin maliyetlerinin oldukça yüksek olduğu ve etkilerinden kurtulmanın belli bir süreç gerektirdiği görülmektedir. Türkiye'de 1994, 2000 ve 2001 yıllarında gerçekleşen finansal krizler için de aynı geçerlidir. Nitekim son olarak 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan finansal krizlerden sonra toparlanma sürecinin oldukça uzun zaman almıştır.

Finansal krizlerden zarar gören sektörlerin başında bankacılık sistemi gelmektedir. Bankacılık kesiminin finansal sistem içerisinde önemli bir yer teşkil etmesi, finansal yapıda meydana gelen olumsuzlukların kısa süre içerisinde bankacılık sistemini etkilemesine yol açmaktadır. Etkinliğini yitiren bankacılık sisteminin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için sürdürülen çalışmalar da belli maliyetleri beraberinde getirmektedir.

Finansal krizlerinin mali sistemde yaratmış olduğu olumsuz etkilerin önemli bir konu haline geldiği günümüzde, bu tez çalışması ile finansal krizlerin bankacılık sektörü üzerinde yaratmış olduğu etkiler irdelenerek, bankacılık sistemini krizden çıkarabilmek için uygulanan yeniden yapılandırma çalışmaları ile birlikte kaydedilen gelişmelerin tespit edilmesine çalışılmaktadır.

Tezin bundan sonraki bölümünde finansal krizler ile ilgili tanımlama ve sınıflandırmalara yer verilerek, finansal krizlere sebep olan etkenlere değinilecektir. Bu bölüm içerisinde ayrıca finansal krizlere yönelik geliştirilen modeller ve finansal kriz teorileri de yer almaktadır.

Son dönemde yaşanan finansal krizlerinin yer aldığı üçüncü bölümde ise Avrupa Para Mekanizması, Meksika, Güneydoğu Asya, Rusya ve Arjantin’de oluşan krizlerin gelişimi ve nedenleri üzerinde durulacaktır. Bu bölümde ayrıca Meksika, Güneydoğu Asya ve Arjantin’de uygulanan yeniden yapılandırma çalışmalarına yer verilecektir.

Üçüncü bölümde Türkiye’de meydana gelen değişimlere paralel olarak bankacılık sektörünün gelişimi incelenecektir. Bu bölümde 1994, 2000 ve 2001 yıllarında meydana gelen finansal krizlerin nedenlerine ve gelişimine değinildikten sonra, söz konusu krizlerin bankacılık sektörü üzerinde yaratmış olduğu etkiler, aktif, pasif yapısındaki, karlılık performansındaki ve operasyonel yapısındaki değişimler olarak alt başlıklar altında değerlendirilecektir.

Dördüncü bölümde ise bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması konusundaki genel uygulamalardan bahsedildikten sonra, Türkiye’de Mayıs 2001’de uygulamaya konan yapılandırma programı ile ilgili olarak kaydedilen gelişmelere yer verilecektir.

1. FİNANSAL KRİZ İLE İLGİLİ TANIM VE SINIFLANDIRMALAR

Bu bölümde finansal krizler ile ilgili yapılan tanımlamalara ve finansal kriz teorilerine değinilecektir. Bunun yanı sıra bölüm kapsamında finansal krizleri açıklamaya yönelik modeller ve finansal krizlerin kökenleri incelenecektir.

1.1. Finansal Krizler İle İlgili Tanımlamalar

Dünya çeşitli dönemlerde farklı etkilere sahip finansal krizler ile karşı karşıya gelmiştir. İlk olarak 1929'da yaşanan Büyük Bunalım'ın ardından ekonomik krizlere karşı çeşitli önemler içeren sistemler geliştirilmiştir. Geliştirilen bu sistemler ile birlikte, sistemin nispeten daha istikrarlı olması sağlanmıştır. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren finansal liberalizasyonun etkisiyle mali yapıları yetersiz olan ülkeler finansal krizlere karşı duyarlı hale gelmişlerdir. Bu nedenle 1990'lı yıllardan başlayarak gelişmekte olan ülkelerde ağır finansal krizler yaşanmaya başlamıştır.

Globalizasyon ile birlikte ülkelerin mal ve para piyasaları arasındaki sınırlar kalkmaya başladığından, Güneydoğu Asya Krizi'nde olduğu gibi bir ülkede yaşanan finansal kriz diğer bir ülkeye de kolaylıkla sıçrayabilmektedir. Bu nedenle günümüzde finansal krizlerin nedenlerini anlamak ve bu konuda çözümler üretmek önemli hale gelmiştir.

Finansal krizleri besleyen dinamikleri tespit etmeden önce, finansal kriz kavramının incelenmesi faydalı olacaktır. Finansal kriz, en genel anlamıyla, makro ekonomik değişkenlerde aniden meydana gelen bir değişiklik sonucunda, finansal piyasaların etkin çalışmadığı veya fonksiyonlarını tamamen yerine getiremez duruma geldiği süreci ifade etmektedir.

1929 yılında itibaren dünyanın değişik yerlerinde farklı şekillerde ve farklı şiddetlerde meydana gelen, ancak kırılğan finansal yapıları nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde daha sık görölmeye başlayan finansal krizler ile ilgili yapılan çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır.

Eichengreen (1987:2), finansal krizi, varlık fiyatlarındaki düşüş, borçlular ve aracilar arasındaki çözölemez problemler ile ortaya çıkan ve tüm finansal sisteme yayılarak fon akışını engelleyen süreç olarak tanımlamaktadır.

Ali İhsan Karacan (1996:31) "Bankacılık ve Kriz" adlı çalışmasında, finansal krizler hakkında Kingleberger ve Schwartz tarafından yapılan tanımlamalara yer vermiştir. Kingleberger tarafından tanımlamaya göre, finansal kriz süreci üç aşamayı kapsamaktadır:

1-Mania Aşaması: Bu aşamada yatırımcılar ellerinde para tutmaktansa, finansal veya reel varlıklar almayı tercih ederler.

2-Panik Aşması: Bu aşamada ise maniada aldıkları aksiyonun tam tersi olarak, paraya dönmeye karar verirler.

3-Çöküş Aşaması: Elleriinde finansal veya reel varlık bulunduran yatırımcılar paraya dönmek istediklerinde, satın almış oldukları varlıkların fiyatlarının önemli düzeyde düştüğünü görürler.

Kingleberger finansal krizleri, konjonktürün tepe noktasındaki bir dönüş veya önceki genişlemenin kaçınılmaz bir sonucu olarak görmektedir.

Schwartz ise, Kingleberger'in finansal krizi açıklarken kullandığı mania, panik ve çökmenin serveti azaltacağını, ancak paraya dönmenin bankalara yönelik bir tahaccüme dönüşmedikçe finansal krizin oluşmayacağını savunmaktadır.

Mishkin (2001:2-5), finansal krizleri daha çok bankacılık krizleri ile özdeşleştirmekte ve nedenlerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Finansal sektör kuruluşlarının bilançolarında ortaya çıkan olumsuzluklar
- Finansal piyasalarda artan belirsizlik
- Faiz oranlarındaki artış
- Varlık fiyatlarındaki düşüş sonucunda finans sektörü dışında kalan kuruluşların bilançolarında ortaya çıkan olumsuzluklar

1.2. Finansal Kriz Türleri

Literatürde pek çok finansal kriz türünden bahsedilmektedir. Ancak genel olarak finansal krizleri, para krizleri, bankacılık krizleri, sistemik finansal krizler ve dış borç krizleri olarak 4 grup altında toplamak mümkündür.

1.2.1. Para Krizleri

Para krizi, bir spekülasyon etki sonucunda herhangi bir ülke parasının devalüe edilmesiyle veya spekülasyon saldırılarının sonucunda ülke yetkililerinin uluslararası rezervleri önemli ölçüde harcaması sonucunda ortaya çıkar (Özer, 1999:29).

Para krizinin öncü göstergeleri döviz kuru ve sermaye hareketlerindeki ani değişimlerdir. Bu tip krizlere büyük ölçüde ülkede uygulanan makro ekonomik politikalar neden olur. Örneğin dış ticaret açığının artmasına neden olacak düzeyde sabitlenmiş döviz kuru, ülke parasına yönelik spekülasyon saldırılara sebep olur. Bu da ülkenin döviz rezervlerinin erimesine ve

ekonominin yeni bir döviz kuru sistemi belirlemesine neden olur. Belirlenen yeni kur sistemi de büyük olasılıkla dalgalı döviz kuru sistemidir.

Dış ticaret hesabı fazla verse bile, dalgalı döviz kuru sistemine sahip ülkelerde de, devalüasyon riski bulunmaktadır. Çünkü ülkenin döviz cinsinden kısa dönem özel ve kamu borçlarını ihracat gelirleri karşılayabilse de, uluslararası döviz rezervleri dış borç geri ödemelerini karşılayacak düzeyde olamayabilir.

Yukarıda yapılan değerlendirmelerden sonra para krizlerinin bir nevi döviz krizleri olarak nitelendirilebilir. Ancak dövizde görülen ani hareketlerin yansırı bankacılık sisteminin çöküşü de para krizine sebep olabilir. Mevduat sahipleri, istedikleri zaman bankadan paralarını çekebilecekleri konusundaki güvenlerini kaybetmeleri durumunda, bankalar ek mevduat çekme taleplerini karşılayamazlarsa, bankacılık sisteminin çökeceği korkusu bir krize dönüşebilir. Bunun yanı sıra mevduat sahipleri, Merkez Bankası'nın en "son ödünç veren" olmasının, bankalardaki çöküşü engelleyemeyeceğini düşünerek tüm fonlarını yurtiçi bankalardan çekip yurtdışında güvenli bir bankaya yatırmak isteyebilirler. Bu da ülke parasının değer kaybetmesine ve uluslararası rezervlerin azalmasına sebep olur.

Bu anlatılanların dışında, ülkede dalgalı kur politikası uygulansa dahi, piyasa psikolojisindeki değişimler veya piyasa katılımcılarının yeni bilgilere olan tepkilerinin değişmesi sonucunda para krizleri ortaya çıkabilir.

1.2.2. Bankacılık Krizleri

Ticari bankalar çeşitli sebepler ile önemli derecede mevduat çıkışı ile karşı karşıya kalabilir veya piyasa enstrümanlarını fonlama kabiliyetini yitirebilirler. Bu durum da bankaların önemli bir likidite problemi ile karşılaşmalarına veya borçlarını ödeyememelerine sebep olmaktadır (Karacan, 1996:128).

Bankacılık krizleri, bankalardan yüksek tutarlarda mevduat çekilmesi ile birlikte ortaya çıkabileceği gibi bankaların varlık kalitesindeki düşüşten de kaynaklanabilir. Örneğin finans dışı kesimdeki iflasların artışı bankacılık sistemin aktif kalitesini olumsuz yönde etkiler. Eğer banka iflasları kapanmayla, birleşme ile önlenemiyor, devlet tarafından kontrol altına alınamıyor ise bu durum bankacılık krizinin başlangıcı olarak nitelendirilir.

Bankacılık ve döviz krizleri arasında sıkı bir etkileşim bulunmaktadır. Döviz krizleri bankacılık krizlerine 2 şekilde dönüşebilir (Coşkun, 2001:41):

1- Uygulanan sabit döviz kuru rejimi terk edilmeden önce spekülasyon saldırılar sonucu uluslararası rezervlerin erimesi baz para stokunda ve kredi arzında ani düşüslere neden olabilmektedir. Azalan kredi hacmi üretim sektörünün olumsuz yönde etkileyeceğinden geri dönmeyen kredilerde artış meydana gelecektir.

2- Döviz krizi ile birlikte yerel paranın aşırı derecede değer kaybetmesi kur riskine karşı korunmamış döviz cinsinden borçların ödenmesinde problemleri de beraberinde getirecektir. Bankaların kendi döviz pozisyonları düşük olsa bile kredi vermiş oldukları diğer sektörlerde faaliyet gösteren firmaların döviz pozisyonları yüksek olabilir ve bu da yine geri dönmeyen kredilerde artışı beraberinde getirir.

Goldstein ve Turner (1999:111-127) bankacılık krizinin ardındaki faktörleri, makro ekonomik oynaklık, kredilendirmede genişleme, varlık fiyatlarında çöküş ve sermaye hareketlerinde ani değişiklikler, banka pasiflerinin büyük vade / para uyumsuzlukları ile artışı ve finansal serbestleşme sürecine yeterince hazır olunmaması şeklinde özetlemektedirler.

Makro ekonomik istikrarsızlık bankacılık krizine yol açan faktörlerin başında gelmektedir. Faiz oranlarındaki, arz ve talepteki ani değişimler, kurlardaki dalgalanmalar bankacılık sisteminde olumsuz etkiler yaratarak krize sebep olabilmektedir. Ayrıca dış ticaret hadlerinde ve sermaye hareketlerinde meydana gelen değişimler de bankacılık krizlerinde etkili olabilmektedir.

Bankacılık krizlerine neden olan bu makro ekonomik sebeplerin yanı sıra mikro ekonomik nedenler de bulunmaktadır. Yetersiz denetleme ve düzenlemeler, yönetim hataları, şeffaflığın olmayışı, yetersiz sermaye yapısı, iştiraklere kullandırılan krediler mikro ekonomik nedenler olarak nitelendirilebilir (Uyar, 2003:57-63).

1.2.2.1. Bankacılık Sisteminin Taşıdığı Riskler

Bankalar finans sektörü içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Banka iflasları sistemdeki diğer bankalara kolayca yayılabilmekte ve önemli bir bankanın batması çok sayıda mudinin yanı sıra, tüm bankacılık sektörünü, ve bu bankalar ile ilişkili şirketleri, mevcut sigorta kurumlarını, bütçe dengesi ile para arzını etkilemektedir (Karabulut, 2002:37).

Bankacılık krizlerinin nedenlerini tespit edebilmek için, sistemin taşıdığı riskleri bilmek faydalı olacaktır. Bankacılık sisteminin taşıdığı riskleri, kredi riski, likidite riski, faiz oranı riski, fiyat riski, operasyon riski, döviz kuru riski ve ödeme gücü riski olarak ana başlıklar altında toplamak mümkündür:

1.2.2.1.1. Kredi Riski

Kredi riski kredi borçlusunun borcunu ödeyememesi durumunu ifade etmektedir. Eğer az sayıda müşteriye yüksek miktarda kredi verilirse veya belli sektörlerle yönelik kredi yoğunluğu oluşursa, kredi riski de artar. Risk farklı sektör ve müşterilere yayılmış olsa dahi bankalar firmaların kredi

değerliliğini saptarken son derece titiz davranmaya çalışmalıdır. Eğer kredi verilen firmalar güçlü bir mali yapıya sahip değillerse herhangi bir dış şokla kolaylıkla borçlarını ödeyemez duruma gelebilirler. Bu noktada kredi riski kefiller, maddi teminatlar gibi unsurlar ile azaltılmaya çalışılmalıdır.

1.2.2.1.2. Likidite Riski

Likidite riski likidite yetersizliği sonucunda ortaya çıkar. Likidite yetersizliği bir bankanın mevduat çekilişlerini ve/ veya kredi taleplerini karşılayamaması durumunu ifade etmektedir (Çolak, Yiğidim, 2001:48). Banka aktif ve pasifleri arasında her zaman bir vade uyumsuzluğu mevcuttur. Bu da likidite riskini beraberinde getirir. Bireylerin likidite tercihi değişmediği sürece mudilerin bir bankadan çektikleri para diğer bir bankaya gidecektir. Ancak bireylerin likidite tercihi değiştiğinde yani banka tahaccümü gerçekleştiğinde, tüm sistemi tehdit eden likidite riski ile karşı karşıya gelinir.

Mudileri likidite riskine karşı koruyabilmek için pek çok ülkede mevduatın ne kadarının nakit olarak tutulacağı, ne kadarının nakde dönüşebilen varlıklar olarak tutulabileceği belirlenmiştir.

1.2.2.1.3. Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski faiz oranındaki değişimin neden olduğu gelir kaybını ifade etmektedir (Parasız, 2000:89). Eğer bir bankanın aktiflerinin vadesi, pasiflerinin vadesinden daha uzun ise faiz oranlarının yükselmesi bankanın karlılığını azaltacaktır.

Liberalizasyon ile faiz oranlarının değişkenliği yükseldiğinden, bankaların taşımakta oldukları faiz oranı riski de yükselmiştir.

1.2.2.1.4. Fiyat Riski

Fiyat riski bankaların ellerinde tuttıkları hisse senedi ve bono vb. fiyatlarının düşmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Fiyat riski genel risk ve özel risk olarak 2 başlık altında incelenir. Genel risk, makro ekonomik dengesizlikler sebebiyle, tüm enstrümanlarda meydana gelen düşüşü kapsar. Özel risk ise sadece bir veya birkaç enstrümanın fiyatının düşmesi halidir.

1.2.2.1.5. Operasyon Riski

Bankanın bilgisayar sistemindeki çöküş, muhasebe kayıtlarındaki yanlışlıklar, dolandırıcılığın zamanında tespit edilememesi operasyon riskine örneklerdir.

1.2.2.1.6. Döviz Kuru Riski

Döviz kurunun değişkenliğinden kaynaklanan riskleri kapsamaktadır. Eğer bir bankanın yabancı para yükümlülükleri, yabancı para varlıklarını geçiyorsa, banka açık pozisyonda, tam tersi durumda ise kapalı pozisyonundadır. Açık pozisyonda; döviz kurunda bir artış, kapalı pozisyonda ise döviz kurunda azalış bankanın zarar etmesine sebep olmaktadır.

1.2.2.1.7. Ödeme Gücü Riski

Bu risk, diğer bütün alınan risklerin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bankaların yükümlülüklerini karşılayamaması durumunu ifade eder. Likidite riskinden farklı olarak bu durum kalıcıdır.

1.2.3. Sistemik Finansal Krizler

Sistemik finansal krizler finansal sistemde ortaya çıkar ve finansal sistemin önemli fonksiyonlarını işlemez hale getirir. Sistemik kriz bir para krizi ile baş gösterebilir ancak para krizleri her zaman bir sistemik krize sebep olmaz.

Sistemik krizler genellikle likidite sorunlarından kaynaklanır. Bunun dışında ülke borçlarının rasyonel olmayan bir biçimde artması, ihtiyaç olduğu anda Merkez Bankasının likidite sağlamada başarısız olması ve finans kesimi dışında öngörülemeyen şoklar sistemik krizlere yol açabilir.

Sistemik krizler yayılma özelliği taşırlar. Bir ülke, kurum veya firmadaki sorunlar diğer ülkelere, kurum ve firmalara yayılabilir (Özer 1999:35). Bunun örnekleri Güneydoğu Asya krizinde görmek mümkündür. Şirket iflasları Kore ve Tayland'da başlamış ve daha sonra diğer bölge ülkelerine yayılmıştır.

Sistemik krizin oluşabilmesi için, krizin ekonomide etkinlik kaybına yol açması gerekmektedir. Örneğin borsada meydana gelen ani düşüş reel ekonomik faaliyetleri etkilemiyorsa bu sistemik kriz olarak adlandırılmaz.

1.2.4. Dış Borç Krizleri

Dış borç krizi bir ülkenin kamu ve özel kesim dış borçlarını ödeyememe durumunu ifade etmektedir. Bunun temelinde diğer bahsedilen kriz türlerinde olduğu gibi ekonomik dengesizlikler, finans sistemine olan güvenin kaybolması, döviz kurlarındaki eşitsizlikler yer almaktadır.

1.3. Finansal Kriz Teorileri

Bu bölümde Yeni Keynesçiler, Post Keynesçiler ve Montetaristlerin yaklaşımlarına yer verilecektir.

1.3.1. Yeni Keynesçi Okul Ve Finansal Krizler

Yeni Keynesçiler finansal krizlerin temeline bankacılık sistemini yerleştirerek, finansal sistemin etkin işlemeyişinin nedenini asimetrik enformasyon ile açıklamaya çalışmışlardır (Karabulut, 2002:5).

Asimetrik enformasyon, fon alıcıları ile fon satıcıları arasında oluşan yetersiz bilgilenmeyi ifade etmektedir. Borç veren yani banka, borç alanın yani kredi kullananın taşıdığı olduğu borcun potansiyel getirilerini ve yatırım projesi ile ilgili yüklenilen riski tam olarak bilmemektedir. Bu riski net olarak tahmin etmek önemli maliyetler doğurmaktadır.

Yeni Keynesçi asimetrik enformasyon yaklaşımı bankacılık krizlerinin dışında diğer finansal piyasalarda oluşabilecek krizleri de açıklamaktadır. Ancak bankacılık sektörü finansal sistem içerisinde önemli bir paya sahip olduğundan bu teoride ağırlıklı olarak kredi piyasaları ele alınmıştır.

Asimetrik enformasyon yaklaşımını menkul değerler piyasası için de değerlendirmek mümkündür. Piyasaya hisse senedi, tahvil arz eden şirketlerin yöneticileri, firmalarının durumunu iyi bildikleri için hisse senedi ve tahvillerinin değerini kesin olarak belirleyebilmektedirler. Alıcılar ise, şirketin durumu hakkında kesin bir bilgiye sahip olmadıkları için riskten kaçınarak, söz konusu hisse senetleri ve tahviller için ortalama bir fiyat önermektedir.

Asimetrik enformasyonun finansal sisteminde yarattığı iki önemli problem bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ters seçim, diğeri ise ahlaki risktir. Ters seçim, finansman gerçekleşmeden önce ortaya çıkan bir bilgi eksikliği

sorunu olup, borç alanın borcu ödemesini zorlaştıracak her türlü faaliyeti kapsamaktadır (Karacan, 1996:48). Ters seçime örnek olarak menkul kıymetler piyasalarında iyi kağıt arz edenlerin piyasadan çekilmesi ve piyasada kötü veya ortalama kağıt arz edenlerin kalması gösterilebilir.

Ahlaki risk, finansman işlemi gerçekleşikten sonra ortaya çıkar ve tarafların birisinin diğerinin hareketlerini gözlemleyemediği durumu ifade eder. Faizler yükseldikçe borç alanın bu yüksek faizleri karşılayabilmesi için riskli yatırımlara girmesi gerekecektir. Bu durumdan borç verenin bilgisi olmaması ahlaki riskin yükselmesine sebep olacaktır.

Mishkin (2001:7), finansal krizi, ters seçim ve ahlaki risk problemlerinin kötüleşerek finansal piyasalarının etkin çalışmadığı süreç olarak tanımlamaktadır. Finansal piyasaların etkin çalışmadığı süreçte fonlar en verimli projelere dahi transfer edilememektedir.

Asimetrik enformasyonun yol açtığı sorunlardan birisi de kredi tayinlamasıdır. Faizlerin artması ile birlikte ters seçim yükselecek ve yüksek riskli yatırım projelerine sahip borçlular daha yüksek faiz oranlarını ödemeye razı olacaklardır. Böyle bir durumda bankalar kredi arzlarını arttırmak yerine azaltırlarsa, piyasanın dengelenmesi mümkün olamayacaktır.

Yeni Keynesçiler, finansal krizleri önlemeye yönelik olarak para politikalarının kullanılabileceğini savunmaktadır. Para arzının artışı faizleri düşürmekte ve yatırımları teşvik etmektedir. Böylelikle kredi piyasasında problemler azalacak ve ahlaki risk ile ters seçim problemlerinin kötüleşmesine engel olunacaktır.

Yeni Keynesçilerin finansal krize yol açan asimetrik enformasyon problemini elimine etmek için önerdikleri bir diğer yöntem ise kamu müdahalesidir. Burada kamu müdahalesinden kastedilen şey, firma ve bankaların finansal durumları hakkında bilgi yayınlamasıdır. Ancak

yayınlanan bilgilerin doğru olabilmesi için çeşitli yaptırımların olması gerekmektedir.

Yeni Keynesçiler, verilen krediler karşılığında alınacak teminatlar ile birlikte asimetrik bilgi probleminin etkisinin azaltılabileceğini, ancak; bu problemin tamamen ortadan kaldırılamayacağını savunmaktadır.

1.3.2. Post Keynesci Okul Ve Finansal Krizler

Post Keynesçiler finansal krizleri, daha önceden yaşanan aşırı genişlemenin zorunlu bir sonucu olan konjonktürün tepedeki dönüm noktasının önemli unsurlarından birisi olarak nitelendirmektedirler.

Fisher, Minsky ve Kindleberger, Post Keynesci Okulun önemli temsilcilerindendir. Finansal krizlere getirmiş oldukları yaklaşım “borç yaklaşımı” olarak adlandırılmaktadır.

Fisher’e göre konjonktürdeki aşağı dönüş aşırı borçluluk ve deflasyon ile açıklanabilir (Karacan, 1996:45). Konjonktürde yukarı doğru olan çıkış, herhangi bir sektörde karlı yatırımları teşvik eden bir dışsal şok ile meydana gelmektedir. Bu dışsal şok, üretim ve fiyat artışları yaratarak yeni yatırımları teşvik etmektedir. Bu süreç bütünüyle borçlar ile finanse edildiğinden “aşırı borçluluk” ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda borçlular ve alacaklıların yargısındaki bir değişme krizi başlatabilmektedir. Borçlarını ödemeyen veya borçlarını ödeyebilmek için ek kaynak bulamayan borçlular, alacaklıları tarafından varlıklarını likiditeye çevirmeye zorlanabilirler. Eğer bu durum yaygınlaşır ve para otoriteleri tarafından gerekli müdahale yapılmazsa büyük bir likidite krizi başlayabilmektedir.

Minsky, Fisher’in teorisini ayrıntılı bir şekilde inceleyerek genişletmiş ve borç alan ve borç verenin taşıdıkları risklerin yatırım üzerindeki etkisini

tespit etmek amacıyla borç alan firmaların finansman şeklini 3 grupta toplamıştır (Karabulut, 2002:13-14):

-Birinci Grup Güvenli Finansman: Firmanın gelecekteki pozitif nakit akımlarının bugünkü değerinin, gelecekteki anapara faiz ödemelerinin bugünkü değerinden yüksek olduğu finansmanı kapsamaktadır. Firmanın nakit akımları her dönemde anapara ve faiz borcunun üzerinde gerçekleşmektedir. Firma ödeyebilirliğini, ancak tahmin edilmeyen maliyetlerin ortaya çıkması ile yitirecektir.

- İkinci Grup Spekülatif Finansman: Bugünkü değeri pozitif olan firmanın bazı dönemlerde nakit girişleri, anapara ve faiz ödemelerinin üzerindedir. Böyle bir firmanın uzun vadeli yatırımlarını kısa vadeli kaynaklar ile finanse ettiği düşünülebilir. Bu durumda firmanın nakit akımlarının, ödemelerinin altında kaldığı dönemlerde borçlanması gerekmektedir. Ancak borçlanmanın yapıldığı dönemlerde faizlerin yükselmesi firmanın ödeme gücünü olumsuz yönde etkileyecektir.

-Üçüncü Grup Ponzi Finansman: Firma negatif bugünkü değere sahiptir ve nakit akımları her dönem anapara ve faiz ödemelerinin altında gerçekleşmektedir. Bu yüzden sürekli borçlanmak ihtiyacı içindedir. Faiz oranlarındaki artış bu durumdaki bir firmanın iflasına sebep olabilecektir.

Ekonominin genişleme döneminde finansman ihtiyacının artması faiz oranlarının yükselmesine sebep olmaktadır. Minsky'ye göre faiz oranlarının yükselmesi sonucunda dört temel faktör, finansal sistemin kırılgan hale gelmesine sebep olmaktadır (Bordo, 1985:11):

- Borç finansmanında ortaya çıkan artış
- Uzun vadeli borçlanmaların kısa vadeli borçlanmalara yönelmesi

- Güvenli finansmandan spekülâtif veya ponzi finansmana yöneliş olması
- Finansal kurumların güvenlik marjında daralma olması

Fisher ve Minsky'yi izleyen Kindleberger finansal kriz sürecinin mania, panik ve çöküş olmak üzere üç aşamadan oluştuğunu savunmaktadır. Psikolojik faktörleri, hisse senedi piyasalarının birbirleri ile olan bağlantılarını, faiz ve emtia arbitrajını da dahil ederek krizin uluslararası boyutunu da incelemiş, "Uluslararası Son Ödünç Veren Rolü" nün önemine değinmiştir (Karacan, 1996:47).

Post Keynesciler finansal krizleri açıklarken Yeni Keynesyenler gibi asimetrik enformasyonu kullanmışlardır. Ancak asimetrik enformasyonun yanı sıra teorilerine finansal kırılganlığı, borç alan ve borç veren riskini, paranın endojenliğini ve belirsizliği eklemişlerdir.

Post Keynesyenler borç veren riskinin yanı sıra borç alan riskinin de bulunduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre yatırımcılar için içsel ve dışsal olmak üzere iki tür finansman seçeneği bulunmaktadır. İçsel finansman öz sermaye ile finansmanı, dışsal finansman ise borç ile finansmanı ifade etmektedir. İçsel finansman dışsal finansmana göre daha az maliyetli olduğundan yatırımcılar öncelikle kendi öz sermayelerini riske etmektedirler.

Post Keynesyenler, finansal krizleri açıklarken Keynes'in belirsizlik kavramını asitmetrik enformasyon kavramı ile birleştirmişler ve Neo Klasikler'in değinmiş oldukları risk kavramı ile belirsizlik arasındaki farkı anlatmaya çalışmışlardır. Post Keynesler kesinlik, risk ve belirsizlik kavramlarını şu şekilde birbirlerinden ayırmışlardır (Lavoie, 1992:43):

- Kesinlik, her alternatifin aynı bilinen sonucu doğurduğu durumu ifade etmektedir.

- Risk, her alternatifin belli olasılıklar ile farklı sonuçları doğurduğu durumu ifade etmektedir.
- Belirsizlik ise hiçbir olasılığın ve sonucun bilinmediği durumu ifade etmektedir.

Post Keynesciler paranın endojenliği konusunda intibakçı endojenlik ve yapısalçı endojenlik olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. İntibakçı endojenlik kavramını benimseyen Post Keynesciler, merkez bankalarının belli bir faiz oranında para arzlarının sonsuz olduğunu söylemektedir. Onlara göre bankalar da fiyat koyucu ve miktar belirleyicidir. Sonuçta kredi hacmi kredi talep edenler tarafından belirlenmektedir.

İntibakçı endojenlik yaklaşımına göre, finansal sistem likidite sorunu ile karşı karşıya geldiğinde merkez bankasının bu sorunu çözmesi gerekmektedir. Aksi halde ekonominin ciddi bir tehlikeye girmesi söz konusu olabilmektedir.

Yapısalçı endojenlik yaklaşımı, intibakçı endojenlik gibi katı sonuçlar üretmemektedir. Yapısalçı endojenliği savunan iktisatçılar, para arzı miktarının bütünüyle kredi talebi tarafından belirlendiğini kabul etmemektedirler. Bu yaklaşıma göre kredi talebi yükseldiği zaman bankalar finansal yenilikler ile zorunlu rezerv karşılığı az olan enstrümanlar üreterek kaydı para yolu ile toplam rezervleri değiştirebilirler.

Ancak finansal yenilikler ile kredi talebinin tamamına cevap verilebilmesi mümkün değildir. Bu nedenle intibakçı endojenlik yaklaşımına göre para arzı daha az esnek bir yapıya sahip olup para talebi ve merkez bankaları tarafından etkilenmektedir (Karabulut, 2002:28).

Yapısalçı endojenlik yaklaşımını benimseyen Davidson (1996:135-136) para miktarındaki değişmeyi “gelir yaratan finansman süreci” ve “portföy değişim süreci” ile açıklamaya çalışmıştır:

- Gelir yaratıcı finansman süreci: Girişimciler talebin yükseleceği beklentisine girdiklerinde, bankalardan daha fazla borçlanarak çalışma sermayelerini genişletmeye çalışırlar. Eğer bankalar bu talebi karşılayabilirlerse, para arzı talep ile birlikte endojen olarak artacaktır. Endüstrinin arz elastikiyetine bağlı olarak da çıktı düzeyinde artış meydana gelecektir. Ancak girişimciler, talebin azalacağı yönünde beklenti oluşturlarsa süreç tam tersi şekilde işleyecektir.
- Portföy değişim süreci: Para otoriteleri açık piyasa işlemlerini kullanarak egzojen olarak para miktarını değiştirmekte etkili olabilirler. Para otoriteleri, iç borçlanma senetlerinin fiyatını yükselterek bono satışlarını teşvik edebilir veya tam tersi şekilde bonoların fiyatlarını düşürerek faiz oranlarını yükseltebilirler.

Para arzının endojenliği teorisi toplam talebin arttığı durumlarda bankaların ve firmaların nasıl davrandıklarını açıklamaya yardımcı olmaktadır. Genişleme döneminde firmaların ponzi finansmana yönelmesi ve asimetrik enformasyon problemi finansal kriz için zemin hazırlayabilmektedir.

Post Keynesciler, finansal krizlerin çözümünde, merkez bankasının “son ödünç veren rolü”nün önemli olduğunu savunmuşlar ve reeskont politikası aracılığıyla finansal sistemde güvenli finansmanın yaygın hale getirilebileceğini söylemişlerdir (Aktan ve başk. 1998:7).

1.3.3. Monetarizm Ve Finansal Krizler

Monetaristler para arzının dışsallığını savunarak ve nominal geliri belirleyen en önemli faktörün para arzının olduğunu kabul ederek, krizleri Yeni Keynesciler ve Post Keynescilerden farklı olarak dışsallaştırmışlar ve krizleri önlemede para otoritelerinin önemini vurgulamışlardır (Karabulut, 2002: 15).

Monetaristlere göre belli bir andaki nominal para miktarının belirlenmesinde para otoriteleri etkilidir. Yani para arzının merkez bankası tarafından belirlendiğini düşünmekteydiler. Bu yaklaşıma göre para arzı dışsal olarak belirlenmektedir. Para arzının dışsal olarak belirlendiğinin varsayılması ile ekonomik dalgalanmaların sorumlusu para otorileri haline gelmektedir.

Monetarist iktisatçılar genellikle kural bazlı politikaları ihtiyari politikalara tercih etmektedirler. Çünkü şeffaflık kuralları iktisat politikalarının ekonomik değişmelere tepkisi ile ilgili belirsizlikleri büyük ölçüde azaltmakta ve politika yapıcıların hesap verilebilirliğini arttırmaktadır

Ekonomik tahminlerin değişkenliğinden ve zaman gecikmesinin öngörülemezliğinden dolayı herhangi bir istikrar politikasının izlenmesinin uygun olmadığını düşünmektedirler. Bu nedenle para politikası olarak para arzının otomatik pilota bağlanmasını savunmaktadırlar. Bunun için merkez bankasının açık piyasa işlemleri ile parasal tabanda gerekli değişiklikleri yaparak belli bir para stokunun örneğin M2'nin sabit oranlı büyümesini sağlayabilir. Bu kural para tanımına göre değişebilmektedir. Eğer para arzı vadesiz mevduatlar+nakit olarak tanımlanmışsa, para arzının %3 oranında; para arzına ticari bankalardaki vadeli mevduatlarda dahil edilirse %4 oranında artırılması uygun olacaktır (Parasız, 2003:244)

Friedman sabit oranlı para politikasının ihtiyari para politikasına göre daha olumlu sonuçlar vereceğini savunmaktadır. Çünkü parasal önlemlerin alındığı an ile bunun ekonomideki gerçek etkisinin hissedileceği an arasındaki gecikmenin istikrarsızlığı arttıracaklarını düşünmektedir. Para otoriteleri ekonomik resesyonun başlangıç anını tam olarak öngörebileseler bile, parasal genişleme konjonktürün yeniden canlanma safhasına kadar etkisini göstermeyebilir. Para politikası ekonomi tam istihdama doğru yöneldiği sırada etkisini gösterirse enflasyonist baskılar oluşacaktır. Eğer para otoriteleri para arzını azaltarak frenlemek isterlerse, belli bir süre sonra para darlığı yaşanarak resesyonist süreç meydana gelebilecektir.

Monetaristler ekonomik krizlerin nedeni olarak para arzındaki daralmayı göstermektedirler. Bu konuda özellikle banka panikleri üzerinde durmuşlar ve banka paniğinin parasal dengesizliğe yol açabileceğini savunmuşlardır (Bordo,1985:7).

Friedman ve Schwartz (1963) ABD'nin parasal tarihine ilişkin yapmış oldukları çalışmalarında parasal istikrarsızlığın bankacılık paniklerinden kaynaklandığını ve bu durumun ekonomik faaliyetlerde daralmaya yol açtığını vurgulamışlardır. 1929 ve 1933 yılları arasında milli gelirde %53 oranında düşüşe neden olan para arzındaki %33'lük daralmayı bankacılık panikleri ile ilişkilendirmişler ve bu dönemde merkez bankasının banka paniklerinin ekonomik aktivite üzerinde yaratmış olduğu etkileri zamanında fark etmediğini savunmuşlardır (Friedman, Schwartz, 1963:352, 358). Bu dönemde Federal Rezerv'in uygun olmayan para politikasının büyük gerilemenin başlıca nedeni olduğunu ve banka paniklerini daha da ağırlaştırdığını ileri sürmektedirler.

Cagan (1965), Shwartz ve Friedman'ı takip ederek "Determinants And Effects Of Changes In the Stock Money, 1875-1960" adlı çalışmasında banka paniklerinin para arzı üzerindeki etkisini incelemiştir. Cagan (1965:227), bankaların ödeme gücünü kaybetmelerine sebep olan finansal paniğin halkın bankacılık sistemine olan güveninin kaybolmasından kaynaklandığını ve bankaların ödeme güçlerinin kaybolmasının kredi arzında daralmaya yol açarak ekonomide deflasyonist etki yarattığını savunmuştur.

Monetaristler ayrıca finansal kriz analizine yeni kavramlar getirmişlerdir: Gerçek ve Peseuda krizler. Gerçek finansal krizler para arzının daralması ile ekonomide meydana gelen ciddi servet kaybını ifade etmektedir. Servette ani bir düşüşe neden olan, ancak para arzında ani bir düşüşe yol açmayan ve bankacılık için potansiyel bir panik niteliği taşımayan krizleri Pseuda krizler olarak adlandırılmaktadır (Duman, 2002:135). Monetaristlere göre, ekonomik etkinliği düşürme ve enflasyonu tahrik ederek

aşırı borçlanma ile sonuçlanma olasılığı bulunsa dahi bu tip krizlere müdahale edilmesine gerek bulunmamaktadır (Karacan, 1996:44).

Monetaristlerin yapmış oldukları finansal kriz ayırımına göre, 1929 sonrası tüm krizler sadece finansal kötüleşmeler olarak değerlendirilmekte ve finansal kriz sayılmamaktadırlar. Ayrıca para arzının finansal krizler üzerindeki etkisi anlaşıldıktan sonra gerçek finansal krizlerin ortaya çıkması olanaksız hale gelmiştir.

Monetaristler finansal kriz tehlikesi anında ekonomiye gerekli likiditenin sunulması gerektiğini savunurlar ancak “son ödünç veren rolü” kavramı konusunda tam bir fikir birliğine varamamışlardır. Bazı ekonomistler para arzının kurula bağlanması ile birlikte merkez bankasının müdahalesine gerek kalmadığını savunurlar. Friedman böyle bir gereklilik anında müdahalenin iskonto yolu ile değil açık piyasa işlemleri ile yapılmasının uygun olacağını vurgulamaktadır (Karabulut, 2002:35). Bu yolla enflasyonist etkilerden kaçınılarak likiditenin dağılımı piyasaya bırakılmış olacaktır.

Monetaristler, mevduat sigorta sisteminin getirilmesinin, halkın mevduatın nakde çevrilmesi konusundaki kuşkularını gidererek bankacılık paniği tehlikesini azaltabileceğini düşünmektedirler (Karacan, 1996:44). Ancak bunu bankacılık paniklerine kısa dönemli bir çözüm olarak görmektedirler.

Monetaristler politika seçeneği olarak para arzının istikrarlı ve öngörülebilir olmasının yanı sıra kriz durumunda para otoritelerinin para arzını genişletmeye hazır olmaları gerektiğini söylemektedirler.

1.4. Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Kuramsal Modeller

Bu bölümde finansal krizleri açıklamaya yönelik modeller birinci nesil, ikinci nesil ve üçüncü nesil olmak üzere üç başlık altında incelenecektir. Birinci nesil modeller 1973-1982 yılları arasında Meksika ve diğer Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkan finansal krizleri, ikinci nesil modeller ise 1990'lı yılların başında Avrupa ve Meksika'da ortaya çıkan ve çeşitli ülke paralarını hedef alan spekülasyon saldırıları açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiştir.

Hem birinci nesil hem de ikinci nesil modellerin Güneydoğu Asya krizini açıklamakta yetersiz kalmaları, araştırmacıları yeni modeller geliştirmeye itmiştir. Bu konuda geliştirilen modeller de üçüncü nesil modeller olarak adlandırılmaktadır.

1.4.1. Birinci Nesil Modeller

1970'li yıllardan beri ortaya çıkan finansal krizler, bu krizlerin ortaya çıkış sebeplerini sorgulayan teorik çalışmaların başlamasını sağlamıştır. Bu konudaki ilk çalışmalar "ilk nesil araştırmaları" olarak adlandırılmakta olup, Meksika (1973-1982) ile Arjantin (1978-1981)'de yaşanan problemlere cevap bulmaya çalışmıştır.

Kanonik kriz modeli de denilen birinci nesil kriz teorileri ABD Federal Rezerv'in uluslararası finans bölümünde çalışan Stephan Salant tarafından 1970'li yıllarda geliştirilmiştir. Stephen Salant reel piyasalar ile ilgili uygulanan istikrar programları üzerinde yoğunlaşmıştır. Salant bu tip istikrar programlarının spekülasyon saldırılar ile sarsılabileceğini savunmaktadır. Spekülatörler bir malı diğer mallara göre yüksek getiri sağlayacağı beklentisi ile ellerinde tutmaktadırlar. Fiyatın yükselebileceği değer talebin daha fazla artmayacağı bir noktaya vardığında durmaktadır. Ancak resmi bir kurulum

sözü edilen bir malı sabit bir fiyattan alıp satacağını ilan etmesi halinde farklı gelişmeler yaşanacaktır. Fiyatın yükselebileceği en yüksek düzeyden ellerindeki malı satan spekülâtörler hem bunu alma konumundaki kurumun elinde çok fazla stok birikmesine hem de piyasada hedeflenen fiyatın üzerinde bir fiyat oluşmasına sebep olacaktırlar (Akdiş, 2000: 95).

Bu konu ile ilgili daha sonraki araştırmalar para piyasaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Krugman 1979 yılında Stephen Salant'ın 1978 yılında mal piyasaları ile ilgili yapmış olduğu çalışmayı para piyasalarına uyarlamış ve ödemeler dengesi krizlerini açıklamaya yönelik olarak yeni bir model oluşturmuştur. Bu model daha sonra Flood ve Garber'in 1984 yılında yapmış oldukları çalışma ile geliştirilmiştir (Özer, 1999:56).

Krugman'ın (1979) geliştirdiği modele göre yurt içi kredilerdeki genişlemenin para talebinin üzerinde gerçekleşmesi yurt içi para talebini arttırarak, ülke parasına yönelik spekülâtif saldırılara ve uluslararası rezervlerin azalmasına neden olmaktadır. Modelde sorunun temeli olarak ya mali açıkları finanse etmek amacıyla para basmak ya da zayıf bankacılık sistemine kaynak sağlamak amacıyla genişletilen iç kredi hacmi bulunmaktadır. Yani model hükümetin hükümetin sermaye piyasalarından borçlanmasının mümkün olmadığı ve bu nedenle mali açıklarını parasallaştırdığını varsaymaktadır.

Spekülâtif saldırılar ile birlikte başlangıçta durağan seyreden döviz rezervlerindeki azalış belirli bir kritik seviyeye ulaştıktan sonra ciddi boyutlara yükselmektedir. Döviz rezervlerinde ortaya çıkan bu ciddi kayıpların karşılanamaz düzeye gelmesi sonucunda sabit döviz kuru uygulamasına devam edilememekte ve yerli para yabancı ülke paraları karşısında devalüe edilmektedir (İmer, 2003: 21).

Krugman (1979:322) merkez bankasının yalnızca yeterli uluslar arası rezervlere sahip olması durumunda sabit döviz kurunu devam ettirebileceğini

savunmaktadır. Ona göre sabit döviz kurunun sürdürülme süresi merkez bankasının sahip olduğu uluslararası rezervlerin artan bir fonksiyonudur.

Hükümetin spekülatif saldırılar karşısında rezervlerinin ne kadarlık kısmını kullanmaya istekli olduğu da spekülatörler açısından önem taşımaktadır. Eğer spekülatörler merkez bankasının sabit döviz kurunu savunmak için rezervlerinin ne kadarlık bölümünü harcayacağı konusunda emin değillerse, kriz merkez bankasının döviz rezervleri tükenene kadar tekrarlanarak devam edecektir (Krugman, 1979:323).

Modele göre yetkililerin spekülatif saldırıları yok edebilmeleri için fazla şansları bulunmamaktadır. Ülke parasının spekülatif amaçlı satılan miktarı, parasal tabandan az olsa bile, parasal taban merkez bankasının sahip olduğu net dış rezerv varlığından yüksek olabilir. Yetkililerin yurtdışından borçlanarak rezervlerini arttırma imkanı bulunsa da, elde edilen rezervlerin döviz kurunu sürdürmek amacıyla müdahalede kullanılması parasal tabanı arttırarak ülkenin elinde herhangi bir spekülatif saldırıyı önleyecek seviyede rezervin kalmamasına sebep olur.

Krugman'ın "Ödemeler Dengesi Krizi Modeli" daha sonra pek çok araştırmacı tarafından geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmaların başında Flood ve Garber'in 1984 yılında yapmış oldukları çalışma yer almaktadır. Flood ve Garber (1984) bu çalışma ile Krugman'ın (1979) çalışmasından yola çıkarak stokastik bileşeni olan basitleştirilmiş bir doğrusal model geliştirmişlerdir. Sabit döviz kuru rejiminin çöküşünü iki ayrı örnek üzerinde incelemişlerdir. İlk örneklerinde piyasa oyuncuları döviz kuru rejimin ne zaman terk edileceği konusunda kesin bir öngörüye sahip iken ikinci örneklerinde stokastik piyasa özellikleri mevcut olup piyasa oyuncuları döviz kuru rejiminin ne zaman çökeceği konusunda öngörü sahibi değildirler (Flood ve Garber, 1984:3-11). Küçük ve dışa açık bir ekonomide sabit döviz kuru politikasının hangi koşullarda son ereceğini göstermeye çalışan bu modelde

rezervler belirli bir minimum düzeye indikten sonra dalgalı döviz kuru politikasına geçileceği varsayılmaktadır.

Flood ve Garber'in (1984) Krugman'ın (1979) modeline yaptıkları katkılar sonrasında ortaya çıkan ve etkili modellerden birisi olarak değerlendirilen geliştirilmiş bir model finans literatüründe Krugman-Flood-Garber modeli olarak anılmaktadır.

Flood ve Garber'in dışında birinci nesil kriz modelleri ile ilgili yapılan başka çalışmalar da bulunmaktadır. Conolly ve Taylor 1984 yılında yapmış oldukları çalışmalarında ayarlanabilir askı sistemini analiz ederek, döviz kuru sisteminin çökmesinden önce ticarete konu malların nisbi fiyatlarının nasıl değiştiğini incelemişlerdir (Özer, 1999:59).

1.4.2. İkinci Nesil Modeller

Birinci nesil modeller hükümetin dış dengeleri göze almadan bütçe açıklarını parasallaştırdığı ve sabit kur sistemini devam ettirmek adına tüm döviz rezervlerini harcadığını varsaymaktadır (Özer, 1999:67). Oysa gerçekte hükümetlerin ve merkez bankalarının döviz kurunu belli bir seviyede tutmak amacıyla kullanabilecekleri çok çeşitli araçları bulunmaktadır. Bu gerçekleri gören bir grup iktisatçı birinci nesil modellere alternatif modeller geliştirmeye çalışmıştır.

İkinci nesil modeller ekonominin temel göstergelerinde bir kötüleşme oluşmaksızın kriz çıkma olasılığı üzerinde durmaktadır. Yani bu modeller hükümetin para ve maliye politikaları kendi içerisinde tutarlı olsa bile aniden ortaya çıkan spekülasyon saldırılarının krize yol açabileceğini anlatmaktadır.

Obstfeld (1996:1045), ikinci nesil kriz modelleri ile ilgili yapmış olduğu çalışmada hükümetlerin sürdürülebilir sabit döviz kuru sistemleri olmasına karşın spekülasyon atakları ile karşılaşabileceklerini, döviz kuru sisteminin

çökeceğine dair beklentilerdeki artışın faiz oranlarının yükselmesine sebep olarak iç borçlanmanın maliyetini arttıracakını ifade etmektedir. Faiz oranlarındaki yükseliş ile birlikte ayrıca bankalar üzerindeki baskının da artacağını ve gelir dağılımının olumsuz yönde bozulacağını savunmaktadır.

İkinci nesil modellere göre sabit döviz kuru sistemin terk edilmesi politik tercihe bağlıdır. Hükümet devalüasyon yapıp yapmayacağına sabit döviz kuru sistemini devam ettirmenin maliyeti ve getirilerini karşılaştırarak karar verir (Bustele ve başk., 1999:41). Sabit döviz kurunu devam ettirmenin getirilerini enflasyonist baskıların azaltılması, ticareti ve yatırımı teşvik eden ekonomik ortamın hazırlanması, maliyetlerini ise yüksek faiz oranları ve eğer ücretler aşağıya doğru rijit ise yüksek oranlı işsizlik oluşturmaktadır. Sabit döviz kuruna devam etmenin maliyeti, getirilerinin üzerinde ise hükümetin sistemi terkedeceğine dair beklentiler yoğunlaşır ve devalüasyon olma olasılığı yükselir.

İkinci nesil modeller finansal krizlerin kendi kendini besleyen bir sürece dönebileceğini savunmaktadır. Eğer kamuoyu hükümetin sabit döviz kurunu sürdüreceğine inanmazsa, bono sahipleri devalüasyona karşı kendilerini koruyabilmek için yüksek faiz talep ederler. İşçi sendikaları da yüksek ücret talep ederek yurtiçi sanayicilerin rekabet gücünün azalmasına neden olurlar (Özer, 1999:68). Tüm bu faaliyetler hükümetin sabit döviz kurunu devam ettirmenin maliyetini arttırarak, sabit döviz kuru uygulamasından vazgeçilmesini hızlandırır. Böylelikle kamuoyunun beklentileri kendi kendini besleyen bir sürece dönüşür.

Esquivel ve Larrain (1998:5) ikinci nesil modellerin varsayımları ile ilgili iki temel özelliğin bulunduğunu söylemektedirler. Bunlardan ilki hükümetin bir amaç fonksiyonunu maksimize etmeye çalışan bir birim olması, ikincisi ise ekonomide çoklu dengenin oluşmasında etkili olan dairesel sürecin varlığıdır.

Bu modellerin dayandığı en önemli varsayım ekonomik politikaların ekonomideki değişmelere tepki olarak uygulanmasıdır. Ekonomik birimler de beklentilerini oluştururken bu durumu dikkate alırlar. Bu döngüsel yapı sebebiyle ekonomide birden fazla denge oluşabilmektedir. Ekonominin temel göstergelerinde bir değişme olmadan ekonomik denge değişebilmektedir.

İkinci nesil modeller daha önceden değinildiği gibi birinci nesil modellerin yeni oluşan krizleri açıklamakta yetersiz kalması sebebiyle geliştirilmiştir. Birinci nesil modeller krizlerin ekonomik politikadaki uyumsuzluk sebebiyle ortaya çıktığını ve önceden tahmin edilebilmesine karşılık önlenmesinin mümkün olmadığını savunmaktadır. İkinci nesil modeller ise krizlerin birbirini besleyen beklentiler sonucu oluştuğunu ve tahmin edilmesinin mümkün olmadığını savunmaktadır (Bustele ve başk., 1999:41).

1.4.3. Üçüncü Nesil Modeller

Üçüncü nesil modeller, birinci nesil ve ikinci nesil modellerin Güneydoğu Asya ekonomilerinde meydana gelen krizi açıklamakta yetersiz kalmaları sebebiyle geliştirilmiştir. Güneydoğu Asya ekonomilerinin kriz öncesi süreçteki temel ekonomik göstergelerine bakıldığında bir kötüleşmenin olmadığı görülmektedir. Bu nedenle üçüncü nesil modeller Güneydoğu Asya krizinin sebeplerini incelerken daha çok bankacılık sistemi ile ilgili problemler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bu konu ile ilgili çeşitli iktisatçılar tarafından geliştirilen modeller bulunmaktadır. Chang ve Valesco (1998) yapmış oldukları çalışmalarında uluslararası likidite probleminin gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlerin temel sebebi olduğu üzerinde durmuşlardır. Likidite problemini finansal sisteminin kısa dönem yükümlülüklerinin, varlıklarının likit değerinden yüksek olduğu durum olarak açıklamakta ve finansal serbestleşme politikalarının ile kısa vadeli yabancı sermaye hareketlerinin bankaların likidite problemlerini

arttırdığını savunmaktadırlar (Chang ve Valesco, 1998:3). Döviz kuru sistemin çöküşü ile bankacılık krizleri arasındaki etkileşim çalışmalarının önemli bir dayanağını oluşturmaktadır. Modellemelerinin sonucunda bazı politika önerilerinde bulunmuşlardır:

- Bankaların yurtdışından kısa vadeler ile yüksek miktarlarda borçlanması sisteminin kırılganlığını arttırmaktadır. Bu sebeple bankacılık sisteminin denetim ve gözetim yapısının güçlendirilmesi gerekmektedir.
- Bankacılık sisteminin yeniden düzenlenmesine yönelik alınacak kararlar yaratacakları etkiler açısından dikkatle gözden geçirilmelidir.
- Eğer problem ahlaki riskten veya bankaların aşırı borçlanmasından kaynaklanıyorsa, sorun yaşayan bankaların kapatılması veya sermayelerini arttırmaları yönünde zorlanmaları gerekmektedir. Problem bankacılık paniği sebebiyle likidite probleminden kaynaklanıyorsa, sisteme gerekli likiditenin sağlanması gerekmektedir.

Corsetti ve diğerleri (1998) yapmış oldukları çalışmalarında Asya ekonomilerinin çöküşünün temel nedeni olarak yüksek ahlaki riski göstermektedirler. Ahlaki risk problemini işletmeler, finansal sistem ve uluslararası bankalar açısından ele almışlardır. (Corsetti ve başk., 1998:2-4):

- İşletmeler açısından: Yüksek büyüme oranlarının sağlanmasına yönelik olarak hükümetin özel yatırımlara insiyatif ve garantiler vermesi verimsiz ve riskli projelerin de desteklenmesine sebep olmuştur.
- Finansal sistem açısından: Ulusal bankalar yurtdışındaki bankalardan kısa vadeli borçlanarak, plasmanlarını yurtiçinde yaptıkları için, döviz kuru riskine açık hale gelmişlerdir. Bankacılık sistemi kriz öncesi

dönemde düşük sermaye yeterlilik rasyoları, zayıf denetim ve gözetim mekanizmaları sebebiyle oldukça kırılgan bir yapıya sahiptir.

- Uluslararası bankalar açısından: Uluslararası bankaların Asya ülkelerindeki ulusal bankalara gerekli risk ölçümü yapmadan yüksek tutarlarda kredi vermeleri sistemin kırılganlığını arttıran unsurlardan olmuştur.

Eichengreen ve Haussman (1999:) da Asya krizinin sebeplerini sorgularken, finansal sistemin kırılgan yapısını ön plana çıkarmışlardır. Bankacılık sisteminin gereğinden yüksek döviz borcuna sahip olmasını veya sistemin açık pozisyon fazlalığını "orjinal günah" şeklinde nitelendirmişler ve bu oluşumun para ve maliye politikalarının etkinliğini sınırlandırıdığını ifade etmişlerdir. Çalışmalarına, orijinal günah hipotezinin yanı sıra, ahlaki risk hipotezini ve taahhüt problemi hipotezini de eklemişlerdir. Taahhüt problemi ile ilgili hipotezlerinde, gerçekleştirilen finansal sözleşmeler ile ilgili problemlerin yaygınlığına ve bu tip problemleri çözmek ile yetkili kurumların zayıflıklarına işaret etmişlerdir (Eichengreen, Haussman, 1999:4).

Krugman'ın üçüncü nesil kriz modelleri ile ilgili olarak yapmış olduğu iki çalışması bulunmaktadır. İlk olarak 1998 yılında yapmış olduğu çalışmasında yapılan diğer çalışmalara benzer olarak hükümet tarafından verilen garantiler sebebiyle yatırımlar üzerinde spekülative bir baloncuğun oluştuğunu ifade etmektedir (Zigman, 2001:5). Finansal krizlerin oluşumunda bankacılık sektöründeki ahlaki riskin ve varlık fiyatlarında oluşan büyük artışın rolü üzerinde durmaktadır.

1999 yılında yapmış olduğu çalışması geliştirilen diğer modellerden farklı olarak özel şirketlerin bilanço yapılarındaki bozuklukları, sermaye hareketlerinin döviz kurları üzerinde yaratmış olduğu etkileri kapsamaktadır.

Krugman (1999:464) bu çalışmasında şirketlerin bilançolarındaki kötüleşmelerin krize sebep olan başlıca faktörlerden olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Geliştirmiş olduğu model çoklu dengeye sahip olup, güven kaybının finansal sisteminin çöküşüne sebep olabileceğini açıklamaktadır. Sistemin çöküşünü açıklarken transfer probleminden bahsetmektedir. Transfer problemi ile ilgili süreç şu şekilde gelişmektedir:

Krizin oluşum aşamasında ödemeler dengesinin sağlanabilmesi için ulusal paranın reel olarak önemli ölçüde değer kaybetmesi gerekmektedir. Ancak bu değer kaybı firmaların bilanço yapılarını olumsuz yönde etkileyerek güven kaybına yol açacaktır. Ulusal paranın reel olarak değer kaybetmesi hükümet tarafından sınırlandırılırsa çıktı düzeyinde meydana gelecek azalış yine güven kaybına yol açacaktır.

Görüldüğü gibi üçüncü nesil modeller diğer modellerden farklı olarak finansal sistemde yaşanan aksaklıklar üzerinde durmakta ve Güneydoğu Asya'da yaşanan krizde bankacılık sisteminin kırılgan yapısının etkili olduğu savunmaktadır. Krugman'ın 1999 yılında geliştirmiş olduğu model ayrıca özel sektör firmalarını dahil ederek üçüncü nesil kriz modellerine katkıda bulunmuştur.

1.5. Finansal Krizlerin Kökenleri

Bir ülkede ekonomik istikrarsızlığa yol açan başlıca etkenler, sürdürülemez makro ekonomik politikalar, finansal yapıdaki zayıflıklar, global finansal durum ve politik istikrarsızlıklardır.

Birçok finansal krizde rol oynayan en önemli etken makro ekonomik istikrarsızlıktır. Aşırı genişleyici para ve maliye politikaları kredi hacmini arttırıp, borç miktarının artmasına sebep olmaktadır. Tüm bunların sonucunda enflasyonu kontrol edebilmek için uygulanan sıkı para ve maliye

politikaları da ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması, borcun geri ödenmelerinin zorlaşması sonucunu doğurmaktadır.

Gelişmekte olan piyasalardaki krizlerde yurtiçi makro ekonomik koşulların yanı sıra yurtdışı etkenlerin de payı bulunmaktadır. En önemli dış etkenlerin içerisinde ticaret hadleri ve dünya faiz oranlarındaki değişimler yer almaktadır. Örneğin ihraç malları fiyatlarındaki şok düşüşler yerli firmaların satışını ve borç ödeme gücünü olumsuz yönde etkileyecektir. Bu da bu firmalara kredi veren bankalarının aktif yapısının kalitesini düşürecektir.

Dünya faiz oranlarının düşmesi, gelişmekte olan ülkelere yabancı fonların gelmesini sağlar. Ancak gelişmiş olan ülkelerde faiz oranlarının yükselmesi paranın gelişmekte olan ülkelere çıkmasına sebep olacak ve bu da bankaların ve firmaların maliyetlerini arttırarak finansal sistemin kırılgan hale gelmesine sebep olacaktır. Sıcak para olarak da adlandırılan bu kısa süreli yabancı sermayenin büyük miktarlara ulaşan cari açıkları finanse etmesi finansal krizlerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır.

Daha önce yaşanan finansal krizler kısa dönemli yüksek, değişen oranlı borcu olan ve yabancı para cinsinden borçlanan ülkelerin finansal krizlere duyarlı hale geldiklerini göstermektedir.

Ekonomide yarattığı olumsuz etkiler ve ekonomiye yüklediği yüksek maliyetler sebebiyle finansal krizlerin önceden tahmin edilmesi önemli hale gelmiş ve bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Finansal krizlerin oluşacağına dair öncü göstergelerin başında reel kurun aşırı değerlendirilmesi, M2 para arzının uluslararası rezervlere olan oranında ve /veya cari açıkların milli gelire oranında aşırı yükselmeler yer almaktadır (Eren, Süslü, 2001:662). Gelişmekte olan ülkeler genelde sabit döviz kuru uyguladıklarından, yerli paranın değer kazanması kriz beklentisi doğurmaktadır. Ulusal paranın bir yıl içerisinde önemli ölçüde değer kazanması spekülâtorler için önemli bir fırsat oluşturabilmektedir.

2. DÜNYADA YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER

Daha önce de değinildiği gibi özellikle 1990'lı yıllardan itibaren dünyanın çeşitli ülkelerinde finansal krizler görülmeye başlamıştır. Bu bölümde 1990'lı ve 2000'li yıllarda dünyada yaşanan finansal krizlere değinilecektir.

2.1. 1992-1993 Döviz Kuru Mekanizması Krizi

Avrupa Para Sisteminin döviz kuru mekanizması (ERM), 1979 yılından itibaren, Avrupa'daki para politikası stratejilerinin belirlenmesinde köşe taşı olmuş ve Bretton Woods'tan sonraki en önemli parasal ve döviz kuru işbirliğini yansıtmıştır (Özer, 1999: 75).

Parasal açıdan istikrarlı bir bölge yaratmayı amaçlayan Avrupa Para Sistemi'nin temeli Avrupa Para Birimi ECU'ye (European Currency Unit) dayanmaktaydı (Seyidoğlu, 2001:548). ECU, üye ülke paralarının belirli ağırlıklar ile katıldıkları bir sepetten oluşmakta ve sepetteki para birimlerinin ağırlıkları, her ülkenin GSMH'si, topluluk ticaretindeki payı, dış ticaret dengesi gibi faktörler dikkate alınarak hesaplanmaktaydı.

Avrupa Para Sistemi'nin dayandığı ERM, ECU'ye göre tanımlanmış merkezi bir pariteyi temel alan sabit fakat ayarlanabilir bir döviz kuru mekanizmasını yansıtmaktaydı. Piyasadaki merkezi kur (ECU paritesi) etrafındaki dalgalanma marjı %2,25 ile sınırlandırılmıştı (Seyidoğlu, 2001:548).

Sistemin gereği gibi işlemlerini sağlamak için çeşitli müdahaleler uygulanmış ve açık veren ülkelere kredi sağlamak üzere Avrupa Parasal İşbirliği Fonu oluşturulmuştur (Ata, Silahşör, 1999:10).

1992 yılına değin sistemin performansı tam bir parasal bütünlüğe gidiş konusunda ciddi güven vermekteydi. Ancak 1992 yılında başlayan olumsuz gelişmeler sistem hakkında soru işaretlerini de beraberinde getirmiştir. 1992 Haziran ayında Danimarka'nın Maasricht Anlaşması'na red oyu vermesi döviz kurları üzerinde baskı oluşturmuştur. İngiltere, İspanya ve İtalya ülke paralarına yönelik spekülatif saldırılar, söz konusu ülkelerin ERM'den ayrılmasına sebep olmuştur. 1993 yazında ise ikinci bir dalga şeklinde ortaya çıkan spekülatif saldırılar, döviz kuru bantlarının genişletilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu kapsamda Fransız Frangının sistemden ayrılmadan değer kaybetmesine izin verilmiştir. Ancak Fransa daha sonra kısmen değer kaybetmiş Fransız frangını reddederek Alman Markı karşısında dar dalgalanma bandına geri dönmüştür. ERM'den çıktıktan sonra yükselişe geçen İngiliz ekonomisi İngiliz Sterlinini eski düzeylerine geri getirmiştir.

ERM Krizini açıklamaya yönelik değişik açıklamalar bulunmaktadır. Makro ekonomik ve politik değişkenleri baz alan yaklaşıma göre Almanya'nın 1990'lı yılların başında uygulamaya koyduğu para ve maliye politikaları kriz üzerinde etkili olmuştur. Bu yaklaşımda ayrıca üye ülkelerin ulusal para ve maliye politikalarındaki farklı gelişmeler, sermaye hareketlerinin serbest hale gelmesi ve 1992 yılında Danimarka'nın Maasricht anlaşmasına red oyu vermesinin etkilerinden de bahsedilmektedir. Diğer bir yaklaşıma göre ise krizin ani ve kendince değişen piyasa katılımcılarının beklentilerindeki değişimden kaynaklandığı ileri sürülmektedir.

1992-1993 yıllarında ortaya çıkan bu kriz "İkinci Nesil Kriz Modelleri"nin önemini ortaya koymuştur, çünkü söz konusu krizin "Birinci Nesil Kriz Modelleri" ile tam olarak açıklanması mümkün değildir (Aslantaş, 1998:6). Yaşanılan bu krizde hükümetler bütçe açıklarını para basmak suretiyle finanse etmeye ihtiyaç duymamışlardır. Yurtiçi kredilerde marjinal ve hızlı bir artış, döviz rezervlerinde herhangi bir kısıtlama olmamıştır. Ayrıca İngiltere ve Fransa uluslararası piyasalardan borçlanmak konusunda

kredibilitelerini korumuşlardır. Krizin ortaya çıkmasında en önemli etken yetersiz talebe bağlı olarak ortaya çıkan işsizliğin genişletici maliye politikaları ile azaltılmaya çalışılmasıdır. Genişletici maliye politikasının sabit kur sistemi ile birlikte sürdürülmesi imkansız olduğundan oluşan baskı finansal krizi tetiklemiştir.

2.2. 1994 Meksika Krizi

1994 Meksika krizinin yer aldığı bu bölüm, krizin gelişimi ve nedenleri, bankacılık yeniden yapılandırma çalışmaları olmak üzere 2 başlık altında incelenecektir.

2.2.1. Krizin Gelişimi Ve Nedenleri

1976 ve 1982 yıllarında geçirmiş olduğu finansal krizlerden sonra Meksika'da 1987 yılının Aralık ayında çok köklü bir istikrar programı başlatılmıştır. Döviz kuru tabanlı bu program kapsamında, yaklaşık %159'lar seviyesinde olan enflasyonun düşürülmesi, finansal piyasaların liberalleştirilmesine yönelik olarak bir takım yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve döviz kurunun sabit döviz kuru yöntemi ile baskı altına alınması hedeflenmiştir. Uygulamaya konan bu program ile birlikte Meksika, ticaretin serbestleştirilmesi, özelleştirme, yeniden yapılanma gibi bir takım ekonomik reformları uygulamaya koymuş ve enflasyon tek haneli rakamlara yakın hale gelmiş, Merkez Bankası'nın uluslararası rezervleri önemli düzeyde artmıştır. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen ülkede bulunan bir takım makro ekonomik dengesizlikler krizin oluşumunu tetiklemiş ve kriz hiç beklemedik bir şekilde 20 Aralık 1994 tarihinde Meksika Hükümetinin Pezoyu %15.3 oranında devalue etmesiyle birlikte başlamıştır (Alp, 2000:237).

Kriz öncesinde ülkede uygulanan sabit döviz kuru politikası pezonun aşırı değer kazanmasına ve cari işlemler açığının giderek artmasına neden

olmuştur. 1989 yılında 6 milyar Dolar olan cari işlemler açığı 1991 yılında 15 milyar dolara, 1992 ve 1993 yıllarında ise 20 milyar Doların üzerine çıkmıştır. Cari işlemler açığının milli gelir içerisindeki payı 1992 yılında %8, 1993 yılında ise %7 olmuştur (Whitt, 1996, 2). Cari işlemler açığının hızla artmasında bir başka etken ise 17 Aralık 1992'de imzalanan ve 1 Ocak 1994'de yürürlüğüne giren NAFTA (North American Free Trade Agreement) anlaşmasıdır. 1990 başlarında başkan Carlos Salinas liberalizasyon çerçevesinde ABD ile serbest ticaret anlaşmasına gitmek istemiş ve bu sürece hızla Kanada da dahil edilmiştir.

Kriz öncesi dönemde giderek artmakta olan cari işlemler açığı yabancı sermaye hareketleri ile finanse edilmiştir. Meksika finansal serbestleşme çalışmalarının ardından uluslararası yatırımcıların dikkatini çekmeye başlamış ve net sermaye hareketleri hızla artmıştır. Sermaye hareketlerinin pozitif yönde artışı finansal piyasaların sermaye hareketlerine olan duyarlılığının yükselmesine sebep olmuştur. Bu sermaye girişlerinin bankacılık sistemi üzerinde de önemli etkileri olmuştur. M1'in artışı üzerindeki kontrolü azaltmış ve banka bilançolarını büyütürken M2'nin artmasına neden olmuştur .

Yabancı portföy yatırımlarının artışı ayrıca yerel finansal varlıkların fiyatlarında spekülative bir baloncuk yaratmıştır. Bu da uluslararası piyasada ve yerel piyasalarda aşırı borçlanmayı beraberinde getirmiştir.

Meksika'da uygulamaya konan program kapsamında dövize endeksli bonolar ihraç edilmeye başlanmıştır. Üç ve altı aylık vadeler ile ihraç edilen ve Tesobono olarak adlandırılan bu bonolar peso cinsinden olan bonolar ile yer değiştirmeye başlamış ve hızla artmaya başlamıştır. Devlet iç borçlanması içerisinde, 1994 yılı Ocak ayında, kısa dönem peso cinsinden olan bonoların USD bazında tutarı 12,9 milyar USD, tesobonoların tutarı ise 302 milyon USD iken, Ekim 1994'te peso cinsinden kısa dönem bonoların

tutarı 7,2 milyar USD'ye düşmüş, buna karşılık tesobonoların tutarı 12,9 milyar USD'ye yükselmiştir (Altinkemer, 1996:3).

Kriz öncesi yaşanan bir diğer gelişme de kredi hacmindeki genişlemedir. Banka kredilerindeki hızlı artış, Meksika'daki bankaların hızlı kredi genişlemesine hazır olmamalarından dolayı geri dönmeyen kredilerde artışa sebep olmuştur. Kredilerin toplam GSYİH içindeki payı 1988'den itibaren artmaya başlamış ve 1994 yılında %40 seviyesini geçmiştir (Karabulut, 2002:116).

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra politik istikrarsızlık da krizi tetikleyen etkenlerden olmuştur. Meksika Büyükelçisi Enrique Buj Flores 2000 yılında gerçekleştirdiği raporunda krizin başlamasına neden olan başlıca etkenlerin ülkede politik çerçevede ekonomiye yönelik köklü kararların alınamayışı, gerekli yeniliklerin gerçekleştirilebilmesi için kredi olanaklarının ve ülke kaynaklarının etkili kullanılamayışı ve her an hükümetin değişeceği kaygısının olduğunu ifade etmiştir (Flores, 2000:44).

Ülke ekonomisindeki tüm bu dengesizlikler krizi tetiklemiştir. Devalüasyonun gerçekleştirildiği Aralık 1994'e kısa bir süre kala Salinas hakkında yolsuzluk dedikodularının çıkması ve başkanlık seçimlerinin diğer adayı Luis Closio'nun suikasta uğraması döviz üzerinde ağır bir spekülasyon baskı yaratmıştır. Hükümetin %15 oranında devalüasyon gerçekleştireceğini açıklaması bu baskıyı azaltamamıştır. Yeni gelen hükümetin yalnızca devalüasyon yaparak olası krizi engellemeye çalışması yatırımcıların güvenini sarsmış ve ulusal paradan önemli kaçışlar olmaya başlamıştır. Ulusal paradan kaçışlar karşısında uluslararası rezervleri eriyen hükümetin dolar cinsinden yurtdışı borçlarını ödeyemeyeceği yönünde endişeler oluşmaya başlamıştır.

Yerli para pezonun devalue edilmesi bankacılık sisteminde de önemli aksaklıklara sebep olmuştur. Yabancı para cinsinden kredi alan firmalar

ödeme gücüne düşmüşler ve bu da bankaların aktif yapısının bozulmasına sebep olmuştur.

Meksika'da yaşanan krizin, Latin Amerika'nın diğer iki büyük ekonomisi Brezilya ve Arjantin'e yayılması konusunda kaygılar oluşmuştur. Bu çerçevede Meksika krizinin diğer ülkeler üzerinde yaratacağı etkiler "tekila etkisi" adıyla anılmaya başlanmıştır. Meksika'da yaşanan krizden en çok etkilenen Arjantin olmuştur. Arjantin pezosu Meksika'da olduğu gibi aşırı değerlenmiş olduğundan yabancı yatırımcılar herhangi bir kriz ile karşılaşmamak için ülkeyi terk etmeye başladılar. Arjantin'in 1994 Meksika krizinden önceki mali yapısında da aksaklıklar bulunmaktaydı.

Tablo 1: Arjantin 1994 Yılı Kamu Bütçe Dengesi (Milyar Peso)

	I. Üç Aylık Dönem	II. 3 Aylık Dönem	III. 3 Aylık Dönem	IV. 3 Aylık Dönem
Toplam Kamu Gelirleri	14,87	15,59	14,65	15,11
Toplam Kamu Harcamaları	14,15	13,49	14,68	15,04
Bütçe Dengesi	0,72	2,10	-0,03	-0,07

Kaynak:Valeriano F. Garcia, "Black December-Banking Instability, The Mexican Crisis and Its Effects On Argentina", World Bank Latin American And Caribbean Studies, 1997

1994 pezo krizinden sonra Arjantin'in almış olduğu ilk önlem giderlerindeki artışı azaltarak toplam gelirlerini arttırmak olmuştur. Böylelikle 1994 yılının son iki döneminde ortalama 14.88 milyar USD olan toplam kamu gelirleri, 1995 yılında ortalama 17.16 milyar USD'ye yükselmiştir (Garcia, 1997:28).

Arjantin hükümeti kriz sonrası dönemde de Para Kurulu uygulamasına devam etmiştir. Yabancı sermaye girişlerindeki ani düşüş ve ülkedeki belirsizlik bankalardan mevduat çekilişine sebep olmuştur.

Tekila krizi olarak da adlandırılan 1994 Meksika Krizinin diğer ülkelere yayılması konusunda çok ciddi endişeler yaşanmış olmasına karşın, tekila

etkisi uluslararası bir sistemik risk açısından beklenenden daha hafif bir şekilde atlatılmıştır.

2.2.2. Yeniden Yapılandırma Çalışmaları

1994 krizi öncesi süreçte, Meksika bankacılık sistemin tarihsel gelişimine bakıldığında 1982 yılında önemli bir değişimin yaşandığı görülmektedir. 1982 yılında Meksika'da yaşanan borç krizinin ardından ülkede daha çok geleneksel sıkı makro ekonomik politikalar uygulamaya konmuştur. Bu doğrultuda hükümet ekonomiyi istikrara kavuşturmak amacıyla mali açığı azaltmaya yönelik olarak ithalata önemli kısıtlamalar koymuş ve özel bankaları kamulaştırmıştır (Krueger, Tornell, 1998:2-3). Kamulaştırılan bankalar katı devlet kontrolü altına girmişlerdir. Bu dönemde yabancı sermaye ile finansmanda yaşanan güçlükler nedeniyle bankacılık sistemi kamu sektörüne kredi vermeye yönelmiştir. Bu nedenle 1980'li yıllarda özel sektöre açılan kredilerde önemli bir düşüş yaşanmıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde ise finansal holding şirketlerinin oluşumuna ilişkin düzenlemeler yapılmış ve bankalar tekrar özel sektöre geçmiştir. Bu gelişme ile birlikte finansal deregülasyonun yaşanması özel kesime açılan kredilerin artmasına neden olmuştur. 1989-1994 döneminde, bankaların kredi portföyü reel anlamda yaklaşık %30 oranında artış göstermiştir (TBB, 2002:4). Kredilerdeki artış ile birlikte kanuni takipteki kredilerin toplam krediler içerisindeki payı da hızla yükselmeye başlamıştır.

Bu olumsuz gelişmelerin yaşandığı süreçte, 1994 yılında yaşanan devalüasyon ülkede döviz krizinin yanısıra bankacılık krizinin de oluşmasına sebep olmuştur. Kriz öncesi dönemde kredi hacminde önemli bir genişleme olurken, yeni kredilerin önemli bir kısmı da finansal yapısı sağlam olmayan firmalara verilmiştir. Ayrıca yabancı para cinsinden verilen kredilerin ağırlık göstermesi firmaların borç ödeme kapasitelerini düşürmüştür.

Yüksek dış borç stoku, hükümetin dolara endeksli vermiş olduğu teso bonolar ve uluslararası rezervlerin düşük seviyelerde olması Meksika bankalarını vadesi gelen borçlarını yenilemede zor durumda bırakmıştır. Dış borçların ödenebilmesi için dolar penceresi oluşturulmuş ve ABD, IMF ve diğer uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakların bir bölümü ticari bankalara kredi verme amacıyla kullanılmıştır (Aydın, 2000:38). Bu katkılar ile krizin başlamasından yaklaşık 9 ay sonra tüm bankalar dış borçlarını faizleri ile birlikte ödeyebilmişlerdir

Ekonomiyi istikrara kavuşturmaya yönelik olarak 1995 yılı Ocak ayında hükümet yeni bir program açıklamıştır. Bu programın temel hedefi cari işlemler açığının azaltılması, enflasyonun kontrol altında tutulması ve bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılmasıdır.

2.2.1.1. Likidite Sağlanması

Bankacılık sistemindeki likidite sorununun giderilmesi amacıyla kurulmuş olan Mevduat Sigorta Kurumu finansal zorluk içerisindeki bankalara kredi vermiş ve verilen kredinin 5 yıl içinde ödenmemesi durumunda verilmiş olan krediye eşit tutarda hisse senedine el koyacağını bildirmiştir. Destek alınan 6 bankadan 3'üne el konulmuş, 1 tanesi bir başka banka tarafından ele geçirilmiş olup, sadece 2'sinde mülkiyet değişimi olmamıştır.

2.2.1.2. Sermaye Yapılarının Güçlendirilmesi

Bankaların desteklenmesi programı çerçevesinde hükümet Mevduat Sigorta Kurumu aracılığıyla banka sermayelerinin güçlendirilmesine çalışmıştır. Uygulamaya konan program şu adımlardan oluşmaktadır (TBB, 2002:10):

- Bankaların takipteki kredileri piyasa değerinin üzerinde devralınmış ve hisse senedi sahiplerinin yeni sermaye aktarmaları teşvik edilmiştir.

Hisse senedi sahiplerinin koymuş oldukları her 1 pesoluk yeni sermayeye karşılık, 2 pesoluk takipteki kredi satın alınmıştır.

- Takipteki krediler peso cinsinden ise 3 aylık hazine bonosu faizi, USD cinsinden ise piyasa faiz oranının altında bir faiz oranından devralınmıştır. Bunun karşılığında on yıl vadeli senetler verilmiştir.
- Tahsil edilen takipteki kredi miktarı kadar senet iptal edilmiştir.
- Senetlerin vadesi geldiğinde takipteki kredilerin geri dönmeyen kısmı zarar oluşturmuştur. Bankalar zararın %20-30'luk bölümünü karşılamış olup geri kalan kısım devlet tarafında üstlenilmiştir.

Sermaye yeterlilik oranları kritik seviyenin altına inen toplam 12 banka, yeniden yapılandırma döneminde toplam krediler içerisinde %19'luk paya sahip olmasına karşın Mevduat Sigorta Kurumu tarafından devralınmıştır.

2.2.1.3. Firma Yeniden Yapılandırması

Tüm bunların dışında borçluların desteklenmesi kapsamında ipotek kredileri yeniden yapılandırılmış ve küçük ile büyük ölçekli firmalar desteklenmiştir. Devlet tahsili gecikmiş borçların bir kısmını %50'yi aşmamak şartıyla üstlenmiştir. Bunun dışında şirketlerin sendikasyon kredilerinin yeniden yapılandırılması için de yeni bir birim oluşturulmuştur.

2.2.1.4. Yeniden Yapılandırma İle İlgili Genel Değerlendirmeler

Meksika'da uygulanan yeniden yapılandırma programı başarı ile sonuçlanmış ve yatırımcıların sisteme olan güveni tekrar sağlanmıştır. Devlet ve bankalar yeniden yapılandırma maliyetine birlikte katlanmışlardır. Bankaların önemli bir bölümü el değiştirmiştir. Bazı banka sahipleri ise

karlarını sermayeye ekleyerek bankalarını tekrar sisteme kazandırılmasını sağlamışlardır.

2.3. Güney Doğu Asya Krizi

Bu bölümde Güneydoğu Asya Krizinin gelişimine ve nedenlerine değinildikten sonra uygulamaya konan bankacılık yeniden yapılandırma değerlendirilecektir.

2.3.1. Krizinin Gelişimi Ve Nedenleri

Birçok ekonomist tarafından II.Dünya Savaşından sonra yaşanan en ağır finansal kriz olarak adlandırılan Güney Doğu Asya Krizinin önceden tahmin edilememesi global finansal sisteminin yeniden gözden geçirilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. “Asya Kaplanları” olarak da adlandırılan Güneydoğu Asya ekonomilerin böylesi ağır bir finansal kriz ile karşı karşıya kalmaları, kriz öncesi dönemde elde ettikleri sürekli büyüme oranları, yabancı sermaye girişlerindeki artış ve etkin işgücü kullanımı düşünüldüğünde son derece şaşırtıcı olmuştur (McLeod, Garnaut, 1998:2).

Güneydoğu Asya ekonomilerinin kriz öncesi dönemde göstermiş oldukları bu gelişmenin başlıca üç nedenini bulunmaktadır Birinci neden belli başlı dünya teknolojilerinin bu ülkelere kaymış olması ve Batı'nın bu konudaki geleneksel avantajlarını kaybetmesi; ikinci neden dünyanın ekonomik çekim merkezlerinin batı Pasifik'ten Asya ülkelerine doğru yer değiştirmesi; üçüncü neden ise Batıda kabul edildiğinden daha az sivil özgürlük, daha fazla planlama esasına dayalı bir modelin benimsenmiş olmasıdır.

Paul Krugman gibi bazı iktisatçılar bu büyümenin uzun süreli devam edemeyeceğini belirtmişlerdir. Krugman (2001:31), Güneydoğu Asya ekonomilerindeki büyümeyi Sovyetler Birliğinin 1950'li yıllarda yakalamış olduğu başarıya benzetmiştir. Ona göre sürekli büyümeyi sağlayan faktör

kaynakların etkin kullanılışı değil, emek ve sermaye faktörlerinin olağanüstü artışıdır. Bu nedenle, hızlı ekonomik büyümeleri toplam faktör üretkenliğindeki gelişmeye karşılık gelmeyen ekonomilerin ikinci önemli örneğinin Rusya'dan sonra Asya'da ortaya çıktığını belirtmektedir.

1995 yılında ekonomistler, Latin Amerika ülkelerinde yaşanan krizin benzerinin Güney Doğu Asya ekonomilerinde yaşanıp yaşanamayacağı tartışmaya başlamışlardır. Asya Ekonomilerinin finansal sisteminin zayıflığı konusunda şüpheler bulunmasına karşın, kriz öncesi dönemde büyüyen bütçe açıkları, lüks tüketim mallarının yüksek oranda ithali, enflasyon gibi klasik kriz etkenleri bulunmadığından hiçbir zaman kuvvet bulamamıştır.

Krizin başlamasında USD'nin yen karşısında değer kazanması rol oynamıştır. Bu durum bölge ekonomilerinin ihracat potansiyellerinin azalmasına ve rakip mallar üreten Çin'in rekabet gücünün artmasına sebep olmuştur. Yatırımcıların emlak piyasasına yapmış oldukları yatırımların dalgalanma göstermesi emlak fiyatlarının düşmesi ve hisse senedi fiyatlarının çöküşü ile sonuçlanmıştır. 1997 yılının başlarında spekülâtörler Tayland başta olmak üzere Güneydoğu Asya Ekonomilerinin devalüasyona gidip gitmeyeceği konusunda şüphe duymaya başlamışlardır. Bu konuda artan şüpheler faiz oranlarının yükselmesine sebep olmuştur. Hükümetin aksi yöndeki açıklamalarına rağmen 14-15 Mayıs 1997 tarihlerinde bahta yönelik ilk ağır spekülâtif atak gerçekleşmiştir. Bu atakta Merkez Bankası Bahtın geçerli kurunu koruyabilmek için döviz rezervlerinin önemli bir bölümünü kullanmıştır. Ancak faizler yükselme ve hisse senetleri düşme eğilimine devam etmiştir. Tüm bu baskılar karşısında Tayland 2 Temmuz 1997'de para birimi Bahtı dalgalanmaya bırakmış ve böylelikle kriz başlamıştır.

Enflasyon oranları ile ortak özellikler taşıyan Tayland, Malezya ve Endonezya tutarlı bir büyüme döneminden sonra 1997 yılında şiddetli bir durgunluk dönemine girmiştir (Kochhar ve başk., 1998:9). 1997 Temmuz ayında Tayland'da yaşanan devalüasyon diğer ülkelere de yayılmıştır. Bu

Ülkelerin ulusal paraları Ocak 1998'den itibaren değer kazanmaya başlasa da, bu artış 1997'nin ilk yarısına göre zayıf kalmıştır (Aydın ve başk., 2000:8)

Güneydoğu Asya'da devalüasyonu önlemek amacıyla 1997'nin ikinci yarısında ve 1998'in ilk aylarında faiz oranları arttırılmıştır. Ayrıca kredilerde yaşanan daralma sonucunda kurumsal karlılıkta ciddi daralmalar meydana gelmiştir. Bu durum bankacılık sisteminin ciddi bir krize girmesine neden olmuştur.

Finansal ve reel sektörde yaşanan aksaklıkların 1997 Asya krizinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu tip aksaklıklar finans kurumlarının yarlık fiyatlarındaki düşüş, spekulatif ataklar, devaluasyon gibi dış tehditlere açık hale gelmelerine sebep olmuştur (Lingren ve başk., 1999:2).

Mucize ekonomiler olarak da adlandırılan bu ekonomilerin böylesi büyük bir kriz yaşamalarının sebepleri ana başlıklar altında aşağıda incelenmektedir.

2.3.1.1. Sabit Döviz Kuru Sistemi ve Giderek Artan Cari Açıklar

Güneydoğu Asya ekonomilerinde patlak veren krizin en önemli nedenlerinden birisi olarak büyük ölçüde ulusal para biriminin aşırı değerlenmiş olmasından kaynaklanan cari açıklar gösterilmektedir. Asya lkelerinde kurların değer kazanmaya başlaması uygulamaya konan kambiyo rejimi ile ilgilidir. 1997 Temmuzuna kadar ülkelerin para birimleri USD'nin ağırlıkta olduğu para sepetine bağlanmıştı. Bölge para birimlerinin dolar karşısındaki istikrarlı seyri, portföy yatırımı yapmak isteyen spekulatrlerin ilgisini çekmiştir (Hacıislamoğlu, Silaşşr, 1998:7). lkeye gelen yüksek miktarlı yabancı sermaye, kurların değerlenmesini beraberinde getirmiştir. Meksika'da olduğu gibi Asya lkelerinde de ulusal para birimlerinin reel anlamda değer kazanması cari işlemler dengesinin bozulmasına ve döviz piyasasında dengesizliklere yol açmıştır (Gloğlu, Altunoğlu, 2002:13).

Döviz kurunun değeri lenmesinin derecesi uygulanan kur politikası ile yakından ilgilidir. Tayland, Malezya gibi sabit kur politikasının sıkı bir şekilde uygulandığı ülkelerde yerel para birimi daha çok değer kazanmıştır. Bunun aksine daha esnek bir kur politikasına sahip olan Güney Kore’de ulusal ülkelerde para biriminin belli dönemlerde reel olarak değer kaybettiği görülmektedir. Özellikle Tayland ve Malezya gibi para birimleri değer kazanmaya başlayan ülkeler yüksek cari işlemler açığına maruz kalmışlardır. Kurlardaki değeri lenme ve cari açıklar arasında bulunan pozitif ilişkisinin istisnası Güney Kore’dedir. Ülkenin para birimi Won 1990’lı yıllardan itibaren değeri kaybetmeye başlamış olmasına karşın 1996 yılında dış ticaret hadlerinde yaşanan olumsuz gelişme cari açığın önemli ölçüde yükselmesine sebep olmuştur. İhraç ürünleri olan elektrik ve elektronik malzemelerdeki düşüş cari açığın yükselmesinde etkili olmuştur.

Tablo 2: Cari İşlemler Açığı / GSYİH (%) - Güneydoğu Asya Ekonomileri

	1995	1996	1997
Tayland	-7,9	-7,9	-4,0
Endonezya	-3,2	-3,4	-2,7
Malezya	-8,4	-5,0	-5,3
Güney Kore	-1,8	-4,8	-2,3

Kaynak: Gökhan Karabulut, “Gelişmekte olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri”, 2002

2.3.1.2. Dış Ticaret Gelişmeleri

Kriz öncesi dönemde bölge ülkelerinde “ihracata dayalı büyüme modeli” uygulanmaktaydı. Bu model ülkelerin ekonomilerinde önemli gelişmeler yaratsa da krizi tetikleyen unsurlardan birisi olmuştur. İhracata dayalı ekonomiler büyük ölçüde dış talebe bağımlıdır. Bölge ekonomilerinin ihracat mallarına olan iç talep incelendiğinde, Batılı tüketiciler olmadan üretim artışının sürdürülebilir olması mümkün değildir (Hacıslamoğlu, Silahşör, 1998:12). Ayrıca ihracata dayalı büyüme bölge

Ülkelerin global ekonomik gelişmelere karşı oldukça duyarlı olmalarına sebep olmuştur.

İhracata dayalı bölge ekonomilerinin dış ticaret dengesinin bozulmasında önemli etken uluslar arası piyasalardaki rekabet avantajlarının azalması olmuştur. 22 Aralık 1994'te Meksika'da yapılan devalüasyon ve in'in ihracatta önemli bir rakip haline gelmesi Güneydoğu Asya lkelerinin ihracattaki rekabet avantajlarını önemli ölçüde düşürmüştür (Perry, Lederman, 1998:7).

İhracat artış hızlarında yaşanan yavaşlamalar Güneydoğu Asya lkelerinin kısa vadeli dış borç yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için daha fazla dövize ihtiyaç duymalarına sebep olmuştur.

2.3.1.3. Sermaye Hareketleri

Bir ekonomi açısından uzun vadeli yabancı sermaye akımları, kısa vadeli yabancı sermaye akımlarına nazaran daha çok sürdürülebilir bir nitelik arz ettiğinden durağan ve tehlikesizdir. Ancak kısa vadeli sermaye akımları, daha çabuk hareket etmesi ve siyasi konjonktüre sıkı sıkıya bağlı olması sebebiyle tehlike arz edebilmektedir.

Kriz ncesi dönemde bölge ülkelerinin yabancı sermaye yatırımları incelendiğinde, kısa vadeli yabancı yatırımların cari açığın üzerinde gerçekleştiği ve toplam yabancı sermaye akımları içerisinde daha büyük bir paya sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bir ülkeye giren yüksek miktardaki sermaye akışları kurların değer kazanmasına sebep olmaktadır. Güneydoğu Asya ekonomilerine yönelen yabancı sermaye daha çok sıcak para şeklinde olmuştur. Bu akımlar cari açıkları finanse etmekte kullanıldığında avantaj sağlarken, terse dnlebiyecek portföy yatırımlarına dönüşerek ekonomi için bir tehdit unsuru haline gelebilmektedir (Bulut, 1999:65). Bu nedenle krizin meydana gelmesi ile birlikte ülkeden büyük sermaye ıkışları olmuştur.

Tablo 3: Sermaye Akışlarının GSYİH içerisindeki Oranı (%) -Tayland

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Net Özel Sermaye Transferleri	8,7	8,4	8,6	12,7	9,3	-10,9
-Net Doğrudan Yatırımlar	1,4	1,1	0,7	0,7	0,9	1,3
-Net Portföy Yatırımları	0,5	3,2	0,9	1,9	0,6	0,4
-Diğer Net Yatırımlar	6,8	4,1	7,0	10,0	7,7	-12,6
Net Resmi Sermaye Transferleri	0,1	0,2	0,1	0,7	0,7	4,9
Rezervlerdeki Değişim	-2,8	-3,2	-3,0	-4,4	-1,2	9,7

Kaynak: M. Levent Hacıslamoğlu, H. Serkan Silahşör, "Güneydoğu Asya Krizinin Nedenleri Gelişimi ve Olası Etkileri", 1998

Tablo 4: Sermaye Akışlarının GSYİH içerisindeki Oranı (%) -Malezya

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Net Özel Sermaye Transferleri	15,1	17,4	1,5	8,8	9,6	4,7
-Net Doğrudan Yatırımlar	8,9	7,8	5,7	4,8	5,1	5,3
-Net Portföy Yatırımları	-	-	-	-	-	-
-Diğer Net Yatırımlar	6,2	9,7	-4,2	4,1	4,5	-0,6
Net Resmi Sermaye Transferler	-0,1	-0,6	0,2	-0,1	-0,1	-0,1
Rezervlerdeki Değişim	-11,3	-17,7	4,3	2,0	-2,5	3,6

Kaynak: M. Levent Hacıslamoğlu, H. Serkan Silahşör, age.

Tablo 5: Sermaye Akışlarının GSYİH içerisindeki Oranı (%) -Endonezya

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Net Özel Sermaye Transferleri	2,5	3,1	3,9	6,2	6,3	1,6
-Net Doğrudan Yatırımlar	1,2	1,2	1,4	2,3	2,8	2,0
-Net Portföy Yatırımları	-	1,1	0,6	0,7	0,8	-0,4
-Diğer Net Yatırımlar	1,4	0,7	1,9	3,1	2,7	0,1
Net Resmi Sermaye Transferler	1,1	0,9	0,1	-0,2	-0,7	1,0
Rezervlerdeki Değişim	-3,0	-1,3	0,4	-0,7	-2,3	1,8

Kaynak: M. Levent Hacıslamoğlu, H. Serkan Silahşör, age.

2.3.1.4. Kısa Vadeli Dış Borçlar

Bir ülkede vadesi geldiğinde ödenecek olan dış borç servisi yükü, döviz rezervlerinden veya ek kaynak bulabilme yeteneğinden yüksek ise önemli likidite sorunları ortaya çıkabilir. Asya ülkeleri de devalüasyonun ardından aniden çıkan sıcak para ile birlikte likidite sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır.

Sabit döviz kuru uygulaması sebebiyle, Güneydoğu Asya ülkelerindeki şirketler ve finansal kurumlar döviz kuru riskini gözardı ederek, borçlarının önemli bir kısmını USD olarak kullanmışlardır (Yiğidim, 1999:89). Yerel bankaların yabancı bankalardan “yoğun bir şekilde borçlanması ve elde ettikleri fonları yerli para cinsinden yerel yatırımcılara kredi olarak vermeleri krizi tetikleyen faktörlerden olmuştur. Bu durum devalüasyonun etkisini doğrudan yerel banka ve şirketlere yüklemiştir.

Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi gerek yerel bankaların gerekse de özel sektör firmalarının yurtdışı bankalardan olan borçlanmalarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. 1997 yılının ilk yarısında Tayland'taki yerel bankaların yurtdışı bankalara olan borçlarının toplamı 26,1 milyar USD seviyesinde gerçekleşmiştir. Kamu sektörünün ve özel sektörün borçları ise sırasıyla 2 milyar USD ve 41,3 milyar USD seviyesindedir (Çolak, 1999:11).

Tablo 6: Sektörlere Göre Yurtdışı Bankalara Olan Borçlar (milyar USD)

Yıl	Ülke	Toplam Borçlar	Bankalar	Kamu sektörü	Özel Sektör	Kısa vadeli borçlar
1995 sonu	Tayland	62,8	25,8	2,3	34,7	43,6
	Endonezya	44,5	8,9	6,7	28,8	27,6
	Malezya	16,8	4,4	2,1	10,1	7,9
1996 sonu	Tayland	70,2	25,9	2,3	41,9	45,7
	Endonezya	55,5	11,7	6,9	36,8	34,2
	Malezya	22,2	6,5	2	13,7	11,2
1997 ilk yarısı	Tayland	69,4	26,1	2	41,3	45,6
	Endonezya	58,7	12,4	6,5	39,7	34,7
	Malezya	28,8	10,5	1,9	16,5	16,3

Kaynak: Ö. Faruk Çolak., "Finansal Kriz ve Bankalar", 1999

2.3.1.5. Mali Sistemdeki Dengesizlikler

Kriz öncesi dönemde bölge ülkelerinin bankacılık sistemlerinde önemli yapısal bozukluklar bulunmaktaydı. Söz konusu dönemde bankacılık sisteminde görülen büyük sorunlardan birisi yetersiz kontrol sebebiyle bankaların borçlanmalarının teşvik edilmesidir. Sermayeleri yeterli olmayan yerel bankalar yurtdışından temin ettikleri fonları kredi olarak yurtiçinde hükümetlerce kayırılan firmalara veya verimli olmayan projelere vermişlerdir.

Hükümetlerin mevduat sahiplerini ve kreditorleri her şekilde garanti altına almaları bankaların faaliyetlerinde bir ahlaki tehlikeye neden olmuştur. Bankalar ve büyük şirketler yatırım yaparken, devletin her şekilde kendilerine destek vereceği düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Bu düşünce bankaların ve yatırımcıların riskli yatırımlara girmelerine sebep olmuştur (Perry, Lederman, 1998:7).

2.3.2. Yeniden Yapılandırma Çalışmaları

1997 yılında başlayan ve kısa sürede diğer bölge ekonomilerine de yayılan Güneydoğu Asya krizinin Tayland, Malezya ve Endonezya bankacılık sistemleri üzerinde olumsuz etkileri olmuştur.

Tayland, Malezya ve Endonezya'ya yaşanan kriz, gelişmiş ülke ekonomilerinde yaşanan bankacılık krizlerinden daha sarsıcı olmuştur. Her 3 ülkede de takipteki kredilerin toplam krediler içerisindeki payı oldukça yükselmiştir.

Kriz öncesi dönemde bankaların kayıt sistemlerini düzenleyen yasal çerçeve uluslararası standartların oldukça gerisinde kalmıştır. Kredilerin sınıflandırılması, sorunlu kredilere ayrılacak karşılıklar ve bunlar tahakkuk ettirilecek faizlere ilişkin kuralların esnek olması banka sermayelerinin gerçek durumunu gizlemiştir (Duvan, 2001:4). Ayrıca açılan kredilerde belli sektörlerde yoğunlaşma olmuştur. Bankacılık sistemi böylesi bir kırılgan yapıya sahipken ortaya çıkan kriz bankacılık sisteminde ciddi bir krize yol açmıştır.

Yaşanan bu krize Tayland, Malezya ve Endonezya'da benzer çözümler üretilmiştir. Her 3 ülke de kötü aktifleri yönetmek amacıyla aktif yönetim şirketleri kurmuşlar ve bankaların sermayelerini güçlendirme programları uygulamışlardır. Söz konusu ülkelerde uygulamaya konan yapılandırma çalışmaları 3 yönden farklılık göstermektedir (Aydın ve başk, 2000: 8):

-Politik faktörler: Tayland ve Endonezya'da meydana gelen lider değişikliklerine bağlı olarak farklı politikalar uygulanmaya başlamış ve IMF ile anlaşmalar imzalanmıştır. Ancak Malezya piyasa mekanizmasına karşı şüpheli yaklaşmıştır.

-Bankacılık Sisteminin Yapısı: Tayland'da her bankanın kendi durumu değerlendirilerek ayrı ayrı yeniden yapılandırma yaklaşımı benimsenmiştir. Diğer ülkelerde ise bankalar için genel kurallar kabul edilmiştir.

-Problemin şiddeti: Endonezya'daki devalüasyon diğer ülkelere nazaran daha şiddetli olduğundan, bankacılık sistemi daha fazla hasar görmüştür.

Tayland'da kriz ile ilgili olarak tavsiyelerde bulunmak ve kılavuzlar hazırlamak için "Mali Yeniden Yapılandırma Komitesi" kurulmuştur. Malezya'da koordinasyon görevini Merkez Bankası bizzat kendisi yönetmiş, Endonezya'da ise bunun için "Endonezya Bankası Yeniden Yapılandırma Kurumu" kurulmuştur.

2.3.2.1. Mevduat Sigortası

Tayland'da Ağustos 1997'de, Malezya'da 1997 sonunda, Endonezya'da ise Ocak 1998'de tüm banka mevduatlarını kapsayan garantiler ilan edilmiştir. Bunun öncesinde Endonezya IMF programının koşullarına uygun olarak Kasım 1997'de 16 ticaret bankasını kapatmış ve 5.000 USD üzerindeki mevduatın garanti kapsamına alınmadığını ilan etmiştir (Aydın ve başk, 2000: 10)

2.3.2.2. Aktif Yönetim Şirketleri

Aktif yönetim şirketleri her 3 ülkede de faaliyet göstermeye başlamıştır. Tayland'daki aktif yönetim komitesi kredileri ve önemli aktifleri elden çıkarma yaklaşımı ile hareket etmiştir. Malezya'daki komite ise aktifleri bir süre yönetip daha sonra kademeli olarak elden çıkarmıştır. Endonezya'daki aktif yönetim birimi banka yeniden yapılandırma kurumunun bir oranı olarak faaliyetine başlamıştır.

2.3.2.3. Birleşme ve Devralmalar

Krizin çözümlenmesinde banka birleşmeleri önemli rol oynamıştır. Eylül 1998'de Endonezya'daki yetkililer 4 kamu bankasını tek bir bankada toplamışlar ve birleştirilen bankaların kötü aktiflerini yeniden yapılandırma kurumuna aktarmışlardır. Malezya otoriteleri de Eylül 1999'da ülke banka ve mali şirketlerinin 6 büyük grup içerisinde birleştirilmesine karar vermiştir.

2.3.2.4. Sermaye Artırımları

Tayland Malezya ve Endonezya'da zayıf olan bankacılık sistem, sermaye yapısının güçlendirilmesi amacıyla çeşitli modeller oluşturmuştur. Bu modellerin oluşturulmasından önce ihtiyaç duyulan sermaye miktarlarının tespiti için çok sıkı kurallar uygulanmaya çalışılmıştır. Bankaların gerçek durumlarını yansıtabilmeleri için uluslararası standartlara uymaları istenmiştir. Bankalar böylelikle zararlarını ve öz sermayelerindeki erimelerini daha kolay tespit ederek ileriye dönük sermaye artırım planları geliştirebilmişlerdir (Lindgren ve başk, 1999:32)

Tayland Ağustos 1998'de 300 milyar baht tutarında hazine bonusu ihracını içeren iki adet genel sermaye artırım modeli ilan etmiştir. Malezya'da bu işlevi Ağustos 1998'de Merkez Bankası'nın bir iştiraki olarak kurulan Danamodal ünvanındaki kuruluş yürütmeye başlamıştır. Söz konusu kuruluş hükümetten bağımsız olarak hangi bankalara yatırım yapacağına karar vermekte ve ulusal bankalara içerisinde hisse senedi bulunan enstrüman ile sermaye aktarımı yapmaktadır. Danadomal Ocak 1999'da tüm bankacılık sisteminin ortalama risk ağırlıklı sermaye oranını %12'ye çıkartmak amacıyla 10 bankaya 6.2 milyar ringgit sermaye aktarımında bulunmuştur (Aydın ve başk, 2000:12)

Endonezya’da sermaye arttırım modeli krizden 1 yıl sonra uygulamaya konmuştur. Mart 1999’da hazırlanan pakete göre bankalar, mali durumu iyi bankalar, mali durumu orta derecede iyi olan bankalar ve mali durumu kötü olan bankalar olmak üzere 3 gruba ayrılmıştır. Mali durumu iyi olan bankaların sermaye oranı %4’ün üzerindedir. Mali durumu orta derecede olan bankaların sermaye oranı -%25 ile %4 arasında değişmekte, mali durumu kötü bankaların sermaye oranı ise -%25’in altındadır. Yapılan plan dahilinde mali durumu orta derecede olan 9 bankadan 8’inin devletten hisse senedi almasına karar verilmiştir.

3.3.2.5. Firma Yeniden Yapılandırılması

Otoriteler kurumsal borçların yeniden yapılandırılması için özel sektör anlaşmalarını teşvik etmişlerdir. İngiltere Merkez Bankası’nın “Londra Yaklaşımı” doğrultusunda Tayland’da kurumsal borç yeniden yapılandırma komitesi kurulmuştur. Söz konusu komite Mayıs 1999’da 430 milyar Baht tutarında borcu yeniden yapılandırmıştır (Aydın ve başk, 2000:15).

Malezya’daki “Kurumsal Borç Yeniden Yapılandırma Komitesi” Haziran 1999’da komiteye başvuran 52 firmanın borçlarının yeniden yapılandırılması kapsamında 10 firmanın kredileri yeniden yapılandırılmıştır (Aydın ve başk, 2000:15).

Endonezya’da Borç Yeniden Yapılandırma Kurumu Temmuz 1998’de kurulmuştur. Bu kurumun kuruluş amacı Endonezya’lı borçluların yabancı alacaklılara karşı olan yabancı para cinsinden borçlarını ödemeleri için yardımcı olmaktır. Bu programa göre ödemeler 8 yıla yayılabilmekte veya sadece ilk 3 yıl faiz ödenecek şekilde yapılmaktadır.

2.3.2.6. Yeniden Yapılandırma İle İlgili Genel Değerlendirme

Güneydoğu Asya ülkelerinde yapılan devalüasyon ile başlayan kriz, Tayland ve bölge ülkelerinin bankacılık sistemlerinde ciddi zararlara neden olmuştur. İstikrarlı bir makro ekonomik konjonktürün bulunmaması, siyasi destek ve istikrarın tam anlamıyla sağlanamaması nedeniyle, uygulamaya konan yapılandırma çalışmalarının sonuçlarını kısa sürede almak mümkün olmamıştır. Ayrıca krizin şiddetli olması nedeniyle çözüm maliyetleri de yüksek gerçekleşmiştir.

2.4. Rusya Krizi

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra yeni bir sisteme geçmeye çalışan Rusya bu süreçte çeşitli zorluklar ile karşılaşmış ve bunları aşmak için değişik tedbirler almıştır. Bu doğrultuda enflasyon düşmeye başlamış ve ruble / dolar koridorunun kurulmasıyla ülkeye sıcak para girmeye başlamıştır. Ancak bunun yanı sıra ödenmemiş borçlarda da yükseliş olmuştur. Geniş mali açıklar ile Rusya'nın yerli ve yabancı yatırımcılara olan borçlarındaki büyük artış Rusya'yı krize sürüklemiştir.

1992 yılında Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra uygulamaya konan program ile birlikte fiyatların serbest bırakılması ve piyasada işlem gören her türlü malın fiyatının piyasada oluşarak belirlenmesi sağlanmıştır (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1999:3). Ancak yüksek enflasyon ortamındaki rublenin değer kaybı döviz, g.menkul ve değerli madenlere olan talebi arttırarak ekonomiyi spekülasyona açık hale getirmiştir .

1997 yılında Asya krizinin ortaya çıkmasıyla birlikte Rusya'da finansal varlık bulunduran yabancılar tedirgin olmaya başlamışlardır. İyi çalışmayan bankacılık sisteminde de kötüleşmeler olmuştur. Uluslararası sermayenin ülkeden çıkışı büyük bankaların kapanmasına ve önemli mevduat çekilişlerine sebep olmuştur. Merkez bankası bu çekilişlerini karşılayabilmek

için rezervlerini eritmiştir. Artan baskılar sonucunda 17 Ağustos 1998'te 1 ruble 6 dolardan 9.5 dolara yükselmiş ve 90 günlük monitoryum ilan edilmiştir.

Akdiş (2000:86) Rusya krizinin sebepleri ile ilgili şu tespitleri yapmıştır:

- Kronik bütçe açıkları ve buna bağlı olarak iç ve dış borç stokunun sürekli artması
- Uygulanan sıkı para politikaları sonucunda rublenin aşırı değerlenmesi
- Etkin çalışmayan bankacılık sektörü
- Ekonomik faaliyetlerin önemli bir bölümünün kayıt dışı yapılıyor olması nedeniyle ülkenin yeterli derecede vergi toplayamaması
- Rusya'nın ihracat kalemlerinde büyük yer tutan petrol, doğalgaz, demir-çelik, alüminyum hammadde ürünlerinin dünyadaki fiyatlarında düşüş meydana gelmesi
- Siyasi istikrarın bulunmaması
- Asya Krizinin etkisiyle uluslararası yatırımcıların Rusya'dan çekilmesi

2.5. Arjantin Krizi

Bu bölüm, krizin gelişimi ne nedenleri ve yeniden yapılandırma çalışmaları olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

2.5.1. Krizin Gelişimi Ve Nedenleri

Arjantin 1991 yılında IMF'nin desteğini alarak ekonomide köklü reformlar uygulamıştır. Uygulamaya konan reformlar şu şekilde özetlenebilir (Karan, 2002: 5):

- Döviz rejiminde değişikliğe giderek para kurulu uygulamasına geçilmesi
- KİT'lerin özelleştirilmesi
- Sosyal güvenlik sisteminin yeniden düzenlenmesi
- Vergi Sisteminin iyileştirilmesi
- Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, sektörün sermaye yeterliliği standartlarının sıkılaştırılması, sermayesi yetersiz bankaların kapatılması ve kamu bankalarının özelleştirilmesi

Programın başlatıldığı sırada, Arjantin uzun yıllardır hiperenflasyon ile yaşamaktaydı. Bu sebeple programın öncelikli hedefi enflasyonist süreci sonlandırmak ve parasal istikrarı sağlamak olmuştur. Enflasyonist süreci kırmak için araç olarak para kurulu sistemi belirlenmiş ve konvertibilite programına geçilmiştir. Uygulamaya konan konvertibilite programının temel unsurları şu şekildedir (İnan, 2002:58):

- Yerel para Peso ile USD arasındaki parite sabitleştirilmiştir.
- Para basımı uluslararası rezervlerdeki net değişime bağlanmıştır.
- Merkez Bankası'nın kamuya kredi açması kanunla yasaklanmıştır.

Para kurulu sistemi bir ülke parası arzını sabit döviz kuru üzerinden döviz rezervlerine bağlayan bir sistemi ifade etmektedir. Bu sistemde yerli paranın sabit kur üzerinden endekslendiği para “rezerv para “ olarak adlandırılmaktadır (Arat, 2003:19). Rezerv para olarak kabul edilen paranın uluslararası piyasalarda genel kabul görmüş para olması gerekmektedir. Arjantin para kurulu uygulamasında bu nedenle rezerv para USD olarak kabul edilmiştir.

Para kurulunun sağlamış olduğu avantajların başında enflasyonu düşürücü etkisi yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan enflasyonun temelinde, parasal disiplinin sağlanamaması, Merkez Bankası kaynaklarının kamu finansmanı amacıyla kullanılması yer almaktadır (Barışık, 2001:7). Para kurulu sisteminde kamu finansmanının ve bütçe açıklarının para kurulu olanakları ile sağlanamaması enflasyonist etkileri azaltmaktadır.

Para kurulu sisteminde faiz piyasasına müdahale imkanının bulunmaması, para arzının dış ödemeler dengesi fazlasıyla karşılanması ve sağlanan kredibilite ile para ve döviz piyasalarındaki belirsizliğin azalması, faiz oranlarının rezerv ülke faiz oranları seviyesine düşmesine de katkıda bulunmaktadır.

Ancak para kurulu uygulamasının zayıf yönlerinin başında ülkede etkin bir para politikası uygulanamaması yer almaktadır. Sistem parasal disiplini sağlamaya katkıda bulunmasına karşın, gerektiğinde etkin para politikası uygulanmasına engel olmaktadır. Merkez Bankası’nın aktif bir para politikası uygulayamaması bazen konjonktörü destekleyici bir unsur olabilmektedir. Konjonktürün genişleme döneminde kurulun “sabit kur” politikası izlemesi nedeniyle döviz girişi ve para arzı artmakta, faiz oranları düşmeye başlamaktadır. Ancak bu yükseliş, zirve noktasından sonra faiz oranlarının artışı ile sabit kur sisteminin mekanizmayı tersine çevrilmesi ile son

bulmaktadır. Bu süreçte para kurulu konjonktürü destekleyici biçimde çalışmaktadır. Ancak para kurulu sisteminin konjonktürü destekleyip desteklememesi, para arzının genişlemesi sürecinde bankaların rezerv mevduat oranında ve hane halklarının nakit mevduat oranında ortaya çıkan değişmelere bağlıdır (Aktan ve başk., 1998:170-171) .

Para kurulu uygulamasının geçerli olduğu ülkelerde merkez bankaları kamu kesimine likidite sağlama işlevini ve karşılıksız para basma yetkisini kaybetmektedir. Karşılıksız para basma enflasyon oranını yükselterek devlete enflasyon vergisi ve senyoranj geliri yaratmaktadır (Aklan, 2001:4). Enflasyon oranındaki yükselme, paranın satın alma gücünü azaltarak halkın nominal para talebini arttırmaktadır. Nominal para talebindeki artış da senyoranj gelirlerinin temelini oluşturmaktadır. Ancak para kurulu sisteminde kurul, rezervleri ölçüsünde parasal taban yaratabildiğinden senyoranj gelirlerinde de azalış meydana gelmektedir. Senyoranj kaybı para kurulunun bulundurduğu döviz rezervlerinin niteliği ile de alakalıdır. Rezervler faiz getirisi bulunan döviz varlıkları olarak bulundurulduğunda senyoranj geliri kaybı azalmaktadır.

Para kurulu uygulaması kural olarak “son ödünç veren rolü”nü ortadan kaldırmaktadır. Bu noktada bankaların denetim altına alınıp alınmayacağı, kriz yaratan davranışlarının önlenip önlenemeyeceği önem kazanmaktadır (Aktan ve başk., 1998:179)

Arjantin’de uygulamaya konan program ilk yıllarda başarılı bir şekilde sürdürülmüştür. 1991-1994 yılları arasında toplam 12 milyar USD’ye yakın özelleştirme geliri elde edilmiştir (dtm, 2002:3). Konvertibilite Planı ayrıca, sağlamış olduğu parasal disiplin ile birlikte hiperenflasyonist baskıları da azaltmış ve 1991-1995 yılına kadar tüketici fiyatlarında önemli düşüşler meydana gelmiştir. Tüm bu gelişmeler Arjantin ekonomisine olan güvenin tekrar sağlanmasında yardımcı olmuştur.

Ancak para kurulu uygulamasının, reel ekonomiyi canlandıracak biçimde etkin bir para politikası yürütülmesine engel olması sebebiyle, ekonomik büyüme istenen düzeyde gerçekleşememiş ve kriz öncesi dönemde 1999, 2000 ve 2001 yıllarında üst üste ekonomik daralmalar olmuştur.

1990'ların sonunda USD'nin piyasalarda değer kazanması, aynı zamanda Pesonun değerlenmesi anlamına geldiğinden, Arjantin'in ihraç ürünlerine olan dış talebi azaltmaya yönelik etki yaratmıştır. Bu nedenle Arjantin 1991'den bu yana sürekli olarak cari işlemler açığı vermeye başlamıştır.

Tablo 7: 1992-2001 Döneminde Dış Ticaret Dengesindeki Değişim (Milli Gelire Oranı-%)

	İhracat	İthalat	Dış Tic. Dengesi	Cari İşlemler Dengesi	Kısa Vad. Serm. Hareketleri
1992	6,2	6,9	-0,7	-2,9	3,8
1993	6,1	7,1	-1,1	-3,8	9,3
1994	6,9	8,7	-1,8	-4,8	4,9
1995	8,5	7,5	0,9	-2,1	2,0
1996	9,9	9,2	0,7	-2,9	4,8
1997	10,3	11,1	-0,8	-4,8	6,5
1998	9,5	10,6	-1,1	-5,2	6,8
1999	8,1	8,4	-0,3	-4,1	5,2
2000	9,5	8,6	0,9	-3,2	3,0
2001	9,6	6,9	2,7	-1,3	1,1

Kaynak: E. Alpan İnan, "Arjantin Krizinin Sebepleri ve Gelişimi", 2002

Milli gelirdeki artışın seyrine bakıldığında, programın ilk yıllarında Tekila krizine kadar olan dönemde milli gelirin pesodaki reel değerlenmeye bağlı olarak güçlü bir seyir izlediği görülmektedir. Ancak 1999'dan itibaren

para kurulu bağımsız bir para politikası izlenmesine izin vermediğinden milli gelirden düşüş meydana gelmiştir.

Tablo 8: 1992-2000 Döneminde Reel GSYİH ve Fiyatlardaki Değişim (%)

	GSYİH	TEFE	Faiz Oranı O/N
1992	9,6	6,2	15,1
1993	5,7	1,8	6,3
1994	8,0	0,4	7,7
1995	-2,8	7,8	8,5
1996	5,5	3,7	6,2
1997	8,1	-1,1	6,6
1998	3,9	-3,3	6,8
1999	-3,4	-4,0	7
2000	-0,5	3,7	8,2
2001	-4,7	-2,0	24,9

Kaynak: E. Alpan Inan, "Arjantin Krizinin Sebepleri ve Gelişimi", 2002

Tüm bu olumsuz gelişmeler ile birlikte kamu maliyesinde de gerekli disiplinin sağlanamamış olması kamu açıklarını giderek artmasına ve PESO faizlerinin USD faizlerinin üzerine çıkmasına sebep olmuştur. Kamu ve dış kesimin sürekli olarak açık vermesi sonucu artan finansman ihtiyacının portföy yatırımlarıyla karşılanması iç ve dış borç yükünü önemli ölçüde artırmıştır. Bunun üzerine IMF ile 3 yıllık bir Stand-by anlaşması imzalanmıştır. 14 Şubat 2000'de IMF'ye bir iyi niyet mektubu sunulmuştur. Ancak IMF'nin 11 milyar USD'lik finansal desteğini içeren program yeterli olmamış ve 30 Ağustos 2001'de yeni bir iyi niyet mektubu verilmiştir. Verilen bu iyi niyet mektubunda gerçekleştirilmesi taahhüt edilen önlemler daha çok ekonominin canlandırılmasına yönelik olmuştur.

Ekonomiyi canlandırıcı bu ekonomik önlemler yeterli olmamış ve 2001 Kasım-2002 Şubat arasındaki dönemde kriz ayrıca sosyal bir boyut kazanmıştır. Hükümet 24 Aralık 2001 tarihinde moratoryum ilan etmiş olup, kısa süre içerisinde 4 ayrı hükümet kurulmuştur.

Krizin olumsuz etkilerini azaltmak ve ekonomiyi sağlıklı bir yapıya kavuşturabilmek için Ocak 2002'de yeni ekonomik önlemleri kapsayan bir paket açıklanmıştır. Açıklanan bu yeni paket ile Peso %28,5 oranında devalüe edilmiştir (İnan, 2002:64).

Krizin nedenleri konusunda yapılan araştırmalar Konvertibilite programının zayıflıklarına işaret etmektedir. Sabit kur sistemi sıcak para girişine yol açmış ve ekonomik büyüme için bağımsız bir para politikasının uygulanması mümkün olamamıştır. Böylelikle ekonomik büyüme sıcak paraya bağımlı bir hale gelmiştir. Krizde, bağımsız bir para politikasının sürdürülememesi ve Peso'nun reel anlamda değer kazanmasının yanında, mali disiplinin sağlanamamış olması da çok büyük bir rol oynamıştır. Bütçe açıklarının giderek büyümesi iç ve dış borçların da giderek artmasına neden olmuştur.

2001 yılı sonlarında başlayan bu krizin bankacılık sistemi üzerinde son derece olumsuz etkileri olmuştur. Faizlerdeki yükseliş bankaların menkul kıymetler cüzdanının önemli ölçüde erimesine neden olmuş ve ortaya çıkan belirsizlik ortamında geri dönmeyen kredilerde büyük bir artış meydana gelmiştir. Ayrıca devalüasyon sebebiyle büyük kambiyo zararları ile karşılaşmıştır.

Kriz ayrıca bankacılık sistemine olan güveni azaltmış ve bu da kredibilite kaybına neden olmuştur. Bu kredibilite kaybı beraberinde mevduat ve mevduat dışı kaynaklarda erimeyi getirmiştir.

2.5.2. Yeniden Yapılandırma Çalışmaları

Bu bölümde Arjantin'de yürütülen bankacılık yeniden yapılandırma çalışmaları, Konvertibilite Planı, Tekila Krizi ve 2001 krizi olmak üzere 3 alt bölümde incelenecektir.

2.5.2.1. Konvertibilite Planı

Arjantin'de 1991 yılında uygulamaya konan konvertibilite programı ile birlikte bankacılık alanında da çeşitli reformlar yapılmıştır. Bu dönemde yapılan başlıca reformları şu şekilde özetlemek mümkündür (Uyar, 2003:152):

- Tasarruf mevduatına verilen güvence kaldırılarak sektörde rekabetin sağlanmasına çalışılmıştır.
- Mevzuata ve hazırlanan rehabilitasyon programına uymayan bankaların lisansları iptal edilmiştir.
- Sermaye yeterliliği ve kredilerde uluslararası standartlar uygulamaya konmuştur.
- Sektöre yabancı bankaların girişi ile rekabet arttırılmıştır.

2.5.2.2. 1995 Tekila Krizi

1994 yılı Aralık ayında Meksika'nın yaptığı devalüasyon ile başlayan ve "tekila etkisi" ile diğer bölge ekonomilerine de yayılan kriz, Arjantin ekonomisini ve bankacılık sistemini olumsuz yönde etkilemiştir. Bankacılık sektöründe kriz, kredi portföyünde önemli miktarda Meksika hükümet tahvili bulunan Extrader bankasına mudilerin hücum etmesi ile birlikte başlamıştır (Uyar, 2003:153). Kriz ilk olarak döviz piyasalarını etkilemiştir. Devalüasyon beklentisi ile Peso hesaplardan USD hesaplara bir kayma olmuştur. Sermaye çıkışının başlaması ile birlikte yerli para arzı azalmış ve bankacılık sisteminin kredi riski de artmaya başlamıştır.

Şubat 1995 sonuna kadar olan dönemde mevduat sahipleri zayıf yerli bankalardan, güçlü özel veya yabancı bankalara geçmeye başlamıştır. Ancak daha sonra siyasi belirsizlik, bütçe açığındaki artış ve hükümetin 1989'da yaptığı gibi mevduatları donduracağı konusundaki endişeler tüm bankacılık sisteminden kaçışa sebep olmuştur. Ortaya çıkan bankacılık paniği ile

birlikte 20 Aralık 1994'te 45,6 milyar USD olan bankacılık sistemi toplam mevduatı 12 Mayıs 1995 tarihi itibarıyla 36,8 milyar USD'ye düşmüştür (Carrizosa ve başk., 1996:24)

Merkez Bankası bu olumsuz gelişmeler neticesinde bazı önlemler almıştır (Kaya, 2001:13)

- Nisan ayında mevduat sigortası getirilmiştir. Söz konusu mevduat sigortası 90 günden kısa mevduatların 10.000 USD'ye kadar olan kısmını, 90 gün ve daha uzun vadeli mevduatların ise 30.000 USD'ye kadar olan kısmını karşılamaktadır.
- -Zorunlu karşılık oranının %43'ten %30'a düşürülmesi ile sisteme 2,7 milyar USD'nin girişi sağlanmıştır.
- -Reeskont penceresi yolu ile sisteme 1.7 milyar USD, repo yolu ile ise 300 milyon USD likidite sağlanmıştır.
- -Özel bankaların yeniden yapılandırılması için Bankalara Sermaye Desteği Fonu kurulmuştur.
- -Eyalet bankalarının özelleştirilmesi sürecini hızlandırmak amacıyla Eyaletlerin Kalkınmasına Destek Fonu kurulmuştur.

Mayıs sonundan itibaren hükümetin kamu açıklarını azaltma yolundaki çabaları ve Merkez Bankası'nın sisteme likidite sağlanması yolundaki yeni politikaları pesoya olan güveni tekrar sağlamış ve piyasalar istikrara kavuşmuştur.

2.5.2.2.1. Mevduat Sigorta Fonu

1995 yılında başlatılan uygulama ile tasarruf sahibi başına 90 günden uzun vadeli mevduatın 30.000.-USD'ye kadar olan kısmı garanti kapsamına alınmıştır. Ancak mevduatlara uygulanan faiz Merkez Bankası'nca yayınlanan oranın 2 puan üzerinde ise mevduat garanti kapsamı dışına çıkmıştır. Mevduat Sigorta Fonu'nun ilk zamanlardaki görevi banka tasfiyeleri sırasında mevduat sahiplerine garanti kapsamındaki mevduatlarını ödemektir. Ancak daha sonra mali bünyesi zayıflayan bankalara asgari maliyetli çözüm bulmak da görevleri arasına eklenmiştir. Mali bünyeleri bozulan bankalara yönelik çözümler şu şekildedir:

- Bankaların tasfiye edilerek garantili mevduatın ödenmesi
- Şartları uyan bankalara sermaye desteği sağlanması
- Geri ödemeli veya geri ödemesiz borç sağlanması

Yapılan yasal düzenleme ile sistemde sorun yaratan ve tasfiyesi düşünülen bankalar için yeni çözümler üretilmiştir. Bu düzenleme ile tasfiyesi düşünülen bankaların öncelikle bilançoda yer alan imtiyazlı yükümlülükleri yani banka personeli maaş ödemeleri, mevduat, Merkez Bankası'na borçlar ve varlıklar kısmından bazı kalemler finansal durumu iyi olan başka bankaya devredilmekte ve kalan kısmı ise tasfiye edilmektedir. 1995-1999 yılları arasında 18 sorunlu bankanın problemleri bu yolla çözülmüştür. Bu bankalardan 12'sinde SEDESA kaynakları "iyi banka" tanımına uyan kuruluşların varlık tarafını tamamlamada kullanılmıştır. Bu süreçte SEDESA'nın katkısı 746 milyon USD olmuştur (Kaya, 2001:19). Bu yolla bankalardaki mevduatın yaklaşık %97'lik kısmı kapsanmıştır

2.5.2.2.2. Bankalara Sermaye Desteği Fonu

Krizlerin etkilerinin en aza indirilmesi ve özel bankaların yeniden yapılandırılması amacıyla Mart 1995'te 2 milyar USD'lik devlet tahvili ve 500 milyon USD'lik Dünya Bankası kredisi ile finanse edilen Bankalara Sermaye Desteği Fonu kurulmuştur (Carrizosa, 1996:24). Bu fon sorunlu bankalara doğrudan sermaye koyma veya sorunlu bankalardaki likit olmayan varlıkları satın alma görevi ile donatılmıştır. Bunu gerçekleştirebilmek için fon temel olarak, uzun vadeli teminatlı kredi ve teminatsız sermaye benzeri kredi olmak üzere 2 araç kullanmıştır.

Söz konusu fon özel bankaların birleşme, devralma ve sermaye aktarımı işlemleri için toplam 767 milyon USD kaynak kullanmıştır (Kaya, 2001:19).

2.5.2.2.3. Eyaletlerin Kalkınmasına Destek Fonu

1995 yılında kurulan fonun amacı yeniden yapılanma sürecindeki bankalara yardımcı olmaktır. Tekila krizinin etkisiyle Eyalet Bankalarındaki problemler artmış ve bu problemlerin çözülmesi gündeme gelmiştir. Tekila krizinden 1998 yılına kadar olan dönemde 15 banka özelleştirilmiştir.

2.5.2.3. 2001 Krizi ve Sonrası

Arjantin Bankacılık Sistemi'nin kriz öncesi süreçteki genel yapısı incelendiğinde, konvertibilite planının uygulamaya konduğu 1991 yılından 2000 yılına kadar hızlı bir büyüme sürecine girdiği görülmektedir. 1991-2000 döneminde milli gelirdeki nominal artış %53 düzeyinde kalırken, bankacılık sistemi toplam aktifleri, 2000 yılı sonunda 1991 yılındaki 40,2 milyar PESO seviyesinden %305 oranında büyüme ile 165,2 milyar seviyesine çıkmıştır (İnan, 2002:65). Bu büyüme sürecinin kaynaklarının talep tarafında kamu, arz tarafında ise yurtdışından sağlanan krediler olmuştur. Ancak bu dönemde

toplam aktiflerdeki bu büyük artışa rağmen, öz kaynaklardaki büyüme çok düşük oranlarda gerçekleşmiştir. 2000 yılı sonu itibariyle, kamuya aktarılan kaynaklar kamu bankalarının toplam aktifleri içerisindeki payı %26 oranında gerçekleşmiştir (Gutierrez ve Negret, 2004:5).

Kriz öncesi dönemde daha önce yaşanan pek çok krizin aksine bankacılık sistemi döviz açık pozisyonu taşımamaktaydı. 2001 yılı sonu itibariyle toplam mevduatların %64'lük kısmı, toplam kredilerin ise %70'lik kısmı dolar cinsindendir (Samartin ve başk, 2004:3). Ancak kredi verilen kurum ve kuruluşlar ulusal para cinsinden borçlanıp, döviz cinsinden gelir elde ettiklerinden yüksek döviz açık pozisyonu taşımaktaydılar.

2001 yılının sonunda krizin baş göstermesi ile birlikte hükümete ve bankalar olan güven azaldığından önemli mevduat çekilişleri olmuş ve bu da bankaların likiditeleri son derece olumsuz yönde etkilemiştir. 2002 yılında sistemden yaklaşık 18 milyar USD tutarında mevduat çekilişi olmuştur (Gutierrez ve Negret, 2004:6).

Mevduat çekilişlerinin önüne geçebilmek için hükümet 3 Aralık 2001'de mevduatları dondurma kararı almıştır. Ancak faiz oranlarına getirilen kontrol ile birlikte mevduatın bir bankadan bir başka bankaya gitmesine izin verilmiştir. Alınan bu mevduat dondurma kararı belirsizliği daha da artırarak ödemeler sistemini olumsuz yönde etkilemiştir.

Ocak 2002'de PESO'nun %28,5 oranında devalüe edilmesinin ardından PESO'nun serbest dalgalanmaya bırakılması ile birlikte Şubat 2002'de tüm dolar mevduatlarının devalüasyondan önceki kurdan (1\$=1P), tüm döviz kredilerinin ise cari kurdan (1\$=1,4P) PESO'ya çevrilmesine karar verilmiştir . Bu uygulamanın aktif ile pasif arasında para birimi açısından önemli bir uyumsuzluk yaratmış olması bankacılık sistemi açısından önemli bir risk doğurmuştur.

Bankalardan hızlı mevduat çekilişi ile birlikte ortaya çıkan likidite sıkıntısını azaltmak amacıyla Merkez Bankası iskonto yolu ile sisteme likidite sağlamaya çalışmıştır. Likidite desteğinden yararlanabilmeleri için yabancı bankalardan ek dış kaynak getirmeleri talep edilmiş ve bu nedenle bu destekten daha çok ulusal büyük bankalar faydalanmıştır (Gutierrez, 2004:12).

2.5.2.4. Yeni Yapılandırma İle İlgili Genel Değerlendirme

1991 yılında uygulamaya konan konvertibilite programı ile birlikte Arjantin Bankacılık Sisteminin rekabet gücünün artırılması ve uluslararası standartlara ulaşabilmesi pek çok reform gerçekleştirilmiştir.

Program uygulamaya konduktan sonra bankacılık sistemi ilk olarak “Tekila Krizi” ile sarsılmıştır. Tekila Krizi’nin bankacılık sisteminde yaratmış olduğu olumsuz etkileri azaltabilmek için yeniden yapılandırma çalışmaları başlatılmış ve bu konuda olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Uygulamaya konan programın başarılı olması konusunda Mevduat Sigorta Fonu-SEDESA ve Bankalara Sermaye Desteği Fonu-BSDF’nin önemli katkıları olmuştur.

Ancak Arjantin ekonomisinin 2001 yılı sonlarında karşılaşmış olduğu kriz bankacılık sisteminin tekrar bozulmasına neden olmuştur. Kriz ile birlikte bankacılık sisteminin kredibilitesi kaybolduğundan bankalardan önemli mevduat çekilişleri olmuştur. Hükümet bu mevduat çekilişlerini engellemek amacıyla “mevduatları dondurma” kararı almış, ancak bu karar sisteme olan güveni yok etmiştir. Ayrıca dolar banka mevduatlarının 1:1,4 oranından, dolar kredilerinin ise 1:1 oranından PESO’ya çevrilmesi de bankacılık sistemini olumsuz yönde etkilemiştir. Hükümet bu uygulama ile ortaya çıkan zararlar karşılığında bankalara uzun vadeli bonolar verebileceğini belirtmiştir. Ancak oluşan zararların tespit edilmesi konusundaki çalışmalar henüz tamamlanamadığından bu konuda somut bir gelişme olmamıştır.

Ortaya çıkan bu kriz sonuncunda sistemde olan sorunlar kısa vadeli önlemler ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Ancak bankacılık sisteminin etkinlik kazanabilmesi için, “Tekila Krizi” döneminde olduğu gibi kapsamlı bir yeniden yapılandırmanın başlatılması önemlidir.

3. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ VE FİNANSAL KRİZLER

Bu bölümde Türk Bankacılık sisteminin tarihsel gelişimine ve finansal krizlerin bankacılık sisteminde yaratmış olduğu etkilere değinilecektir. Bankacılık Sektörünün gelişimi, yaşanan ekonomik dönüşümlere ve uygulanan farklı makro ekonomik politikalara paralel olarak çeşitli dönemlere ayrılarak incelenecektir.

3.1. Cumhuriyet Öncesi Türk Bankacılığı

Osmanlı imparatorluğu zamanında banka şeklindeki kuruluşların yayılması için gerekli ekonomik ve sosyal yapı bulunmamaktaydı (Ertuğrul, Zaim:1999:100). Tanzimata kadar olan dönemde bankacılıktan söz etmek mümkün değildir. Bunda Batı Avrupa'da gerçekleşen sanayi devrimine ayak uydurulamamasının ve esnaf ile sanatkarlara dayanan kapalı bir ekonomik düzeninin benimsenmesinin etkileri bulunmaktadır. 1847 yılındaki ilk banka kuruluşundan önce sarraf / galata bankerleri olarak adlandırılan kişiler bulunmaktaydı. Gerçek anlamda ilk banka Hükümetin de yardımıyla J. Alleon ve Thedor Baltazzi tarafından "İstanbul Bankası" adı altında kurulmuş olup 1852 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür (Parasız, 2000:109).

Osmanlı döneminde kurulan bankalar daha çok yabancı şirketlerin faaliyetlerini finanse etmek amacıyla yabancı sermaye ile kurulmuştur. O dönemde milli sermaye ile kurulan iki banka bulunmaktadır. Bu bankalardan ilki 1868 yılında kurulan Emniyet Sandığı'dır. Batı ülkelerindeki tasarruf sandıklarına benzer yapıda faaliyetlerini sürdüren banka daha sonra 1984 yılında Ziraat Bankasına katılmıştır. Milli sermaye ile kurulan ikinci banka ise 1888 yılında ilk zirai kredi sandığı olarak kurulan Memleket Sandıkları'dır. Osmanlı Döneminde yabancı banka olarak kurulan ve şube açarak faaliyet gösteren bankalar içerisinde en önemlisi Osmanlı Bankası'dır.

İkinci Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 yılından 1923 yılına kadar 11'i İstanbul'da, 13'ü Anadolu şehirlerinde olmak üzere 24 milli banka kurulmuş, bunlardan 14'ü Cumhuriyet döneminde de faaliyetlerine devam etmiştir (Günel, 2001: 10).

3.2. 1923-1932 Arası Dönemi

Cumhuriyetin ilk on yılında yerel tacirlerin kredi ve bankacılık hizmetlerini karşılamak amacıyla çok sayıda küçük yerel banka kurulmuştur. Bu dönemde bankacılık alanındaki başlıca gelişmeler, 1924 yılında İş Bankası'nın, 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası'nın, 1927'de Emlak ve Eytam Bankası'nın kurulması ve Ziraat Bankası'nın Anonim ortaklık haline dönüşmesidir. Merkez Bankası'nın kuruluşu da bu dönemde olmuştur.

3.3. 1933-1943 Arası Dönem

1929 Dünya Bunalımı sonrasında Keynes'in liberalizmin devlet desteği olmaksızın yürüyemeyeceği görüşünün benimsenmesi devletçilikten yana sanayileşmeye uygun ihtisas bankacılığının ön plana çıkmasına sebep olmuştur (Kurnaz, 2000:85). Bu anlayışa uygun olarak 1933-1944 döneminde kurulan bu bankalar, Sümerbank, Belediyeler Bankası (Daha sonra İller Bankası olmuştur), Etibank ve Denizbank'tır.

1930'lı yıllarda bütün dünyayı etkileyen ekonomik bunalım ülkemiz bankacılık kesimine de yansımıştır. Bu dönemde çok sayıda yerel banka (Konya, Aksaray, Kayseri, Trabzon, Karaman, Kastamonu, Diyarbakır, Kırşehir, Niğde, Mersin, Ermenek gibi) ile bazı yabancı bankalar faaliyetlerine son vermişlerdir (Karacan, 1996: 175).

3.4. 1944-1959 Arası Dönem

1944-1960 döneminde iş hacminin ve ödemelerin hızla artması yeni bankalara olan gereksinimi arttırmıştır. Böylelikle 1944 yılında Yapı ve Kredi Bankası, 1948'te Akbank, Tütünbank ve T. Kredi Bankası olmak üzere dört banka kurulmuştur.

1950'lilerden sonra özel girişim ön plan çıkmış, başta pamuk ihracatı olmak üzere ihracat gelirleri artmış ve hızlı bir ekonomik büyüme sağlanmıştır. Tüm bunlar da özel bankaların gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu dönemde büyük bir çoğunluğu özel bankalar olmak üzere 25 adet banka kurulmuştur. Özel bankaların yanı sıra T. Vakıflar Bankası, T. Öğretmenler Bankası ve daha sonra kapatılan Denizcilik Bankası da faaliyete geçmiştir.

3.5. 1960-1979 Arası Dönem

1960-1979 döneminde yeni banka kuruluşları sınırlı kalmış ve mevcut banka sayısı azalmıştır. Bu dönemde az sayıda büyük bankanın sisteme egemen olduğu, holding bankacılığının ise gelişme eğiliminde olduğu gözlenmektedir (Dinç, 1999:115).

Planlı dönem olarak adlandırılan 1961-1979 döneminin önemli özelliği, plan hedeflerine uygun olarak çok şubeli bankacılığın gelişmesine ve ihtisas, kalkınma ve yatırım bankalarına önem verilmesidir. Kalkınma ve yatırım bankacılığı yapmak üzere, T.C. Turizm Bankası 1960'ta, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası 1963'te, Devlet Yatırım Bankası 1964'te, Devlet Sınai ve Yatırım Bankası 1975'te kurulmuştur. Daha sonra ünvanı Türk Dış Ticaret Bankası olarak değiştirilen ve %24'ü yabancı ortaklara ait olan Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ile %60'ına yabancı ortakların sahip olduğu Arap-Türk Bankası, Türk bankacılık sektörünün dışa açıldığını göstermektedir.

3.6. 1980-1989 Arası Dönem

1980 sonrasında, ekonominin liberalleştirilmesi ve dışa açılması politikalarına paralel olarak bankacılık sisteminde de önemli değişimler yaşanmıştır. Faiz ve döviz kurları üzerindeki devlet kontrolünün kalkması finansal sistemin sınırlarını genişletmiş, rekabet artmış, teknoloji ve bilgi birikimi ile bankacılık hizmet ve faaliyetleri çeşitlenmiştir (Babuşcu ve başk., 2000:42).

İthal ikamesi yoluyla iç talebin körüklediği enflasyonun denetim altına alınmasını ayrıca da içeride arz ve talep dengesinin, dışarıda ise ödemeler dengesinin korunmasını amaçlayan 24 Ocak 1980 kararları ile liberalleşmeye doğru adım atan Türkiye yeni bir döneme başlamıştır. 24 Ocak 1980 kararlarının içerdiği başlıca makro ekonomik politikalar şu şekildedir:

- Aşırı değerlenmiş döviz kuru politikası yerine gerçekçi döviz kuru politikasının belirlenmesi, radikal devalüasyonlardan kaçınılması
- İhracata yönelik sanayi modelinin benimsenmesi
- Faiz hadlerinin piyasadaki fon arz ve talebine göre belirlenmesi
- Yüksek faiz ile birlikte uygulanacak sınırlı para-kredi politikasının da iç talebi dolayısıyla enflasyonu denetleyen bir araç olarak kullanılması
- Yabancı sermaye üzerindeki sınırların kalkması ve yabancı sermayeyi özendirerek yeni önlemlerin alınması
- Fiyat denetimlerinin en aza indirilerek, fiyatların piyasa arz ve talebine göre belirlenmesi

- Kamu harcamalarının kısıtlanarak vergi reformu ile birlikte bütçe denkliğinin sağlanması
- KİT'lerin özelleştirilerek verimsiz istihdamın azaltılması
- Kamu kesimince üretilen temel mallarda sübvansiyonların kaldırılması

Tüm bu belirlenen politikalar çerçevesinde bankacılık alanında liberalleşme adına önemli gelişmeler yaşanmıştır. İlk olarak 1 Temmuz 1980 tarihinde kredi ve mevduat faizleri serbest hale getirilmiştir. Konjonktürü izleyen bir kur politikasıyla birlikte uygulanacak olan pozitif reel faiz politikasının, para talebini yükselterek fiyat istikrarının sağlanmasına yardımcı olacağı ve kaynak dağılımında bozuklukları gidererek ekonomik büyümeye destek olacağı düşünülmüştür (Kesriyeli, 1997:2). Faiz oranlarına getirilen bu serbestilik kısa sürede mevduat ve kredi faiz oranlarının artmasına sebep olmuştur. Bu durum bankalar tarafından işletmelere verilen kredilerin geri dönüş oranını düşürmüştür. Serbest faiz politikasının ve banker iflaslarının sonucunda 1982 yılında 3 bankanın (İstanbul Bankası, Hisarbank ve Odibank) yönetimlerinin devralınması ile başlayan bankacılık krizi, faiz serbestisinin 01/01/1983 tarihinde sona erdirilmesine sebep olmuştur.

1982 yılındaki krizin temel sonucu mevduatın özel bankalardan kamu bankalarına yönelmesi olmuştur. Bu yöneliş kriz döneminde başlamış ve uzunca bir süre etkisini hissettirmiştir.

Bu dönemde banker kurumlarında (Banker Kastelli, Meban gibi) başlayan krizin ardından yaşanan mevduat çekilişleri sırasında Merkez Bankası, sistemindeki likidite sıkıntısının önüne geçebilmek için “son ödünç veren rolü”nü başarı ile yerine getirmiştir (Karacan, 1996:177).

Kriz sonrasında İstanbul Bankası, Hisarbank ve Odibank'ın Ziraat Bankasına devredilmesi, bu bankalardan alacaklı olan kişilerin mağduriyetini engellemiştir. Aynı dönemde faaliyetleri durdurulan İşçi Kredi Bankası ve

Bağbank'ın mevduat sigortası kapsamına alınması da krizin etkilerini azaltmıştır.

Liberalleşme sürecinde atılan önemli adımlardan birisi de yabancı bankaların kurulması ve Türkiye'de şube açmalarına elverişli ortamın hazırlanmasıdır. 1980-1990 döneminde kurulan ticaret bankası sayısı 19 olup, bunlardan 8'i yabancıdır. Bu dönemde ayrıca 4'ü yabancı sermayeli olmak üzere 8 kalkınma ve yatırım bankası kurulmuştur. Türkiye'de yabancı bankaların sayısı artarken, Türk Bankaları da yurtdışına açılarak şube veya temsilcilik açmış, banka kurmuş veya kurulu bankalara iştirak etmişlerdir.

1980 öncesi dönemde daha çok kalkınma bankalarının kurulmasına öncelik verilmişken, 1980 sonrası dönemde yeni ticari bankaların kuruluşu teşvik edilmiştir.

1980 sonrası dönemde bankaların kaynak yapısında değişimler olmuştur. 3 Haziran 1982'de bankaların döviz pozisyonu tutabilmeleri serbest bırakılmıştır. Bununla birlikte 13 Ocak 1983'te TPKK Hakkında 26 Sayılı Karar'a ilişkin tebliğ ile Türkiye'de yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin dışarıda yerleşik gerçek ve tüzel kişi adına yapmış oldukları ve hizmet-gider karşılığı olarak yurda getirmek zorunda oldukları serbest dövizlerin %5'ini geçmemek kaydıyla, döviz pozisyonu tutma yetkisi verilen bankalar nezdinde döviz tevdiat hesabı açabilmeleri sağlanmıştır.

1984 yılından sonra döviz tevdiat hesapları hızla artış göstermiş ve döviz kredileri de ağırlık kazanmaya başlamıştır. Sırasıyla TPKK hakkında 28 ve 30 sayılı kararlar ile bankalara T.C. Merkez Bankası tarafından belirlenen esas kurun alt ve üst sınırları içerisinde kalmak kaydıyla serbestçe döviz alım satım yapabilme olanağı sağlanmıştır (Gündoğdu, 1999:49). Bu dönemde dış ticaret faaliyetleri artmış, Merkez Bankası nezdinde bankalararası TL ve döviz piyasaları kurulmuş ve açık piyasa işlemleri başlamıştır. Bu gelişmeler

bankaların menkul kıymet, fon yönetimi ve döviz işlemlerine ağırlık vermelerini sağlamıştır (Günel, 2001: 14).

İletişim teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak bankacılık sektöründe bilgi işlem ağı kullanımı artmış ve elektronik fon transferi yaygınlaşmıştır. Bununla birlikte otomatik vezneler yani ATM'lerin kullanımı da Türkiye geneline yayılmıştır.

1988 yılı Ekim ayında alınan kararlar ile bankalara tekrar mevduat faiz oranlarını serbestçe belirleme hakkı tanınmıştır. Bu uygulamanın ilk döneminde mevduat faiz oranları bankalar arasında önemli farklılıklar göstermiş ve bankalar arasında büyük mevduat kayışları olmuştur (TCMB, 1990a:7). Bankalar bu tür mevduat kayışlarını engellemek için faizlerini yükseltmeye başlamışlardır. Kısa süre içerisinde mevduat faiz oranları beklenenin üzerine çıkarak %85'e ulaşmıştır. Ancak TCMB'nin faizlerdeki aşırı hareketliliği önleyecek düzenlemeler getirmesi bu sürecin devamını engellemiştir.

1989 yılında 32 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile döviz ithali serbestleşmiştir. Bu kararname Türkiye'de yerleşik kişilerin beraberinde döviz bulundurmalarını, yetkili kuruluşlardan döviz satın almalarını, ellerindeki döviz bankalarda açacakları döviz hesaplarında tutmalarını serbest bırakmıştır. 32 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 12. maddesi ile yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye'de şirket kurmaları, mevcut ve kurulacak şirketlere iştirak etmeleri, şube açmaları da 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununa göre izin almak kaydıyla serbest hale gelmiştir.

1989 yılında para politikasının düzgün bir şekilde yürütülmesini teminen kamu finansman açıklarının görelî olarak azaltılmasına çalışılmış ve Mart 1989'da Hazine ile TCMB arasında protokol yapılmıştır. Bu protokol, kamu açıklarının finansmanı amacıyla TCMB kaynaklarına başvurmaya bir disiplin getirmiştir. Bu gelişmeler ışığında 1989 yılında kamu kesimi

borçlanma gereği milli gelirin %5,6'sına çekilirken Hazine'nin TCMB kaynaklarından kullandığı miktar makro ekonomik dengeleri bozmayacak düzeyde gerçekleşmiştir (TCMB, 1990a:7).

1980-1989 arası dönemde liberalleşme yolunda atılan adımlar, bankacılık sisteminin uluslararası piyasalara açılması konusunda katkıda bulunmuştur. Ancak bankacılık sektöründe bu sürece uygun politikaların zamanında geliştirilememesi ve etkin fon yönetiminin uygulanamaması bankacılık sisteminde aksaklıklara neden olmuştur.

3.7. 1990-1993 Arası Dönem

Bu dönemin para politikası açısından en önemli gelişmesi, Merkez Bankası'nın 1990 yılında ilk para programını açıklamış olmasıdır. Bu program ile Merkez Bankası bilançosu yeniden düzenlenmiş ve şeffaflaştırılmıştır. Bu program ile Merkez Bankası'nın bilançosunun orta vadede enflasyon ile daha iyi mücadele etmeye imkan verecek esneklikte olması hedeflenmiştir. 1990 yılı toplam bilanço büyüklüğündeki artışın %12-%22 aralığında, toplam iç yükümlülüklerdeki artışın %15-%25 aralığında ve iç varlıklardaki artışın ise %6-%16 aralığında değişeceği öngörülmüştür (TCMB, 1990:39). Ayrıca bu program, ulaşılmaması hedeflenen bilanço yapısı ile Merkez Bankası'nın hangi politika araçlarını ne yönde kullanacağına dair sinyaller vermiştir (TCMB, 1996:4). Merkez Bankası kamu sektörünü finanse etme işlevinden uzaklaşmaya başlamış ve daha çok piyasadaki likidite ihtiyacını düzenlemeyi hedeflemiştir.

1991 yılındaki Körfez Savaşı ve politik belirsizlikler para politikasının uygulanmasını zorlaştırmıştır. Bu yılda izlenen politika, rezervlerde büyük bir azalış olmadan kurlar üzerindeki baskıyı azaltmak yönünde olmuştur (Kesriyeli, 1997:20). Merkez Bankası TL ve döviz piyasalarındaki istikrarı koruyarak rezerv paradaki büyümeyi kontrol etmeye çalışmıştır. Bu yılda Körfez Savaşının etkisiyle oluşan politik belirsizlik kurlarda baskı oluşturmuş

ve döviz kurları enflasyon oranının üzerinde artmıştır. Ayrıca bankalardan yüksek oranda mevduat çekilişleri olmuştur. Merkez Bankası, piyasaya gerekli likiditeyi sağlamak amacıyla bankalar geniş kapsamlı fon desteğinde bulunmuştur.

Savaşın ardından Irak'a uygulanan ambargo Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemiştir. Başta petrol olmak üzere ekonominin pek çok alanında ticari ilişkileri kötüleştirmiştir. Bu olumsuz gelişme, 1994 krizine zemin hazırlayan etkenlerden olmuştur.

1992 yılında Merkez Bankası orta vadeli hedefleri çerçevesinde yeni bir parasal program ilan etmiştir. Ancak kamu açıklarının devam etmesi, kamu sektörüne ve bankalara verilen kredilerin artması açıklanan programın hedeflerine ulaşılmasını engellemiştir (Kesriyeli, 1997:21).

Yüksek faiz oranları, döviz kurunun dalgalı seyri, yüksek kamu borçlanması gibi ekonomide devam eden iç dengesizliklerin yanı sıra 1993 yılında dış ticaret konusunda da dengesizlikler oluşmaya başlamıştır. Bu yılda dış ticaret 14 milyar dolar civarında açık vermiş ve cari işlemler açığı da yükselerek 5 milyar dolar seviyesine çıkmıştır (Boyoğlu, 2002:86).

Bu dönemde iç borçlanma, hükümetin artan kamu açıklarının finansmanında kullandığı en önemli kaynak haline gelmiştir (Dönek, 1999:39). 1993 yılında kamu açıklarının ve parasal büyüklerin denetlenemez duruma gelmesi nedeniyle herhangi bir istikrar programı açıklanmamış ancak rezerv kaybına yol açmadan istikrarın sağlanması hedeflenmiştir.

1990-1993 arası dönemde bankacılık sektöründeki gelişmelere bakıldığında, bankacılık sisteminin ekonomi içerisindeki payının arttığı, bankacılık hizmetlerinde çeşitlendirmeye gidildiği görülmektedir. Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen, bankaların kaynaklarını uzun vadeli yatırımlara

yönlendirme fonksiyonu, devlet iç borçlanma senetlerine olan yöneliştten dolayı oldukça azalmıştır. (Kurnaz, 1999:62). 1990'lı yıllarda kamu açıklarının giderek büyümeye başlaması ve buna bağlı olarak Hazine bonoları ve devlet tahvillerinden önemli kazançlar elde edilmesi bankaların kaynaklarını kredilerden çok hazine bonusu ve devlet tahvillerine yönlendirmesine sebep olmuştur. Ayrıca faizlerin yükselmesi ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, faiz-kur makasının açılmasına ve Türkiye'ye kısa vadeli sermaye girişinin hızlanmasına ve sonuç olarak bankaların açık pozisyonlarının büyümesine yol açmıştır (Günel, 2001:14). Sektör genelinde 1991 yılında TL cinsinden %2 olan açık pozisyon oranı, 1992 ve 1993 yıllarında sırasıyla %4 ve %7'ye yükselmiştir. USD cinsinden incelendiğinde ise, 1991 yılında 1,1 milyar USD olan döviz açık pozisyonunun, 1992 ve 1993 yıllarında sırasıyla, 3,2 milyar USD ve 5 milyar USD seviyesine ulaştığı görülmektedir (Gündoğdu, 2000:53)

3.8. 1994 Finansal Krizi Ve Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri

Bu bölümde 1994 krizinin gelişimi ve nedenlerine değinildikten sonra, krizin bankacılık sektörü üzerinde yaratmış olduğu etkilere yer verilecektir.

3.8.1. Krizin Gelişimi

1980 yılında uygulamaya konan 24 Ocak ekonomik istikrar programı 1987 yılına kadar geçen dönemde bir ölçüde gerçekleştirilmiş olmasına rağmen ekonominin kurumsal yapısında hedeflenen değişim sağlanamamıştır. Bu nedenle 24 Ocak kararları bir süre sonra etkisini kaybetmiştir. 1990'lı yıllarda finansal piyasalarda oluşan belirsizlik derinleşerek 1994 yılında büyük bir krize sebep olmuştur.

Ekonomide temel sorunlar devam ederken ekonomi yöneticileri köklü düzenlemeler yerine dışarıdan borç almayı ve Merkez Bankası avanslarını arttırmayı tercih etmişlerdir. 1989'da yapılan anlaşmaya göre Hazinesin Merkez Bankası'ndan kullanabileceği avans %15 ile sınırlı olmasına karşın

bu oran 1993 yılında yükseltilmiştir. Özellikle kısa vadeli avanslara uzun dönemli bir finansman aracıymış gibi başvurulmuştur. 1993 yılında kamu kesimi açığının %23'ü ve bütçe açığının %44'ü Merkez Bankası avansları ile karşılanmıştır (TÜSİAD, 1995: 50). Ancak yasal limitin dolmasıyla Merkez Bankası avansları da yetersiz kalmıştır. Merkez Bankası'na dayalı finansmanın yarattığı enflasyon beklentisinin kurlar üzerindeki baskısını azaltabilmek için yurtdışı borçlanmaya ağırlık verilmiştir. 1994 yılı başında iç borç anapara ve faiz ödemelerinin Merkez Bankası'ndan ve 1993 yılı sonlarında dışarıdan sağlanan kaynaklardan yapılabilmesi piyasalardaki likidite hacmini kontrolsüz olarak arttırmıştır. Bu artış karşısında Merkez Bankası'nın kısa vadeli faiz oranlarını çok yüksek düzeyde yükseltmiş olmasına rağmen, değişen portföy tercihleri dövize yoğun talep yaratmıştır. Bu durum devam ederken uluslararası rating kuruluşları Türkiye'nin kredi notunu düşürmüşlerdir. Kredi notunun düşürülmesinin ardından piyasalar derin bir kriz ortamına girmiştir. 20 Ocak tarihine kadar ortalama %70'ler civarındaki bir gecelik faiz oranları %200'ler seviyesine çıkmıştır (Sivaslıgil, 1999:68).

Faizlerin bu seviyeye çıkmasına rağmen döviz üzerindeki baskı devam etmiştir. Merkez Bankası 26 Ocak 1994 tarihinde TL'nin dolar karşısındaki değerini %14 oranında düşürmüştür. Ancak bu da piyasalardaki istikrarı sağlamak için yeterli olmamıştır. Nisan ayına kadar geçen süre içerisinde Merkez Bankası piyasadaki likiditeyi kontrol edebilmek amacıyla sadece açık piyasa işlemlerini kullanmıştır. Bir gecelik faiz oranı Ocak ayında %91 seviyesinden Şubat ayında %192'ye, Mart ayında ise %351'e yükselmiştir.

1994 yılının ilk üç ayında cari işlemler açığının yükselmesi ve net sermaye çıkışının yanı sıra kişisel tasarrufların yabancı para cinsinden aktiflere yönelmesi, döviz talebinin daha da artmasına sebep olmuştur. Dövizle yönelik spekülasyon saldırısını engellemek amacıyla 1993 yılı sonunda 6.5 milyar dolar olan döviz rezervleri 1994 yılının ilk üç ayının sonunda 3.3 milyar

dolara gerilemiştir (TÜSİAD, 1995:55). Tüm bu olumsuz gelişmeler neticesinde Türkiye'nin kredi notu ikinci kez düşürülmüştür.

3.8.2. Krize Sebep Olan Faktörler

1993 yılında hükümetin, kısa vadeli ekonomik hedeflerinden birisi de kamu bütçesi üzerinde baskı yaratan faizleri düşürmek olmuştur. Kurların değer kaybetmesine izin verilmemesinin yanı sıra böyle bir hedefin seçilmesi ekonomide iki tane nominal çıpa oluşmasına neden olmuştur. Aynı anda iki nominal çıpa ile çalışmak rasyonel ekonomi politikaları açısından maliyeti oldukça yüksek bir politikadır. 1980'li yıllardan itibaren hızla artan kamu açıkları faiz oranları üzerinde baskı yaratan en önemli unsurlardandır.

Kamu açıklarının yarattığı talep baskısı toplam talebin ve reel büyüme hızının artmasına neden olmuştur. Büyüme hızındaki istikrarsızlık iç dengeleri bozmuştur. Ayrıca artan dış talep dış dengelerin de bozulmasına neden olmuştur. Dış dengelerin bozulmasının etkenlerinden birisi de uygulanan kur politikasıdır. 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ile yurtdışından sermaye girişi artmıştır. Dış kaynak kullanımı faiz oranları düşük düzeyde tutmuş ancak TL'nin reel olarak değer kazanmasına sebep olmuştur. Dış açığın artması ile birlikte kısa vadeli dış borç stoku da yükselmeye başlamıştır. 1989 yılında 41.7 milyar dolar olan toplam dış borç stoku 1993 yılında 67.4 milyar dolara yükselmiştir. Toplam borçlar içerisinde kısa vadeli dış borçlar ise 1989 yılında 5.7 milyar USD olarak gerçekleşirken, 1993 yılında 18.5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Bahçeci, 1997:81).

Bu olumsuz gelişmeler neticesinde uluslararası rating kuruluşları Türkiye'nin kredi notunu düşürmüşlerdir. Üç bankanın kapatılması da krizin derinleşmesine neden olmuştur. Merkez Bankası TL'nin daha fazla değer kaybetmesini engellemek amacıyla para piyasalarına müdahale ederek gecelik banka faizlerini çok yüksek seviyelere çıkartmıştır. Bu olumsuzlukların neticesinde faiz ve kur çıpalarından vazgeçilmek zorunda

kalmıştır. Kriz uluslararası rezervlerin önemli ölçüde azalmasına ve ekonominin 1994 yılında %6.1 oranında küçülmesine neden olmuştur.

3.8.3. 1994 Krizin Bankacılık Sistemi Üzerine Etkileri

Bankacılık sektörü 1994'te yaşanan krizden ağır yaralar almış ve piyasalarda yaşanan dalgalanmaların yarattığı belirsizlik ortamında ciddi bir güven krizi ile karşı karşıya kalmıştır. 1993 yılı sonlarında ve 1994 yılı başlarında kontrolsüzce artan likidite portföy tercihlerinin dövize yönelmesine neden olmuştur. Bankalardaki döviz hesaplarının TL'ye çevrileceği söylentisiyle döviz tevdiat hesaplarına yönelik olarak bankalardan mevduat çekilmesi, kısa sürede TL hesaplarını da içeren genel bir harekete dönüşmüştür. Bu hareket sermayesi küçük, yeterli likiditesi olamayan bankaları zor durumda bırakmıştır. Marmara Bank, Impex Bank ve TYT Bank'ın faaliyetlerine son verilmiştir.

Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi bankaların likit aktifleri ile mevduat ve mevduat dışı kaynakları karşılayabilme kapasitesi Aralık 1993'te önemli bir yükseliş göstermiştir. Mart 1994'teki kısa süreli düşüşten sonra Haziran ve Eylül aylarında yükselme eğilimi olmuştur.

Tablo 9: Likit Aktifler / (Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar) (%)

	1993 Mart	1993 Haz.	1993 Eylül	1993 Aralık	1994 Mart	1994 Haz.	1994 Eylül	1994 Aralık
Bankacılık Sistemi	49,2	47,0	47,7	53,1	51,3	52,5	52,4	48,9
Ticari Bankalar	50,5	48,6	49,3	54,7	53,5	54,4	54,3	50,7
-Kamu Bank.	45,2	41,7	44,8	47,0	50,2	51,4	47,1	44,0
-Özel Bank.	53,0	53,2	51,4	57,7	54,3	54,6	57,9	54,0
Yatırım Bankaları	30,8	22,6	24,5	28,0	23,5	29,4	30,1	27,4

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "İstatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

5 Mayıs 1994 tarihinde mevduat sigorta limitinin kaldırılmasıyla bankacılık sistemine olan güvenin tekrar sağlanmasına çalışılmıştır. Kriz döneminde gecelik faiz oranlarının oldukça yüksek seviyelere çıkması bankaların borçlanma maliyetlerini yükseltmiştir. Kredi faiz oranları olağandışı bir şekilde yükselince bankalar kredilerini vadesinden önce çağırmaya başlamışlardır. Özellikle dövizle endeksli tüketici kredileri kullanan kişiler çok zor durumda kalarak teminat olarak bankalara verilen konutlar ve otomobillerden vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca iflas eden üç bankanın yurtdışı kredilerini ödeyememesi ülke riskimizi arttırmıştır.

Bankalar krize yüksek döviz açık pozisyonu ile yakalanmışlardır. Ancak bankacılık sistemi 1994 yılının ilk dokuz ayında 6.1 milyar USD kısa vadeli dış borç geri ödemesi yapmış ve sistemin toplam dış borcu 9.7 milyar USD'den 3.6 milyar USD'ye gerilemiştir. Böylece bankaların net döviz pozisyonları Aralık ayında 5 milyar USD iken, Haziran ayında 1.2 milyar USD'ye, Eylül ayında ise 1 milyar USD'ye gerilemiştir (TÜSİAD, 1995:52).

3.8.3.1. Aktif Yapısındaki Değişim

1994 yılında yaşanan kriz sebep olduğu dönem zararları nedeniyle, bankacılık sisteminin aktiflerinin önemli ölçüde erimesine neden olmuştur. 1993 yılı sonu itibarıyla 73,7 milyar USD olan bankacılık sistemi toplam aktifleri, Mart 1994 sonu itibarıyla 57,4 milyar USD'ye ve Haziran 1994 sonu itibarıyla ise 47.9 milyar USD'ye düşmüştür¹.

3.8.3.1.1. Likit Aktiflerdeki Değişim

Likit aktiflerin toplam aktifler içerisindeki payı piyasada artan likidite ile birlikte 1993 yılı sonunda yükselmiş, ancak Mart 1994'te düşüş göstermiştir.

¹ Söz konusu değerler tespit edilirken, TL veriler www.tbb.org.tr sitesinden, döviz kurları ise www.tcmb.gov.tr sitesinden alınmıştır.

Kriz sonrası bankalar daha likit kalmayı tercih ettiklerinden likit aktiflerin toplam aktifler içerisindeki payı tekrar yükselmeye başlamıştır.

Tablo 10: Likit Aktifler/ T. Aktifler (%)

	1993 Mart	1993 Haz.	1993 Eylül	1993 Aralık	1994 Mart	1994 Haz.	1994 Eylül	1994 Aralık
Bankacılık Sistemi	35,4	34,0	33,6	41,4	37,1	41,4	42,2	39,3
Ticari Bankalar	36,7	35,4	34,9	43,2	38,7	43,1	43,9	40,9
-Kamu Bank.	33,0	29,4	29,6	37,6	34,3	41,3	39,0	36,9
-Özel Bank.	39,0	40,1	38,8	46,0	41,5	43,6	46,7	42,7
Yatırım Bankaları	19,1	15,1	16,7	18,2	17,1	22,0	23,0	20,9

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "İstatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

Mart 1994'te likiditenin düşüşü büyük ölçüde banka hesaplarındaki düşüşten kaynaklanmıştır. Bankalar hesabının toplam aktifler içerisindeki payı Mart 1994'te bir önceki döneme göre önemli bir düşüş göstermiştir. Haziran 1994'te yükselen likidite büyük ölçüde menkul kıymetlerdeki artış ile karşılanmıştır.

Tablo 11: Likit Aktiflerin Toplam Aktifler İçerisindeki Dağılımı (%)

	1993 Mart	1993 Haz.	1993 Eylül	1993 Aralık	1994 Mart	1994 Haz.	1994 Eylül	1994 Aralık
Nak. Değerler /T. Aktif	3,8	4,3	4,5	4,1	4,2	3,3	3,3	3,6
Bankalar /T. Aktif	11,9	13,5	12,9	19,6	15,0	15,6	17,7	16,0
TCMB / T. Aktif	1,3	0,9	1,0	1,0	1,7	2,0	1,6	1,5
Interbank /T. Aktif	1,0	0,2	1,0	0,5	0,2	0,3	0,6	0,7
Men. Değ. / T. Aktif	12,7	10,0	9,3	11,2	10,7	14,6	12,5	11,3

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "İstatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

3.8.3.1.2. Kredilerdeki Değişim

Krizin etkisiyle kredilerin toplam aktif içerisindeki payı Mart 1994'ten itibaren düşmeye başlamıştır. Özellikle kamu bankalarının vermiş oldukları kredilerin toplam aktifleri içerisindeki payında önemli bir düşüş olmuştur.

Krizin yaşandığı dönemde bankalar faizlerin yükselmesi sebebiyle müşterilerine vermiş oldukları kredileri geri çağırmak zorunda kalmışlardır. Bu da müşterileri ile aralarındaki iletişimi olumsuz yönde etkilemiştir. 1994 yılının ilk yarısında ciddi kaynak sıkıntısı ile karşı karşıya kalan bankalar, bir yandan yurtiçinde oluşan efektif talebini karşılamak, diğer taraftan faiz oranlarının hızla yükseldiği bir ortamda aktif riskini düşürmek amacıyla kredi arzlarını sınırlandırmışlardır.

Tablo 12: Toplam Krediler / Toplam Aktifler (%)

	1993 Mart	1993 Haz.	1993 Eylül	1993 Aralık	1994 Mart	1994 Haz.	1994 Eylül	1994 Aralık
Bankacılık Sistemi	41,2	42,0	41,8	41,4	39,1	35,6	33,9	39,1
Ticari Bankalar	39,8	40,6	40,5	39,9	37,5	34,0	31,9	37,4
-Kamu Bank.	38,4	37,8	36,1	39,9	33,3	31,2	30,8	37,6
-Özel Bank.	41,6	42,9	44,3	40,5	41,4	36,6	33,2	38,0
Yatırım Bankaları	59,1	61,2	60,3	61,1	58,9	53,8	56,4	58,8

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

Yaşanan kriz ile birlikte bankaların kredi arzı azaldığından firmalar kaynak sıkıntısı içine girmişlerdir. Bu durum bankaların aktif kalitesinde bozulmaya neden olmuştur. Takipteki kredilerin toplam krediler içerisindeki payı Haziran 1994 ve Eylül 1994 dönemlerinde önceki dönemlere göre artış göstermiştir.

Tablo 13: Takipteki Krediler / Toplam Krediler (%)

	1993 Mart	1993 Haz.	1993 Eylül	1993 Aralık	1994 Mart	1994 Haz.	1994 Eylül	1994 Aralık
Bankacılık Sistemi	3,2	2,9	3,0	3,1	3,3	4,7	4,9	4,1
Ticari Bankalar	3,0	2,7	2,8	2,9	3,1	4,4	4,6	3,4
-Kamu Bank.	3,9	3,5	4,1	4,5	4,4	5,8	6,1	4,0
-Özel Bank.	2,1	2,1	1,9	1,8	2,1	3,4	2,6	2,6
Yatırım Bankaları	5,6	4,9	5,2	4,4	5,2	6,5	6,6	8,9

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

3.8.3.2. Pasif Yapısındaki Değişim

Bu bölümde mevduat, mevduat dışı kaynak ve özkaynaklardaki değişim incelenecektir.

3.8.3.2.1. Mevduattaki Değişim

Kriz döneminde bankalardan önemli mevduat çekilişleri olmuştur. Önce döviz hesaplarına yönelik olarak başlayan saldırı daha sonra TL hesaplarına da yönelmiştir. USD bazında bakıldığında Aralık 1993'te 37,6 milyar USD olan bankacılık sistemi toplam mevduatı, Mart 1994'te %26 düşüş ile 27,7 milyar USD olmuştur². Mevduatların toplam kaynaklar içerisindeki payı aynı dönemde düşüş göstermiştir.

Tablo 14: Toplam Mevduat / T. Pasifler (%)

	1993 Mart	1993 Haz.	1993 Eylül	1993 Aralık	1994 Mart	1994 Haz.	1994 Eylül	1994 Aralık
Bankacılık Sistemi	51,0	49,3	47,8	52,0	48,3	58,3	61,2	63,2
Ticari Bankalar	55,5	52,9	51,3	56,0	52,3	63,4	66,7	68,8
-Kamu Bank.	57,7	54,0	52,6	61,5	54,2	67,0	68,5	69,9
-Özel Bank.	55,4	53,6	51,8	54,6	52,3	62,7	67,2	69,6

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

Mevduatın kendi içerisindeki dağılımına bakıldığında Mart 1993'ten başlayarak Mart 1994'e kadar YP mevduata doğru yönelişin olduğu görülmektedir. Bu yönelişin en önemli nedeni, yapısal sorunların giderek büyümesi, enflasyonist beklentilerin giderek artması, TL cinsinden aktiflerin reel getirisinin çok sık dalgalanması ve aynı zamanda alternatif finansal varlıkların karşısında düşük düzeyde kalmasıdır (TÜSİAD, 1995: 54).

² Söz konusu değerler tespit edilirken, TL veriler www.tbb.org.tr sitesinden, döviz kurları ise www.tcmb.gov.tr sitesinden alınmıştır.

5 Nisan Kararlarından sonra tüm mevduatın güvence altına alınması, bir aydan kısa vadeli mevduata izin verilmesi, reel faiz oranlarının yükseltilmesi, kur artışının duraklaması, munzam karşılık ve dispoñibilite oranının düşürülmesi TL mevduatı yeniden cazip hale getirmiştir. Getirilen mevduat güvencesi ile toplam mevduattaki artışa paralel olarak vadeli mevduat lehine de artış meydana gelmiştir.

Tablo 15: Vadesiz Mevduat (TL, YP) ve Vadeli Mevduatın (TL,YP) Toplam Mevduat İçerisindeki Payı

	1993 Mart	1993 Haz.	1993 Eylül	1993 Aralık	1994 Mart	1994 Haz.	1994 Eylül	1994 Aralık
Vadesiz Mevduat	26,8	27,7	29,9	29,5	26,8	24,2	26,3	27,0
-TL	18,0	18,5	19,3	19,3	13,8	12,6	13,2	13,0
-YP	8,8	9,2	10,6	10,2	13,0	11,6	13,1	14,0
Vadeli Mevduat	73,2	72,4	70,1	70,5	73,2	75,8	73,7	73,0
-TL	40,6	36,4	34,1	29,6	28,5	37,5	34,6	32,8
-YP	32,6	36,0	36,0	40,9	44,7	38,3	39,1	40,1

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

3.8.3.2.2. Mevduat Dışı Kaynaklardaki Değişim

Kriz sonrasında mevduatın toplam kaynaklar içerisindeki payının artmaya başlaması ile birlikte mevduat dışı kaynakların da payı azalmıştır. Yaşanılan kriz bankaların kredibilitesini azalttığından yurtdışı bankalardan borçlanma oranı Haziran 1994'ten itibaren düşüş eğilimine girmiştir. Yurtiçi bankalardan borçlanmalarda ise artış olmuştur.

Tablo 16: Toplam Mevduat Dışı Kaynak / T. Pasifler (%)

	1993 Mart	1993 Haz.	1993 Eylül	1993 Aralık	1994 Mart	1994 Haz.	1994 Eylül	1994 Aralık
Bankacılık Sistemi	20,5	23,4	22,7	26,0	23,9	20,6	19,4	17,2
Ticari Bankalar	17,2	19,9	19,4	23,0	20,0	15,9	14,2	11,9
-Kamu Bank.	15,2	16,5	13,5	18,5	14,0	13,4	14,3	14,1
-Özel Bank.	18,3	21,9	23,5	25,0	24,1	17,2	13,4	9,5

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

Tablo 17: Mevduat Dışı Kaynakların Dağılımı (%)

	1993 Mart	1993 Haz.	1993 Eylül	1993 Aralık	1994 Mart	1994 Haz.	1994 Eylül	1994 Aralık
Interbank	1,7	1,4	1,1	0,6	1,0	3,2	6,1	7,6
Alınan Krediler	70,4	71,1	69,5	71,7	72,2	69,7	67,3	63,2
-TCMB	9,5	7,4	6,9	6,6	5,	4,9	3,7	3,6
- Yurtiçi Bankalar	12,9	14,0	7,7	9,4	7,1	10,6	18,1	19,1
-Yurtdışı Bankalar	41,1	43,0	45,3	47,3	51,7	45,0	35,3	29,7
- Diğer	6,8	6,6	9,7	8,5	7,9	9,3	10,2	10,8
Fonlar	14,4	13,3	13,3	13,2	11,5	11,9	12,5	13,1
Menkul Kıymetler	13,5	14,2	16,1	14,4	15,3	15,2	14,0	16,2

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

3.8.3.2.3. Öz Kaynaklardaki Değişim

1994 krizi sebebiyle bankacılık sisteminin öz sermayesi önemli ölçüde erimiştir. Aralık 1993 itibariyle 6.8 milyar USD olan bankacılık sistemi toplam öz sermayesi, Mart 1994'te 3.8 milyar USD'ye düşmüştür. Bu düşüşte en büyük etken devalüasyon etkisiyle ortaya çıkan kambiyo zararlarıdır³.

3.8.3.3. Gelir Gider Yapısındaki ve Karlılık Performasındaki Değişim

Bankacılık Sistemi kriz sebebiyle giderek artan zararlar ile karşı karşıya gelmiştir. Kurlar ve faiz oranlarındaki yükseliş bankacılık sisteminin karlılığını olumsuz yönde etkilemiştir. Kambiyo zararlarındaki yükseliş ve bununla birlikte menkul kıymet işlemlerinden gelir elde edilememesi Mart 1994, Haziran 1994 ve Eylül 1994 dönemlerinin sırasıyla 2.242 milyar TL, 9.307 milyar TL ve 12.331 milyar TL net zarar ile kapatılmasına sebep olmuştur.

³ Söz konusu değerler tespit edilirken, TL veri www.tbb.org.tr sitesinden, döviz kurları ise www.tcmb.gov.tr sitesinden alınmıştır.

Tablo 18: Bankacılık Sistemi Gelir Tablosu Kalemleri (Milyar TL)

	Eylül 1993	Aralık 1993	Mart 1994	Haziran 1994	Eylül 1994
Faiz Gelirleri	147.834	213.249	102.419	237.243	363.285
Faiz Giderleri (-)	94.083	127.396	54.459	146.246	258.789
Net Faiz Gelirleri	53.751	85.853	47.961	90.997	104.497
Takipteki Alacaklar Krş. (-)	1.946	4.063	818	1.498	3.392
Tak. Alacaklar Krş. Sonrası Net Faiz Geliri	51.806	81.790	47.143	89.499	101.104
Faiz Dışı Gelirler	6.310	9.172	-28.087	-46.431	-44.902
-Komisyon Gelirleri	6.662	9.981	3.809	9.103	14.598
-Kambiyo Gelirleri	-14.886	-24.166	-33.705	-58.655	-71.156
-Sermaye Piy. İşlem Gelirleri	7.783	13.604	-1.749	-3.621	1.602
-Diğer Faiz Dışı Gelirler	6.750	9.752	3.557	6.741	10.054
Faiz Dışı Giderler (-)	33.955	57.153	20.279	49.641	64.472
- Personel Giderleri	18.426	26.208	8.775	19.630	31.290
- Kıdem Tazminatı Karşılığı	744	999	211	382	514
- Diğer Karşılık	1.105	3.108	564	1.719	1.090
- Vergi ve Harçlar	3.667	5.889	1.596	5.603	8.685
- Kira Giderleri	785	785	1.136	411	975
- Amortisman Giderleri	1.400	2.479	731	1.565	2.411
- Diğer Giderler	7.828	17.334	7.992	19.767	18.866
Vergi Öncesi Kar	24.161	33.809	-1.123	-6.573	-8.270
Vergi Karşılığı (-)	1.990	5.627	1.019	2.734	4.061
Net Kar	22.170	28.182	-2.242	-9.307	-12.331

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

1994 krizinin etkisiyle bankacılık sisteminin büyük dönem zararları ile karşılaşması öz kaynaklarının önemli düzeyde azalmasına neden olmuştur. Aşağıdaki tablodan da görüldüğü gibi bankacılık sisteminin karlılık performansı kriz sonrasında giderek düşmeye başlamıştır.

Tablo 19: Karlılık ve Gelir Gider Yapısı ile İlgili Rasyolar

	Eylül 1993	Aralık 1993	Mart 1994	Haziran 1994	Eylül 1994
Net Kar (Zarar) / Ort. T. Aktifler	5.0	3.5	-0.2	-0.8	-0.9
Net Kar (Zarar)/ Ort. Özkaynaklar	92.1	54.7	-3.8	-16.5	-23.1
Faiz Gelirleri / Faiz Giderleri	157,1	167,4	188,1	162,2	140,4
Faiz Dışı Gelirler/ Faiz Dışı Giderler	18,6	16,0	-138,5	-93,5	-69,6
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	120,4	120,5	99,5	97,4	98,5

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

3.8.3.4. Operasyonel Yapısındaki Değişim

1994 krizinin bankacılık sektörü üzerinde yaratmış olduğu etkilerden birisi de personel ve şube sayısındaki azalış olmuştur. Bankacılık sisteminin toplam şube sayısına bakıldığında, 1994 yılında önemli bir düşüşün olmadığı görülmektedir. 1993 yılında toplam 6.228 olan şube sayısı, 1994 yılında 6.104'e düşmüştür. Bazı bankalar kriz döneminde maliyetlerini düşürmek amacıyla şubelerini azaltmayı tercih etmişlerdir.

Tablo 20: Yıllar İtibariyle Şube Sayısı

	1992	1993	1994	1995	1996
Ticaret Bankaları	4.906	4.931	4.846	4.894	4.994
-Kamu Sermayeli	2.385	2.385	2.342	2.349	2.354
-Özel Sermayeli	2.338	2.366	2.322	2.362	2.450
-TMSF	159	156	157	158	166
-Yabancı Bankalar	24	24	24	25	25
Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar	15	16	15	17	18
Kapanan Bankalar *	1.285	1.281	1.243	1.329	1.430
Sektör Toplamı	6.206	6.228	6.104	6.240	6.442

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

*Kapanmış bankaların önceki yıllara ait şube sayısını göstermektedir.

1993 yılı sonu itibariyle 144.621 olan personel sayısı 1994 yılı sonu itibariyle 139.046'ya düşmüştür. Ancak 1995 yılında personel sayısı tekrar 1993 seviyelerine çıkmıştır.

Tablo 21: Yıllar İtibariyle Personel Sayısı

	1992	1993	1994	1995	1996
Ticaret Bankaları	112.722	110.496	107.693	109.097	109.921
-Kamu Sermayeli	62.621	61.614	59.718	59.419	57.684
-Özel Sermayeli	45.635	44.631	42.894	44.386	46.516
-TMSF	3.467	4.332	4.009	4.139	4.461
-Yabancı Bankalar	999	919	1.072	1.153	1.260
Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar	2.004	1.996	1.926	5.755	5.873
Kapanan Bankalar *	32.050	31.129	29.427	29.941	32.359
Sektör Toplamı	146.776	144.621	139.046	144.793	148.153

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "İstatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

*Kapanmış bankaların önceki yıllara ait personel sayısını göstermektedir.

3.8.4. 1994 Krizi Sonrasında Alınan Önlemler Ve 5 Nisan Kararları

Krizin derinleşmesini engellemek amacıyla piyasalarda istikrarın tekrar tesis edilmesine yönelik olarak 5 Nisan Kararları uygulamaya konmuştur. 5 Nisan kararlarının öncelikli amacı, kısa vadede bozulan dış dengeyi ve döviz piyasalarını yeniden istikrara kavuşturmak olmuştur. Bunun yanı sıra orta vadede mali piyasalardaki istikrarsızlığın temel nedeni olan kamu açıklarını azaltılması, enflasyonu düşürülmesi ve sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması hedeflenmiştir.

5 Nisan Kararlarının özelliklerini Sivaslıgil (1999: 89) aşağıdaki ana başlıklar altında incelemiştir:

-TL'nin Develüasyonu: Türk Lirasının değerinin düşürülerek 1 USD'nin 30.000 TL civarında bir süre tutulmasına karar verilmiştir. Merkez Bankası resmi kur açıklamayı bırakmış, her gün açıklanacak kurun, 10 banka baz alınarak günlük seanslarla belirlenmesi sistemi getirilmiştir. Böylelikle TL'nin develüasyonu serbest piyasaya bırakılmıştır.

-Mevduatın Sigorta Kapsamına Alınması: Bankalardan mevduat kaçışını durdurmak ve likit fonların dövizye yönelmesini önlemek için Mayıs ayında mevduatın tamamı sigorta kapsamına alınmıştır.

-KİT Ürünlerine Önemli Oranda Zam Yapılması: KİT ürünlerine şok zamlar yapılmış ve kamu kesiminde ücret ve maaşlarda çok küçük artışlar yapılarak halkın alım gücü azaltılmaya çalışılmıştır.

-Kamu Vergilerinin Arttırılması: Tekel ve akaryakıt ürünlerinden alınan vergi ve fonlar yükseltilmiş ve vergi iadesinin yıllık olarak olması kararlaştırılmıştır. Bir defaya mahsus olarak lüks taşıta, fazla konuta ve şirketler ile gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine ek vergi yükümlülüğü getirmiştir.

-Kamu Harcamalarında Kısıtlama: Yatırımlar kısıtlanmış, lojman satışları, fazla mesai ödememe ve kamuda personel alımının durdurulması gibi uygulamalar getirilmiştir. Kamu yatırım programına yeni proje eklenmemesi ve ihalelerin bir bölümünün ertelenmesine karar verilmiştir.

-Bazı KİT'lerin Kapatılması, Bazılarının Özelleştirilmesi: Verimsiz KİT'lerin özelleştirilmesi veya kapatılma yoluyla zararlarına son verilmesi kararlaştırılmıştır.

5 Nisan kararlarının sonuçlarına bakıldığında kısa vadeli amaçların tamamına ulaşıldığı görülmektedir. Para ve döviz piyasaları hızla istikrara kavuşmuş, kur kontrol altına alınmış, cari işlemler açığı fazlaya dönüşmüş ve uluslararası döviz rezervleri önemli oranda artmıştır. 1994 yılının Ocak-Temmuz dönemine göre ihracat %10,8 oranında artarak 9,2 milyar USD, ithalat ise %23 oranında azalarak 12,4 milyar USD seviyesinde gerçekleşmiştir. Cari işlemler hesabı Ocak-Mart döneminde 1.1 milyar USD

açık verirken, Nisan-Temmuz döneminde 2,2 milyar USD fazla vermiştir (Bahçeci, 1997:102).

5 Nisan kararlarının ilk aylardaki olumlu etkileriyle kısa vadeli hedeflere ulaşılmış, ancak uzun vadede sürdürülebilir büyüme trendine girilememiştir. Programın başarısı için gerekli görülen özelleştirme, sosyal güvenlik ve KİT reformu gibi yapısal düzenlemeler tam olarak gerçekleştirilememiştir.

3.9. 1995-1999 Yılları Arası Dönem

1995 yılının ilk on ayında izlenen para politikası 1994 yılının ikinci yarısında uygulanan para politikasının devamı niteliğindedir. Bu dönemde Merkez Bankası enflasyon ile mücadele edebilmede kurları nominal çıpa olarak kullanmaya devam etmiştir (Kesriyeli, 1997,25). 1995 yılı sonunda yaşanan genel seçim, yapılan Gümrük Birliği anlaşmasının beklendiği şekilde sonuçlanmaması ve IMF ile yapılan anlaşmanın sona erdirilmesi gibi nedenler ekonomide belirsizlik yaratmıştır. Bu sebeple 1996 ve 1997 yıllarında temel para politikası piyasalarda istikrarın sağlanması ve korunmasına yöneliktir. Bu dönemde Merkez Bankası ayrıntıları kamuya açıklanmadan para programı yürütmüştür. Piyasalarda istikrarın sağlanmasına yönelik olarak gerek döviz gerek TL piyasalarındaki fiyatların, ekonominin genel dengeleri ile uyum içinde gerçekleşmesini gözeterek, kısa dönemde oluşabilecek hızlı fiyat hareketlerini engellemeye çalışmıştır (TCMB, 1998:3). 1998 yılına gelindiğinde ise yeni bir para programı açıklanmıştır. Merkez Bankası'nın bu programdaki temel hedefi 1998 yılının ilk yarısında enflasyonu yıllık yüzde 70'ler düzeyine indirmeye yönelik uygulamaya katkıda bulunmaktır (TCMB, 1998:8). Merkez Bankası para politikası araçlarının tamamını bu doğrultusunda kullanılacağını belirtmiştir. Bu program ile iç varlık artışını sınırlamaya ve sadece dış varlık artışı karşılığında para yaratmaya devam edilecektir.

İncelenen dönemde 1997 yılında Güneydoğu Asya ve 1998 yılında Rusya'da yaşanan ekonomik krizler pek çok ülkeyi beraberinde etkilediklerinden büyük önem arz etmektedir. 1997 yılında Asya'da ortaya çıkan krizin etkileri Türkiye'de gecikmeli olarak 1997 Ekim ayında görülmeye başlamıştır. Krizin ilk başlarında yabancı yatırımcılar Türkiye piyasasından çıkmak yerine yatırım yapmayı tercih etmişlerdir. Ancak Ekim ayı itibariyle krizin derinleşmesi ile birlikte yabancı sermayeden çıkışlar meydana gelmiştir. 1997 Asya Krizinin nedeniyle borsada yaşanan düşüşler, yabancı sermaye kaçıışı Türkiye ekonomisinde olumsuz etkiler yaratmıştır.

1998 yılında Rusya'da başlayan krizin ilk olumsuz etkisi de Güneydoğu Asya krizinde olduğu gibi yabancı sermaye çıkışları olmuştur. Bu dönemde yabancı sermaye gelişmekte olan piyasalar yerine gelişmiş piyasaları tercih etmiştir. Bu nedenle Türkiye'den sermaye çıkışları olmaya başlamıştır. Bu olumsuz etkisinin aynı sıra Rusya ile olan ticari ilişkilerimiz de bozulmaya başlamıştır. Krizin etkisiyle bavul ticareti azalmış ve tekstil firmaları darboğaza girmiştir. Bu dönemde tekstil firmalarının girmiş olduğu darboğaz kredi geri ödemelerinde sıkıntılar yaratmış ve bankaların aktif kalitesini olumsuz yönde etkilemiştir.

3.9.1. 1999 Yılı Stand-By Anlaşması Ve 22 Aralık Bankacılık Operasyonları

Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllar boyunca artan kamu açıkları, yüksek enflasyon seviyesi ve dalgalı büyüme yapısı sebebiyle istikrarsız bir yapıya sahip olmuştur. Bunun dışında, yüksek enflasyon sebebiyle TL'ye olan güvenin giderek azalması, kamu yatırım projelerindeki yüksek maliyet ve verimsizlik, sosyal güvenlik kurumlarının açıklarının giderek yükselmesi, KİT'lerin yüksek maliyetler ile çalışması ve bankacılık sisteminin etkinliğini

kaybetmesi 1990-1999 yılları arasında Türkiye’de yaşanan temel sorunlar olmuştur.

Tablo 22: Yıllar İtibariyle Büyüme Hızları, TEFE Artış Oranları, KSBG, KSBG/GSMH

	Büyüme Hızları (%)	TEFE Artış Oranları (%)	KSBG (milyar TL)	KSBG/ GSMH (%)
1990	9,4	48,6	29.429	7,4
1991	0,3	59,2	64.469	10,2
1992	6,4	61,4	116.680	10,6
1993	8,1	60,3	239.793	12,0
1994	-6,1	149,6	306.937	7,9
1995	8,0	65,6	392.866	5,0
1996	7,1	84,9	1.294.435	8,6
1997	8,3	91,0	2.258.729	7,7
1998	3,9	54,3	5.016.902	9,4
1999	-6,1	62,9	12.149.118	15,5

Kaynak: DPT, www.dpt.gov.tr. sitesinin “ekonomik göstergeler” bölümünden yararlanılmıştır.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere büyüme hızları incelenen yıllarda dalgalanmalar göstermiştir. Krizin yaşandığı 1994 yılında ve 1999 yılında büyüme hızı negatif gerçekleşmiştir. İncelenen yıllarda en yüksek TEFE artış oranı yine 1994 yılında görülmüştür.

Ele alınan bu dönemde iç borç stokunda yıllar itibariyle önemli yükselişler olduğu görülmektedir. 1990 yılında iç borçlanmanın GSMH içerisindeki payı %14,4 iken 1999 yılında %29,3 seviyesinde gerçekleşmiştir. İç borçlanma faiz oranları da 1994 yılından sonra %100’ün üzerinde bir seyir izlemiştir.

Tablo 23: Yıllar İtibariyle İç Borç Stoku, İç Borç Stoku/ GSMH, İç Borçlanma Faiz Oranları, İç Borçlanma Vade Yapısı

	İç Borç Stoku (Milyar TL)	İç Borç Stoku/ GSMH (%)	İç Borçlanma Yıllık Bileşik Faiz Oranları (%)	İç Borçlanma Vade Yapısı (Gün)
1990	57.180	14,4	54,0	236
1991	97.648	17,3	80,5	211
1992	194.237	17,6	87,7	211
1993	357.347	17,9	87,6	257
1994	799.309	20,6	164,4	119
1995	1.361.007	17,3	121,9	206
1996	3.148.985	21,0	135,2	195
1997	6.283.425	21,4	127,2	349
1998	11.612.885	21,7	122,5	233
1999	22.920.145	29,3	109,5	479

Kaynak: "İç Borçlanma Yıllık Bileşik Faiz Oranları" ve "Vade Yapısı" www.dpt.gov.tr sitesinden, "İç Borç Stoku" ve "İç Borç Stoku /GSMH" www.hazine.gov.tr sitesinden alınmıştır.

Türkiye ekonomisinin makro dengelerinde ortaya çıkan bu sürdürülemez yapı, orta vadeli ve kapsamlı bir programın uygulamaya konulmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu doğrultuda 2000-2002 dönemini kapsayan makro ekonomik program Aralık 1999 tarihinde uygulamaya konmuş ve IMF ile 3 yıllık süreyi kapsayan Stand-By anlaşması yapılmıştır. Bu program üç temel unsur üzerine inşa edilmiştir:

- Sıkı bir maliye politikası izlenerek faiz dışı fazlanın arttırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması,
- Enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası uygulanması,

- Ekonomik birimlere uzun vadeli bakış açısı kazandırmaya yönelik, enflasyonun düşmesine odaklanmış para ve kur politikası uygulanması

Program, yıllardan beri devam eden enflasyon problemini büyük ölçüde çözerek toplumun bütün kesimlerinin yaşam standardı konusundaki beklentilerini arttırmak gibi iddialı bir hedef üzerine odaklanmıştır.

Programın temel hedeflerini şu şekilde sıralamak mümkündür (TCMB, 1999:1):

- Tüketici enflasyonunun, yapısal reformlar ile desteklenen para ve kur politikalarının eş güdümlü uygulanması ile 2000 yılının sonunda %25, 2001 yılı sonunda %12 ve 2002 yılında %7'ye indirilmesi
- Reel faiz oranlarını uygun düzeylere düşürülmesi
- Ekonominin büyüme potansiyelinin arttırılması
- Ekonomide kaynakların daha etkin dağılımının sağlanması

IMF ile yapılan anlaşma gereğince, 2000-2002 yılları arasında uygulanması planlanan söz konusu program temel olarak döviz kuruna dayalı bir istikrar programı niteliğindedir. Para ve döviz kuru politikası, önceden belirlenmiş döviz kuru ile sınırlı para yaratma temeline dayanmakta ve “döviz kuru” nominal çıpa olarak kullanılmaktadır. Programın uygulanmaya başlaması ile birlikte Merkez Bankası kur politikasını yalnızca enflasyon hedefine göre uygulamayı taahhüt etmiştir. Döviz kuru politikasının temel özellikleri şu şekildedir:

- Döviz kuru sepetinin 1 ABD Doları + 0,77 EURO olarak belirlenmesi
- Döviz kuru sepetinin bir yıllık bir süreyi kapsayacak şekilde, günlük olarak açıklanması.

Merkez Bankası, 2000 yılı için hedeflenen (%20 TEFE) enflasyon oranı kadar sepet artış oranının yıllık %20 olarak gerçekleşeceğini ilan etmiş ve taahhüdünü yerine getireceğinin göstergesi olarak günlük sepet değerlerinin alacağı değerleri önceden ilan edeceğini belirtmiştir. İlan edilen döviz sepetlerinin tutturulabilmesi için Merkez Bankası döviz piyasalarında bu sepet üzerinden döviz alım satımı yapabilecektir. Böylelikle Merkez Bankası 1995'ten 2000'e kadar kur ayarmalarını tahmin edilen enflasyona göre yaparken, 2000 yılından itibaren kur artış oranlarını hedeflenen enflasyona göre tespit etmeye başlayacaktır.

Açıklanan programa göre, 2000 Ocak – 2001 Haziran dönemini içeren ilk 18 aylık dönemde, Merkez Bankası her bir üçer aylık dönemin sonunda önceki 9 aylık dönemdeki döviz kur sepeti artış oranı açıklandığı gibi korunmak üzere, ilave üç ay için de kur sepeti artış oranını yine hedeflenen enflasyonla tutarlı olacak şekilde kamuoyuna açıklayacaktır.

Merkez bankası bu program ile birlikte döviz kuru hedeflemesini benimsemiştir. Bir para politikası rejimi olan döviz kuru hedeflemesi fiyat istikrarının sağlanmasına yönelik ara amaç olarak döviz kurlarının seçilmesini ifade etmektedir. Döviz kuru hedeflemesinin uygulaması ile ilgili olarak değişik alternatifler bulunmaktadır. Ülke ulusal para birimini enflasyonu düşük olan başka bir ülkenin para birimine sabitleyebilir veya ulusal para biriminin belli bir oranda değer kaybetmesine izin verebilir. İkinci alternatif sürünen sabit döviz kuru sistemi olarak da adlandırılmaktadır. Bu uygulamada tek bir ülkenin para birimi seçilebileceği, birden fazla para birimini kapsayan bir kur sepeti de seçilebilir. Bu sistemde hükümet döviz kuru artış oranını günlük ya da aylık olarak ilan etmekte ve kontrolünü sağlamaktadır.

Döviz kuru hedeflemesine geçiş ile birlikte enflasyonist beklentilerinin aşağı seviyelere indirilerek, enflasyonun en az maliyetle ile düşürülmesi hedeflenmiştir. Geçmiş enflasyona yönelik endeksleme enflasyonun aşağı çekilmesinde katılık yarattığından, önceden açıklanan kurun fiyat oluşumu ve

cret taleplerinde gemiŖe yönelik endeksleme alışkanlığının terk edilmesine yardımcı olacağı düşünlmŖtr.

Orta ve uzun vadede döviz kurlarına ilişkin sistemdeki belirsizliğin azaltılmasının hem mal piyasalarında, hem de mali piyasalarda olumlu etkiler yaratacağı ngrlmŖtr. Açıklanan kur sepeti ve yurtdıŖı enflasyon, uluslararası ticarete konu malların fiyatlarını belirlemede yardımcı olacaktır. Bu nedenle dıŖ ticarete konu malların üretildiğı özel imalat sanayinde faaliyet gösteren firmalar için rekabetin artacağı bir dönem baŖlayacaktır.

Program çerçevesinde kamu kuruluŖlarının mali yapılarında öngörülen iyileŖme, bu kuruluŖların açıklanan kur sepeti paralelinde fiyat artıŖları yapmalarına olanak vererek, kamu sektörünün enflasyon üzerindeki baskısı azaltacaktır.

Kurun önceden açıklanmasının mali piyasalar üzerinde de olumlu etkiler yaratacağı düşünlmŖtr. Kamu borçlanma gereğindeki azalma ve önceden açıklanmayan “yönlendirilmiş kur sisteminden”, önceden açıklanan ve “enflasyon hedefine yönlendirilen kur sistemine”geçilmesi, yurtiçi faizler üzerinde odaklaŖan risk priminin önemli bir bölümünün azalmasına katkıda bulunacaktır. Risk priminin döviz kurunun belirsizliğinden kaynaklanan bölümünün azalması, sermaye giriŖini arttıracaktır. Sermaye giriŖi faiz oranlarının gerilemesini sağlarken, reel kredi Ŗtokunu artırarak mali derinleŖmeye katkıda bulunacaktır.

Programın ikinci 18 aylık dönemini içeren, Temmuz 2001 – Aralık 2002 döneminde kademeli olarak “band” uygulamasına geileceğı aıklanmıŖtır. Buna göre, döviz kuru sepeti 1 Temmuz 2001’den 31 Aralık 2001’e kadar kademeli olarak yüzde 7,5’e, 30 Haziran 2002’ye kadar yüzde 15’e ve 31 Aralık 2002’ye kadar yüzde 22,5’e yükseltilecektir (TCMB, 1999:11).

Açıklanan kur politikasını desteklemek amacıyla, Merkez Bankası para tabanı deėiŖiminin sadece net dıŖ varlıklar kalemindeki deėiŖim karŖılığı olacağını aıklamıŖtır.

Uygulanacak para politikası çerçevesinde, 1999 yılı sonundan başlayarak üç aylık dönem sonları itibariyle Net İç Varlıkların alabileceği maksimum değer, değerlendirme hesabındaki değişimin etkisi hariç tutulduğunda, 1.2 katrilyon TL olarak sabitlenmiştir. Ancak, faizlerde oluşabilecek ani ve aşırı hareketliliği önlemek amacıyla NİV'in bir önceki üç ayın sonundaki para tabanı büyüklüğünün $\pm 5\%$ 'i oranında dalgalanmasına izin verileceği belirtilmiştir.

Program kapsamında, bankaların daha etkin likidite yönetimi uygulayabilmelerine yönelik olarak, zorunlu karşılık oranının bloke hesapta tutulan kısmının 8% 'den 6% 'ya düşürüleceği açıklanmıştır. Kalan 2% 'lik kısmın ise dispoñibilite olarak haftalık ortalamalar bazında tutturulabilmesinin sağlanacağı belirtilmiştir.

Uygulanan programın maliye politikası ayağında ise kamu sektörü temel fazlasının mümkün olduğunca yüksek tutulması, kamu gelirlerinin artırılması ve kamu harcamaların kısılması hedeflenmiştir. Sıkı maliye politikasını desteklemek amacıyla da yüksek hedefli özelleştirme programının yanı sıra, tarımsal destekleme, sosyal güvenlik, vergi politikası, bankacılık sisteminin denetim ve gözetim konularını içeren yapısal reform programı da performans kriteri olarak ilan edilmiştir.

Mali sistemde risk çeşitliliğinin ve kırılganlığın artması, piyasalar arasındaki sıkı etkileşim bankacılık sektöründe de düzenlemelerin yapılması gereğini gündeme getirmiştir (Ertuğrul, 2000:8) Stand by anlaşması öncesinde, bankacılık denetim ve gözetim sisteminin güçlendirilmesi konusunda atılan en önemli adım Haziran 1999'da Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklik olmuştur. Yeni kanun ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere ve özellikle Avrupa Birliği Standartlarına yaklaştırılmaya çalışılmıştır. 4389 Sayılı Kanun'un getirmiş olduğu temel yenilikler bağımsız denetim ve gözetim mekanizmasının kurulması, risk izleme ve yönetim

anlayışının değiştirilmesi olmuştur. Bankacılık sisteminin denetim ve gözetim işlevinin bağımsız bir kurum tarafından etkin olarak yapılması amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. BDDK kendisine verilecek yetkiler çerçevesinde mali sistemde bulunan bankaların etkin bir şekilde çalışabilmesi için her türlü kararı alabilecektir (Akyazı, 2000:6). Program öncesinde yapılan bir diğer önemli düzenleme ise yabancı para net genel pozisyon sınırının sermayenin %20'sine indirilmiş olmasıdır. Programda bankacılık sisteminin güçlendirilmesi ile BDDK'nın faaliyetlerinde tam bağımsızlığın ve şeffaflığın sağlanmasına yönelik gerekli düzenlemelerin yapılacağından ve Bankalar Kanunu'nun çözümsüz hale gelmiş sorunlu bankaların TMSF tarafından devralınmasını zorunlu kılacak şekilde değiştirileceğinden bahsedilmektedir. Getirilecek düzenleme ile birlikte TMSF sorunlu bankayı yeniden yapılandırdıktan sonra tamamını veya bir kısmını satacak veya kanunlar çerçevesinde tasviye edecektir (Hazine Müsteşarlığı, 1999:10).

İmzalanan Stand-by anlaşmasının hemen ardından 22 Aralık 1999 günü 5 ticari banka, Egebank, Yurtbank, Sümerbank, Yaşarbank ve Esbank TMSF'ye devrolmuştur.

3.10. 2000 Sonrası Dönem

Kasım 2000 ve Şubat 2001 yıllarında yaşanan finansal krizlerin Türkiye Ekonomisi üzerinde son derece olumsuz etkileri olmuştur. 2000 sonrası dönem ele alınırken söz konusu krizlerin gelişimi, nedenleri ve bankacılık sektöründe yaratmış oldukları etkilere değinilecektir.

3.10.1. Kasım 2000 Krizi

2000 yılı ile birlikte, yapısal düzenlemeler uygulamaya konduktan sonra, finansal piyasalar enflasyon ile mücadele programını olumlu karşılamıştır. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin kredi notu üzerinde olumlu açıklamalarda bulunmuş ve yabancı yatırımcılar da programa olumlu yaklaşmışlardır (Okay, 2001:291). Piyasalarda gözlenen bu güven sayesinde TL faizleri hızla düşmüştür. Faiz düşüşleri kamu sektörünün faiz yükünün azalması açısından otoriterlerce olumlu karşılanmıştır. Faiz düşüşü ile beraber iç talep üzerinde de servet etkisi yaratılmıştır. Yani, mali tasarruflarından eski yüksek faizleri alamayanlar yeni dönemde mali sektörden çıkıp mal alımına geçmişlerdir (Eğilmez, Kumcu, 2001: 19).

İç talepteki bu artış 1999 yılındaki ekonomik küçülmeden sonra piyasalarda memnuniyet yaratmıştır. Kur politikasının kararlılıkla sürdürülmesi, GSM, POAŞ ihalelerinin tamamlanması, tarım ürünleri destekleme fiyatlarının öngörülen enflasyona paralel artması, petrol fiyatlarında düşüş eğilimi olumlu havanın sürmesine katkıda bulunmuştur.

Programın ilk altı ayında gözlenen bu olumlu gelişmeler 2000 yılının ikinci yarısında kısmen devam etmiştir. Ulusal paranın değerlenmesi nedeniyle cari işlemler açığı hızla artmaya devam ederken özelleştirme ve yapısal reformlardaki gecikmeler iç ve dış piyasalarda tedirginliği arttırmış ve bu da sermaye girişlerini olumsuz yönde etkilemiştir (TÜSİAD, 2001:62).

1999 yılı sonunda beş bankaya el konularak başlatılan bankacılık operasyonları piyasalarca olumlu karşılanmıştır. Ancak 2000 yılı Ağustos ayı sonu itibarıyla tamamıyla faaliyete geçmesi hedeflenen BDDK'nın Eylül ayında göreve başlaması bankacılık yeniden yapılandırma çalışmalarının aynı kararlılıkla devam edemeyeceği endişesini yaratmıştır.

Faiz düşüşü ile beraber iç talepte görülen artış, enflasyonist baskı yaratabilir düşüncesiyle IMF, iç talebi azaltıcı bir takım önlemler alınması gerektiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda tüketici kredileri faizlerinden alınan destekleme fonu %3'ten %8'e yükseltilmiştir (Sürücü, 2002:102). Ayrıca iç talebin kısılması ve cari işlemler açığının azaltılması yönünde bir bütçenin hazırlanması gündeme gelmiştir.

Ekim ayında, TMSF'ye alınan bankaların eski sahipleri hakkında başlatılan soruşturmalar gündemin ilk sırasında yerini almıştır. Ancak kamu bankaları ile ilgili yapılması gereken reformlar, Anayasa Mahkemesinin kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin kanun hükmünde kararname iptal edildiğinden ertelenmek zorunda kalmıştır. Aynı dönemde, Etibank ve Bank Kapital'in yönetimleri de Tasarruf Mevduatı Sigorta fonuna devrolmuştur.

Uygulanan istikrar programının yapısı itibariyle, Merkez Bankası piyasaya ancak döviz varlıklarındaki artış karşılığı likidite verebilmekteydi. Yurtdışından fon girişinin beklenen boyutta olmaması ve döviz tevdiat hesaplarının TL'ye dönmemesi giderek TL likiditeyi azaltmış ve kısa vadeli faizlerin yükselmesine neden olmuştur.

Bu duruma yönelik olarak ek mali önlemlerin alınması konusunda hükümetin isteksizliği, IMF tarafından serbest bırakılması gereken 3. kredi diliminin ertelenmesine neden olmuştur. Alacak ve borçları arasındaki vade uyumsuzluğu nedeniyle yükselen faizler ile birlikte bankacılık kesiminin daha fazla risk taşımaya başlaması, yabancı yatırımcıları tedirgin etmiştir. Uyum programının para politikası çerçevesinde müdahale şansının olmaması ödemeler sistemini kilitleyerek faiz oranlarının aşırı yükselmesine neden olmuştur. Yaşanılan bu likidite problemi nedeniyle piyasa yapıcı bir banka olan Demirbank A.Ş. TMSF'ye devredilmiştir.

22 Kasım 2000'de patlak veren finansal kriz öncesinde 13 Kasım'dan itibaren gecelik faizler artmaya başlamıştır. Örneğin 15 Kasım tarihinde gecelik faiz oranları %81'ler seviyesindedir. Önceki aylar ile karşılaştırıldığında bu oranın oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ağustos, Eylül ve Ekim aylarının 15'inde gecelik faiz sırasıyla %37,3, %44,5 ve %38,5'tir (Uygur, 2001:8).

Bununla beraber kriz öncesinde faizlerde önemli bir dalgalanma bulunmaktaydı. Faiz oranlarındaki bu dalgalanma özellikle Ağustos ve Eylül aylarında daha da yükselmiştir.

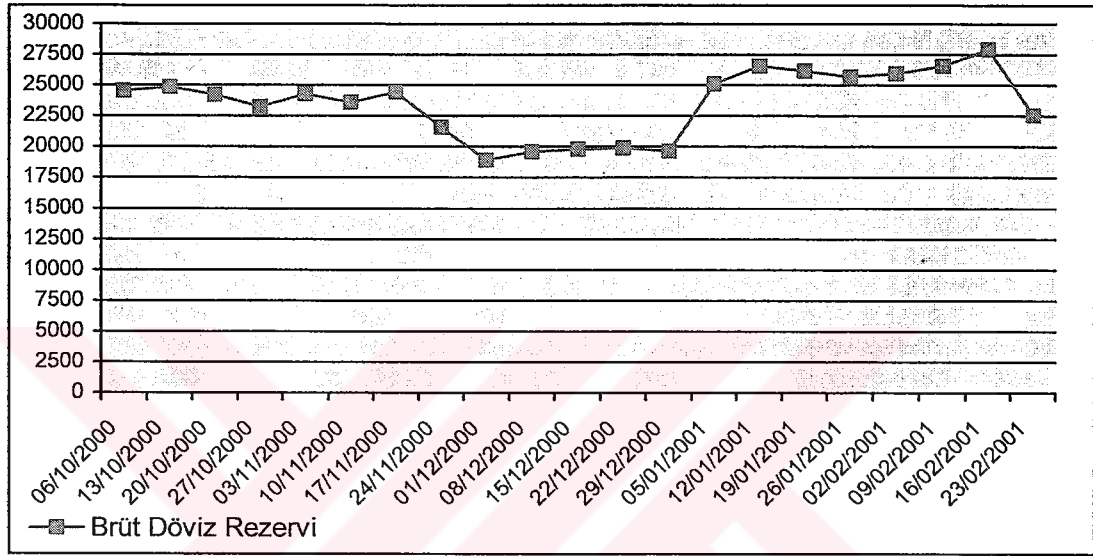
Tablo 24: Interbank Gecelik Faiz Oranları (%)

	En Düşük	En Yüksek	Ortalama	St. Sapma
1999 Eylül	57,51	70,98	67,21	4,61
Ekim	65,51	69,95	69,47	1,08
Kasım	68,72	69,99	69,78	0,30
Aralık	69,86	70,00	69,97	0,04
2000 Ocak	18,90	64,56	35,90	10,28
Şubat	26,28	83,19	49,23	14,12
Mart	26,38	68,07	39,08	8,95
Nisan	18,90	45,87	36,16	6,62
Mayıs	32,08	56,34	41,29	6,55
Haziran	26,35	75,75	42,00	11,67
Temmuz	13,60	38,83	25,97	5,08
Ağustos	22,14	92,57	35,57	16,90
Eylül	23,71	79,65	46,20	14,05
Ekim	25,82	71,22	38,41	9,72
Kasım	27,94	315,92	79,46	67,61
Aralık	61,75	873,13	198,95	12,47
2001 Ocak	31,12	76,84	42,16	12,47
Şubat	36,55	4015,58	436,00	983,80

Kaynak: Ercan Uygur, "Krizden Krize Türkiye:2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri", 2001

Merkez Bankası 22 Kasım ve sonrasında likidite sorununu giderebilmek için 17 Kasım-24 Kasım tarihlerinde döviz rezervlerinin yaklaşık 3 milyar dolarlık kısmını, 24 Kasım-1 Aralık tarihlerinde ise 2.5 milyar dolarlık kısmını kaybetmiştir (Uygur, 2001:9).

Şekil 1: Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervi –Milyon USD

Kaynak: Ercan Uygur, "Krizden Krize Türkiye:2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri", 2001

3.10.2. Şubat 2001 Krizi

Türkiye 2000 Kasım ayında döviz yöneltlen spekülâtif saldırıyı çok yüksek faiz oranları, önemli döviz rezervi kayıpları ve 7.5 milyar dolar tutarındaki ek IMF kredisi ile atlatabilmiştir. Döviz kuru politikasını sürdürmenin oldukça yüksek maliyetleri olmuştur. Ancak tüm bu olumsuz gelişmelerden sonra benzer bir saldırıyı atlatabilecek gücü kalmamıştır.

2000 Kasım krizi sonrasındaki dönemde gerek yurtiçinden gerek yurtdışından sağlanan fonların vadeleri giderek kısalmış, faiz oranlarının döviz kuru sepetindeki artışa göre oldukça yüksek kalması, Kasım ayında dile getirilen mevcut kur rejiminin sürdürülebilirliği konusundaki şüpheleri arttırmıştır.

Hükümetin IMF'ye verilen ek niyet mektubunda yapısal reformlar konusunda hızlandırılmış ve güçlendirilmiş bir taahhütte bulunmasına rağmen istikrar programın geleceğine dair beklentiler 20 Şubat tarihinde yapılacak olan ihaleye endekslenmiştir.

Kasım ayı sonrasında yürütülen para politikasında toplam para tabanı arzında bir artış olmadan döviz rezervlerinin artırılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda net iç varlıklar seviyesinin 2000 Kasım ayındaki seviyesine doğru kademeli olarak çıkartılmasına çalışılmıştır. 11 Aralık-11 Ocak tarihleri arasındaki ortalama NİV (net iç varlık) stokuna ilişkin 2000 Aralık sonu performans kriteri 1.650 trilyon TL olarak revize edilmiştir. Bu politika Ocak ayında sıkı sıkıya uygulanmıştır. Ocak ayı sonu itibariyle gerçekleşmesi beklenen NİV seviyesi ve üst limit arasında büyük fark olduğundan 31 Ocak tarihinden sonraki NİV üst limitleri aşağıya doğru çekilmiştir. Fakat hedeflenenin üzerindeki daralma finansal piyasaları olumsuz yönde etkilemiştir.

Finansal piyasalarda böyle bir baskı varken 19 Şubat 2001'de Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasındaki tartışma ikinci bir spekülasyon saldırıyı başlatmıştır. Kasım krizinin yaraları sarılmamışken politik istikrarın bozulabileceği endişesi, dengeleri altüst etmiş ve yatırımcıların portföy tercihleri döviz lehine radikal bir biçimde değişmiştir. Kasım krizinde dövizle yönelik spekülasyon saldırı yabancılar ile sınırlı kalırken, Şubat krizinde yurtiçindeki yatırımcıların da dövizle yöneldiği görülmüştür (Sürücü, 2001:116).

20 Şubat Salı günü bankalar birbirlerine olan yükümlülüklerini saat 17:00'a kadar yerine getirmeleri gerekirken, 21 Şubat Çarşamba'nın ilk saatlerine kadar yerine getirmemişler ve bu da sistemdeki güvensizliği daha da arttırmıştır.

21 Şubat'ta bankalararası para piyasasında gecelik faiz %6200'e kadar çıkmıştır. 16 Şubatta 27,94 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervi 23 Şubat'ta 22,58 milyar dolara inmiştir (Uygur, 2001:16). Kasım krizinde dövizle yönelik saldırı sadece yabancı yatırımcılar tarafından yapılırken, şubat krizinde bankaların da dövizle saldırdığı görülmüştür. Dövizle yapılan saldırıya karşı koyamayan Merkez Bankası 21 Şubat akşamı döviz kurunun dalgalanmaya bırakıldığını açıklamıştır.

Şubat 2001 krizinden sonra uygulanan istikrar programı terkedilmiş ve ayrıca Dünya Bankası'nda başkan yardımcılığı üstlenen Kemal Derviş'in Bakanlar Kuruluna dışarıdan ekonomi bakanı olarak atanmasına karar verilmiştir.

3.10.3. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerine Sebep Olan Faktörler

1999 yılı sonunda uygulamaya konan program kapsamında, para ve döviz kuru politikası, önceden belirlenmiş döviz kuru ile sınırlı para yaratma temeline dayanmakta, sermaye giriş ve çıkışları sterilize edilmemekte ve böylece faiz oranları tamamen piyasa tarafından belirlenmekteydi (OECD, 2000:1). Döviz kuru çıpası ile faizler üzerindeki döviz kuru riskini ortadan kaldırıp faiz oranlarında, kamu açıklarında ve enflasyonist beklentilerde düşüş kaydedilmesi hedeflenmekteydi.

Döviz kuru hedeflemesine dayalı bu tip istikrar programlarının enflasyonist beklentilerin kırılması ve geçmiş enflasyona yönelik endeksleme alışkanlığının terk edilmesi yönünde önemli katkıları bulunmaktadır. Ayrıca görece fiyatlara rehberlik etmesi, mali disiplin gereğini ortaya çıkarması ve şeffaf olması açısından da faydalıdır.

Bu kur sistemi finansal disiplini sağlama ve enflasyonu kontrol altına alma konusunda başarılı olmasına rağmen, rekabetin korunması ve ödemeler dengesinin düzeltilmesi konusunda yetersiz kalmaktadır.

Kur çıpasına dayalı istikrar programlarının sonuçları ile ıpayı olan güven arasında önemli bir etkileşim bulunmaktadır. Kur çıpasına tam güven duyulduğu ve politikadan vazgeilmeyeceğine inanıldığı ortamda programın başarıya ulaşma olasılığı yüksektir. Ancak daha önce uygulanan istikrar programları başarısızlık ile sonuçlanmışsa döviz kuruna dayalı istikrar programının kredibilitesi de düşecektir. Parasız (2003:88), döviz kuru hedeflemesinin başarılı olabilmesi için, döviz kurunun korunacağına dair tam taahhüdün bulunması gerektiğini söylemektedir. Ancak bunun yanı sıra döviz piyasasının bu döviz kuru taahhne inanması ve emek piyasasının da rijit olmaması gerekmektedir.

Kuru nominal çıpa olarak seçerek kronik enflasyonu düşürmeyi amaçlayan programlar, enflasyonun hedeflenen oranda düşmesinin sağlanamaması durumunda kurların reel anlamda değerlenmesine sebep olmaktadır. Bu da ithalatı arttırıp, ihracatı azaltarak dış ticaret dengesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Uygulamaya konan programın olumsuz sonuçlanmaması için kur çıpasının ne zaman serbest bırakılacağı büyük önem taşımaktadır. Bu konuda hem fikir olunan nokta cari işlemler açığının izlenmesinin gerekli olduğudur (Bahçeci, 1997:16). Cari açıktaki gelişmeler krizin oluşumu ile sinyalleri vermesi açısından önemlidir.

Döviz kuruna dayalı istikrar programlarının bir diğer dezavantajı da bankacılık sistemin daha fazla risk taşımaya sebep olmasıdır. Döviz kurunun veya artış oranının sabitlenmesi bankacılık sisteminin yurtdışından kısa vadeli olarak borçlanmasını teşvik etmektedir. Böylelikle bankalar daha çok döviz açık pozisyonu taşımaya teşvik edilmiş olurlar ve sistemin kırılganlığı artar.

Sabit ya da artış hızı sabit döviz kuru politikası uygulayan bir merkez bankasının, bankacılık sistemindeki zayıflıklardan kaynaklanan likidite ihtiyacı karşısında birbiri ile çelişen iki seçeneği bulunmaktadır. Bu seçeneklerden ilki mevcut istikrar programın temel dayanaklarından birisi olan sabit artış hızlı döviz kuru politikasını sürdürürebilmek adına rezervlerinin erimesine ve yurt içi faiz hadlerinin kontrolsüz bir biçimde yükselmesine izin vermesidir. İkinci seçenek ise finansal sistemdeki istikrarın sağlanmasına öncelik verip kuru savunmaktan vazgeçmesi yani programın bir anlamda son erdiğini ilan etmesidir.

Türkiye’de Kasım 2000 ve Şubat 2001’de meydana gelen finansal krizlere sebep olan faktörler genel olarak döviz kuruna dayalı programın zayıflıklarına işaret etmektedir. Para tabanındaki değişimin sadece net dış varlıklar kalemindeki artış karşılığında olması ve ulusal paranın döviz kuru sepetine bağlanması sebebiyle para kurulu sistemi ile benzerlik gösteren programın uygulamaya konması ile birlikte faiz oranlarında ani bir düşüş meydana gelmiştir. 1999 yılında %100’ün üzerinde olan ortalama bileşik iç borçlanma faiz oranları, 2000 yılında ani bir düşüşle %38 olmuştur (DPT, 2001:9). Faiz hadlerinin düşmesinde enflasyonist beklentilerdeki azalma, Hazinesin iç borçlanma/ itfa oranındaki azalma ve uygulanan döviz kuru rejimi sonucu, faiz oranları üzerindeki döviz kuru risk priminin gerilemesi büyük rol oynamıştır. Ancak faiz oranlarındaki bu düşüş tüketici kredilerinde önemli bir artışa neden olmuştur. 1999 Aralık ayı sonunda 1.004 trilyon TL olan tüketici kredileri, 2000 Ekim ayı sonunda 4.504 trilyon TL’ye yükselmiştir (Uygur, 2001:10). Tüketici kredilerindeki bu yükseliş ile birlikte ithal ürünlere özellikle ithal otomobillere olan talep de hızla artmıştır.

Döviz kuru hedeflemesi ile birlikte enflasyonun öngörülen oranda düşmemesi sonucunda reel kur 1999 yılı sonuna göre, 2000 yılı Eylül ayında

%9, 2000 yılı Aralık ayında ise %16 oranında değer kazanmıştır⁴. Döviz kuruna dayalı istikrar programlarının en önemli dezavantajlarından birisi olan reel kurdaki değerlenme Türkiye’de yaşanan krizlerde de etkisini göstermiştir. TL’nin reel anlamda değer kazanması ithalatı cazip hale getirip ihracatı azalttığından cari işlemler dengesi olumsuz yönde etkilenmiştir. 2000 yılı Kasım ayında dış ticaret açığı 2,4 milyar USD, cari işlemler açığı ise 1,5 milyar USD seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tablo 25: Dış Ticaret Dengesi, Cari İşlemler Açığı, Doğrudan Yatırımlar ve Portföy Yatırımları (milyon USD)

Yıl	Ay	Dış Ticaret Dengesi	Cari İşlemler Dengesi	Doğrudan Yatırımlar	Portföy Yatırımları
2000	1	-840	-131	-62	974
2000	2	-1.369	-1.076	-18	556
2000	3	-1.582	-1.062	60	561
2000	4	-1.650	-915	-1	622
2000	5	-2.054	-1.048	78	-142
2000	6	-2.284	-1.301	269	1.128
2000	7	-2.062	-359	-702	2.310
2000	8	-2.518	-747	65	-247
2000	9	-1.839	-254	210	270
2000	10	-2.322	-704	95	27
2000	11	-2.389	-1.512	291	-4.799
2000	12	-1.501	-710	-17	-238
2001	1	-1.382	-635	54	1.180
2001	2	-584	-83	1.545	-3.578
2001	3	-100	245	-25	-470
2001	4	71	649	53	-549
2001	5	-249	368	-15	-145
2001	6	-348	238	71	346

Kaynak: TCMB, www.tcmb.gov.tr sitesinin “İstatistiki Veriler” bölümünden yararlanılmıştır.

⁴ Söz konusu veriler tespit edilirken www.tcmb.gov.tr sitesinin istatistiki veriler bölümündeki TÜFE bazlı reel efektif kur indeksinden faydalanılmıştır.

Hızla artan cari işlemler açığının finanse edilebilmesi yabancı sermaye girişi ile mümkündür. Ancak yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi yabancı sermaye girişi beklenen boyutta gerçekleşmemiştir.

Portföy yatırımlarının aylar itibariyle seyrine bakıldığında, altıncı ve yedinci aylarda yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Portföy yatırımlarının doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına göre daha kolay hareket edebilmesi ve siyasi, ekonomik konjonktüre sıkı sıkıya bağlı olması ekonomi için tehlike arz edebilmektedir. 2000 Kasım krizinde de bu nedenle, yabancı portföy yatırımlarında 4,8 milyar USD seviyesinde çıkış gerçekleşmiştir.

Kriz öncesi dönemde cari açığının döviz rezervleri ve GSYİH içerisindeki payının giderek artması, krizin öncü göstergelerinden olmuştur. 1999 yılının sonunda %5,9 seviyesinde olan cari açık / rezerv oranı, 2000 yılı sonunda %49,7'ye yükselmiştir (Uygur, 2001:12). Benzer şekilde 1999 yılının sonunda %0.7 olan cari açık/ GSYİH oranının, 2000 yılında büyük bir yükseliş göstererek %4.9'a çıktığı görülmektedir (Uygur, 2001:12).

Döviz kuruna dayalı istikrar programlarında döviz kuru sisteminin ne zaman terk edileceği daha önceden de değinildiği üzere büyük önem taşımaktadır. Türkiye'deki cari açığın gelişimi de bu nedenle yabancı yatırımcıların endişeleri arttırmıştır ve bant uygulamasına geçilemeden kriz patlak vermiştir.

Bu faktörlerin yanı sıra bankacılık sistemindeki dengesizliklerin ve belirsizliklerin artması da kriz üzerinde etkili olmuştur. İzlenen döviz kuru politikası bankaları yurtdışından daha fazla borçlanmaya teşvik ederek, sistemin kırılganlığını arttırmıştır. Eren ve Süslü (2001:8) bankacılık sistemin kriz öncesi dönemdeki zayıflıklarını şu şekilde sıralamışlardır:

- Bankaların yapısal sorunları artmaya başlamış ve bankalar etkin denetim mekanizmasından uzaklaşmıştır.

- Borç temininde vadelerin kısalması, döviz borçlarının artmasına ve aktif pasif kalemlerinde vade uyumsuzluklarına sebep olmuştur.
- Kredi tahsisinde güvenilirlik kriterlerinden uzaklaşıldığı için geri dönmeyen kredilerde artışlar meydana gelmiştir.

Bankacılık sistemi, borçlanmada belirli sınırlamalara tabi olmadığı için birçok banka özellikle 1994 yılı sonrasında kısa vadeli borçlanma politikası izlemeyi tercih etmiştir. Kısa vadeli borçlanma, devletin iç borçlanma ihtiyacını karşılamasına yardımcı olmuş ve bankalara arbitraj olanağı ile kar sağlamıştır. Ortaya çıkan bu süreç bankacılık kesiminin açık pozisyonun artmasına neden olmuştur. 1999 yılında 10 milyar USD'yi aşan bankacılık sistemi net açık pozisyonu, 2000 yılı Eylül ayı sonunda 20 milyar USD'ye ulaşmıştır (Eren, Süslü, 2001:9). Uygulamaya konan döviz kuruna dayalı istikrar programı bankaları daha çok döviz açık pozisyon yaratmaya teşvik etmiştir.

Bankacılık sisteminde yaşanan bir diğer önemli aksaklık ise, aktif ve pasifleri arasındaki vade uyumsuzluklarıdır. Bankacılık sistemi, kısa vadeler ile borçlanırken plasmanlarını daha uzun vadeler ile yapmaktadır. 2000 Kasım krizi öncesinde faiz oranlarındaki yükseliş ile bankaların aktif ve pasiflerinin vade yapısındaki uyumsuzluk yabancı yatırımcıları endişelendirmiştir.

Kriz öncesi dönemde, bankacılık sistemi, yüksek döviz açık pozisyonları, aktif ve pasif yapısının vadeleri arasındaki uyumsuzluk sebebiyle büyük riskler taşımaya başlamıştı. Bunun yanı sıra, uygulanan program gereği Merkez Bankası'nın piyasaya sınırlı düzeyde likidite sağlayabilmesi, piyasada likidite sorunu yaratmış ve faizlerdeki yükseliş ile birlikte kısa vadeli fonlar ile finanse edilen tahvillerin değeri gittikçe düşmeye

başlamıştır. Bu süreçte piyasa yapıcı bankalardan olan Demirbank TMSF'ye devrolmuştur.

Program uygulamaya konmadan önce program hakkında çeşitli olumsuz görüşler bulunmaktaydı. Türkiye'ye benzer şekilde döviz çıpası yöntemini benimseyen Meksika, Rusya ve Tayland gibi ülkelerin 1990'lı yıllarda finansal krizler ile karşılaşmış olmaları programın başarılı olabileceği konusundaki inancı azaltmıştır. Program ile ilgili gerekli güvenin tesis edilememiş olması da programın başarısız olması konusunda etkili olmuştur.

3.10.4. Kasım 2000 Ve Şubat 2001 Krizlerinin Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri

2000 ve 2001 krizlerinin bankacılık sistemi üzerinde yarattığı etkileri açıklayabilmek için kriz öncesi sürece kısaca değinmek faydalı olacaktır. Kriz öncesi süreçte, önceden açıklanmış döviz kuru politikası bankalara daha fazla döviz riski almaları konusunda özendirici olmuştur. Bunun yanı sıra kısa vadeli borçlanma ve faiz oranlarındaki düşüş, portföy tercihinde TL mevduat talebinin azalmasına ve repo talebinin artmasına neden olmuştur. Yabancı para mevduat talebinde önemli bir değişiklik olmamıştır. Kısa vadeli faiz oranlarının yüksek kalması nedeniyle kaynakların vadeleri kısalmıştır. Bankalar portföylerindeki kamu iç borçlanma senetlerini döviz kredisi karşılığı teminata vererek yurtdışından borçlanmışlardır. Bu durum, doğrudan TL riski istemeyen yabancı kurumsal yatırımcılar için fırsat yaratmıştır. Ancak yılın ikinci yarısından itibaren programda ortaya çıkan aksamalar piyasaları tedirgin etmiştir. Fon bankalarının nakit gereksinimlerindeki artış piyasalarda kaynak talebinin büyümesine yol açmıştır. Cari işlemler açığı büyüğünden yurtdışı borçlanma imkanı da sınırlanmaya başlamıştır. Yıl sonunda doğru yerleşik bankaların döviz açık pozisyonlarını, yabancı bankaların da TL pozisyonlarını küçültme çabaları kaynak arzının daha da daralmasına neden olmuştur.

Tablo 26: Likit Aktifler / (Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar) (%)

	1999 Aralık	2000 Mart	2000 Haz.	2000 Eylül	2000 Aralık	2001 Mart	2001 Haz.	2001 Eylül
Bankacılık Sistemi	42,6	42,4	41,0	38,3	37,9	36,0	53,2	51,7
Ticari Bankalar	43,2	42,7	41,3	38,4	38,2	36,4	54,1	52,5
-Kamu Bank.	27,1	25,7	26,5	24,2	20,5	24,9	65,6	74,3
-Özel Bank.	54,6	53,8	51,8	47,5	45,8	42,3	40,8	39,6
-TMSF Bank.	24,3	22,7	21,4	17,6	45,9	27,5	69,4	54,5
Yatırım Bankaları	28,4	34,2	32,7	34,0	30,4	23,2	26,2	30,9

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi Kasım krizi öncesinde Eylül 2000 itibariyle bankacılık sistemindeki likiditenin azaldığı görülmektedir. Eylül 2000 sonu itibariyle likit aktiflerin toplam aktifler içerisindeki payı düşmüştür. Bununla birlikte bankaların likit aktifleri ile mevduat ve mevduat dışı kaynaklarını yani borçlarını karşılama kapasitesinde de düşüş meydana gelmiştir. Özellikle kamu bankaların ve TMSF bünyesindeki bankaların fon ihtiyacı likidite talebini fazlalaştırmıştır.

Yaşanılan krizde fona devredilen bankaların dışında, gerekli fonlama ihtiyacını oluşturan yüksek faizler ile karşılayan bankalar ciddi sıkıntılar içerisine girmişlerdir. Krizin mali sistem üzerinde yaratmış olduğu hasarlar sistemin kırılganlığını arttırmıştır.

Sistem tüm bu problemleri taşıırken Şubat ayında yaşanan kriz sorunların daha da artmasına neden olmuştur. Yabancıların pozisyon kapattıkları mali piyasalarda Merkez Bankası'nın gerekli likiditeyi vermemesiyle birlikte Kasım ayında oluşan ortam tekrarlanarak ödemeler sistemi kilitlemiştir. 22 Şubat tarihinde kurların dalgalanmaya bırakılmasıyla Kasım krizinde faiz ve likidite riski ile karşılayan bankacılık sistemi ayrıca kur riski ile de karşı karşıya gelmiş ve belli bir süredir zaten karlılık sıkıntısı içinde yaşayan sektörün zararları önemli ölçüde artmıştır.

Kasım 2000'de finansal piyasalarda yaşanan kriz sonucu program hakkındaki olumsuz düşüncelerin artması bankacılık sistemini döviz pozisyon açığını kapatmaya itse de yaşanan likidite krizi bunu sınırlandırmıştır. Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi 19 Şubat 2001'de toplam döviz pozisyon açığı Kasım 2000'e göre azalmıştır. Ancak Şubat ayında devam eden döviz pozisyon açığı bankaların çok büyük kambiyo zararları ile karşılaşmalarına neden olmuştur.

Tablo 27: Bankacılık Sisteminin Döviz Pozisyon Açığı (Milyon Dolar)

	Kasım		19 Şubat 2001		15 Haziran 2001		28 Eylül 2001	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
Kamu Bankaları	-184	-184	-28	22	95	96	116	117
Özel Bankalar	-10.674	-954	-8.913	-1.049	-6.131	-374	-973	311
TMSF Bankaları	-5.177	-4.177	-4.537	-4.529	-274	-354	-1.254	1.170
Yab. Bankalar	-1.966	-110	-1.438	-45	-818	-15	107	-28
Kalk.ve Yat. Bankaları	-441	-108	-333	-75	-118	24	15	26
Sektör Toplamı	-18.442	-6.133	-15.249	-5.676	-7.246	-623	1.989	-744

Kaynak: TÜDİAD, 2001, "Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler"

(1) Döviz Endeksli Pozisyon Dahil, Vadeli İşlemler Hariç

(2) Döviz Endeksli Pozisyon ve Vadeli İşlemler Dahil

3.10.4.1. Bankacılık Sisteminin Aktif Yapısındaki Değişim

Bankacılık sistemin aktif yapısındaki değişim incelendiğinde, Şubat 2001 krizinin etkisiyle Mart 2001'de bankacılık sisteminin toplam aktif büyüklüğünde USD bazında %20'lik bir düşüş olduğu görülmektedir. Eylül 2000'de 144.070 milyon USD olan toplam aktif büyüklüğü Aralık 2000 sonunda yaklaşık %7'lik yükseliş ile 155.159 USD olmuştur. Mart 2001 sonu itibarıyla ise bankacılık sisteminin toplam aktif büyüklüğü %20'lik düşüş ile 123.011 milyon USD olarak gerçekleşmiştir⁵.

⁵ Söz konusu değerler tespit edilirken, TL veriler www.tbb.org.tr sitesinden, döviz kurları ise www.tcmb.gov.tr sitesinden alınmıştır.

3.10.4.1.1. Likit Aktiflerdeki Değişim

Kasım 2000 Krizi öncesinde, Eylül 1999'dan başlayarak tüm dönemlerde likit aktiflerin toplam aktifler içerisindeki payının düşük olduğu görülmektedir. Eylül 2000'e gelindiğinde ise bu oran diğer dönemlere göre daha düşük gerçekleşmiştir. Bankaların likiditesindeki bu azalma Kasım ayında ödemeler sisteminin kilitlenmesine yol açmıştır. Likidite sorunu Aralık 2000 ve Mart 2001'de devam etmiştir. Ancak Haziran 2001'e gelindiğinde bu sorun büyük ölçüde giderilmiştir. Likit aktiflerin toplam aktifler içerisindeki payı Mart 2001'de 31,4 olarak gerçekleşirken, Haziran 2001'de 43,5 olarak gerçekleşmiştir.

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerde faizlerin oldukça yüksek seviyelere çıkması, büyük ölçüde Kamu Bankalarının yüksek borçlanma ihtiyacından kaynaklanmıştır. Mayıs 2001'de uygulamaya konan Bankacılık Yeniden Yapılandırma Çalışmaları'nın bir parçası olan Kamu Bankalarının Rehabilitasyonu çerçevesinde, Kamu Bankalarının likidite riskinin azaltılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda kamu bankalarının likit aktiflerinin toplam aktifleri içerisindeki payı Haziran 2001'de %22,5'ten %56,5'e yükselmiştir.

Tablo 28: Likit Aktifler/ T. Aktifler (%)

	1999 Aralık	2000 Mart	2000 Haz.	2000 Eylül	2000 Aralık	2001 Mart	2001 Haz.	2001 Eylül
Bankacılık Sistemi	35,9	36	35,3	32,8	32,2	31,4	43,5	43,2
Ticari Bankalar	36,8	36,7	36,0	33,5	32,8	32,2	44,8	44,5
-Kamu Bank.	23,2	22,3	23,5	21,7	18,3	22,5	56,5	62,5
-Özel Bank.	43,5	42,6	41,1	37,4	36,5	34,4	34,3	33,6
-TMSF Bank.	33,8	39,1	42,7	37,9	51,6	35,1	52,4	49,2
Yatırım Bankaları	20,5	19,6	19,2	17,4	13,4	13,4	14,4	17,7

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

Likit aktiflerin toplam aktif içerisindeki dağılımına bakıldığında, Interbank piyasasından yapılan işlemlerin Aralık 2000'den itibaren yükselişe geçtiği görülmektedir. Menkul Kıymetlerin toplam aktifler içerisindeki payı 2000 yılından başlayarak Mart 2001'e kadar azalmış ve Haziran 2001'de tekrar yükselmeye başlamıştır.

Tablo 29: Likit Aktiflerin Toplam Aktifler İçerisindeki Dağılımı (%)

	1999 Aralık	2000 Mart	2000 Haz.	2000 Eylül	2000 Aralık	2001 Mart	2001 Haz.	2001 Eylül
Nak. Değerler /T. Aktif	1,5	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9
Bankalar /T. Aktif	10,6	12,5	13,4	14,1	12,9	10,6	11,4	10,1
TCMB / T. Aktif	1,3	1,3	1,4	1,0	1,2	1,6	1,2	1,1
Interbank /T. Aktif	0,8	1,2	1,4	1,2	1,7	4,2	4,4	3,6
Men. Değ. / T. Aktif	17,2	15,5	13,8	11,2	11,5	10,2	21,4	22,8

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

3.10.4.1.2. Toplam Kredilerdeki Değişim

Yaşanan krizlerin etkisiyle birlikte kredilerin toplam aktifler içerisindeki payı Aralık 2000'den sonra giderek azalmaya başlamıştır. Bankalar kredi verirken daha seçici davranmaya başlamışlar ve ekonomide güven tesis edilene kadar kredi arzlarını azaltmışlardır.

Tablo 30: Toplam Krediler / Toplam Aktifler (%)

	1999 Aralık	2000 Mart	2000 Haz.	2000 Eylül	2000 Aralık	2001 Mart	2001 Haz.	2001 Eylül
Bankacılık Sistemi	31,1	30,1	31,3	32,3	33,2	32,9	28,0	28,3
Ticari Bankalar	28,3	29,6	30,7	31,6	31,2	29,4	26,0	26,2
-Kamu Bank.	24,3	25,4	24,6	25,5	25,8	26,0	21,7	19,0
-Özel Bank.	33,5	34,3	36,8	37,4	37,7	35,0	34,7	35,0
-TMSF Bank.	18,5	21,1	22,4	22,5	25,6	19,8	8,2	9,0
Yatırım Bankaları	65,6	67,1	67,6	66,5	68,1	70,6	70,6	68,6

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

Mali sistemin hızla daralması ve kredi arzının azalması sonucunda şirketler artan finansman ihtiyaçları karşısında yüksek maliyetler ile karşılaşmışlardır. Üretim kesimindeki sıkıntı artarken kredilerin geri ödemelerinde de problemler yaşanmaya başlamıştır. Bu durum bankaların aktiflerinin önemli ölçüde erimesine yol açmıştır. Reform amaçlanan bankacılık sektörünün reel sektörde yarattığı sıkıntılar döngüsel olarak tekrar finansal kesimi etkilemeye başlamıştır.

Tablo 31: Takipteki Krediler / Toplam Krediler (%)

	1999 Aralık	2000 Mart	2000 Haz.	2000 Eylül	2000 Aralık	2001 Mart	2001 Haz.	2001 Eylül
Bankacılık Sistemi	10,7	9,8	9,7	9,3	11,6	12,1	14,8	18,7
Ticari Bankalar	11,7	10,6	10,5	10,0	12,6	13,2	16,3	20,8
-Kamu Bank.	10,0	9,3	10,9	12,7	12,8	13,9	23,8	39,2
-Özel Bank.	33,5	34,3	36,5	37,4	37,7	35,0	34,7	35,0
-TMSF Bank.	162,8	173,7	186,9	185,1	70,6	100,3	145,1	219,6
Yatırım Bankaları	20,0	2,3	2,1	1,6	2,0	2,4	2,4	2,7

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi yaşanan krizler bankaların aktif kalitesinin daha da bozulmasına neden olmuştur. Tüm bankacılık sisteminin takipteki kredilerinin toplam krediler içerisindeki payı Haziran 2001 itibariyle %15'lere ulaşmıştır.

Takipteki krediler oranı en yüksek olan banka grupları Kamusal Sermayeli Ticaret Bankaları ve TMSF'ye devir olan bankalardır. Bu grupların takipteki kredilerindeki artış diğer gruplardaki artışın üzerindedir.

3.10.4.2. Pasif Yapısındaki Değişim

Bu bölümde finansal krizlerin etkisi mevduat, mevduat dışı kaynak ve özsermayede meydana gelen değişimler bazında incelenecektir.

3.10.4.2.1. Mevduattaki Değişim

Mevduatın toplam kaynaklar içerisindeki payında önemli bir değişiklik olmamıştır. Aşağıdaki tablodan da görüldüğü Kamu Sermayeli Ticaret Bankalarının mevduatının toplam kaynaklar içerisindeki payı Özel Sermayeli Ticaret Bankalarına göre daha yüksektir. Mevduatın toplam kaynaklar içerisindeki payı Kamusal Sermayeli Ticaret Bankalarında Aralık 2000'den itibaren düşmeye başlamıştır.

Bankacılık Sistemindeki toplam mevduat Eylül 2000'de 64,9 katrilyon TL, Aralık 2000'de 68,4 katrilyon TL ve Mart 2001'de ise 83,8 katrilyon TL'dir. USD bazında incelendiğinde, toplam mevduatın Aralık 2000'de bir önceki döneme göre %4 oranında arttığı görülmektedir. Mart 2001'de ise toplam mevduat bir önceki döneme göre %22 oranında azalmıştır. Eylül 2000, Aralık 2000 ve Mart 2001 dönemlerinde toplam mevduat sırasıyla 97,4 milyar USD, 101,4 milyar USD ve 78,9 milyar USD'dir⁶.

Tablo 32: Toplam Mevduat / T. Pasifler (%)

	1999 Aralık	2000 Mart	2000 Haz.	2000 Eylül	2000 Aralık	2001 Mart	2001 Haz.	2001 Eylül
Bankacılık Sistemi	66,9	68,0	68,7	67,7	65,7	66,6	63,5	66,4
Ticari Bankalar	70,3	71,4	72,0	70,8	68,8	69,7	66,4	69,8
-Kamu Bank.	76,2	76,3	77,8	77,6	77,3	76,2	73,4	72,5
-Özel Bank.	62,7	63,8	63,4	62,0	60,3	62,3	66,6	70,6
TMSF Bank.	132,3	164,0	189,0	202,7	101,5	107,0	61,6	71,2

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

Toplam mevduatın kendi içerisindeki dağılımına bakıldığında, devalüasyonun etkisiyle TL vadeli mevduatın payının azaldığı, döviz tevdiat hesaplarının payının ise arttığı görülmektedir.

⁶ Söz konusu değerler tespit edilirken, TL veriler www.tbb.org.tr sitesinden, döviz kurları ise www.tcmb.gov.tr sitesinden alınmıştır.

Tablo 33: Vadesiz Mevduat (TL, YP) ve Vadeli Mevduatın (TL,YP) Toplam Mevduat İçerisindeki Payı

	1999 Aralık	2000 Mart	2000 Haz.	2000 Eylül	2000 Aralık	2001 Mart	2001 Haz.	2001 Eylül
Vadesiz Mevduat	16,9	18,4	18,7	18,0	18,5	15,7	15,9	15,3
-TL	9,5	10,4	10,2	9,6	12,2	9,4	8,5	7,0
-YP	7,4	8,0	8,5	8,4	6,4	6,3	7,4	8,3
Vadeli Mevduat	83,1	81,6	81,3	82,0	81,5	84,3	84,1	84,7
-TL	40,9	37,8	38,8	39,3	41,8	39,4	34,3	29,9
-YP	42,2	43,8	42,5	42,7	39,7	45,0	49,8	54,8

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 2001 yılında istihdam kayıpları ve reel gelirdeki düşüş bankacılık sektörüne yeni mevduat girişinin sınırlı kalmasına, ortaya çıkan belirsizlik ve güven sorunu, mevduatların ağırlıklı olarak döviz cinsinden tutulmasına sebep olmuştur.

2001 yılında, özel bankalar mevduatının bankacılık sistemi toplam mevduatı içerisindeki payı %43'ten %60'a çıkarak önemli bir artış göstermiştir. Bunda, kamu ve fon bankalarının mevduat faiz oranlarının DİBS piyasa faiz oranlarının altında ve ortak olarak belirlenmesine başlanması etkili olmuştur.

3.10.4.2.2.Mevduat Dışı Kaynaklardaki Değişim

Krizlerin ardından Aralık 2000 ve Mart 2001 dönemlerinde mevduat dışı kaynaklarda yükseliş meydana gelmiştir. Mevduatın söz konusu dönemlerdeki düşüşü mevduat dışı kaynakların yükselişine sebep olmuştur.

Tablo 34: Toplam Mevduat Dışı Kaynak / T. Pasifler (%)

	1999 Aralık	2000 Mart	2000 Haz.	2000 Eylül	2000 Aralık	2001 Mart	2001 Haz.	2001 Eylül
Bankacılık Sistemi	17,2	16,7	17,2	18,1	19,0	20,7	18,3	17,1
Ticari Bankalar	14,9	14,5	15,2	16,3	17,2	18,9	16,6	15,7
-Kamu Bank.	9,2	10,4	10,7	11,9	11,8	13,8	12,7	11,6
-Özel Bank.	16,9	15,4	15,8	16,6	19,5	19,0	17,6	14,23
-TMSF Bank.	6,8	7,9	11,0	12,3	10,9	20,7	13,9	18,9
Yatırım Bankaları	62,3	60,0	60,1	56,6	57,3	57,7	54,9	57,3

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

Kasım krizi öncesinde, Eylül 2000 itibariyle değerlendirilen TL ile birlikte yurtdışı bankalardan olan borçlanma bir önceki döneme göre oldukça yükselmiştir. Yurtdışı bankalardan alınan kredilerin toplam mevduat dışı kaynaklar içerisindeki payı Aralık 2000 'de %55 olarak devam etmiştir. Mart 2001'de ise interbank piyasasından yapılan borçlanmaların payı %8'den %14'e yükselmiştir.

Tablo 35: Mevduat Dışı Kaynakların Dağılımı (%)

	1999 Aralık	2000 Mart	2000 Haz.	2000 Eylül	2000 Aralık	2001 Mart	2001 Haz.	2001 Eylül
İnterbank	7,5	6,6	7,3	6,6	8,2	13,7	11,9	12,6
Alınan Krediler	76,7	74,0	74,3	76,0	75,2	72,6	73,2	71,7
-TCMB	0,8	0,8	0,6	0,6	0,5	0,7	0,7	0,8
-Yurtiçi Bankalar	10,9	12,2	12,5	11,3	11,1	10,2	10,1	8,8
-Yurtdışı Bankalar	52,6	49,6	50,9	54,6	55,3	54,2	53,6	51,1
-Diğer	12,4	11,5	10,2	9,5	8,3	7,5	8,7	10,9
Fonlar	12,0	14,0	12,9	13,2	13,3	10,0	10,7	10,3
Menkul Kıymetler	3,8	5,4	5,5	4,2	3,2	3,7	4,2	5,5

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

3.10.4.2.3. Öz Kaynaklardaki Değişim

Bankacılık Sistemi Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sebebiyle büyük zararlar ile karşı karşıya gelmiş ve bu da öz kaynakların önemli oranda azalmasına neden olmuştur. Aralık 2000 itibariyle 10,7 milyar USD olan bankacılık sistemi toplam öz sermayesi, Mart 2001'de 4,2 milyar USD'ye düşmüştür⁷. Kambiyo zararları nedeniyle eriyen öz sermaye Mart 2001'de, Aralık 2000'e göre %61 oranında azalmıştır.

3.10.4.3. Gelir Gider Yapısındaki Ve Karlılık Performansındaki Değişim

2000 yılı Aralık ayı itibariyle yıllık 2,7 katrilyon TL'lik zararı bulunan bankacılık sektörünün Ekim, Kasım ve Aralık aylarını kapsayan 3 aylık dönem zararı 3,1 katrilyon TL'dir. Mart 2001'deki 3 aylık dönem zararı 3,4 katrilyon TL ve Haziran 2001'deki zararı ise 4,9 katrilyon TL'dir.

Devalüasyonun etkisiyle bankacılık sistemi büyük kambiyo zararları ile karşı karşıya gelmiştir. Mart 2001'deki kambiyo zararı 4.010 trilyon TL olurken, Haziran 2001'de 6.961 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Karşılaşılan bu zararlar öz sermayenin de önemli ölçüde erimesine yol açmıştır.

⁷ Söz konusu değerler tespit edilirken, TL veri www.tbb.org.tr sitesinden, döviz kurları ise www.tcmb.gov.tr sitesinden alınmıştır.

Tablo 36: Bankacılık Sistemi Gelir Tablosu Kalemleri (Trilyon TL)

	Haziran 2000	Eylül 2000	Aralık 2000	Mart 2001	Haziran 2001
Faiz Gelirleri	10.438	14.921	20.725	15.896	30.035
Faiz Giderleri (-)	7.299	10.771	16.225	12.063	21.317
Net Faiz Gelirleri	3.139	4.150	4.500	3.833	8.718
Takipteki Alacaklar Krş. (-)	346	481	1.460	583	2.039
Takipteki Alacaklar Krş. Sonrası Net Faiz Geliri	2.793	3.669	3.040	3.249	6.679
Faiz Dışı Gelirler	391	1.128	1353	-3.103	-6.546
-Komisyon Gelirleri	414	651	882	286	627
-Kambiyo Gelirleri	-1.160	-1.576	-2.027	-4.010	-6.961
-Sermaye Piyasası İşlem Gelirleri	245	690	308	-754	-1.673
-Diğer Faiz Dışı Gelirler	892	1.363	2.190	1.374	1.469
Faiz Dışı Giderler (-)	2.775	4.212	6.817	3.345	4.486
-Personel Giderleri	966	1.509	2.089	584	1.243
-Kıdem Tazminatı Karşılığı	21	32	48	15	36
- Diğer Karşılık	135	220	1.249	1.674	797
-Vergi ve Harçlar	513	720	851	167	674
-Kira Giderleri	96	152	215	63	139
-Amortisman Giderleri	103	168	260	70	192
-Diğer Giderler	941	1.411	2.105	770	1.404
Vergi Öncesi Kar	409	581	-2.425	-3.199	-4.354
Vergi Karşılığı (-)	383	527	724	271	616
Net Kar	25	57	-3.149	-3.470	-4.970

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

Kriz sonrası dönemde büyük zararlar ile karşılaşan bankacılık sisteminin karlılık performansında önemli bir düşüş meydana gelmiştir. Mart 2001'de dönem zararı ortalama öz kaynaklarının %112'si oranında gerçekleşmiş ve daha sonra Haziran 2001'de %52 seviyesine düşmüştür.

Toplam gelirlerin toplam giderler içerisindeki payı Aralık 2000, Mart 2001 ve Haziran 2001 dönemleri itibarıyla sırasıyla; %95,8, %83,0 ve %91'dir.

Tablo 37: Karlılık ve Gelir Gider Yapısı ile İlgili Rasyolar

	Haziran 2000	Eylül 2000	Aralık 2000	Mart 2001	Haziran 2001
Net Kar (Zarar) / Ort. T. Aktifler	0	0,1	-3,6	-3,4	-4,2
Net Kar (Zarar)/ Ort. Özkaynaklar	0,7	1,4	-89,8	-112,7	-51,7
Faiz Gelirleri / Faiz Giderleri	143	138,5	127,7	131,8	140,9
Faiz Dışı Gelirler/ Faiz Dışı Giderler	14,1	26,8	19,8	-92,8	-145,9
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	107,5	107,1	95,8	83,0	91,0

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

3.10.4.4. Operasyonel Yapısındaki Değişim

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan finansal krizlerin bankacılık sektörü üzerinde yaratmış olduğu diğer bir etki de personel ve şube sayısı üzerinde olmuştur. 1999 yılında sektörde toplam 173.988 personel çalışırken bu sayı 2000 yılı sonunda 170.401'e, 2001 yılı sonunda ise 137.495'e düşmüştür. 2001 yılındaki bu ani düşüş, bankaların personel sayısında küçülmeye gitmesi ve TMSF bünyesindeki banka birleşmeleri, devirleri sebebiyle personel çıkarımlarının olmasıdır.

Tablo 38: Yıllar İtibariyle Bankacılık Sektörü Personel Sayısı

	1998	1999	2000	2001	2002
Ticaret Bankaları	121.752	126.683	125.914	124.435	118.329
-Kamu Sermayeli	60.469	61.730	60.191	56.108	40.158
-Özel Sermayeli	53.736	56.762	57.324	56.961	66.869
-TMSF	5.881	6.218	6.270	5.839	5.886
-Yabancı Bankalar	1.666	1973	2.129	5.527	5.416
Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar	5.054	5.167	5.319	5.111	4.942
Kapanan Bankalar *	39.686	42.138	39.168	7.949	0
Sektör Toplamı	166.492	173.988	170.401	137.495	123.271

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "istatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

*Kapanmış bankaların önceki yıllara ait personel sayısını göstermektedir.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, krizin etkisiyle bankalar şube sayılarını azaltma yöntemine gitmişlerdir. TMSF bünyesine alınan ve 2002 yılı sonu itibariyle kapanmış olan bankaların şube sayıları 2001 yılında önemli ölçüde azaltılmıştır. 2000 yılında toplam şube sayısı 7.837 olurken, 2001 yılında 6.908, 2002 yılında ise toplam şube sayısı 6.106 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 39: Yıllar İtibariyle Şube Sayısı

	1998	1999	2000	2001	2002
Ticaret Bankaları	5.521	5.769	5.855	6.365	6.087
-Kamu Sermayeli	2.426	2.459	2.429	2.725	2.019
-Özel Sermayeli	2.856	3.038	3.146	3.190	3.659
-TMSF	197	224	224	213	203
-Yabancı Bankalar	42	48	56	237	206
Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar	22	25	25	18	19
Kapanan Bankalar *	1.827	1.897	1.957	525	0
Sektör Toplamı	7.370	7.691	7.837	6.908	6.106

Kaynak: TBB, www.tbb.org sitesinin "İstatistiki raporlar" bölümünden yararlanılmıştır.

*Kapanmış bankaların önceki yıllara ait şube sayısını göstermektedir.

3.10.5. Kriz Sonrasında Alınan Önlemler Ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin ekonomideki olumsuz etkilerini azaltmak ve istikrarı sağlamak amacıyla 2001 yılında "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" açıklanmıştır⁸. Bu program 3 aşamalı strateji üzerine kurulmuştur:

⁸ "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" ile ilgili bilgiler, <http://www.hazine.gov.tr> sitesinden alınarak özetlenmiştir.

-Birinci aşamada, bankacılık sektörüne ilişkin tedbirler süratle alınarak, mali piyasalarda belirsizlik azaltılacak ve kriz ortamından en kısa sürede çıkılacaktır.

-İkinci aşamada özellikle faiz ve döviz kurunun belirli bir istikrar kazanması sağlanacak, böylece ekonomik birimlere orta vadeli bir perspektif kazandırılacaktır.

-Üçüncü aşamada, makroekonomik dengeler tesis edilerek ekonomide yılın ikinci yarısından itibaren istikrarlı bir büyüme ortamı sağlanacaktır.

Programın temel amacı, kur rejiminin terk edilmesinin ardından ortaya çıkan güven bunalımını ve istikrarsızlığı kısa sürede ortadan kaldırmak, kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır.

Programın alt hedefleri de şu şekilde özetlemek mümkündür:

-Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadelenin kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürülmesi

-Bankacılık sektöründe kamu ve TMSF bünyesindeki bankaların başta olmak üzere kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılması ve bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurulması

-Kamu finansman dengesinin güçlendirilmesi

-Enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürülmesi

Yaşanan krizlerin özellikle bankacılık sektörü üzerinde yaratmış olduğu zararlar kamu maliyesi üzerine bir yük bindirmiştir. Faiz oranlarındaki yükselme ve kurlardaki belirsizlik reel ekonomiyi de olumsuz yönde

etkilemiştir. Tüm bu gelişmeler neticesinde ekonomi daralma sürecine girmiş ve TL'nin değer kaybı ile birlikte enflasyonda da büyük bir artış gözlenmiştir.

Krizler sonrasında ekonomide meydana gelen bu olumsuz gelişmelerinin etkilerin güçlü maliye ve para politikaları ile uzlaşmaya dayalı gelirler politikası ile azaltılması hedeflenmiştir.

3.10.5.1. Maliye Politikası

Kriz sonrasında bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına ilişkin düzenlemeler kamu finansmanı üzerine önemli bir yük getirmiştir. Bunun yanısıra TL'nin değer kaybı ve faiz oranlarındaki yükselme borç servis yükünü yükseltmiştir. Bu nedenle program kapsamında, kamu borç stokundaki artışın kontrol altında tutulabilmesi için faiz dışı harcamalarda disiplinin sağlanması hedeflenmiştir.

3.10.5.2. Para Politikası

Dalgalı döviz kuru rejimine geçilmesi ile birlikte Merkez Bankası'nın para politikası yeni bir çerçeve almıştır. Program tek ve nihai hedef olan fiyat istikrarını desteklemek amacıyla finansal piyasalardaki istikrarı korumanın Merkez Bankası'nın öncelikleri arasında olduğunu vurgulamaktadır.

Merkez Bankası'nın aşağıda belirtilen hedefler çerçevesinde tutarlı ve aktif bir para politikası uygulaması hedeflenmiştir:

-Merkez Bankası nihai amacı doğrultusunda kendi bilançosundan Net İç Varlıklar ve Net Uluslararası Rezervler büyüklüklerini operasyonel hedef olarak izlemeye devam edecektir. Net İç Varlıklar için belirlenecek değerler Merkez Bankası'nın para talebinin üzerinde para yaratmasını kısıtlayarak iç varlık genişlemesinin enflasyona yol açmasını engelleyecektir.

-Dalgalı kur rejimiyle birlikte Merkez Bankası'nın döviz piyasalarına müdahaleleri döviz kurunda kısa dönemde oluşacak aşırı dalgalanmaları telafi etme yönünde olabilecek ancak döviz kurunun uzun dönem denge değerini etkileyecek içerik ve boyutta olmayacaktır.

-Merkez Bankası aktif para politikası gereği, iç varlık genişlemesini kontrol altında tutmaya devam edecek orta vadede ise kısa dönem faizleri daha etkin olarak kullanılabilecektir.

4. YENİDEN YAPILANDIRMA ÇALIŞMALARI VE SEKTÖRÜN GELECEĞİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

1990'lı yıllardan itibaren pek çok ülkede bir yada birkaç bankanın iflası tehlikesine yol açan ve tüm sisteme yayılarak ödemeler sistemini olumsuz yönde etkileyen bankacılık krizleri yaşanmaya başlamıştır. Bu krizlerin en önemli sebepleri, istikrarsız makroekonomik yapı, risk yönetiminin yeterince iyi anlaşılamamış olması ve yasal düzenlemelerin yetersizliğidir. Krizin oluşumunda etkili olan bir diğer unsur ise etkin denetim ve gözetimin olmamasıdır.

4.1. Yeniden Yapılandırma Konusundaki Uygulamalar

Ülke ekonomisi üzerinde son derece olumsuz etkiler yaratabilen bankacılık krizlerinin önlenmesi ve bankacılık sisteminin daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için pek çok ülkede bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması gündeme gelmiştir.

Bankacılık yapılandırma çalışmalarının 2 temel amacı bulunmaktadır (Diziobek, Pazarbaşıoğlu, 1997:7):

- Ödemeler sistemindeki problemlerin çözülerek bankacılık sisteminin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve karlılık performanslarının iyileştirilmesi
- Bankacılık sisteminin aracılık görevinin daha iyi bir şekilde yapmasının sağlanarak ekonomik canlılığın tekrar sağlanması

Pek çok ülkede yapılandırma çalışmaları uygulanmakta ancak her zaman başarı ile sonuçlanamamaktadır. Yeniden yapılandırma faaliyetlerinin

başarılı olabilmesi için gerekli olan koşulları şu şekilde sıralamak mümkündür (Aydın ve başk., 2000: 37):

- Siyasi destek ve istikrar
- İstikrarlı makroekonomik koşullar
- Uluslararası kabul görmüş muhasebe standartları
- Şeffaflık
- Uygun hukuki altyapı
- Etkin bir denetim ve gözetim mekanizması
- Reel sektörde büyüme ve rekabet için gerekli koşulların varlığı

Yeniden yapılandırma çalışmaları ile ilgili yapısal önlemler alınmadan önce piyasalarda istikrar sağlayarak bankacılık sistemine olan güvenin tekrar kazanılması ve sisteme müdahale mekanizmaların belirlenerek, gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

4.1.1. Bankacılık Sistemine Olan Güvenin Geri Kazanılması

Sisteme olan güvenin tekrar sağlanabilmesi için uygulanabilecek önlemler şu şekildedir (Erdönmez, 2001: 4):

-Mevduat Sigortası ve Garantiler : Bankacılık sistemine olan güvenin tekrar kazanılabilmesi için alınabilecek önlemlerin başında bankaların mevduatları ödeyeceklerine dair güvence verilmesidir. Mevduata verilen bu güvencenin kapsamı değişiklik gösterebilmektedir. Mevduat garantisi belirli tutarlar, belirli vadeler ile sınırlandırılabilir.

-Merkez Bankasının Likidite Sağlaması: Merkez bankası sistemdeki sıkışıklığı gidermek amacıyla bankalara likidite sağlayabilir. Bunda kullanılan yöntemler reeskont kredilerinin verilmesi, zorunlu karşılıkların düşürülmesi veya bankalara döviz kredisi verilmesidir.

-Düzenleyici Mekanizmanın Güçlendirilmesi: Bankaların daha etkin bir şekilde yönetilmesi sağlamak amacıyla yasal ve düzenleyici çerçevedeki eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

4.1.2. Devlet Müdahalesi İçin Yasal Sürecin Kurulması

Banka yeniden yapılandırma programına yasal bir dayanak oluşturulabilmesi için, bu sürecin mevcut yasal çerçeve ile uyumunun sağlanması gerekmektedir. Bu uyumun sağlanabilmesi için de yeni kanunların çıkarılması veya mevcut kanunların değiştirilmesi gerekebilir. Ödeme sıkıntısı içinde olan kurumlara destek sağlanması için gerekli prensipler şeffaf devlet kararlarına dayanmalıdır.

4.1.3. Finansal Yapısı Bozuk Bankalara Müdahale Edilmesi

Devlet yeniden yapılandırma sürecinde bankalara 3 şekilde finansal destekte bulunabilir (Daniel, 1997:13-15):

-Bankaların sermayelerinin yeni hisseler olarak veya uzun vadeli krediler açarak güçlendirilmesi

-Zor durumdaki bankaların kamu kağıdı ihracı yolu ile yeniden yapılandırması da mümkün olmaktadır. Bu durumda bankaların aktiflerinde artış meydana gelmektedir. Bunun dışında takipteki kredilerin kamu borç kağıtları ile yer değiştirilmesi uygulanan yöntemler arasında yer almaktadır.

-Bu konuda uygulanan bir diğer yöntem ise iflas sürecindeki bankaların borçlarına devlet tarafından garanti verilmesidir. Bu durumda borçlar arasında bir sınıflandırma yapılarak hangi borçların garanti altına alınacağına karar verilir.

4.1.4. Banka Yeniden Yapılandırması İçin Yapısal Önlemlerin Alınması

Yeniden yapılandırmada alınan yapısal önlemler sektörün güvenilirliğini tesis etmeye ve rekabeti arttırmaya yöneliktir. Alınabilecek yapısal önlemlerin arasında banka kapatılması / tasfiye edilmesi, birleşme , devralmalar yer almaktadır.

İflas etmiş bankaların takipteki kredileri için banka içinde aktif iyileştirmesinden sorumlu ayrı bir bölüm kurulabilir veya kötü aktiflerin mevduat sigorta fonu gibi mevcut bir devlet kurumuna aktarılması söz konusu olabilir.

Kötü aktiflerin yönetilmesi için uygulanabilecek bir diğer yöntem ise merkezi bir aktif yönetim şirketinin kurulmasıdır. Buradaki amaç asgari maliyet ve azami kurum değerinin sağlanmasıdır. Aktif Yönetim şirketlerinin ödeme güçlüğü içinde olup varlığını sürdüremeyecek durumda olan mali kurumların aktiflerini yönetmek ve sorunlu ama varlığını sürdürebilir mali kurumların yeniden yapılandırmasını kolaylaştırmak olmak üzere iki temel işlevi bulunmaktadır (Erdönmez, 2001:14).

Bankacılık yeniden yapılandırma çalışmalarının tamamlayıcı unsurlarından birisi de kurumların yeniden yapılandırılmasıdır. Ödeme güçlüğü içinde olan kurumların bankalara olan borçları yeniden yapılandırılarak, bankacılık sisteminin aktif kalitesinin düzeltilmesine ve ayrıca pek çok firmanın ekonomiye tekrar kazandırılmasına çalışılmaktadır.

4.2. Türkiye’de Uygulamaya Konan Yeniden Yapılandırma Programı

Türk Bankacılık Sistemi uygulanan makro ekonomik politikaların yetersizliği ve ekonomik istikrarın tam olarak sağlanamamış olması nedeniyle oldukça kırılgan bir yapıya sahiptir. “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”nda krizlerin bankacılık sektörü üzerinde yaratmış olduğu etkilere uzunca yer verilmiş ve bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılmasının gerekliliği özellikle vurgulanmıştır. Bu doğrultuda Kasım ve Şubat krizlerinin etkisiyle mali bünyeleri ve karlılık performansları kötüleşen bankaları daha sağlıklı bir yapıya kavuşturmak amacıyla, 2001 yılının Mayıs ayında “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma” programı uygulamaya konmuştur. Bu programın temel amacı kamu bankalarını mali sistem içerisinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, kamu maliyesine getirdikleri yükün azaltılması bakımından TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını hızla çözmek ve krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların daha güçlü bir mali yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmektir.

Söz konusu program, Türk Bankacılık Sisteminin aşağıda sıralanan problemlere sahip olduğundan yola çıkılarak hazırlanmıştır (BDDK, 2001:7):

- Küçük ölçekli ve parçalı bankacılık
- Kamu bankalarının sistem içerisindeki payının yüksekliği
- Aktif kalitesinin zayıf olması
- Yüksek açık pozisyon ve vade riskinin bulunması
- Yeterli denetim ve gözetimin bulunmaması

Yeniden yapılandırma kapsamında sistemin birikmiş sorunlarına çözüm bulunmasına yönelik olarak Bankalar Kanunu’nda 12 Mayıs 2001 tarih ve 4672 sayılı Kanun ile önemli değişiklikler yapılmıştır. Bunun yanı sıra bankacılık faaliyetleri ile ilgili düzenlemeler tekrar şekillendirilmiştir. Bankalar

ve iştikraklerinin birleştirilmesini kolaylaştırmak üzere gerekli yasal düzenlemeler yapılmış ve kurumsal birleşme ve devirler için önemli vergi teşvikleri getirilmiştir.

Bankaların hesap ve kayıt düzeninde saydamlık ve yeksanaklığın sağlanması, işlemlerin kayıt dışında kalmasının önlenmesi, faaliyetlerinin gerçek mahiyetlerine uygun olarak sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi, mali tabloların bağımsız denetime tutularak doğru ve zamanında raporlanmasına yönelik olarak 21 Haziran 2002’de “Muhasebe Uygulama Yönetmeliği” yayımlanmıştır. Bu yönetmelik ile bankaların bilançolarını “Uluslararası Muhasebe Standartları”na uygun şekilde hazırlamaları hedeflenmiştir.

Bankacılık sistemi ile ilgili yapılan bir diğer önemli düzenleme ise “ zkaynak /risk ağırlıklı varlıklar, g.nakdi krediler ve yükümlülükler” olarak hesaplanan  zsermaye yeterlilik rasyosu ile ilgili olmuştur. Bankalar Kanunu’nda 21 Haziran 2001’de yapılan değişiklik ile Avrupa Birliği Direktiflerindeki  zkaynak tanımına paralel olarak “Konsolide  zkaynak” tanımı getirilmiş ve konsolide esasa göre uygulanacak standart oranların hesaplanmasında bu tanımın esas alınması sağlanmıştır. 21 Haziran 2001 tarihinde yayımlanan “Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik”te konsolide  zkaynak, ana ortaklık niteliğinde olan ve konsolide mali tablo hazırlama zorunluluğu bulunan bankalarca, konsolide mali tabloların hazırlandığı dönemler itibariyle hesaplanmak ve konsolide esasa göre uygulanacak kredi sınırları ile standart oranların hesaplanmasında dikkate alınmak üzere, finansal kurumlar topluluğuuna dahil ortaklıkların ana ortaklık nezdinde konsolide edilen mali tabloları üzerinden hesaplanan  zkaynak tutarı olarak tanımlanmaktadır.

31 Ocak 2002’de yayımlanan “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin  l  lmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik”te ana sermaye ve katkı semayenin tanımları yapılmış, faiz oranı riski, kur riski ve hisse senedi

risklerinden oluşan piyasa riskinin de dikkate alınarak konsolide olan ve konsolide olmayan bazda sermaye yeterliliğinin hesaplanma ve uygulanma esaslarına yer verilmiştir.⁹

Söz konusu yönetmelik ile ayrıca bankaların öz kaynaklarının hızlı kur ve fiyat hareketleri nedeniyle aşınmasını önlemek amacıyla “yapısal pozisyon” tanımı getirilmiştir. Yapısal pozisyonların sermaye yeterliliği hesabında dikkate alınmasına ilişkin usul ve esaslar 8 Mayıs 2002 tarihinde yayımlanmıştır.

Sermaye yeterliliği standart oranının bankalarca konsolide olan ve konsolide olmayan bazda asgari %8 olarak tutturulması gerekmektedir. Ancak BDDK, bankaların iç denetim ve risk yönetimi sistemlerinin yeterliliği ile mali bünyesini etkileyen diğer faktörleri de göze alarak, her bir banka veya banka grubu için belirtilen asgari oranın üzerinde bir oranın tesis edilmesini ve söz konusu orana ilişkin tabloların daha sık aralıklar ile düzenlenmesini kararlaştırabilmektedir.

4.2.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Kamu bankalarının finansal yapıları, yüklenmiş oldukları görev zararları ve yönetimlerindeki zayıflıklar sebebiyle oldukça bozulmuştur. Asli fonksiyonların dışında verilen görevler de kamu bankalarına zarar vermiştir¹⁰.

Kamu bankaları yeniden yapılandırılırken özellikle görev zararları üzerinde durulmuştur. Görev zararları dışında, kamu bankalarının sorunları

⁹ 31 Ocak 2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” ekler içerisinde yer almaktadır.

⁸ Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ile ilgili bu bölümde yer alan bilgiler Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankası’nı kapsamaktadır

ile ilgili yapılan diğer tespitler ise sermaye yapılarının yetersiz olması ve günlük likidite ihtiyaçlarının yüksek olmasıdır.

Yapılan bu tespitler neticesinde, kamu bankaları finansal ve operasyonel olarak 2 aşamada eş anlı olarak yeniden yapılandırılmıştır.

4.2.1.1. Finansal Açıdan Yeniden Yapılandırma

Finansal yeniden yapılandırma kapsamında görev zararlarının tavsiyesine, kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılmasına, sermaye yapılarının güçlendirilmesine ve açık pozisyonlarının kapatılmasına çalışılmıştır.

4.2.1.1.1. Görev Zararı Alacaklarının Tasfiyesi

Kamu bankalarının Hazine'den olan görev zararı alacaklarının ve bu zararlara tahakkuk etmiş faiz tutarının tamamı 2001 yılı içinde 23 katrilyon lira tutarında özel tertip tahvil verilerek menkul kıymete bağlanmış ve 3 Temmuz 2001'de yapılan düzenleme ile kamu bankaları aracılığıyla verilecek destekler için gerekli olan kaynakların bütçeye konulması şartı getirilmiştir (BDDK, 2003:12).

4.2.1.1.2. Kısa Vadeli Yükümlülüklerinin Azaltılması

Kamu bankalarının Hazine'den almış oldukları özel tertip tahviller karşılığında Merkez Bankası'ndan repo veya doğrudan satış yolu ile likidite temin etmeleri sağlanmıştır.

Hazine Müsteşarlığı, faiz oranları üzerindeki baskıyı azaltmak için kağıt değiştirme ve nakit ödeme suretiyle kamu bankalarının likidite pozisyonlarının istikrarlı bir şekilde devam etmesini sağlamıştır.

4.2.1.1.3. Sermaye Yapılarının Güçlendirilmesi

Kamu bankalarına sermaye yapılarının güçlendirilmesine yönelik olarak kamu tarafından nakit veya menkul kıymet olarak kaynak aktarımı yapılmıştır. Böylelikle bankaların sermaye yeterlilik rasyolarının yükseltilmesi hedeflenmiştir. 2001 yılında devlet iç borçlanma senedi ihracı yoluyla yapılan sermaye artışı 3,224 trilyon TL, nakit sermaye yolu ile yapılan sermaye artışı ise 326 trilyon TL olmuştur (BDDK, 2003:13). Sermaye artışları ile ilgili ayrıntılı bilgi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 40: Kamu Bankalarına Sermaye Desteği Yolu İle Aktarılan Kaynak (Trilyon TL)

Sermaye Desteği (N. Dışı DİBS Yoluyla)	3.224
-Ziraat Bankası	1.700
-Halk Bankası	900
-Emlak Bank	624
Sermaye Desteği (Nakit Yoluyla)	326
-Ziraat Bankası	218
-Halk Bankası	67
-Emlak Bank	41
Toplam	3.550

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII, 2003, www.bddk.org.tr

4.2.1.1.4. Mevduat ve Kredi Faiz Oranlarının Piyasa İle Uyumlu Hale Getirilmesi

Yapılandırma kapsamında ayrıca kamu bankalarının mevduat faiz oranlarının piyasa ile uyumlu hale getirilmesine çalışılmıştır. Bu doğrultuda mevduat faiz oranları DİBS piyasa faiz oranlarının altında, ortak olarak belirlenmeye başlanmıştır. Bunun dışında ihtisas kredileri de dahil olmak üzere kredilerin faiz oranı belirlenirken, kaynak maliyetlerinin göz önünde bulundurulması sağlanmıştır.

4.2.1.2. Operasyonel Açıdan Yeniden Yapılandırma

Kamu bankalarının operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması kapsamında Emlak Bankası'nın bankacılık işlemleri yapma, mevduat kabul etme izninin kaldırılması ve bu bankanın Ziraat Bankasına devredilmesi bulunmaktadır.

Aralık 2000 itibariyle 2.494 olan şube sayısı Aralık 2002 itibariyle %32.4 oranında azaltılarak 1.685'e, 61.601 olan personel sayısı ise % 50.7 oranında indirilerek 30.399'a düşürülmüştür (BDDK, 2003:18).

4.2.1.3. Kamu Bankalarının Karlılık Performansındaki ve Bilanço Kalemlerindeki Gelişmeler

Kamu bankalarının karlılık performansları incelendiğinde kriz sonrası süreçte olumlu gelişmelerin olduğu görülmektedir. Enflasyon muhasebesine göre düzenlenmemiş kar rakamlarına göre, kamu bankaları 2001 yılı Nisan ayındaki 1.338 trilyon TL zarardan sonra, 2002 yılı sonunda 1.767 trilyon TL 2003 yılı Ağustos ayı itibariyle ise 1.696 trilyon TL kar elde etmişlerdir (BDDK, 2003:16).

Tablo 41: Kamu Bankalarının Dönem Kar ve Zararları (Trilyon TL)

	Ziraat Bankası	Emlak Bankası	Ziraat+ Emlak Bankası		Halk Bankası		Toplam	
			1	2	1	2	1	2
2001 Nisan	-279	-319	-598	-	-740	-	-1.338	-
2001 Aralık	526	-	526	-	-581	-	-55	-
2002 Aralık	953	-	953	156	814	594	1.767	750
2003 Mart	414	-	414	9	224	125	638	134
2002 Haziran	811	-	811	382	415	249	1.226	631
2003 Ağustos*	1,145	-	1.145	734	551	406	1.696	1.140

Kaynak: Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu, BBDK, 2003,
www.bddk.org.tr

(1) Enflasyon muhasebesine göre düzeltilmemiş veriler

(2) Enflasyon muhasebesine göre düzeltilmiş veriler

* Ağustos 2003'e ait veriler geçici niteliktedir

Bilanço kalemlerinin gelişimine bakıldığında ise varlıkların içerisinde menkul değerler ve bankalarının payının yükseldiği, nakit değerlerin payının ise azaldığı görülmektedir. Yükümlükler tarafında ise mevduatın payı yükselmiştir.

Tablo 42: Kamu Bankalarının Konsolide Bilançosu

	Trilyon TL			% Pay		
	Ara. 2001	Ara. 2002	Ağu. 2003**	Ara. 2001	Ara. 2002	Ağu. 2003
Varlıklar						
-Nakit Değerler	4.760	3.376	2.207	10,7	6,1	3,7
-Menkul Değerler ve Bankalar	26.344	34.086	38.661	59,3	61,9	64,2
-Krediler	5.453	5.261	6.287	12,3	9,5	10,5
-Takipteki Alacaklar (Net)	1.065	709	367	2,4	1,3	0,6
-Takipteki Alacaklar	3.366	3.613	3.542	7,6	6,6	5,9
-Takipteki Alacaklar Karşılığı (-)	2.301	2.904	3.175	5,2	5,3	5,3
-Görev Zararları	-	-	-	-	-	-
-Diğer Varlıklar	6.781	11.666	12.663	15,3	21,2	21,0
Yükümlülükler						
-Mevduat (Bankalar mEvduatı Hariç)	30.351	39.103	42.858	68,4	71,0	71,2
-Bankalara Borçlar*	3.561	2.840	2.187	8,0	5,1	3,7
-Diğer Yükümlülükler	6.455	7.167	7.358	14,5	13,0	12,2
-Özkaynak	4.036	5.988	7.782	9,1	10,9	12,9
Bilanço Toplamı	44.403	55.098	60.185	100,0	100,0	100,0

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII, 2003, www.bddk.org.tr

*Bankalara ait borçlar kaleminde borçlar kaleminde bankalar mevduatı ve bankalararası para piyasası işlemleri bulunmaktadır.

** Ağustos 2003'e ait veriler geçici niteliktedir. Ayrıca verilerin tümü enflasyon muhasebesine göre düzenlenmiştir.

4.2.2. TMSF Bünyesindeki Bankaların Çözümlemesi

Türkiye'de Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu 1983'te yürürlüğe giren Bankalar Hakkında 70 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur. Başlangıçta "tasarruf mevduatını sigorta ettirmek" olan fonun kuruluş amacı, 1993 yılı sonlarında ve 1994 yılının ilk 3 ayında para piyasalarında yaşanan olumsuz gelişmeler neticesinde "bankacılıkta güven ve istikrarı korumak, bankaların mali bünyelerini güçlendirmek ve gerektiğinde yeniden yapılandırmak" olarak değiştirilmiştir (Tulay, Alparslan, Erdönmez, 1999:17). Haziran 1999'da yürürlüğe giren 4389 sayılı kanun ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun idare ve temsili BDDK'ya verilmiştir.

1994 yılında yaşanan kriz sonrasında bankalardaki tasarruf mevduatına verilen tam güvence sektördeki rekabeti bozucu unsur olmuştur. Bu nedenle Haziran 2000'de yapılan değişiklik ile tasarruf mevduatının 31/12/2000 tarihine kadar uygulanmak üzere 100 milyar TL'lik kısmı, 01/01/2001'den itibaren ise 50 milyar TL'lik kısmı sigorta kapsamına alınmıştır (Alparslan, 2001:83). Ancak Kasım 2000'de ortaya çıkan kriz ile birlikte tüm yükümlülüklerin garanti altına alınacağı bildirilmiştir¹¹.

TMSF bünyesine alınan bankalar ile ilgili yeniden yapılandırma çalışmaları da finansal ve operasyonel olarak iki ayrı aşamada yürütülmüştür.

4.2.2.1. Finansal Açıdan Yeniden Yapılandırma

TMSF bünyesine alınan bankaların yeniden yapılandırılması kapsamında, kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılması, açık pozisyonlarının kapatılması ve mevduat faiz oranlarının piyasa ile uyumlu hale getirilmesi konularında çalışmalar yapılmıştır.

4.2.2.1.1. Kısa Vadeli Yükümlülüklerin Azaltılması ve Mevduat Yükümlülüklerinin Devredilmesi

Bankaların kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılmasına ve mevduat yükümlülüklerinin ödenmesine yönelik olarak Hazine tarafından TMSF için 17,3 milyar USD'lik özel tertip tahvil ihraç edilmiştir (BDDK, 2003:28).

TMSF bankaları, Hazine tarafından verilen özel tertip tahvillerin önemli bir bölümünü kısa vadeli yükümlülüklerinden kurtulmak amacıyla Merkez Bankası'na satış yapmak suretiyle kullanmışlardır.

⁹ BDDK'nın 31/10/2003 tarih ve 1143 nolu kararına istinaden 05/07/2004'ten tarihinden itibaren mevduat garantisi 50 milyar TL ile sınırlandırılmıştır. İlgili karar ekler içerisinde yer almaktadır.

TMSF bankalarında bulunan mevduatın önemli bir bölümü, ihale yoluyla veya karşılığında DİBS verilmek suretiyle diğer bankalar devredilmiştir. Yapılan ihalelerin neticesinde 479 trilyon TL ve 2.587 milyon USD tutarındaki mevduat 8 adet özel bankaya devredilmiştir (BDDK, 2003: 31).

4.2.2.1.2. Döviz Açık Pozisyonlarının Kapatılması

Döviz endeksli kamu kağıdı enjeksiyonu ile TMSF bankalarının döviz açık pozisyonlarının azaltılması hedeflenmiştir. Bu yolla 13 Nisan 2004'te 4.314 milyon USD olan döviz açık pozisyonu 561 milyon USD'ye düşmüştür (BDDK, 2003:30).

Tablo 43: TMSF Bünyesindeki Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler (milyon USD)

	13 Nisan 2001	18 Mayıs 2001	29 Haz. 2001	28 Aralık 2001	27 Aralık 2002	26 Eylül 2003
1. Döviz Pozisyonu	-4.812	-2.764	-3.894	-1.197	-1.829	-1.364
2. Döviz Endeksli Pozisyon	630	2.233	3.383	748	1.462	1.344
3. Bilanço İçi Döviz Pozisyonu	-4.182	-531	-511	-449	-367	-19
4. Vadeli Pozisyon	-132	-116	-50	0	0	0
5. Net Genel Pozisyon	-4.314	-647	-561	-449	-367	-19

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII, 2003, www.bddk.org.tr

4.2.2.1.3. Aktif Yönetiminin Etkinleştirilmesi

Yapılandırma kapsamında ayrıca TMSF'deki bankaların aktiflerinin daha etkin bir şekilde yönetilmesi amacıyla TMSF bünyesinde yeni bir organizasyonel yapı oluşturulmuştur. Bu doğrultuda takipteki alacaklar, iştirakler ve g.menkuller bu yeni yapılanma içerisinde çözümlenmeye başlanmıştır.

TMSF alacaklarının tahsil kabiliyetini yükseltmek amacıyla borçlu firmalar ile geri ödeme anlaşmaları yapılmıştır. 31 Ağustos 2003 tarihine kadar borçlular ile yapılan protokollerin karşılığı olan 4.4 milyar USD'nin 125 milyon USD'lik kısmı tahsil edilmiştir (BDDK, 2003:34).

Kurumsal borçlular ile imzalanan geri ödeme anlaşmalarının %22'lik kısmı "Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşması" kapsamında yapılmış olup, 31 Ağustos 2003 tarihine kadar yapılan tahsilatın toplam tutara oranı %5,6 olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2003:35)¹².

4.2.2.2. Operasyonel Açidan Yeniden Yapılandırma

TMSF kapsamındaki bankaların şube sayısı bankalara devir, şube satışı ve kapamalar yolu ile azaltılmıştır. Ağustos 2003 itibariyle şubelerin 383 tanesi satılan bankalara devir yoluyla, 265 tanesi şube satışı yoluyla faaliyetlerine devam etmiş, 851 tanesi ise kapatılmıştır. (BDDK, 2003:32).

Aynı şekilde TMSF bünyesindeki bankalarda çalışan personel sayısında da azalma olmuştur. TMSF bünyesindeki bankaların personel sayısı Eylül 2003 itibariyle banka satışları ile 7.872, satılan şubeler ile 2.465 kişinin istihdamının sağlanmış 11.280 kişi ise işten çıkarılmıştır (BDDK, 2003:32)

4.2.3. Özel Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması

Özel bankacılık kesimi 3. bölümde de değinildiği üzere Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerden çok ağır yaralar almıştır. Sistem Kasım 2000 krizinde

¹⁰ Söz konusu uygulama ile bankalar, özel finans kurumları, TMSF bünyesindeki bankalar, Tasfiye Halinde Türkiye Emlak Bankası A.Ş. ve diğer mali kurumlar ile kredi ilişkisi içinde bulunup, finansal darboğaz içerisinde yaşayan firmaların faaliyetlerine devam etmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Konu ile ilgili 4743 sayılı kanun ekler içerisinde yer almaktadır.

likidite ve faiz riski, Şubat 2001 krizinde ise buna ilave olarak kur riski ile karşı karşıya gelmiştir.

Ekonomik hayattaki daralma sonucunda geri dönmeyen kredilerde önemli bir artış meydana gelmiş ve bu da aktif kalitesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Tüm bu olumsuz etkiler finansal yapısı zayıf olan bankaları faaliyetlerini sürdüremez hale getirmiştir. Mali yapıları daha da kötüleşen bu bankalar TMSF'ye devrolmuş, finansal yapıları güçlü olan bankalar ise ciddi sermaye kayıpları yaşamıştır. Bu kayıpların etkisiyle sermaye yeterlilik oranları yasal sınırın altına inen bankalar sermayelerini arttırarak yasal oranın üzerine çıkmaya çalışmışlardır¹³.

Yaşanan krizlerin bankacılık sistemi üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ve sistemi daha sağlıklı bir yapıya kavuşturmak amacıyla çeşitli önlemler alınmıştır. Mali yapıları zayıflayan karlılık performansları azalan bankaların öncelikle sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve piyasa risklerinin azaltılması hedeflenmiştir.

Özel bankacılık kesiminin sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasına yönelik olarak, bankaların döviz açık pozisyonlarının azaltılmasına, sermaye yapılarının güçlendirilmesine çalışılmış, devir ve birleşmeler özendirilmiştir. Bunun dışında gecikmiş alacaklar ile ilgili olarak varlık yönetimi şirketlerinin kuruluşu ve mali sektöre olan alacakların yeniden yapılandırılması gündeme gelmiştir.

¹³ 31 Ocak 2002 tarih ve 24657 sayılı resmi gazetede yayımlanan "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirmesine İlişkin Yönetmelik"te Sermaye yeterliliği standart oranının bankalarca konsolide olmayan ve konsolide bazda asgari % 8 olarak tutturulması ve idame ettirilmesi şartı bulunmaktadır.

4.2.3.1. Döviz Açık Pozisyonlarının Azaltılması

Bankaların kur riskine karşı korunmalarına yönelik olarak yabancı para net genel pozisyonu oranı %20 olarak belirlenmiş ve Haziran 2000'den itibaren konsolide bazda hesaplanması yükümlüğü getirilmiştir (Alparslan, 2001:81). Bu sınırlandırmalara karşın bankacılık sisteminin kriz öncesi dönemde yüksek açık döviz pozisyonuna sahip olması, devalüasyon ile birlikte büyük kambiyo zararlarına neden olmuştur.

Yeniden yapılandırma programı kapsamında, bankaların kur riskine karşı korunmalarına yönelik olarak, Hazinesin Haziran 2001'de gerçekleştirmiş olduğu iç borç takas işlemi ile 2000 yılı Kasım ayında 10,7 milyar USD olan özel bankaların bilanço içi yabancı para pozisyon açıkları 2001 yılı sonunda 1,5 milyar USD'ye gerilemiştir (BDDK, 2003:46).

2003 yılı Ocak ayında bilanço içi açık pozisyon 114 milyon USD olarak gerçekleşmiştir. Ancak TL'nin yabancı paralar karşısında değer kazanması bankaları döviz pozisyon açmaya yöneltmiştir. 2003 yılı Eylül ayı itibariyle bilanço içi açık pozisyon 764 milyon USD, net genel döviz pozisyonu ise 659 milyon USD'dir.

Tablo 44: Özel Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler (Milyon USD)

Milyon USD	2001			2002			2003	
	19 Şub.	Haz.	Aralık	Mart	Haz.	Aralık	Ocak	Eylül
Bilanço İçi Poz.	-8.690	-2.056	-1.1487	-991	-1	-454	-114	-764
Vadeli Pozisyon	7.911	-2.056	1.597	1.312	-88	60-	366	-105
Net Genel Poz.	-1.049	2.196	110	321	-86	-394	252	-659

Kaynak: Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu, BDDK, 2003, www.bddk.org.tr

4.2.3.2. Sermaye Yapılarının Güçlendirilmesi

2000 ve 2001 yılında yaşanan gelişmeler neticesinde bankacılık sisteminin öz sermayesi önemli ölçüde ermiştir. Bu doğrultuda bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesine yönelik olarak “Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi” programı uygulamaya konmuştur. Uygulamaya konan bu programın temel amaçları, etkin bir şekilde çalışan güvenli bir bankacılık sisteminin yaratılması, şeffaflığın artırılması ve reel sektörü canlandırıcı yönde kredi imkanlarının çoğaltılmasıdır

Söz konusu program ile ilgili süreç 3 aşamadan oluşmaktadır (BDDK, 2001a :4):

-Değerlendirme Aşaması: Tarafsız ve 3 aşamalı bir denetim yapılarak özel sermayeli ticari bankaların gerçek mali durumlarının ortaya çıkarılması

-Ortakların Banka Sermayelerini Güçlendirmeleri Aşaması: Zararın yedek akçeler ile karşılanamayacak boyutta olması ve sermaye yeterlilik rasyosunun %8'in altında olması durumunda, hissedarların banka zararlarını tamamen üstlenmesi ve gerekli sermaye artırımının karara bağlanması.

-Kamu Desteği Sağlanarak Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Aşaması: Sermaye yeterliliği standart rasyosu pozitif olmakla beraber %8'in altında kalan bankalara doğrudan sermaye desteği veya sermaye benzeri kredi sağlanması ile sermaye yapılarının güçlendirilmesi.

Kamu desteğinin sağlanarak banka sermayelerinin güçlendirilmesi durumunda, sermaye katkısı olarak verilen tutarların, Hazine tarafından

piyasa koşullarına göre ihraç edilecek devlet iç borçlanma senetleriyle, sermaye benzeri kredi olarak verilen tutarların ise Hazine tarafından piyasa koşullarına göre %5 spread uygulanmak suretiyle 2 yıl ödemesiz, 7 yıl vadeli ihraç edilecek devlet iç borçlanma senetleriyle karşılanmasına karar verilmiştir.

Program kapsamında özel bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi için öncelikle banka sahiplerinin ve hissedarlarının sermaye artırımına katkıda bulunmaları amaçlanmıştır. Bu doğrultuda takvime bağlı taahhüt mektupları alınmıştır. Özel bankalar 2001 yılında 2.269 trilyon TL ve 2002 yılında 1.020 trilyon TL olmak üzere toplam 3.289 trilyon TL tutarında sermaye artışı gerçekleştirmiştir (BDDK, 2003:47). 2003 Ocak ve 2003 Eylül dönemleri arasında gerçekleştirilen sermaye artışları grup bazında aşağıda verilmektedir.

Tablo 45: Sermaye Artışlarının Banka Grupları Bazında Dağılımı

Ocak-Eylül 2003 Dönemi Milyar TL	Ticari Bankalar			Kalk. Ve Yatırım Bankaları			Toplam
	Kamu	Özel	Yabancı	Kamu	Özel	Yabancı	
Taahhüt Edilen	1.111	722.99	30.402	25.000	57.104	-	837.917
Gerçekleşen	1.111	713.990	30.402	-	43.5552	-	790.365

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII, 2003,
www.bddk.org.tr

Kriz sonrasında ekonomide durgunluğun devam etmesi, yerli ve yabancı yatırımcıların sektöre yatırım yapmak konusundaki isteksizlikleri, sermaye artışını gerekli kılmış ancak sermaye artırım imkanını kısıtlamıştır. Bu nedenle, özel Bankaların erozyona uğrayan sermaye kayıplarının kamu desteği sağlanarak güçlendirilmesi gündeme gelmiştir.

3 aşamalı denetimden geçen tüm özel sermayeli ticari bankalara bir defaya mahsus olmak üzere ana sermayeye katılım veya sermaye benzeri kredi temini şeklinde destek sağlanabilmesi imkanı getirilmiştir.

Program kapsamında 26 özel bankada üçlü denetimler yapılmış ve söz konusu bankaların 31 Aralık 2001 tarihi itibarıyla finansal durumunu gösteren raporlar hazırlanmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde Vakıflar Bankası, Pamukbank ve Şekerbank'ın sermaye ihtiyaçları olduğu tespit edilmiştir.

Şekerbank'ın sermaye ihtiyacı ortaklar tarafından nakden karşılanmış ve Vakıflar Bankası'na 31/12/2001 tarihi itibarıyla % 5 olan sermaye yeterliliğini standart rasyosunu yüzde %9'a ulaştıracak şekilde 213.344 milyar TL sermaye benzeri kredi tahsis edilmesine karar verilmiştir¹⁴.

4.2.3.3. Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması

Özel bankaların yeniden yapılandırılması kapsamında yapılan bir diğer düzenleme ise "Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması" olmuştur. 4743 sayılı Kanun ile finansal krizler sonucu ödeme gücünü yitirmiş olan reel sektör firmalarının yeniden faaliyetlerine devam etmelerini sağlamak amacıyla düzenlemeler yapılmıştır.

Finansal Yeniden Yapılandırma çerçeve anlaşması kapsamında firmalar 2 gruba ayrılmışlardır. Yapılan sınıflandırmaya göre büyük ölçekli firmalar, bordrolu çalışan sayısının 100'ün, yıllık ihracat hacminin 15 milyon USD'nin, yıllık cirosunun 25 trilyon TL'nin ve denetlenmiş bilanço büyüklüğünün 15 trilyon TL'nin üzerinde olduğu firmaları kapsamaktadır (BDDK, 2003:50). Bunun dışındaki firmalar orta ve küçük ölçekli olarak nitelendirilmektedir.

¹⁴ BDDK'nın konu ile ilgili 08/08/2002 tarih ve 774 nolu kararı ekler içerisinde yer almaktadır.

Eylül 2003 itibariyle 100 adet küçük ölçekli ve 32 gruba ait toplam 208 büyük firma yeniden yapılandırma kapsamına alınmıştır. Küçük ölçekli firmaların yapılandırma kapsamına alınan borç tutarı 673 milyon USD ve büyük ölçekli firmaların yapılandırma kapsamına alınan borç tutarı ise 5,4 milyar USD seviyesindedir (BDDK, 2003:50).

4.2.3.4. Varlık Yönetimi Şirketlerinin Kurulması

Sorunlu bankaların düşük kaliteli aktiflerinin varlık yönetiminden sorumlu şirketler devredilmesi bankalara asıl faaliyetlerine yoğunlaşma imkanı verdiğinden, varlık yönetimi kuruluşları pek çok ülkede uygulama alanı bulmaktadır. Varlık yönetimi kuruluşları sahip oldukları deneyim ve uzmanlık ile varlıkların daha uygun fiyattan elden çıkarılmasını sağlamaktadırlar (Mesutoğlu, 2001:4).

Yapılandırma kapsamında Türkiye’de de 31 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğü giren 4743 sayılı Kanun ile bankaların gecikmiş alacaklarını çözümllemek amacıyla varlık yönetimi şirketlerinin kurulması hedeflenmiştir. Bu konuda teşvik edici olabilmek için çeşitli vergi avantajları da getirilmiştir. Hukuki altyapısı tamamlanmış olmasına karşın ülkedeki belirsizlik ve makro ekonomik durum sebebiyle varlık yönetimi şirketleri yatırımcılara ilgi çekici gelmemiştir.

4.2.3.5. Devir Ve Birleşmelerin Özendirilmesi

Çeşitli vergi teşvikleri yolu ile banka ve iştiraklerinin devir ve birleşmeleri özendirilmiştir. Bu yönde yapılan düzenlemeler ile birlikte banka birleşmeleri ve devirlerinde artış olmuştur. Banka birleşmeleri özendirilirken sektörde küçük ölçekli ve parçalı bankacılığın oluşundan yola çıkılmıştır. Ancak Türk Bankacılık Sistemi’ndeki yüksek yoğunlaşma oranları dikkate

alındığında, bu uygulamanın rekabeti azaltma yönünde tehdit olabileceği görülmektedir (Çolak, 2001:168).

Tablo 46: Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma Oranları (%)

	1998	1999	2000	2001	2002
İlk beş banka					
T. Aktif	44	46	48	56	58
T. Mevduat	49	50	51	55	61
T. Krediler	40	42	42	49	55
İlk on banka					
T. Aktif	68	68	69	80	81
T. Mevduat	73	69	72	81	86
T. Krediler	73	73	71	80	74

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılar Dergisi, "2002 yılında bankacılık sektöründe gelişmeler", 2003

4.2.3.4. Program Kapsamındaki Bankaların Performans Değerlendirmesi

Bu bölümde "Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi" programı program kapsamındaki bankaların performansları operasyonel ve finansal olmak üzere iki bölüm halinde incelenmiştir.

4.2.3.4.1. Operasyonel Açıdan Performans Değerlendirmesi

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler bankaların şube sayılarında azalmaya yol açsa da krizin etkilerinin azalması ve 2002 yılında gerçekleşen büyüme ile birlikte 2001 yılı sonu itibariyle 3.531 adet olan şube sayısı 2003 Ağustos sonu itibariyle 4.055'e çıkmıştır (BDDK, 2003:55). Buna paralel olarak personel sayısı da yükselmiştir.

Tablo 47: Program Kapsamındaki Bankalar İlişkin Operasyonel Göstergeler

	Aralık 2001	Haziran 2002	Ağustos 2002	Aralık 2002	Haziran 2003	Ağustos 2003
Toplam Personel Sayısı	66.841	72.295	74.156	76.825	79.505	80.604
-Yurtiçi	66.509	71.966	73.821	76.516	79.185	80.264
-Yurtdışı	332	329	335	309	320	340
Toplam Şube Sayısı	3.531	3.833	3.844	3.965	4.046	4.055
-Yurtiçi	3.504	3.804	3.815	3.944	4.022	4.027
Yurtdışı	27	29	29	21	24	28
ATM Sayısı	8.425	9.085	9.311	9.501	9.976	10.046
Şube / Personel	18,9	18,9	19,3	19,4	19,7	19,9
Şube başına T. Aktif-Milyar TL	28.498	30.160	30.938	34.043	33.423	33.985
Şube başına T. Aktif-Milyon USD	19,8	18,8	19,0	20,8	23,5	24,3

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII, 2003, www.bddk.org.tr

4.2.3.4.2. Finansal Açıdan Performans Değerlendirmesi

Program kapsamındaki bankalarının bilanço kalemleri incelendiğinde, menkul kıymetler portföyünde önemli bir artışın olduğu görülmektedir¹⁵. Bu artışta Şubat 2002'den itibaren bilanço içinde izlenmeye başlanan repo işlemlerinin payı bulunmaktadır. Menkul kıymetlerin toplam aktifler içerisindeki payı 2001 yılı sonunda %28, 2002 yılı sonunda %34 ve 2003 yılı Ağustos ayı itibarıyla de %36 olarak gerçekleşmiştir.

Aktifler içerisinde artış gözlenen diğer bir kalem ise krediler olmuştur. Ekonomik hayattaki canlanma ile birlikte kredili işlemlerde de artış meydana gelmiştir. Kredilerin toplam aktifler içerisindeki payı 2001 yılı sonunda %23,4, 2002 yılı sonunda %27,9 ve 2003 yılı sonunda %30,1 olarak gerçekleşmiştir. İstanbul yaklaşımı kapsamında yeniden yapılandırılan kredilerin takipteki alacaklardan alınarak canlı krediler içine girmesi kredilerin artışında rol oynamıştır.

¹⁵ Program kapsamındaki bankaların finansal açıdan performans değerlendirilmesi, BDDK'nın "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII"den elde edilen veri ile yapılmıştır.

2002 yılından başlayarak takipteki kredilerin toplam krediler içerisindeki payı azalmaya başlamıştır. İstanbul yaklaşımindaki firmalara verilmiş olan kredilerin canlı krediler içerisinde takip edilmeye başlanması bu artışta etkili olmuştur. Takipteki kredilerin toplam aktifler içerisindeki payı 2001 yılı sonunda %24,2'den, Aralık 2002'de %10,3'e, Ağustos 2003'te de %9,4'e düşmüştür.

Tablo 48: Program Kapsamındaki Bankaların Bilançosu * (Trilyon TL)

	Aralık 2001	Ağustos 2002	Aralık 2002	Haziran 2003	Ağustos 2003
-Nakit Değerler	1.678	1.024	1.365	1.377	1.179
-Bankalardan Alacaklar **	11.509	9.684	10.934	7.990	8.730
-Bankalararası Para Piy. İşl. Al.	6.828	5.125	5.694	3.913	2.376
-Menkul Kıymetler Portföyü	28.301	40.260	46.096	48.213	49.534
-Krediler	23.508	30.233	37.702	40.515	41.436
Tahsili Gecikmiş Alacaklar (net)	4.900	4.427	2.051	1.903	1.903
a) Takipteki Alacaklar	7.516	7.508	4.323	4.297	4.318
b) Takipteki Alacaklar Karş.	2.616	3.081	2.272	2.394	2.415
Toplam Aktifler	100.625	119.775	134.980	135.229	137.810
Mevduat	67.489	78.258	90.954	87.894	88.505
Özkaynak	10.443	13.066	16.708	19.321	20.468

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII, 2003, www.bddk.org.tr

*Yurt içi ve yurt dışı şubeler dahil edilmiştir.

** TCMB'den alacaklar dahil edilmiştir.

Enflasyona göre düzeltilmiş bilanço verilerini kapsamaktadır.

Tablo 49: Program Kapsamındaki Bankaların Bilançosu* (Milyon USD)

	Aralık 2001	Ağustos 2002	Aralık 2002	Haziran 2003	Ağustos 2003
-Nakit Değerler	1.166	630	835	969	841
-Bankalardan Alacaklar **	7.995	5.956	6.690	5.620	6.232
-Bankalararası Para Piy. İşl. Al.	4.743	3.152	3.484	2.752	1.696
-Menkul Kıymetler Portföyü	19.659	24.763	28.202	33.912	35.356
-Krediler	16.330	18.595	23.066	28.498	29.576
Tahsili Gecikmiş Alacaklar (net)	3.404	2.723	1.255	1.338	1.358
a) Takipteki Alacaklar	5.221	4.618	2.645	3.022	3.082
b) Takipteki Alacaklar Karş.	1.817	1.895	1.390	1.684	1.724
Toplam Aktifler	60.899	73.671	85.582	95.117	98.365
Mevduat	46.881	48.135	55.646	61.822	63.173
Özkaynak	7.254	8.037	10.222	13.590	14.609

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII, 2003, www.bddk.org.tr

*Yurt içi ve yurt dışı şubeler dahil edilmiştir.

** TCMB'den alacaklar dahil edilmiştir.

Program kapsamındaki bankalar 2001 yılını zarar ile kapatmışlardır. Dönem karı 2002 yılı sonunda 2.880 trilyon TL ve Ağustos 2003 itibariyle 2.118 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yılının Ağustos dönemine ilişkin kar ise 733 trilyon TL'dir.

Karlılık göstergelerine bakıldığında ise 2001 yılı sonunda negatif değere sahip olan aktif karlılığının, 2002 yılı sonunda 2,4'e yükseldiği görülmektedir. Öz kaynak karlılığı da aynı şekilde önemli bir artış göstererek 2001 yılı sonunda negatif %38 seviyesinden, 2002 yılı sonunda %17,2'ye yükselmiştir. Ağustos 2003 sonu itibariyle bu oran %10,4'tür.

Tablo 50: Program Kapsamındaki Bankaların Kar / Zarar Tablosu (Trilyon TL)

	Aralık 2001	Ağustos 2002	Aralık 2002	Ağustos 2003
Faiz Gelirleri	24.587	14.719	22.160	12.914
Faiz Giderleri	-15.212	-9.615	-15.151	-10.446
Net Faiz Geliri / Gideri	9.375	5.104	7.009	2.468
Takipteki Alacaklar Özel Provisyonu	-2.026	-751	-1.139	-283
Provizyon Sonrası Net Faiz Geliri /Gideri	7.349	4.353	5.870	2.185
Faiz Dışı Gelirler	5.435	3.691	8.061	7.051
Faiz Dışı Giderler	-16.278	7.157	-10.725	-6.287
Net Faiz Dışı Gelir / Gider	-10.843	-3.466	-2.664	764
Vergi Öncesi Kar / Zarar	-3.494	887	3.206	2.949
Vergi Provisyonu	-195	-154	-326	-831
Net Dönem Karı / Zararı	-3.689	733	2.880	2.118
Aktif Karlılığı	-3.7	0,7	2,4	2,1
Özkaynak Karlılığı	-38.0	5,6	17,2	10.4

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII, BDDK, 2003

www.bddk.org.tr

Tablo 51: Program Kapsamındaki Bankaların Kar / Zarar Tablosu (Milyon USD)

	Aralık 2001	Ağustos 2002	Aralık 2002	Ağustos 2003
Faiz Gelirleri	17.079	9.053	13.558	9.218
Faiz Giderleri	-10.567	5.914	-9.269	-7.456
Net Faiz Geliri / Gideri	6.512	3.139	4.288	1.762
Takipteki Alacaklar Özel Provisyonu	-1.407	-462	-697	-202
Provizyon Sonrası Net Faiz Geliri /Gideri	50.883	2.677	3.591	1.560
Faiz Dışı Gelirler	3.775	2.270	4.932	5.033
Faiz Dışı Giderler	-11.308	-4.402	-6.562	-4.488
Net Faiz Dışı Gelir / Gider	-7.532	-2.132	-1.630	545
Vergi Öncesi Kar / Zarar	-2.427	546	1961	2.105
Vergi Provisyonu	-135	-95	-199	-593
Net Dönem Karı / Zararı	-2.563	451	1.762	1.512

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII, 2003

www.bddk.org.tr

Program kapsamındaki bankaların özkaynak toplamı 2001 yılı sonunda 10,4 katrilyon TL (7,3 milyar USD) olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılı sonuna gelindiğinde özkaynak toplamı 16,7 katrilyon TL'ye (10,2 milyar USD) yükselmiştir. Bu yükseliş 2003 yılı içerisinde de devam etmiş olup, 2003 yılı Ağustos ayı itibariyle toplam özkaynaklar 20,5 katrilyon TL'ye (14,6 milyar USD) yükselmiştir.

Tablo 52: Program Kapsamındaki Bankaların Özkaynakları (Trilyon TL)

	Aralık 2001	Haziran 2002	Aralık 2002	Haziran 2003	Ağustos 2003
Ödenmiş Sermaye	5.108	5.563	5.841	6.337	6.457
Yedek Akçeler (*)	14.156	14.607	1.2286	13.799	13.663
Sabit Kıymet Yen. Değ. Fonu	474	558	221	223	226
Menkul Kıymet Değer Artış Fonu	973	609	679	465	812
Dönem Karı	-3.686	733	2.859	1.191	2.118
Geçmiş Yıl Karı	-6.579	-9.004	-5.178	2.734	2.808
Özkaynaklar	10.443	13.066	16.708	19.321	20.468

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII, 2003 www.bddk.org.tr

* Enflasyon muhasebesinden kaynaklanan sermaye yedekleri dahildir.

4.3. Yeniden Yapılandırma İle İlgili Genel Değerlendirme ve Geleceğe Dönük Beklentiler

Bankacılık yeniden yapılandırma çalışmaları ile birlikte Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin bankacılık sistemi üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkilerin azaltılması ve sistemin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir. Alınan önlemler ile birlikte sistemin sorunları ile ilgili olarak önemli aşamalar kaydedilmiştir.

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması kapsamında görev zararları tasfiye edilmiş, kısa vadeli yükümlülükleri azaltılmış, kaynak aktarımı ile sermaye yapıları güçlendirilmiştir.

TMSF bünyesindeki bankaların yeniden yapılandırılması kapsamında ise dövizde endeksli kamu kağıdı enjeksiyonu ile döviz açık pozisyonları önemli ölçüde kapatılmış ve sorunlu aktiflerin daha etkin bir şekilde yönetilmesine yönelik olarak yeni bir organizasyonel yapı oluşturulmuştur.

Özel bankacılık sistemi ile ilgili kaydedilen en önemli gelişme “Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı”nın başlatılması olmuştur. Program kapsamında öncelikle banka sahiplerinin ve hissedarlarının sermaye artırımına katkıda bulunmaları amaçlanmıştır. Bu doğrultuda önemli tutarlarda sermaye arttırımı gerçekleştirilmiştir. Özel bankacılık sistemi ile ilgili olarak alınan bir diğer önlem ise iç borç takas işlemi ile döviz açık pozisyonlarının azaltılması olmuştur. Gerçekleştirilen iç borç takas işlemi ile birlikte döviz açık pozisyonları önemli ölçüde azaltılmış, ancak 2003 yılında değerlendirilen TL ile birlikte tekrar yükseliş göstermiştir.

Uygulamaya konan program ile birlikte sistemin karlılık performansında da olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. Nitekim 2001 yılını zarar ile kapatan özel bankalar ve kamu bankaları 2002 yılında kar elde etmeye başlamışlardır. Bunun yanı sıra ekonomik aktivitede görülen canlanma ve faiz oranlarındaki gerilemeye bağlı olarak kredi talebinde yaşanan artış ile “İstanbul Yaklaşımı” çerçevesinde kredilerin yeniden yapılandırılması kredilerin toplam aktifler içerisindeki payını arttırmıştır. Kredilerin toplam aktifler içerisindeki payı Aralık 2002’de %23,0, Eylül 2003’te %25,2 ve Kasım 2003’te %26,2 olarak gerçekleşmiştir. Benzer olumlu gelişme özsermaye yeterlilik rasyolarında meydana gelmiştir. Bankacılık sisteminin sermaye yeterlilik rasyosu 2000 yılında %9.3 iken, 2001 yılı sonunda %20,8’e, 2002 yılı sonunda %25,1’e ve 2003 yılı Kasım ayı sonu itibarıyla %30,8’e yükselmiştir (BDDK, 2004:51)¹⁶. Bu gelişmede 2001 yılında uygulamaya konan “Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı” kapsamında bankaların sermayelerini kendi kaynakları ile arttırmalarının yanı

¹⁶ 2000 yılı verileri enflasyon muhasebesi uygulanmamış, 2001, 2002 yılı verileri ise enflasyon muhasebesi uygulanmış verilere göre hesaplanmıştır.

sıra, kamu bankalarının mali durumlarını iyileştirmeye yönelik olarak yapılan kaynak aktarımlarının ve karlılık performansında görülen iyileşmelerin etkisi olmuştur. Ayrıca 2002 yılında başlayan enflasyon muhasebesi sonucunda sermaye ve yedek akçelerin enflasyona endekslenmesi sonucunda ortaya çıkan fark da bankaların sermaye yeterlilik rasyolarını attıran unsurlardan olmuştur.

TMSF bünyesindeki bankalar hariç tutulduğunda bankacılık sisteminin özsermaye yeterlilik rasyosu Aralık 2002 %27,1, Eylül 2003'te %33,1 ve Kasım 2003'te %32,3 oranında gerçekleşmiştir. TMSF bünyesindeki bankaların özsermaye yeterlilik rasyolarının negatif düzeyde olması toplam bankacılık sisteminin özsermaye yeterlilik rasyosunu da olumsuz yönde etkilemektedir.

Aralık 2003 ve Kasım 2003 dönemi banka grupları bazında ele alındığında, kamu bankalarının sermaye yeterlilik rasyosunun Ocak-Kasım 2003 döneminde %48,3'ten %58,2'ye yükseldiği görülmektedir (BDDK, 2004:52). Kamu bankalarının sermaye yeterlilik oranındaki bu gelişmede dönem karı ve yedek akçelerdeki değişim önemli rol oynamıştır. Aynı dönemde özel bankacılık sisteminin sermaye yeterliği rasyosu %19,6'dan %23'e yükselmiştir (BDDK, 2004:52). Risk ağırlıklı varlıklardaki yükselişe rağmen, dönem karında ve enflasyon muhasebesi nedeniyle yedek akçelerde ve sermaye yedeklerinde görülen artış sermaye yeterlilik rasyosunun yükselmesini sağlamıştır.

Uygulamaya konan yeniden yapılandırma programı sistemde olumlu gelişmeler yaratmış, ancak yüksek maliyetleri de beraberinde getirmiştir. Kamu tarafından kaynak aktarımı, görev zararları da dahil kamu bankaları için 21,9 milyar USD, TMSF'ye devredilen bankalar için ise 17,3 milyar USD olmak üzere toplam 39,2 milyar USD seviyesinde gerçekleşmiştir.

Sistemin sağlıklı bir şekilde işleyişinin temin edilmesi için yeniden yapılandırmanın kararlıkla sürdürülmesi gerekmektedir. Ancak bankacılık sistemine yönelik düzenlemeler, sistemin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamakta yeterli değildir. Makro ekonomik koşulların bankacılık sistemi üzerinde yaratmış olduğu etkilerin gözardı edilmemesi gerekmektedir. Bu noktada makro ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik geliştirilen politikalar büyük önem kazanmaktadır. Nitekim 2000 yılında uygulamaya konan istikrar programı bankacılık sisteminde önemli sorunlar yaratmıştır.

Türkiye 2000 yılında başarısızlık ile sonuçlanan döviz kuru çıpasına dayalı istikrar programı deneyiminden sonra, 2001 yılında öncelikli olarak kur rejiminin terkedilmesiyle ortaya çıkan güven bunalımını ve istikrarsızlığı ortadan kaldırmayı hedeflemiş, para ve kur politikalarını bu yönde belirlemiştir. 2002 yılından başlayarak ise istikrarı sağlamaya yönelik olarak dalgalı döviz kuru rejimi altında gelecek dönem enflasyon hedefine odaklanan örtük enflasyon hedeflemesine geçilmiştir. Resmi enflasyon hedeflemesine geçilinceye kadar para tabanı da ek çıpa olarak kullanılmıştır. Bu politika çerçevesinde kısa vadeli faiz oranları sadece fiyat istikrarı temel amacı çerçevesinde belirlenmiş ve bütçe, gelirler politikasının da enflasyon hedefi ile uyumlu bir şekilde yürütülmesine çalışılmıştır.

Merkez Bankası resmi enflasyon hedeflemesine geçişte büyük önem taşıyan teknik konulardaki hazırlıklarına hızla devam etmektedir. Ancak Türkiye'nin resmi enflasyon hedeflemesine geçebilmesi için gerekli ön koşullara sahip olup olmadığı konusunda çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmalar daha çok kamunun kaynak-harcama dengesizliğine, yüksek iç borçlanma eğilimine ve mali derinliğin yeterince sağlanamamış olmasına işaret etmektedir.

Enflasyon hedeflemesine geçiş bankacılık sektöründe de önemli etkiler yaratacaktır. Düşük enflasyon dönemine girildiğinde, faiz oranlarının

düşmesi belirgin olarak etkisini menkul kıymetler cüzdanında gösterecektir. Çünkü bankacılık sisteminin en önemli yatırım alanlarından birisini oluşturan kamu borçlanma senetlerinin toplam aktifler içerisindeki payında önemli bir düşüş kaydedilmesi öngörülmektedir. Kamu borçlanma senetleri bankaların fazla riske girmeden yüksek getiri elde ettikleri bir enstrüman olduğundan düşük enflasyon sürecine giriş ile birlikte bankaların karlılıkları azalacağından, faiz dışı gelirler üzerinde yoğunlaşmaları gerekecektir.

Enflasyonda yaşanan gelişmeye paralel olarak faiz oranlarında ortaya çıkacak düşüşün özel sektöre verilen kredilerde ve tüketici kredilerinde önemli bir artış yaratacaktır. Ancak kredi hacminde yaşanan bu gelişme bankaların tahsili gecikmiş alacaklarının artması sorununu gündeme getirebilecektir. Bu nedenle bankaların kredi tahsis süreçlerinde oldukça titiz davranmaları ve kredi değerlendirme mekanizmalarını güçlendirmeleri gerekecektir.

Enflasyondaki düşüş bankacılık sistemindeki öz kaynak yetersizliği problemini açıkça ortaya çıkaracaktır. Kredilerde ortaya çıkacak artış, bankaların risk ağırlıklı aktiflerini yükselteceğinden bankaların öz sermaye yeterlilik rasyolarında düşüşe neden olacaktır.

Yüksek faizle plasman imkanının ortadan kalkması, bankaların kaynak toplarken daha seçici davranmalarını ve maliyetlere daha fazla önem vermelerini gerektirecektir. Yüksek enflasyon döneminde düşük maliyetli olması nedeniyle büyük avantaj sağlayan vadesiz mevduat enstrümanı düşük enflasyon döneminde bu özelliğini yitirecektir (Babuşcu ve başk., 2000:66).

Düşük enflasyona geçiş süreci ile birlikte ayrıca yabancı para kaynağı büyük avantaj olmaktan çıkacaktır. Devletin iç borçlanma gereksiniminin azalması sonucu iç borçlanma senetlerinin faizlerindeki gerileme ve rekabetteki artış ile kar marjlarının daralması, kur riski taşımanın avantajını ortadan kaldıracaktır.

Yüksek enflasyon döneminde yüksek faiz ile kısa vadeli olarak toplanan kaynaklar, enflasyon ve faizlerin düşmesi ile birlikte daha düşük faiz ile ve göreceli olarak uzun vadeli plase edilmeye başlanacaktır. Böylelikle bankacılık sisteminin aktif ve pasifi arasındaki vade uyumsuzluğunun büyük ölçüde ortadan kaldırılması sağlanacaktır.

Yüksek enflasyon sürecinden düşük enflasyon sürecine geçişin ilk bakışta bankacılık sektörünü olumsuz yönde etkileyeceği düşünülse de, fiyat istikrarının sağlanması ve finansal piyasalar ile ilgili belirsizliklerin ortadan kaldırılması bankacılık sisteminin uzun vadede daha etkin çalışmasına katkıda bulunacaktır.

Bankacılık sektörünün bu geçiş sürecinden asgari düzeyde etkilenmesi için bir takım önlemler alması gerekecektir. Örneğin özel sektöre ait kredi taleplerini değerlendirirken sadece şirket bilançoları ve gelir tablolarının kullanılması yeterli olmayacaktır. Bu konuda yurtiçi ve uluslararası piyasalardaki gelişmelerin anlık takip edilmesi önem kazanacaktır. Kredi tahsis sürecinde istihbarat çalışması, halen bankaların kendi bünyelerindeki istihbarat bölümlerinde yapılmaktadır. Özerk bir Risk Ölçme ve İzleme Merkezi'nin kurulması, bu konuda doğru bilgilere zamanında ulaşmaları açısından bankalara yardımcı olacaktır. (Babuşcu ve başk., 2000:73).

Kar marjlarında yaşanacak düşüş, bankaların yeni hedef kitleler belirleyerek ürünlerinde çeşitlendirmeye gitmesini gerektirecektir. Oluşacak rekabet ortamında yeniliğe önem veren, yatırımcı ve müşteri profilini iyi analiz eden bankalar daha avantajlı bir konuma geçecektir (ASO, 2004:39).

SONUÇ

1990'lı yıllardan başlayarak pek çok ülkede finansal krizler yaşanmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu krizler ülkedeki tüm ekonomik birimleri etkilemekte ve dünyanın globalleşen özelliği nedeniyle diğer ülkelere de sıçrayabilmektedir. Bu sebeple finansal krizlere neden olan etkenleri saptamak ve önlemler almak son derece önemli hale gelmiştir. Aniden meydana gelen bir değişiklik sonucunda finansal piyasaların etkin çalışmasına engel olan finansal krizler, para krizleri, dış borç krizleri ve bankacılık krizleri olarak ortaya çıkabilmektedir. Ancak bu konuda kesin ayırım yapmak pek mümkün değildir. Çünkü para krizi olarak ortaya çıkan süreç, bankacılık sisteminde bir krize yol açabilmekte veya bankacılık sektöründe yaşanan bir kriz daha sonra para krizine dönüşebilmektedir.

Dünyada yaşanan krizler incelendiğinde finansal krize yol açan başlıca faktörlerin istikrarsız makro ekonomik yapı, finansal yapıdaki zayıflıklar, dış ticaret hadlerindeki ve dünya faiz oranlarındaki değişiklikler olduğu görülmektedir. Ekonomide yarattığı olumsuz etkiler ve beraberinde getirdiği yüksek maliyetler sebebiyle finansal krizlerin önceden tahmin edilebilmesi son derece önemli olmuştur. Finansal krizlerin başlıca öncü göstergeleri arasında faiz oranlarındaki hızlı artış, yerel ülke parasının değerlendirilerek cari açığın giderek artması, menkul kıymet piyasalarındaki ani düşüşler, finansal piyasalarda belirsizliğin artması ve bankacılık sisteminin bilanço yapısındaki bozulmalar yer almaktadır. Krizleri önceden tespit edebilmek için kullanılan bazı rasyolar da bulunmaktadır. Kısa vadeli dış borçlar / döviz rezervleri, cari açık / GSYİH, cari açık / döviz rezervleri ve kısa vadeli dış borçlar / ihracat bu konuda sıkça kullanılan rasyolardır.

Son dönemde gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal krizler arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır. Meksika'da 1994 yılında ortaya çıkan ve tekila etkisiyle diğer bölge ülkelerini etkileyen kriz istikrarın nispeten

sağlandığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Meksika 1982 yılında yaşanan krizden sonra kamu maliyesini islah programı ile işe başlamış ve özelleştirme ile birlikte pek çok alanda finansal reformlar yapmıştır. Yapılan bu reformlar ekonomik büyüme sağlamış ve enflasyonu düşürmüştür. Ancak uygulanan bu program yerli paranın aşırı değerlenmesine sebep olmuş ve ülkeye yabancı sermaye girişini hızlandırmıştır. Artan cari açıklar ülkeye giren kısa vadeli yabancı yatırımlar ile finanse edilmiştir. Ayrıca bankacılık sisteminde gerekli denetim olmadığından, özel sektöre açılan kredilerin giderek artmaya başlamıştır.

Güneydoğu Asya ekonomilerindeki kriz de Meksika'da olduğu gibi önemli makro ekonomik dengesizliklerin olmadığı bir ortamda gelişmiştir. Ancak Meksika krizinde olduğu gibi özel sektöre açılan kredilerdeki artış, reel anlamda ulusal paranın aşırı değerlenmesi, cari işlemler açığının hızla yükselmesi krizi hazırlayan etkenlerden olmuştur.

Arjantin'de 2001 yılı sonlarında yaşanan krize kadar geçen dönemde, para kurulu programı başarı ile sürdürülmüştür. Ancak para kurulu uygulamasının etkin bir para politikası uygulanmasına izin vermemesi, kamu harcamalarının disipline edilememesi ve reel kurun aşırı değerlenmesi sebebiyle cari işlemler açığının giderek büyümesi 2001 yılı sonunda sosyal çatışmaları da beraberinde getiren büyük bir krizin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Türkiye de 1994, 2000 ve 2001 yıllarında finansal krizler ile karşı karşıya kalmıştır. 1994 krizinden önce ülkede yüksek enflasyon, yüksek bütçe açıkları, yüksek cari işlemler açığı gibi dengesizlikler bulunmaktaydı. Ayrıca TL'ye olan güven de azalmıştı. Dış kaynak bulmakta zorlanan Hazine iç piyasadan borçlanma imkanı azalınca yoğun olarak Merkez Bankası kaynaklarını kullanmaya başlamıştır. Merkez Bankası faiz oranlarını düşürme hedefi ile interbank faiz oranlarını yükseltmemiştir. Piyasada oluşan likidite fazlalığı 1994 yılı başlarında dövize yönelmiştir. Dövizе yönelen spekülâtif

saldırıları sonucunda 1 Mart ve 17 Mart tarihlerinde yapılan 2 kez devalüasyon olmuş ve bu durum Nisan ayına kadar devam etmiştir. Ülke bu krizden 4 milyar USD'lik rezerv kaybı ile çıkmıştır. Yaşanan krizden sonra alınan 5 Nisan kararları kısa vadede hedeflerine ulaşmış ancak orta vadedeki hedeflerine ulaşamamıştır. Bunda düşürülen reel ücretlerin ve sağlanamayan siyasi istikrarın payı bulunmaktadır.

Kriz sonrası dönem ele alındığında makro ekonomik istikrarın sağlanamadığı göze çarpmaktadır. İç borçlanmanın giderek artması, bankaların asli görevleri dışında devlete borç veren kurumlar haline gelmeleri, yatırım projelerindeki yüksek maliyetler ve verimsizlik, yüksek enflasyon nedeni ile TL'ye olan güvenin azalması nedeni ile makro ekonomik dengelerde sürdürülemez bir yapı ortaya çıkmıştır. Ekonomideki bu olumsuzlukları gidermek için 1999'da uygulamaya konan 3 yıllık stand by anlaşmasının temel hedefleri, enflasyonu eşgüdümlü uygulanacak para ve kur politikası ile düşürmek, enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası sürdürmek ve faiz oranlarını uygun düzeylere düşürmektir.

Merkez Bankası yıl sonu enflasyon hedefini desteklemek için yıllık TEFE artış oranına göre efektif nominal temelde kur hedefi açıklamıştır. Ayrıca para tabanı değişiminin sadece net dış varlıklar kalemindeki değişim karşılığı olması hedeflenmiştir.

Programın uygulamaya konması ile birlikte ilk olarak faiz oranlarında önemli bir düşüş meydana gelmiştir. Faiz oranlarındaki bu düşüş iç talepte de önemli bir genişleme yaratmıştır. Değerlenmiş kur politikası ihracatın duraklamasına yol açınca cari açıklar giderek yükselmeye başlamıştır.

Program gereği, Merkez Bankası piyasaya ancak döviz varlıklarındaki artış karşılığı likidite verebilmekteydi. Yurtdışından fon girişinin beklenen boyutta olmaması ve döviz tevdiat hesaplarının TL'ye dönmemesi, giderek TL likiditeyi azaltarak kısa vadeli faizlerin yükselmesine neden olmuştur.

Alacak ve borçları arasındaki vade uyumsuzluğu nedeniyle yükselen faizler ile birlikte bankacılık kesimi daha fazla risk taşımaya başlamış ve bu da yabancı yatırımcıları endişelendirmiştir. Merkez Bankası'nın programın para politikası çerçevesinde müdahale şansının olmaması ödemeler sistemini tamamiyle kilitleyerek faiz oranlarının aşırı yükselmesine neden olmuştur. Piyasalarda yaşanan bu likidite problemi nedeniyle piyasa yapıcı bir banka olan Demirbank A.Ş. TMSF'ye devredilmiştir.

Türkiye, 2000 Kasım ayında döviz yöneltlen spekülalif saldırının üstesinden büyük döviz rezerv kayıpları ile gelebilmiştir. Döviz kurunu sürdürmenin oldukça yüksek maliyetleri ile karşı karşıya gelen ülkenin benzer bir saldırıyı atlatabilecek gücü kalmamıştır. Piyasalar toparlanma sürecine girmişken 19 Şubat 2001'de Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasındaki tartışma Kasım krizi nedeniyle hassas olan piyasaları alt üst ederek döviz krizi başlatmıştır. Döviz yöneltlen saldırı karşısında Merkez Bankası yine rezervlerinin önemli bir bölümünü eriterek piyasaya müdahale etmiştir. Ancak devam eden saldırılar karşısında, 22 Şubat 2001'de dalgalı döviz kuruna geçilmiştir.

1990'lı yıllardan itibaren yaşanan bu krizler IMF destekli programların başarısı hakkında ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Finansal sistemin kırılgan olduğu ülkelerde döviz yöneltlen saldırılarda döviz kuru çıpasının devam ettirilmeye çalışılması faizlerin oldukça yükselmesine sebep olmakta ve finansal sisteme ciddi bir biçimde zarar vermektedir. Döviz kuru çıpasının uygulanması ayrıca döviz cinsinden borçlanmayı teşvik etmekte ve böylelikle yüksek döviz riskleri alınmasına sebep olmaktadır. Değerlenen ulusal para ile birlikte ülkeye kısa vadeli yabancı sermaye girişi hızlanmakta, ithalat artmakta ve ödemeler sistemi olumsuz yönde etkilenmektedir.

Türkiye'de yaşanan krizler ile Güneydoğu Asya, Meksika ve Arjantin'de yaşanan krizler arasındaki ortak özellikler ulusal paranın aşırı değerlendirilmesi, kısa vadeli dış borçların artması ve cari işlemler dengesinin

bozulmasıdır. Ancak Türkiye’de yaşanan kriz ile Güneydoğu Asya ve Meksika’da yaşanan krizler arasındaki temel farklılık kriz öncesi dönemde diğerlerinden farklı olarak Türkiye’de istikrarsız bir makro ekonomik yapının oluşudur.

Son dönemde dünyada yaşanan krizlerin oluşmasında, bankacılık sisteminin etkin çalışmayışı ve sistem üzerinde gerekli denetim mekanizmasının olmayışı da rol oynamıştır. Meydana gelen krizler bankacılık sisteminde zaten varolan sorunları büyüterek mali sistemde krize sebep olmuştur. Kasım 2000 krizinden önceki süreçte önceden açıklanmış döviz kuru politikası döviz cinsinden borçlanma konusunda teşvik edici olmuştur. Bankalar portföylerindeki kamu iç borçlanma senetlerini döviz kredisi karşılığı teminata vererek yurtdışından borçlanmaya başlamışlardır. Ancak 2000 yılının ikinci yarısında cari işlemler açığının giderek yükselmesi sebebiyle yurtdışından borçlanma imkanı azalmıştır. Fon bankalarının nakit gereksinimlerindeki artış, yerel bankaların döviz açık pozisyonlarını, yabancı bankaların ise TL pozisyonlarını kapatma çabaları sistemin kilitlenmesine ve faiz oranlarının aşırı derecede yükselmesine sebep olmuştur. Krizin aktif ve pasif kalemleri açısından bankacılık sistemi üzerinde yaratmış olduğu etkileri şu şekilde özetlemek mümkündür:

Aktif Yapısındaki Değişim

Likit Aktifler: Kasım 2000 krizi öncesinde bankaların likit aktiflerinin toplam aktifleri içerisindeki payı düşük seviyelerde seyretmiş ve bu durum Şubat 2001 krizinden sonra Mart 2001’e kadar bu şekilde devam etmiştir. Likit aktiflerin toplam aktifler içerisindeki payının düşük olması ödemeler sisteminin tıkanmasına yol açmıştır. Kriz sonrası Haziran 2001’de likit aktiflerin toplam aktifler içerisindeki payı önemli bir artış göstermiştir.

Likit aktiflerin kendi içerisindeki dağılımına bakıldığında, program uygulamaya konduktan sonra menkul değerler cüzdanının toplam aktifler

içerisindeki payının giderek azaldığı görülmektedir. Bu oran kriz sonrasında tekrar yükselmiştir. Likit aktiflerin toplam aktifler içerisindeki payının yükselişi büyük ölçüde bundan kaynaklanmaktadır.

Toplam Krediler: Yaşanan krizin etkisiyle bankalar kredi verirken daha seçici davranmaya başlamışlardır. Bu durum toplam kredilerin aktifler içerisindeki payını düşürmüştür. Kredilerin aktifler içerisindeki payının azalışı büyük ölçüde Haziran 2001'de başlamıştır.

Mali sistemin daralması ve bankaların kredi arzlarını azaltmaları sonucunda reel kesim kaynak sıkıntısı içine girmiştir. Reel kesimde yaşanan sıkıntılar ile birlikte geri dönmeyen kredilerde önemli artışlar meydana gelmiştir.

Pasif Yapısındaki Değişim

Toplam Mevduat: USD bazında incelediğinde bankacılık sistemi toplam mevduatının krizin etkisiyle büyük ölçüde azaldığı görülmektedir. Aralık 2000'de 101,4 milyar USD olan toplam mevduat Mart 2001'de 78,9 milyar USD'ye düşmüştür.

Kriz sonrası dönemde toplam mevduatın kendi içerisindeki dağılımında vadeli YP mevduat lehine değişim olmuştur.

Mevduat Dışı Kaynaklardaki Değişim: Krizlerin ardından Aralık 2000 ve Mart 2001 dönemlerinde mevduatta görülen azalış, mevduat dışı kaynakların yükselmesine sebep olmuştur.

Program uygulamaya konduktan sonra, değerlendirilen TL ile birlikte bankalar yurtdışından daha çok borçlanmaya başlamışlardır. Ancak yaşanan krizler sonrasında, bankacılık sistemimizin kredibilitesi azaldığından yurtdışı bankalardan olan borçlanma olanağı kısıtlanmıştır.

Özkaynaklardaki Değişim : Bankacılık sistemi kriz döneminde yüksek faiz ve kur riski nedeniyle büyük dönem zararları ile karşılaşmış ve bu da özsermayenin önemli ölçüde erimesine yol açmıştır. Aralık 2000'de 10,7 milyar USD olan toplam öz sermaye Mart 2001'de 4,2 milyar USD'ye düşmüştür.

Karlılık ve Gelir Gider Yapısındaki Değişim: Devalüasyonun etkisiyle bankacılık sistemi büyük zararlar ile karşı karşıya gelmiştir. Bankacılık sisteminin dönem zararı üçer aylık dönemler itibariyle Aralık 2000'de 3,1 katrilyon TL, Mart 2001'de 3,4 katrilyon TL ve Haziran 2001'de 4,9 katrilyon TL olmuştur. Büyük dönem zararlarının oluşmasında kambiyo giderleri ve sermaye piyasası işlem giderleri büyük rol oynamıştır.

Operasyonel Yapısındaki Değişim: Bankaların kriz sürecinde personel ve şube sayısında küçülme yoluna gitmeleri, 2001 yılında toplam şube ve personel sayısının azalmasına neden olmuştur.

Döviz Açık Pozisyonundaki Değişim: Kasım 2000'de yaşanan kriz bankaları döviz açık pozisyonlarını kapatmaya teşvik etse de açık pozisyonların kapatılması likidite sorunu nedeli ile sınırlı kalmıştır. Bu nedenle bankalar Şubat 2001'deki devalüasyon ile birlikte büyük kambiyo zararları ile karşılaşmışlardır. 2001 krizinden sonra bankalar döviz açık pozisyonlarını olası risklere karşı kapatmaya başlamışlardır.

Türk bankacılık sistemi kırılgan yapısı sebebiyle Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden büyük hasarlar almıştır. Sistemin kırılgan yapısında uygulanan makro ekonomik politikalarının önemli payı bulunmaktadır. 1990'lı yıllardan başlayarak kamu iç borçlanmasında görülen artış bankaları devlete borç veren kurumlar haline getirmiştir. Bankalar kredi vermektense kamu iç borçlanma senetleri almayı tercih etmişlerdir.

Bankacılık sisteminde yaşanan bir diğer aksaklık ise finansal serbestleşme sürecinde rekabetçi piyasa yapısının sağlanamamış olmasıdır. Bankacılık sistemindeki yoğunlaşma oranları hep yüksek düzeylerde seyretmiştir.

Kamunun bankalardan kaynak talep edici pozisyonunda olması ve kısa vadeli sermaye hareketlerinde görülen artış bankaları döviz cinsinden borçlanmaya itmiş ve bu da pasiflerin yabancı para ağırlıklı olmasına sebep olmuştur.

Bankacılık sisteminin taşımakta olduğu bu kırılgan yapının üzerine yaşanan finansal krizler bankacılık kesiminde krize yol açmış ve 2001 yılı Mayıs ayında “Yeniden Yapılandırma Programı” uygulamaya konmuştur. Yapılandırma programı Kamu Bankaları, TMSF bünyesindeki bankalar ve özel bankalar olarak 3 ayrı bölüm olarak ele alınmıştır.

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması kapsamında, özel tertip tahvil ihrac edilerek, görev zararları tasfiye edilmiştir. Ayrıca kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılmasına yönelik olarak likidite sağlanmış ve nakit veya menkul kıymet olarak kaynak aktarımı yapılarak sermaye yapıları güçlendirilmiştir.

TMSF bünyesindeki bankaların çözümlenmesi kapsamında ise devirler yoluyla kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılmasına, dövizde endeksli kamu kağıtlarının desteği ile açık pozisyonlarının kapatılmasına ve mevduat faizlerinin piyasa ile uyumlu hale getirilmesine çalışılmıştır.

Özel bankacılık kesimin daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasına yönelik olarak, sistemin kur ve faiz risklerinin sınırlandırılması ve sermaye yapılarının güçlendirilmesine öncelik verilmiştir. Sermaye yapılarının güçlendirilmesi kapsamında yapılan denetimler neticesinde sermaye yeterliliği düşük olan bankaların sermayelerinin ortakları tarafından

arttırılmasına öncelik verilmiştir. Ayrıca sorunlu kredilerin azaltılması ve yaşayabilir firmaların tekrar ekonomiye kazandırılmasına yönelik olarak finansal yeniden yapılandırma çerçeve anlaşması kapsamında anlaşmalar imzalanmıştır.

Yürütülen yeniden yapılandırma çalışmaları sermaye yeterliliğinde ve karlılık performansında görülen iyileşmeler ile sistem üzerinde ilk aşamada olumlu etkiler yaratmıştır. Ancak program yüksek maliyetleri de beraberinde getirmiştir. Eylül 2003 itibariyle yeniden yapılandırmanın kamuya maliyeti 39,3 milyar USD olup, GSYİH'nin yaklaşık %27'lik bölümünü oluşturmaktadır. Kriz öncesi dönemde sisteme zamanında müdahale edilmemiş olması, kriz sonrası süreçte yüksek maliyetlerin oluşmasına sebep olmuştur.

Türk bankacılık sisteminin sorunlarının temelinde 1990'lı yıllardan itibaren belirginleşmeye başlayan makro ekonomik istikrarsızlık bulunmaktadır. Türkiye 1990'lı yıllar boyunca istikrarsız bir büyüme performansı sergilemiştir. Bunun yanı sıra kamu kesimi dengesi hızla bozulmuş, enflasyon oranı yüksek seviyelerde seyretmiştir. Makro ekonomik yapıda oluşan bu sorunlar bankacılık sisteminin etkinliğini azaltmıştır.

Ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik olarak 2000 yılında uygulamaya konan istikrar programı başarısızlıkla sonuçlanmış ve bankacılık sistemi üzerinde etkilerini uzunca bir süre devam ettirmiştir. Bu nedenle temel makro ekonomik dengesizliklerin giderilmesi yönünde bir programın uygulanmaya konularak, kararlılıkla sürdürülmesi bankacılık sistemi açısından büyük önem taşımaktadır.

2002 yılında örtük enflasyon hedeflemesine geçiş ile birlikte enflasyon oranında büyük bir kırılma yaşanmıştır. Resmi enflasyon sürecine geçişin başarı ile tamamlanması durumunda ilk aşamada bankacılık sektöründe kar marjının azalması, kredi riskinin artması, öz sermaye yeterliliğinin azalması gibi olumsuz gelişmelerin yaşanması muhtemeldir. Ancak fiyat istikrarın

sağlanması ve finansal piyasalardaki belirsizliklerin ortadan kaldırılması rekabet ortamını artırarak bankacılık sisteminin uzun vadede daha etkin bir şekilde çalışmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

AKDİŞ, Muhammet

2000 *Global Finansal Sistem, Finansal Krizler ve Türkiye*. İstanbul: Beta Yayınları, Yayın No: 983.

AKTAN, Can ve Başk.

1998 *Nasıl Bir Para Sistemi? Parasal Disiplin Ve Parasal İstikrar İçin Alternatif Öneriler*. İstanbul: İMKB Yayınları

AKYAZI, Haydar

2000 "Güvenli Bir Mali Sistem İçin Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu Ve Bazı Ülke Uygulamaları", *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 174, Eylül: 61-67.

ALP, Ali

2000 *Finansın Uluslararasılaşması-Finansal krizler, çözüm önerileri ve Türkiye açısından bir değerlendirme*. İstanbul: YKB Yayınları.

ALPARSLAN, Melike

2001 "Son dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler", *Bankacılar Dergisi*, 39, Aralık: 75-89.

ALTINKEMER, Melike

1996 "Problems With Issuing Foreign Currency And Foreign Indexed Bonds In The Light Of Mexican Experience", TCMB, Discussion Paper:9617
www.tcmb.gov.tr

Ankara Ticaret Odası

2004 "Düşük Enflasyon Ortamında Yaşamak", Yayın No:53.
Der. Argun Karacabey

ARAT, Kürşad

2003 Türkiye'de Optimum Döviz Kuru Seçimi Ve Döviz Kurlarından Fiyatlara Geçiş Etkisinin İncelenmesi, Ankara: TCMB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi.

ASLANTAŞ, Mesut ve N.ODYAKMAZ

1998 "Para Krizleri", *Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi*, Mart.
www.dtm.gov.tr

ATA, Defne ve H.SİLAHŞÖR

1999 “Parasal Birlik, Avrupa Birliği Ve Türkiye”, TCMB Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

www.tcmb.gov.tr

AYDIN, Aydan ve başk.

2000 “Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları Ve Yeniden Yapılandırmada Ülke Uygulamaları”, Türkiye Bankalar Birliği-Bankacılık ve Araştırma Grubu Raporları..

www.tbb.org.tr

BABUŞCU, Şenol ve başk.

2000 “Yüksek Enflasyondan Düşük Enflasyona Geçiş Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlar Ve Çözüm Önerileri”, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 174, Eylül: 39-50.

BAHÇECİ, Sema

1997 Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları : Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Ekonomik Modeller Dairesi Başkanlığı Uzmanlık Tezi.

BARIŞIK, Salih

2001 “Para Kurulu Sistemi, Üstünlükleri Ve Zayıf Yönleri”, *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2001/3

www.ceterisparibus.net

BDDK

2001 Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı.

www.bddk.org.tr

2001a Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı-Tanıtım Rehberi.

www.bddk.org.tr

2003 Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu-VII.

www.bddk.org.tr

2004 Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu

BORDO, Michael D.

1986 “Some Historical Evidence 1870-1993 On The Impact And The International Transmission of Financial Crises”, NBER Working Paper 1606.

www.nber.org

BOYOĞLU, Özgür Eyüp

2002 Bankacılık Krizleri, Dünyada ve Türkiye’de Yaşanan Bankacılık Krizleri, Bankacılık Krizlerine Karşı Önlemler ve Çözüm Önerileri, İstanbul: Marmara Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

BULUT, Erol

1999 “Tayland Ekonomisi Ve Kriz”, *Ekonomik Yaklaşım*, 34: 55-73

BUSTELO, Pablo ve Başk.,

1999 “Global And Domestic Factors Of Financial Crises In Emerging Economics: Lessons From The East Asian Episode (1997-1999)” ICEI Working Paper No:16.

CAGAN, Phillip

1965 *Determinants And Effects Of Changes In The Stock Of Money*. Newyork: Colombia University Press.

CARRIZOSA, Mauricio ve başk.

1996 “Tequila Effect And Argentina’s Banking Reform” *Finance & Development*, Mart:22-25

CHANG, Roberto ve A. VALESCO

1998 “Financial Crises In Emerging Markets: A Canonical Model” NBER Working Paper No:6606

CORSETTİ, Giancarlo ve Başk.

1998 “Paper Tigers, A Model Of Asia Crises” NBER Working Paper No:6783.

COŞKUN, Necat

2001 “Gelişmekte Olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri”, *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2001/2: 39-50.

ÇOLAK, Ömer Faruk

1999 “Finansal kriz ve Bankalar: Güneydoğu Asya Örneği” *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 10, Ekim: 5-21.

2002 “Finansal Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Durumu Ve Sektörün Yeniden Yapılandırılması”, Ö.ÇOLAK (Ed.), *Kriz Ve IMF Politikaları*. İstanbul: Alkım Yayınevi.155-175.

ÇOLAK, Ömer Faruk ve A. YİĞİDİM

2001 *Türk Bankacılık Sektöründe Kriz*. Ankara: Nobel Yayınları.

DANIEL, James A.

1997 "Fiscal Aspects Of Bank Restructuring", IMF Working Paper 97/52.

www.imf.org

DAVIDSON, Paul

1994 *Post Keynesian Macro Economic Theory*. Cambridge: Edward Elgar Publishing Limited.

DÖNEK, Ekrem

1999 "Türkiye'de Bankacılık Sektörü ve İç Borçlanma Politikası" *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 165, Aralık: 38-57

DPT

2001 Katılım Öncesi Ekonomik Program

DZIOBEK, Claudia ve C. PAZARBAŞIOĞLU

1997 "Lessons From Systemic Bank Restructuring: A Survey of 24 Countries", IMF Working Paper 97/161.

www.imf.org

Dış Ticaret Müsteşarlığı

1998 "Cumhuriyetin 75. Yılında Dünya Ekonomik Krizlerinin Türkiye'ye Yansımaları Ve Bir Örnek Rusya Krizi", *Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi*, Ekim Özel Sayısı.

www.dtm.gov.tr

2002 "Arjantin ve Türkiye Ekonomik Krizleri", *Dünya'da ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler*, 9, Ekim

www.dtm.gov.tr

DİNÇ, Evren

1999 Finansal Serbestleşme ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri, Ankara: Gazi Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

DUMAN, Koray

2002 "Finansal Kriz Ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması", *Akdeniz İ.B.B.F. Dergisi*, (4)2002: 132-145

DUVAN, Berke

2001 "Finansal Sistem Yeniden Yapılandırması-Tayland Uygulaması", DPT Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü Çalışma Raporları, 2001-2.

EICHENGREEN, Barry

1989 "The Anatomy Of Financial Crises", NBER Working Paper 2126.

EICHENGREEN, Barry ve R. HAUSSMAN

1999 "Exchange Rates And Financial Fragility", NBER Working Paper 7418

EĞİLMEZ, Mahfi ve K. ERCAN

2001 *Krizleri Nasıl Çıkardık?.* İstanbul: Creative Yayıncılık.

ERDÖNMEZ, Pelin

2001 "Sistematik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım", Türkiye Bankalar Birliği- Bankacılık ve Araştırma Grubu Raporları.

ERTUĞRUL, Ahmet ve O. ZAIM

1999 "Ekonomik Kriz Ve Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik" *ODTÜ Gelişim Dergisi*, 26 (1-2): 99-116.

EREN, Aslan ve SÜSLÜ, Bora

2001 "Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye'de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirilmesi" *Yeni Türkiye Dergisi*, 41, Eylül-Ekim: 662-674.

ESQUIVEL, Gerardo ve T. LARRAIN

1998 "Explaining Currency Crises", HIIID Development Discussion Paper No: 666

FLOOD, Robert P. ve P.M. GARBER

1984 "Collapsing Exchange-Rate Regimes-Some Linear Examples", *Journal Of International Economics*, 17 (1984): 1-13.

FLORES, Enrique Buj

2000 "Küresel iktisadi kriz, Meksika Krizi, Krizle mücadele Meksika Deneyimi-Söyleşi" *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 169, Nisan:43-48.

FRIEDMAN, Milton ve A.J. Schwartz

1963 *A Monetary History Of The United States 1867-1960.* Newyork: Princeton University Press.

GARCIA, Valeriano F

1997 "Black December-Banking Instability, The Mexican Crisis and Its Effects On Argentina", World Bank Latin American And Caribbean Studies.

GOLDSTEIN Morris ve P. TURNER

1999 *Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri*, Çev. Ali İhsan Karacan, İstanbul: Dünya Yayınları.
(1996)

GUTIERREZ, G. JOAQUIN ve F. NEGRET

2004 "Argentina's Banking System : Restoring Financial Viability",
World Bank Office For Argentina, Chile, Paraguay And Uruguay, Workin
Paper No: 2/04

GÜLOĞLU, Bülent ve ALTUNOĞLU Ender

2002 "Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin
Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri" *İstanbul Üniversitesi Siyasal
Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27, Ekim: 2-27.

GÜNAL, Mehmet

2001 *Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları Ve Geleceği*. Ankara:
Ankara Ticaret Odası Yayınları.

GÜNDOĞDU, Fatma

2000 "Türk Bankacılığında Açık Pozisyon", *İktisat İşletme ve Finans
Dergisi*, 170, Mayıs: 45-57.

HACİİSLAMOĞLU, M. LEVENT ve H. SİLAHŞÖR

1998 *Güneydoğu Asya Krizinin Nedenleri, Gelişimi ve Olası Etkileri*.
Ankara: Hazine Müsteşarlığı Yayınları-Ekonomik Araştırmalar Genel
Müdürlüğü.

Hazine Müsteşarlığı

1999 IMF 9 Aralık 1999 İyi Niyet Mektubu

2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

www.hazine.gov.tr

İMER, Evrim

2003 "Genel Kabul Gören Gözlemler Açısından Türkiye
Ekonomisindeki Krizler Ve Krizlerin Bulaşıcılığı Üzerine Bir Uygulama",
TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü.

İNAN, E. Alpan

2002 "Arjantin Krizinin Sebepleri ve Gelişimi", *Bankacılar Dergisi*,
42.

www.tbb.org.tr

KARAN, Mehmet Baha

2002 "Arjantin Ve Türkiye Krizlerine Bakış", *Active Finance Dergisi*, 27, Ocak.

www.activeline.com

KARABULUT, Gökhan

2002 *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*. İstanbul: Der Yayınları.

KARACAN, Ali İhsan

1996 *Bankacılık ve Kriz*. İstanbul: Finans Dünyası Yayınları, Yayın No:1.

KAYA, Yasemin Türker

2001 "Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma:Arjantin Örneği", BDDK Çalışma Raporları, 2001/2.

www.bddk.org.tr

KESRİYELİ Mehtap

1997 *1980'li Yıllardan Günümüze Para Politikası Ve Gelişmeleri*, Ankara: TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No:97/4.

KOCHHAR, Kalpana ve başk.

1998 "The East Asian Crisis: Macroeconomic Developments And Policy Lessons" IMF Working Paper 98/128.

KRUEGER, Anne ve A. TORNELL

1998 "Role Of Bank Restructuring In Recovering From Crises: Mexico 1995-98", NBER Working Paper 7042.

KRUGMAN, Paul

1979 "A Model Of Balance-Of-Payments Crises", *Journal Of Money, Credit And Banking*, Vol:11, No:3: 311-325.

1999 "Balance Sheets, The Transfer Problem And Financial Crises", *International Tax And Public Finance*, 6: 459-472.

2001 *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü*. Çev. Neşenur Domaniç, İstanbul: Literatür Yayınları, Yayın No:60. (1999)

KURNAZ, Hikmet

1999 "Türk Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması Gereği Üzerine", *İktisat İşletme Finans Dergisi*, 155, Şubat: 57-67.

2000 "Bankacılığımız Yeniden Şekillenirken Bankacılık Üst Kuruluna Düşen Görev", *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 174, Eylül: 85-105.

LAVOIE, Marc

1992 *Foundations Of Post-Keynesian Economic Analysis*. Vermont: Edward Elgar Publishing Limited.

LINDGREN, CARL-JOHAN ve başk.

1999 "Financial Sector Crisis And Restructuring Lessons From Asia", IMF Occasional Paper 188.

MCLEOD H. Ross ve R. GARNAUT

1998 *East Asia In Crisis-From Being A Miracle To Needing One?*. London: Routledge Yayınları.

MESUTOĞLU, Berk

2001 "Sorunlu Aktiflerin Varlık Yönetimi Şirketlerince Tasfiyesi", BDDK Çalışma Raporları, 2001/3.
www.bddk.org

MISHKIN, s. Frederic

2001 "Financial Policies And The Prevention Of Financial Crises In Emerging Markets", NBER Working Paper 8087.

OBSTFELD, Maurice

1996 "Models Of Currency Crises With Self-Fulling Features", *European Economic Review*, 40 (1996) :1037-1047.

OECD

OECD Türkiye Raporu
www.dtm.gov.tr

ÖZER, Mustafa

1999 *Finansal Krizler Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1096 .

PARASIZ, İlker

2000 *Para, Banka Ve Finansal Piyasalar*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

2003 *Para Politikası (Türkiye Uygulamaları)*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

PERRY, Guillermo E ve D. LEDERMAN

1998 "Financial Vulnerability, Spillover Effects, and Contagion: Lessons From The Asian Crises For Latin Amerika" , World Bank Latin American And Caribbean Studies-Viewpoints.

SAMARTİN, Margarita ve Başk.

2004 "Was The Argentine Corralito An Efficient Measure: A Note", Universidad Carlos III De Madrid, Working Paper No:04-22

SEYİDOĞLU, Halil

2001 *Uluslararası İktisat-Teori Politika Ve Uygulama*. İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.

SİVASLIGİL, Hülya Ataman

1999 Finansal Kriz ve 1994 Krizinin Türkiye'de Finans Sektörü Üzerine Etkileri, İstanbul: Marmara Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

SÜRÜCÜ, İlhan

2002 Türkiye'de 2000 Yılı Ve Sonrası Yaşanan Ekonomik Krizler, Uygulanan Maliye Ve Para Politikaları, İstanbul: Marmara Üniversitesi (Yayınlanmış Doktora Tezi).

TCMB

1990 Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Parasal Programı Hakkında Dr. Rüşdü Saracoğlu Tarafından Verilen Brifing Metni

1990a 1990 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi

1998 1998 Yılı Para Politikası Uygulaması

1999 2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur Ve Para Politikası Uygulaması

TULAY, Burçak, M. ALPARSLAN, P. ERDÖNMEZ

1999 “Mevduat Sigorta Sisteminin Çeşitli Ülkelerde ve Türkiye’de Uygulaması”, Türkiye Bankalar Birliği-Bankacılık ve Araştırma Grubu Raporları.

www.tbb.org.tr

Türkiye Bankalar Birliği

2002 “1995 Yılındaki Kriz Sonrasında Meksika Bankacılık Sistemi”, Türkiye Bankalar Birliği-Bankacılık ve Araştırma Grubu Raporları.

www.tbb.org.tr

2003 Bankalarımız Kitabı 2002

www.tbb.org.tr

TÜSİAD

2001 Türkiye Ekonomisi 2001., İstanbul: TÜSİAD Yayınları, Yayın No:2001-12- 316.

TÜSİAD

1995 1995 Yılına Girerken Türk Ekonomisi. İstanbul: TÜSİAD Yayınları, Yayın No: 1995-1-169.

UYAR, Seçil

2003 *Bankacılık Krizleri*. İstanbul: Ziraat Matbaacılık A.Ş.

UYGUR, Ercan

2001 *Krizden Krize Türkiye 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri*, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 2001/1.

WHITT, Joseph A

1996 “Mexican Peso Crisis”, Federal Reserve Of Atlanta, Economic Review, January / February 1996.

YİĞİDİM, Arslan

1999 “Doğu Asya’da Döviz Kuru Krizi Ve IMF’nin Yaklaşımı”, *Ekonomik Yaklaşım*, 32: 87-96

ZİGMAN, Ante

2001 “Currency Crises: Theoretical And Empirical Overview Of The 1990’s” Croatian National Bank Publishing Department.

EKLER

EK-1

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumundan:**Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Kararı****Karar Sayısı:** 1143
31.10.2003**Karar Tarihi:**

Kurul Başkanlığının 30.10.2003 tarihli yazıları ekinde gönderilen Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun 28.10.2003 tarih ve BDDK.DZM.2/15/6-12531 sayılı yazısı ve eklerinin incelenmesi sonucunda;

4389 sayılı Bankalar Kanununun 3 üncü maddesinin (11) numaralı fıkrası ile 15 inci maddesinin (6) numaralı fıkrasının (a) bendi uyarınca hazırlanan "Sigortaya Tabi Tasarruf Mevduatı ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere İlişkin Esaslar"ın ekte yer aldığı şekilde kabul edilmesine ve 03.07.2003 tarihinden geçerli olmak üzere uygulanmasına, bu kapsamda, 14.05.2003 tarih ve 1043 sayılı ve 03.07.2003 tarih ve 1083 sayılı Kurul Kararlarının yürürlükten kaldırılmasına karar verilmiştir.

Sigortaya Tabi Tasarruf Mevduatı ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere İlişkin Esaslar

1- Türkiye'de faaliyet gösteren ve mevduat kabulüne yetkili bulunan bankaların, yurt içi şubelerinde gerçek kişiler tarafından açılmış olan Türk Lirası cinsinden tasarruf mevduatı ile tasarruf mevduatı niteliğini haiz altın depo ve döviz tevdiat hesapları mevduat sigortasına tabidir.

Türkiye'de münhasıran kıyı bankacılığı faaliyeti göstermek üzere kurulan bankalarda bulunan mevduat, mevduat sigortasına tabi değildir.

Bir bankanın sermayesinin yüzde on ve daha fazlasına sahip ortakları ile yönetim kurulu başkan ve üyelerine, genel müdür ve yardımcılara, kredi açmaya yetkili memurlarına, denetçilerine ve bunların ana, baba, eş ve çocuklarına ait o bankadaki tasarruf mevduatı sigortaya tabi değildir.

2- Bir bankada bir gerçek kişiye ait, 1 inci maddede tanımlanan hesapların anapara ve faiz tutarları toplamının 50 milyar liraya kadar olan kısmı sigorta kapsamındadır.

Mudilerine Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonundan (Fon) ödeme yapılacak bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul izninin kaldırıldığı tarih itibarıyla mevduat hesaplarına tahakkuk ettirdiği faizlerin, sözkonusu tarih itibarıyla mevduat toplamı en yüksek beş bankaca uygulanan faiz oranlarının ortalaması ile bankaca kamuya ilan edilen ve Merkez Bankasına bildirilen azami faiz oranları üzerinden hesaplanacak tutarları aşan kısmı, birinci fıkradaki sınır içinde kalsa dahi, sigorta kapsamında değildir.

Sigorta kapsamında ödemeler Türk Lirası olarak yapılır. Döviz tevdiat hesaplarının Türk Lirası karşılıkları, bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul izninin kaldırıldığı tarihteki Merkez Bankası döviz alış kurları esas alınarak belirlenir. Altın depo hesaplarının Türk Lirası karşılıkları ise, bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul izninin kaldırıldığı tarihteki İstanbul Altın Borsası seans kapanış fiyatına ve Merkez Bankası döviz alış kurlarına göre belirlenir.

3- Tasarruf mevduatı sigorta primi tutarları, bankaların Mart, Haziran, Eylül ve Aralık ayları sonu itibarıyla düzenledikleri mali tabloları esas alınarak hesaplanır. Temel prim oranı üçer aylık dönemler itibarıyla, bankaların yurt içi şubelerinde gerçek kişiler tarafından açılmış olan Türk Lirası cinsinden tasarruf mevduatı ile tasarruf mevduatı niteliğini haiz altın depo ve döviz tevdiat hesapları toplamının on binde onikibuçüğüdür.

Bu orana;

a) Konsolide ve konsolide edilmemiş malî tablolar esas alınarak hesaplanan Sermaye Yeterliliği Standart Oranlarından en düşük olanı dikkate alınmak suretiyle, sözkonusu oranları;

- yüzde sekiz veya yüzde sekizden büyük ancak yüzde onikiden küçük olan bankalar için onbinde iki,

- yüzde sekizden küçük olan bankalar için onbinde beş,

b) İlgili üç aylık dönemdeki konsolide olmayan haftalık Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Özkaynak Standart Oranlarının basit aritmetik ortalaması mutlak değer olarak yüzde yirmiden büyük olan bankalar için onbinde bir,

c) Bankanın dahil olduğu risk grubuna kullandırılan krediler toplamı ilgili mevzuatla belirlenen sınırların üzerinde olan bankalar için onbinde üç,

d) Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre üçüncü, dördüncü ve beşinci gruplarda sınıflandırılan bilançonun aktifinde görülen kredilerinin ayrılan özel karşılıklar indirildikten sonraki net tutarları toplamının belirtilen Yönetmelik hükümleri uyarınca sınıflandırılan, bilançonun aktifinde görülen tüm kredilerinin toplam tutarına oranı yüzde beşten büyük olan bankalar için onbinde bir,

e) İlgili dönem bilançosunda görülen iştirakler, bağlı ortaklıklar, maddi duran varlıklar, peşin ödenen giderler ve vergi aktif tutarlarının net toplamı özkaynak tutarına eşit ya da bu tutardan büyük olan bankalar için onbinde bir

eklenir.

4- Tasarruf mevduatı sigorta primleri, mali tabloların düzenlendiği ilgili dönemi izleyen ikinci ayın son iş gününe kadar herhangi bir bildirim gerek kalmaksızın Fona ödenir. Süresinde yatırılmayan primler ile prim hesaplamasına esas teşkil eden oran ve sınırların bankalarca beyan edilenlerden ilave prim yükümlülüğü doğuracak şekilde farklı olduğunun yapılan denetimler sonucu tespit edilmesi halinde doğacak prim farkları, ait oldukları dönem için belirlenen son ödeme gününden itibaren 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanuna göre hesaplanacak gecikme zammı ile birlikte Fonca tahsil olunur.

5- 1 inci maddede tanımlı yapılan Türk Lirası tasarruf mevduatı hesapları ve tasarruf mevduatı niteliğindeki altın depo ve döviz tevdiat hesaplarından 2 nci maddede belirtilen ve bir bankadaki bir kişiye ait sigortaya tabi miktar dahilindeki tasarruf mevduatlarının döviz ve Türk Lirası olmak üzere ayrı ayrı toplamaları, her ay sonu itibarıyla ve takip eden ayın sonuna kadar Fona bildirilir. Altın depo ve döviz tevdiat hesapları ile ilgili olarak dönemin son günündeki İstanbul Altın Borsası seans kapanış fiyatı ve Merkez Bankası tarafından ilan edilen döviz alış kurları esas alınır.

6- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, mali bünyesini etkileyen diğer etkenleri de dikkate alarak, her bir bankanın temel prim oranını bir katına kadar artırmaya yetkilidir.

7- Bankalar, bir kişiye ait tasarruf mevduatı ile bu mahiyetteki altın depo ve döviz tevdiat hesaplarının sigorta kapsamında olan kısımları hakkında 2 nci maddede belirtilen esasları ihtiva eden yazılı açıklamayı şubelerinin görünen bir yerine asmak zorundadırlar.

8- 2 nci madde, 03.07.2003 tarihinden itibaren 05.07.2004 tarihine kadar, bir bankada bir gerçek kişiye ait 1 inci maddede tanımlanan hesapların anapara ve faiz tutarları toplamının tamamı üzerinden uygulanır.

EK-2

**Malî Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda
Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun**
(31.01.2002 tarih ve 24657 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete’de
yayımlanmıştır.)

Kanun No: 4743**Kabul Tarihi : 30.1.2002****Amaç**

MADDE 1- Bu Kanunun amacı, Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar, özel finans kurumları ve kendi özel mevzuatları uyarınca alınan izinler dahilinde faaliyette bulunan diğer malî kurumlar tarafından, bankalar ve diğer malî kurumlar ile kredi ilişkisi içinde bulunup, finansal darboğaz yaşayan borçluların; finansal yeniden yapılandırma çerçevesinde belirlenecek süre ve koşullarla, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce açılmış kredilerle ilgili olarak vadeleri uzatmak, krediyi yenilemek, ilave yeni kredi vermek, anapara ve/veya faiz indirmek, faizden vazgeçmek, kredileri kısmen veya tamamen iştirake çevirmek, kredileri aynî, nakdi ya da tahsil şartına bağlı bir bedel karşılığı devir ve temlik etmek, kredileri borçlu ya da üçüncü kişilere ait aynî değerler karşılığında kısmen veya tamamen tasfiye etmek, diğer bankalarla birlikte hareket ederek protokoller yapmak gibi alınacak tedbirlerle malî kesime olan geri ödeme yükümlülüklerini yerine getirebilmelerine ve katma değer yaratmaya devam etmelerine imkan verilmesinin sağlanmasıdır.

Yukarıdaki fıkra da belirtilen; kredileri kısmen veya tamamen iştirake çevirmek, kredileri aynî bir bedel karşılığı devir ve temlik etmek, kredileri borçlu ya da üçüncü kişilere ait aynî değerler karşılığı kısmen veya tamamen tasfiye etmek işlemleri 4603 sayılı Kanuna tâbi bankalar ile yönetim ve denetimi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilen bankalar tarafından yapılamaz.

Finansal yeniden yapılandırma çerçeve anlaşmaları

MADDE 2- Bankalar ve özel finans kurumları ile diğer malî kurumlar, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve Tasfiye Halinde Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketinin alacakları, Türkiye Bankalar Birliği tarafından hazırlanacak alacaklı kurumların yetkili temsilcilerince imzalanacak ve onaylama ve kabule ilişkin genel şartları Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikte gösterilecek olan Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmaları kapsamında ve bu Anlaşmaların Bankacılık Düzenleme

ve Denetleme Kurulu tarafından onaylandığı tarihten itibaren üç yıllık bir süre içinde finansal yeniden yapılandırma sözleşmelerine bağlanmak şartıyla gerektiğinde ilave finansman da sağlanmak suretiyle yeniden yapılandırılabilir veya yeni itfa planlarına bağlanabilir.

Gerektiğinde ilave finansman da sağlanmak suretiyle yeniden yapılandırılacak veya yeni bir itfa planına bağlanacak alacakların kapsamı, borçluların nitelikleri, asgari tutar ve şartları ve alacaklılar ile borçlular arasında ayrı ayrı imzalanacak finansal yeniden yapılandırma sözleşmelerinin asgari unsurları birinci fıkradaki usulle saptanan Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmaları ile belirlenir. Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarını imzalamayanlar tarafından yapılacak sözleşme ve işlemler için bu Kanunun ilgili madde hükümleri uygulanmaz.

Alacaklı ve borçlu taraflar arasında imzalanacak finansal yeniden yapılandırma sözleşmelerine bankalar, özel finans kurumları ve diğer malî kurumlar dışında kalan alacaklılar da taraf sıfatıyla katılabilir.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Anonim Şirketi, Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi, hisseleri kısmen ya da tamamen Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna ait bankalar, Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarına ve bu Anlaşmalar kapsamında borçları gerektiğinde ilave finansman da sağlanmak suretiyle yeniden yapılandırılan veya yeni bir itfa planına bağlanan borçlularla yapılacak finansal yeniden yapılandırma sözleşmelerine taraf olmaya yetkilidir.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve Tasfiye Halinde Emlak Bankası Anonim Şirketi, Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarına ve bu Anlaşmalar kapsamında borçlularla yapılacak finansal yeniden yapılandırma sözleşmelerine ilave finansman sağlamamak kaydıyla taraf olabilirler.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarına göre gerektiğinde ilave finansman da sağlanmak suretiyle yeniden yapılandırılan veya yeni bir itfa planına bağlanan krediler ve diğer alacaklardan, Bankalar Kanununun 15 inci maddesinin (3) numaralı fıkrasına göre 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine tâbi olanları, 6183 sayılı Kanunun 48 inci maddesinin tecil süresi ve teminat şartlarına bağlı olmaksızın, Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarına göre taksitlendirmeye ve tecil etmeye yetkilidir.

Vergi istisnaları ve teşvik belgeleri

MADDE 3- Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmaları hükümleri kapsamında düzenlenecek finansal yeniden yapılandırma sözleşmeleri ve bu sözleşmeler kapsamında yapılacak işlemlerle ilgili olarak aşağıdaki hükümler uygulanır.

a) Çerçeve anlaşması, düzenlenen sözleşmeler ve bu çerçeve anlaşması ve düzenlenen sözleşmelerde belirlenen esaslar uyarınca yapılacak işlemler ve düzenlenecek kağıtlar 488 sayılı Damga Vergisi Kanununa göre ödenecek damga vergisi ve 492 sayılı Harçlar Kanununa göre ödenecek harçlardan,

b) Çerçeve anlaşması ve düzenlenen sözleşmeler uyarınca alacaklı kuruluşlar tarafından her ne nam altında olursa olsun tahsil edilecek tutarlar 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu gereği ödenecek banka ve sigorta muameleleri vergisinden,

c) Çerçeve anlaşması ve düzenlenen sözleşmeler kapsamında alacaklı kuruluşların iktisap edecekleri motorlu taşıtlar 1318 sayılı Finansman Kanununa göre ödenecek taşıt alım vergisinden,

d) Çerçeve anlaşması ve düzenlenen sözleşmeler kapsamında kullandırılan ve kullandırılacak krediler kaynak kullanımı destekleme fonundan,

Ve diğer benzeri vergi, resim, harç, fon yükümlülüklerinden (4306 sayılı Kanun uyarınca ödenmesi gereken Eğitime Katkı Payı hariç) istisna edilmiştir.

İstisna (Taşıt Alım Vergisi hariç), alacaklı kuruluşların çerçeve anlaşması ve düzenlenen sözleşmeler uyarınca edindikleri varlıkları elden çıkardıkları hallerde de uygulanır.

İstisna uygulaması, sözleşme hükümlerinin borçlu firmalar tarafından yerine getirilememesi veya getirilmemesi hallerinde alacağın hukuki yollardan tahsili aşamalarında ödenmesi gereken vergi, resim ve harçlar açısından da geçerlidir.

Sözleşme hükümleri uyarınca tahsilinden vazgeçilen alacak tutarları Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre alacaklı için değersiz alacak, borçlu için ise vazgeçilen alacak olarak dikkate alınır.

Sözleşme ile uygulamaya konulan işlemlerin gerçekleşmemesi halinde dahi, uygulanmış olan vergi, resim ve harç istisnaları geri alınmaz.

Finansal yeniden yapılandırma sözleşmelerine göre borçları yeniden yapılandırılan ve yeni bir itfa planına bağlanan borçlular tarafından alınmış olan teşvik belgelerinin süreleri ile ihracat taahhüt süreleri, sözleşmeler ile belirlenen süreler kadar uzatılmış sayılır.

Bankalar, özel finans kurumları ve diğer malî kurumların alacakları ile diğer varlıklarının satın alınması ve yeniden yapılandırılarak satılması amacıyla, kuruluş ve faaliyet esasları Bankacılık Düzenleme ve Denetleme

Kurulu tarafından belirlenecek varlık yönetim şirketlerinin yaptıkları işlemler ve bu işlemlerle ilgili olarak düzenlenen kağıtlar, kuruluş işlemleri de dahil olmak üzere kuruldukları takvim yılı ve bunu izleyen beş yıl süresince 488 sayılı Damga Vergisi Kanununa göre ödenecek damga vergisinden, 492 sayılı Harçlar Kanununa göre ödenecek harçlardan, her ne nam altında olursa olsun tahsil edilecek tutarlar 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu gereği ödenecek banka ve sigorta muameleleri vergisinden, 1318 sayılı Finansman Kanununa göre ödenecek taşıt alım vergisinden, kaynak kullanımı destekleme fonuna yapılacak kesintilerden ve 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun 29 uncu maddesi hükmünden istisnadır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bu şirketlere, hiçbir şekil ve suretle şirket sermayesinin yüzde yirmisini aşmamak kaydıyla, sermaye sağlamak suretiyle katılmaya yetkilidir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından belirlenecek esas ve usuller çerçevesinde bankalar arasında alım ve satım işlemine konu edilen alacaklar ve bu alacakların teminatını oluşturan değerlerin devir ve temlik için yapılacak işlemler ve bu işlemlerle ilgili olarak düzenlenen kağıtlar için, yedinci fıkrada belirtilen vergi, resim, harç ve fon istisnaları 31.12.2004 tarihine kadar aynen uygulanır.

3.6.1949 tarihli ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununda yapılan düzenleme

MADDE 4- 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununa aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

GEÇİCİ MADDE 30- Bu Kanunun 38 inci maddesine göre yapılacak bölünmelerde Türk Ticaret Kanununun 404 üncü maddesi uygulanmaz.

18.6.1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankalar Kanununda yapılan düzenlemeler

MADDE 5- A) 4389 sayılı Bankalar Kanununun 3 üncü maddesinin (5) numaralı fıkrasının (b) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

b) Kurul üyeleri, görevlerinden ayrılmalarını izleyen iki yıl içinde, yönetim ve denetimleri veya hisseleri Fona intikal eden bankalar hariç olmak üzere, bu Kanun kapsamına giren kuruluşlarda görev alamazlar. Kurul üyeleri ile Kurum personelinin uyacakları mesleki ilkeler Kurulca belirlenir.

B) 4389 sayılı Bankalar Kanununun 14 üncü maddesinin (5) numaralı fıkrasının (a) bendine (ab) alt bendinden sonra gelmek üzere aşağıdaki (ac) alt bendi eklenmiş, ayrıca, aynı maddenin (5) numaralı fıkrasının (c) bendinin ilk cümlesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve bu cümleden sonra gelmek üzere aşağıdaki cümleler eklenmiştir.

ac) Devralınan zararlar sonucunda hisselerinin tamamına sahip olunamaması halinde, zararın ödenmiş sermaye tutarından düşülmesi suretiyle hesaplanacak sermaye esas alınmak üzere bulunacak hisse bedelinin Kurulca belirlenecek süre içinde banka hissedarlarına ödenmesi karşılığında hisselerini devralmaya,

Bu Kanun hükümlerine göre temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimleri Fona intikal eden bankaların, tasfiyeleri Fon eliyle yürütülen bankaların iflas idarelerinin ve hisseleri kısmen veya tamamen Fona intikal eden bankaların Fon tarafından borçlarının ve/veya taahhütlerinin üstlenilmesi ve/veya alacaklarının devralınması halinde Fonun, üstlendiği borçlar ve/veya taahhütler ile devraldığı alacaklarla ilgili devir ve temlik sözleşmeleri, her türlü teminatın tesisi ve kaldırılması, sözleşmelerin bozulması, dava ve icra takipleri ile bu borçlar ve/veya alacaklar ve/veya taahhütlerle ilgili diğer her türlü işlemler ve bu işlemlerle ilgili düzenlenen kağıtlar, eğitime katkı payı hariç olmak üzere her türlü vergi, resim, harç, fonlar ve 2548 sayılı Cezaevleri ile Mahkeme Binaları İnşası Karşılığı Olarak Alınacak Harçlar ve Mahkumlara Ödettirilecek Yiyecek Bedelleri Hakkında Kanunun 1 inci maddesi hükmünden istisnadır. Bu işlemlerden kaynaklanan döner sermaye ücreti ödenmez ve diğer kesintiler yapılmaz. Ayrıca, alacağa karşılık menkul veya gayrimenkul bir malın rızaen veya icraen Fon tarafından veya yönetim ve denetimleri veya hisseleri Fona intikal eden bankalar tarafından satın alınması halinde bu işlemlerle ilgili olarak tarafların ödemekle yükümlü olduğu vergi, resim, harç (eğitime katkı payı hariç) ve döner sermaye ücreti gibi malî yükümlülükler aranmaz.

C) 4389 sayılı Bankalar Kanununun 14 üncü maddesinin (6) numaralı fıkrasının (b) bendinde yer alan "yapacağı anlaşmalar çerçevesinde kamusal sermayeli olanlar da dahil olmak üzere diğer bankalar aracılığıyla Fon nam ve hesabına bunları nakde tahvil ettirmeye" ifadesi "yapacağı anlaşmalar çerçevesinde kamusal sermayeli olanlar da dahil olmak üzere diğer bankalar veya üçüncü kişiler aracılığıyla Fon nam ve hesabına bunları nakde tahvil ettirmeye" şeklinde değiştirilmiş ve aynı maddenin (6) numaralı fıkrasının (b) bendinden sonra "ve gerekli göreceği" ifadesinden önce gelmek üzere aşağıdaki (c) bendi ve aynı fıkranın sonuna aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

c) Hisselerinin üçüncü kişilere devredilmesine imkan bulunmaması halinde, (a) ve (b) bentlerindeki yetkileri yanında, bu fıkradaki sınırlamalarla bağlı olmaksızın, varlık ve yükümlülüklerini devralmaya ve/veya varlık ve yükümlülükleri ile ilgili her türlü işlemi yapmaya,

Fon, bu fıkra hükümlerine göre hisseleri kendisine intikal eden bankaların, ekonomik değeri olan iştirakleriyle ilgili olarak 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümleri uygulanmaksızın yapılacak sermaye artırımları da dahil olmak üzere, yeniden yapılandırma amacıyla Kurulca belirlenecek esas ve usuller çerçevesinde kaynak sağlamak da dahil gerekli her türlü tedbiri almaya yetkilidir.

D) 4389 sayılı Bankalar Kanununun 14 üncü maddesinin (7) numaralı fıkrasının üçüncü paragrafının sonuna aşağıdaki cümle eklenmiştir.

Bu bankaların başka bir bankaya devredilmesi ya da başka bir bankayla birleşmesi, hisselerinin üçüncü kişilere devredilmesi ya da tasfiyelerine karar verilmesi hallerinde, bu işlemlerin tamamlanmasını takip eden iki yıl içinde, bankanın sorumlulukları tespit edilen yönetim kurulu eski üyeleri ile eski denetçileri aleyhine, varsa ibralarının iptali ve işlemleri nedeniyle verdikleri zararın Fon adına tazmini istemiyle, Fon tarafından 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine istinaden dava açılabilir.

E) 4389 sayılı Bankalar Kanununun 15 inci maddesinin (3) numaralı fıkrasında yer alan "Fon, devraldığı alacakla ilgili olarak iskonto da dahil olmak üzere her türlü tasarrufta bulunmaya, sulh olmaya, alacağına mahsuben menkul ve gayrimenkul mallar ile her türlü hak ve alacakları hiçbir sınırlamaya tâbi olmaksızın devralmaya yetkilidir." cümlesi, aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Fon, devraldığı ve dava veya iflas takibine konu etmekle görevli ve yetkili olduğu alacakları da dahil olmak üzere bu Kanunda yazılı her türlü alacakları ile ilgili olarak iskonto da dahil olmak üzere her türlü tasarrufta bulunmaya, sulh olmaya, alacağına mahsuben menkul ve gayrimenkul mallar ile her türlü hak ve alacakları hiçbir sınırlamaya tâbi olmaksızın devralmaya ve alacağın yeniden itfa planına bağlanması da dahil olmak üzere borçlularla anlaşma yapmaya ve borçlularla yaptığı anlaşmalar kapsamında 14 ve 17 nci maddeler uyarınca Kurulca belirlenecek esas ve usuller dahilinde muhafaza tedbiri uygulayıp, uygulamamaya, dava açıp açmamaya veya açılmış bulunan hukuk davalarının yapılan anlaşma süresince durdurulmasını mahkemeden istemeye yetkilidir.

F) 4389 sayılı Bankalar Kanununun 15 inci maddesinin (4) numaralı fıkrasına, birinci bendinden sonra gelmek üzere aşağıdaki bent eklenmiştir.

Fon işlemlerini yürütmeye Başkana yardımcı olmak üzere Kurul kararıyla Kurum başkan yardımcısı statüsünde ve Kurum başkan yardımcılarında aranan şartları taşıyan üç Fon başkan yardımcısı atanabilir.

G) 4389 sayılı Bankalar Kanununun 15 inci maddesinin (9) numaralı fıkrasının (a), (b) ve (c) bentleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

a) Fon tarafından, hisseleri kısmen veya tamamen kendisine intikal eden bir bankanın borçlarının, taahhütlerinin yüklenilmesi veya alacaklarının devralınması halinde, bu borç, taahhüt ve alacaklarla ilgili olarak, 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunundan doğanlar ve takibi şikayete bağlı suçlar dahil olmak üzere açılmış veya açılacak her türlü ceza

davalarında, alacağın devralındığı veya borcun, taahhüdün yüklenildiği tarihten itibaren, suçtan zarar gören olarak, Fon müdahil sıfatını kazanır. Bu davalara bağlı şahsî haklar dahi Fona ait olur.

b) Fon tarafından, hisseleri kısmen veya tamamen kendisine intikal eden bir bankanın borçlarının, taahhütlerinin yüklenilmesi veya alacaklarının devralınması halinde, bu borç, taahhüt ve alacaklarla ilgili olarak, Fonun taraf olduğu icra takipleri ile icra takiplerinden kaynaklanan her türlü hukuk davalarının kısmen veya tamamen Fon aleyhine neticelenmesi halinde, 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununda yazılı tazminat ve cezalar Fon hakkında uygulanmaz.

c) Fon tarafından, hisseleri kısmen veya tamamen kendisine intikal eden bir bankanın borçlarının, taahhütlerinin yüklenilmesi veya alacaklarının devralınması halinde, bu borç, taahhüt ve alacaklarla ilgili olarak açılmış veya açılacak dava ve icra takiplerinde kanunlarda yazılı zamanaşımı ve hak düşürücü süreler dahil her türlü süre alacağın devralındığı veya borcun, taahhüdün yüklenildiği tarihten itibaren Fon bakımından dokuz ay süre ile durur.

H) 4389 sayılı Bankalar Kanununun 24 üncü maddesinin (6) numaralı fıkrasına aşağıdaki bent eklenmiştir.

Fon tarafından 15 inci maddenin (7) numaralı fıkrasının (a) bendine istinaden atanan yönetim ve denetim kurulu üyeleri ile yönetim ve denetimi veya hisseleri Fona intikal eden bankaların iştiraklerinde bu bankaları temsilen görev yapan yönetim ve denetim kurulu üyeleri aleyhine görevlerinin ifası sebebiyle açılan ve açılacak her türlü tazminat ve alacak davaları Fon aleyhine açılmış sayılır. Bu kişilerin görevlerini kötüye kullandıklarına hükmolunması halinde kendilerine rücu edilir. Bu şekilde atanan yöneticilere bu iştiraklerin kamu borçları nedeniyle şahsî sorumluluk yüklenemez.

İ) 4389 sayılı Bankalar Kanununun Geçici 2 nci maddesinin (f) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

f) Bankalar, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce açtıkları kredilerini dört yıl içinde bu Kanun hükümlerine uygun hale getirmek zorundadırlar.

J) 4389 sayılı Bankalar Kanununa aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

GEÇİCİ MADDE 4- 1. Kurul, bankacılık sisteminde güven ve istikrarı korumak ve ekonomik krizin bankaların sermayeleri üzerindeki olumsuz etkilerini bertaraf etmek amacıyla, bu Kanunun diğer maddelerinde yer alan hükümler saklı kalmak üzere; Türkiye'de kurulu mevduat kabulüne yetkili özel sermayeli bankaların, krediler ve diğer alacaklar için ayrılması gereken karşılıklardan, kur değişimlerinden veya diğer faaliyetlerinden kaynaklanan

zararlarının belirlenerek malî durumlarını yansıtan malî tablolarının hazırlanmasını sağlamak üzere, her bir bankanın sözleşmeli bağımsız denetim kuruluşunu, bankada denetim yapmakla görevlendirir.

Bağımsız denetim kuruluşları tarafından 31 Aralık 2001 bilanço tarihi itibarıyla düzenlenen malî tablolar esas alınarak, bilanço tarihinden sonra malî tabloları etkileyebilecek hususlar da dikkate alınmak suretiyle yapılacak özel denetimin kapsamı ve bu denetimde uygulanacak esas ve usuller Kurul tarafından belirlenerek duyurulur.

2. Bağımsız denetim kuruluşu tarafından düzenlenen malî tablolarla ilgili rapor, Kurumca belirlenecek ikinci bir bağımsız denetim kuruluşu tarafından denetim ilke ve esaslarına uygunluk yönünden incelenir.

3. Bağımsız denetim kuruluşlarınca düzenlenen rapor ve malî tablolar, Kurum tarafından yapılan gözetim ve denetim sonucunda her bir banka için yapılmış olan tespitlerle karşılaştırılarak, bankanın malî durumunu tam olarak yansıtıp yansıtmadığı ve esas ve usullere uygunluğu açısından ilgili bankanın görüşleri de alınarak Kurumca değerlendirilir.

4. Bankaların yukarıdaki usule göre denetimden geçen ve Kurum tarafından yapılan değerlendirmede yeterli bulunan malî tabloları ile bağımsız denetim kuruluşunun malî tablolara ilişkin raporu, bu tespitler neticesinde ortaya çıkan, Kanunun 13 üncü maddesi uyarınca düzenlenen sermaye yeterliliği standart oranı, bu oranın yüzde sekizin altında olması halinde yüzde sekize ulaşabilmek için gerekli sermaye tutarı, sermayenin artırılması veya sermaye benzeri kaynak temin edilmesi ve alınması gerekli görülen tedbirler Kurum tarafından bankaların yönetim kurullarına bildirilir.

5. (4) numaralı fıkraya istinaden Kurumca yapılan bildiri izleyen onbeş gün içinde bankalar, yedek akçelerle karşılanamayan zararların giderilmesi için, ödenmiş sermayelerinin bu zarar kadar azaltılması ve sermaye yeterliliği standart oranının yüzde sekize ulaşması için gerekli sermaye artışının tamamen ödenerek sağlanmasını teminen, genel kurullarını yurt çapında yayın yapan en az bir gazetede ilan ederek duyurmak suretiyle olağanüstü toplantıya çağırırlar. Genel kurul kararının, imtiyazlı pay sahipleri genel kurulunca onaylanma şartı aranmaz.

Genel kurulun toplanması için oy haklarının yarısına sahip olan pay sahiplerinin katılımı yeterlidir. Kararlar katılanların oy çokluğuyla alınır.

6. (5) numaralı fıkraya göre banka genel kurulunca karara bağlanan ana sözleşme değişiklikleri ile rüçhan haklarının kullanımına ilişkin hususlar genel kurulu izleyen üç gün içinde bankanın başvurusu üzerine ticaret sicil memurluklarınca ilan olunur. Sermaye artırımına katılmak isteyen ortaklar bu ilanı izleyen on beş gün içinde rüçhan haklarını kullanırlar.

7. Sermaye artırımının gerçekleşmemesi halinde Kurul, 14 üncü madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla, bankaların yeniden yapılandırılması programı dahilinde sermayelerinin artırılmasını teminen, bu maddede belirtilen esaslar dahilinde kaynak tahsis etmek suretiyle, her bir banka için bir defaya mahsus olmak üzere, gerekli görülecek her türlü tedbiri almaya yetkilidir.

Yeniden yapılandırma programına katılmak isteyen bankaların, (5) numaralı fıkra da belirtilen işlemleri tesis etmeleri ve bu işlemlerden itibaren altı ayı geçmemek üzere Kurumca belirlenecek süre içinde Kuruma başvurmaları şarttır.

8. Kurul, (7) numaralı fıkraya göre başvuruda bulunan bankalara, yapacağı değerlendirmeler çerçevesinde Fon tarafından;

a) Sermaye yeterliliği standart oranı yüzde beşten az ancak sıfırdan büyük ve 30 Eylül 2001 tarihindeki bilanço büyüklükleri itibarıyla sektördeki payı asgari yüzde bir olan bankalarda, bu oranın yüzde beşe ulaşması için gerekli sermaye artırımına, ortaklarca veya sermaye artırımına katılanlarca ödenen tutarı aşmamak kaydıyla katılmasını,

b) Sermaye yeterliliği standart oranları yüzde beş ve daha yüksek olan bankalarda, sermaye yeterliliği standart oranlarının yüzde dokuza ulaşmasına yetecek kadar, hisse senedine dönüştürülebilir tahvil karşılığı ve yedi yıl vadeli olmak üzere sermaye benzeri kredi sağlanmasını,

Temine ilişkin işlemleri ayrı ayrı veya birlikte yapmaya yetkilidir.

Ortaklar tarafından 2001 yılı içinde nakden ödenen ve sermaye yeterliliği standart oranının pozitif kısmına isabet eden bölümü (a) bendi hükümlerinin uygulanmasında dikkate alınır.

(6) numaralı fıkraya göre rüçhan hakkı kullanılmak veya sermaye artırımına katılmak suretiyle yapılan ve sermaye artırımına ulaşmayan ödemeler sermayeye dönüşür.

Fon tarafından bankaya yapılan sermaye katılımının teminatını oluşturmak üzere, bankanın yönetim ve denetimini doğrudan veya dolaylı olarak elinde bulunduran ortaklara ait hisseler Fon tarafından rehin alınır. Rehne başvurulması gerektiğinde, rehinli hisse senetlerinin mülkiyeti başkaca bir işlem yapılmasına gerek olmaksızın Fona geçer. Fon tarafından muhafaza edilecek bu rehinli hisseler üçüncü kişilerce hazcedilemez, üzerine ihtiyati haciz ve ihtiyati tedbir konulamaz, üçüncü kişilere teminat gösterilemez.

Bankalar, (a) bendi hükümlerine göre Fon tarafından bankaya yapılan sermaye katılımlarının en az yüzde altmışına karşılık gelen tutarı, aynı risk grubunda bulundukları gerçek ve tüzel kişiler ile bankalar ve diğer malî

kurumlar hariç olmak üzere, bankacılık ilke ve teamülleri çerçevesinde 30 Haziran 2003 tarihine kadar kredi olarak kullandırırılar.

9. Bilanço büyüklüğü itibarıyla sektördeki payları yüzde birin altında olan mevduat kabulüne yetkili özel sermayeli bankalar da, diğer bankalarla devir veya birleşme suretiyle sektördeki paylarını en az yüzde bire çıkarmaları ve (7) numaralı fıkra hükümleri çerçevesinde Kuruma başvurmaları halinde (8) numaralı fıkranın (a) bendinde yer alan tedbirlerden yararlanabilirler.

10. Bu madde hükümlerine göre Fon tarafından bankaya sermaye veya sermaye benzeri kredi olarak verilen tutarlar 15 inci maddenin (2) numaralı fıkrası hükümleri çerçevesinde Hazine Müsteşarlığınca Fona ikrazen verilmek üzere ihraç olunacak Devlet İç Borçlanma Senetleriyle karşılanır.

11. Bu maddeye göre alınacak tedbirlerin uygulanmasını teminen banka genel kurullarınca alınan kararlara karşı açılacak davalara ve ihtiyati tedbir taleplerine banka merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesi tarafından bakılır. O yerde, birden fazla asliye ticaret mahkemesi bulunması halinde yetkili mahkeme (1) numaralı asliye ticaret mahkemesidir.

Açılacak davalarda, mahkemelerce teminat aranmaksızın ihtiyati tedbir kararı verilemez. Teminat tutarı kamu yararı gözetilerek ve duruşma yapılarak ilgili mahkeme tarafından belirlenir.

12. Bu madde uyarınca yapılacak genel kurul toplantısına, sermaye azaltım ve artırımına, sermayenin tesciline, sermaye artırımına konu hisselerin devir sürelerine, hisse senedine dönüştürülebilir tahvil ihracına ve bu tahvillerin hisse senedine dönüştürülmesine ilişkin işlemlerin esas ve usulleri Kurulca belirlenir. Belirtilen konularda Türk Ticaret Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu hükümleri uygulanmaz. Kurul, bu Kanun, Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu ve bu kanunlara ilişkin mevzuatla belirlenen, bankaların malî tablolarının yayımı ve yıllık olağan genel kurul toplantılarının yapılması ile ilgili süreleri değiştirmeye yetkilidir.

13. Bu madde uyarınca kanuni ve ihtiyari yedek akçeler ile sermayenin azaltılmasına konu edilen zararlar, 3.6.1949 tarihli ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 14 üncü maddesinin 7 nci fıkrasında belirlenen esaslar çerçevesinde bankaların kazancının tespitinde gider olarak matrahtan indirilir.

14. Kurul, bu maddenin uygulanmasına ve bu maddedeki tedbirlerin uygulanması sonucunda Fon tarafından edinilen banka hisselerinin satış ve devrine, sermaye benzeri kredilerin sermayeye dönüştürülmesine ilişkin usul ve esasları belirlemeye, bu kapsamda düzenleme yapmaya yetkilidir.

15.11.2000 tarihli ve 4603 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi ve Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketi Hakkında Kanunda yapılan düzenlemeler

MADDE 6- A) 4603 sayılı Kanunun geçici 1 inci maddesinin (3) numaralı fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

3. Bankalarda 31.12.2002 tarihinden sonra özel hukuk hükümlerine tâbi olmayan personel çalıştırılmaz. Yeniden yapılandırma sürecinde bankaların yönetim kurullarınca gerek özel hukuk hükümlerine göre çalıştırılmak üzere kendisine sözleşme teklif edilen ancak özel hukuk hükümlerine göre çalışmayı kabul etmeyen gerekse özel hukuk hükümlerine göre çalışması uygun görülmeyp sözleşme imzalanmayan personel, bankaların yönetim kurullarınca Devlet Personel Başkanlığına bildirilir.

Devlet Personel Başkanlığı kendisine bildirilen personel listelerini en geç kırkbeş gün içerisinde (özelleştirme kapsam ve/veya programındaki kuruluşlar hariç) tespit edeceği kamu kurum ve kuruluşlarındaki boş kadro ve pozisyonlara atanmalarını sağlamak üzere ilgili kurum veya kuruluşa gönderir. İlgili kurum ve kuruluş bildirimini ulaştığı tarihten başlayarak en geç beş iş günü içinde bu personelin atanmalarını yaparak atamalara ilişkin bilgileri Maliye Bakanlığı ve Devlet Personel Başkanlığı ile ilgili bankalara bildirir. Atama tarihi itibarıyla personelin bankalarla ilişkisi kesilmiş sayılır. Personelin atandığı kurumda fiilen göreve başlayacağı tarihe kadar geçen sürede her türlü malî ve sosyal hakları bankalarca karşılanmaya devam olunur. Bu fıkra hüküm bulunmayan hallerde 24.11.1994 tarihli ve 4046 sayılı Kanunun 22 nci maddesi hükümleri uygulanır.

Ataması yapılan personel hakkında bankalar tarafından yapılacak tebliğ işlemini takiben 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 62 ve 63 üncü maddelerinin uygulanmasından atamayı yapan kamu kurum veya kuruluşu sorumludur.

Ancak, bu şekilde nakledilen personelden anılan madde uyarınca eski kadrolarına ait hakları şahıslarına bağlı olarak saklı tutulanlar için bankacılık tazminatı da şahıslarına bağlı bir hak teşkil etmez.

4046 sayılı Kanunun 22 nci maddesi kapsamında Özelleştirme Fonu tarafından yapılması öngörülen ödemeler ilgili bankalar tarafından yapılır.

1.1.2002-31.12.2002 tarihleri arasında uygulanmak üzere bu madde uyarınca, bankalardan genel bütçeli daireler ile katma bütçeli idarelere ve bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlara, genel ve katma bütçelerin transfer tertiplerinden yardım alan kuruluşlar ile sosyal güvenlik kuruluşlarına nakli yapılan personelin aylık ve diğer özlük hakları karşılığı tutar, ilgili bankalarca Maliye Bakanlığı Merkez Saymanlık hesabına yatırılır. Yatırılan bu tutar bir taraftan bütçenin (B) işaretli cetveline özel gelir, diğer taraftan Maliye Bakanlığı bütçesinde açılacak bir tertibe özel ödenek kaydedilir. Özel ödenek

kaydedilen tutarları kurum ve kuruluşların bütçelerinin ilgili tertiplerine aktarmaya Maliye Bakanı yetkilidir. Nakli yapılan personelin aylık ve diğer özlük hakları karşılığı tutar, aylık dönemler itibarıyla ilgili bankalar ve Maliye Bakanlığınca müştereken tespit edilir ve bu miktar en geç tespitin yapıldığı ay sonuna kadar bankalarca yukarıda belirtilen hesaba yatırılır.

B) 4603 sayılı Kanunun geçici 3 üncü maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiş, bu fıkradan sonra gelmek üzere aşağıdaki fıkra ve aynı maddenin sonuna aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Anonim Şirketi veya Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi tarafından devir alınacak taahhütler ile aktifler arasındaki menfi fark, devir alan bankaya Hazine Müsteşarlığınca nakit ve/veya özel tertip devlet iç borçlanma senedi şeklinde sermaye olarak avans mahiyetinde ödenir. Ancak Hazinece avans mahiyetinde yapılan ödemeler Bankalar Yeminli Murakıplarınca yapılacak incelemeler sonucu onaylanacak devir bilançoları esas alınarak kesinleştirilir. Söz konusu inceleme sonucunda tespit edilen Hazine aleyhine doğmuş fark ve devir tarihi itibarıyla nazım hesaplarda yer alan taahhütler nakde dönüştükleri takdirde nakde dönüştükleri tarih itibarıyla Hazinece nakit ve/veya özel tertip Devlet iç borçlanma senedi olarak ödenir. Hazine lehine bir farkın tespit edilmesi halinde ise söz konusu fark ilgili yıl bütçe kanununda belirtilen esaslar dahilinde devir alan banka tarafından Hazineye ödenir.

Bu madde hükmü uyarınca yapılan Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketinin devir işlemleri nedeniyle doğan menfi farka ilişkin hesaplar muhasebe kayıtları bakımından Tasfiye Halinde Emlak Bankası Anonim Şirketinin Hazineye borçlu olmasını sağlayacak şekilde izlenir. Bu madde uyarınca yapılan devir sonucu oluşan menfi fark nedeniyle doğan Hazine alacağı 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun 446 ncı maddesinin ikinci fıkrasının uygulanmasında dikkate alınmaz. Bu devirden dolayı T.C. Ziraat Bankası bilançosunda görünen alacaklar özelleştirme süreci başlayana kadar karşılık ayrılarak giderilir.

4389 sayılı Bankalar Kanununun 14 üncü maddesinin (5) numaralı fıkrasının (c) bendi hükümleri bankanın taraf olduğu davalar yönünden (tesis edilen teminatlar iade olunur); 16 ncı maddesinin (2) numaralı fıkrası hükümleri banka aleyhine yapılacak takipler yönünden ve 16 ncı maddenin (9) numaralı fıkrası hükümleri Bankanın alacak ve borçları yönünden Tasfiye Halinde Emlak Bankası Anonim Şirketi hakkında da uygulanır.

C) 4603 sayılı Kanuna aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

GEÇİCİ MADDE 6- Bu Kanunun geçici 2 nci maddesinin birinci fıkrasında belirtilen süreler içinde emeklilik hakkını kullanmayanlara son kez bu maddenin yürürlük tarihinden itibaren iki ay içinde emekli olmaları halinde emekli ikramiyeleri %20 fazlasıyla ödenir.

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20 nci maddesine göre kurulmuş Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketi Mensupları Emekli ve Yardım Sandığı Vakfına tâbi personel için de bu madde hükümleri uygulanır.

Bu madde kapsamında emekli olan personel emekli olduğu tarihten itibaren üç yıl içinde anılan bankalarda yeniden istihdam edilemez.

25.11.2000 tarihinde bu bankalarda çalışan personelden özel hukuk hükümlerine geçirilenlerin hizmet sözleşmelerinin 31.12.2003 tarihine kadar, bankaların disiplin yönetmelikleri hükümleri saklı kalmak kaydıyla 1475 sayılı İş Kanununun 17 nci maddesi dışında kalan sebeplerle bankalar tarafından feshedilmesi halinde söz konusu personel hakkında bu Kanunun geçici 1 inci maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca işlem tesis edilmek üzere Devlet Personel Başkanlığına bildirilir. Bu kapsamda olan personele sözleşmenin feshi nedeniyle ihbar ve kıdem tazminatı ödenmez. Bankaların kurduğu, kuracağı ve iştirak ettiği veya edeceği bilgi sistemleri ve/veya alternatif dağıtım kanalları amaçlı şirketlere bu bankalardan geçen ve T. C. Emekli Sandığı ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20 nci maddesi uyarınca kurulan Türkiye Emlâk Bankası Anonim Şirketi Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı ile irtibatları devam eden personelden isteyenlerin anılan sosyal güvenlik kurumları ile irtibatları devam eder. Bu fıkra hükümleri bu personel hakkında da uygulanır.

Denetim

MADDE 7- Özel kanunlarla kurulmuş kamu tüzel kişiliğini ve idari ve malî özerkliği haiz kurul, üst kurul ve bunlara bağlı kurumların yıllık hesapları Başbakanlık tarafından belirlenen Başbakanlık müfettişi, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu denetçisi ve Maliye müfettişinden oluşan bir komisyon tarafından denetlenir.

Bu madde kapsamındaki kurul, üst kurul ve bunlara bağlı kurumların faaliyetleri hakkındaki yıllık rapor, her yılın Mayıs ayı sonuna kadar Bakanlar Kuruluna sunulur. Bu kurul ve kuruluşlar faaliyetlerine ilişkin olarak yılda bir defa Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonunu bilgilendirir.

Bu madde kapsamındaki kurul, üst kurul ve bunlara bağlı kurumlar 6245 sayılı Harcırah Kanunu, 1050 sayılı Muhasebei Umumiye Kanunu ve 832 sayılı Sayıştay Kanununa tâbi değildir.

Bu madde kapsamındaki kurul, üst kurul ve bunlara bağlı kurumların kanunlarındaki ve diğer kanunlardaki bu maddeye aykırı hükümler uygulanmaz.

GEÇİCİ MADDE 1- Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Anonim Şirketi, Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi, Türkiye Emlâk Bankası Anonim Şirketi ve Tasfiye Halinde Emlâk Bankası Anonim Şirketinin Yönetim ve

Denetim Kurulu üyeleri ile Tasfiye Kurulu üyeleri, bu Kanun ve 15.11.2000 tarihli ve 4603 sayılı Kanun kapsamında işlemler yapmaya, 21.2.2001 tarihinden önce açılmış esnaf ve sanatkâr kredileri, küçük ve orta boy işletme kredileri ve zirai krediler ile bu Kanunun 1 inci ve 2 nci maddesi kapsamındaki kredileri söz konusu maddelerde belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yeniden yapılandırmaya yetkilidirler.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Anonim Şirketi, Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi ve Türkiye Emlâk Bankası Anonim Şirketi Yönetim, Denetim ve Tasfiye Kurulu üyelerinin bu Kanun ve 4603 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde yaptıkları işlemlerden dolayı hukuki sorumlulukları bankacılık sektöründe faaliyette bulunan özel bankaların yönetim, denetim ve tasfiye kurullarına uygulanan özel hukuk hükümlerine ve mevzuata tâbidir.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Anonim Şirketi, Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi ve Türkiye Emlâk Bankası Anonim Şirketi Yönetim, Denetim ve Tasfiye Kurulu üyeleri ceza ve idare hukuku bakımından memur sayılmazlar.

GEÇİCİ MADDE 2- Emlâk Konut Anonim Şirketinde çalışmakta olan memur ve sözleşmeli personel (kapsam dışı personel dahil) kamu kurum ve kuruluşlarına 24.11.1994 tarihli ve 4046 sayılı Kanunun 22 nci maddesi esasları uyarınca Devlet Personel Başkanlığı tarafından nakledilir. Bu maddeye göre yapılması gereken ödemeler Emlâk Konut Anonim Şirketi tarafından yapılır.

GEÇİCİ MADDE 3- Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Anonim Şirketi ve Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi; 2002 yılı iş planı ve programlarında 2002 yıl sonuna kadar bankacılık usullerine uygun olarak kullandırılmak üzere, tarım kesimine, esnaf ve sanatkâra, küçük ve orta boy işletmelere ve ihracatçılara kendi kaynaklarından en az bir buçuk katrilyon Türk Lirası karşılığı yabancı para ve Türk Lirası ilave plasman limiti tahsis ederler.

Yürürlük

MADDE 8- Bu Kanunun;

a) 6 ncı maddesinin (B) fıkrası 3.7.2001 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde,

b) Diğer maddeleri yayımı tarihinde,

Yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 9- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

EK-3

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan :

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Kararı

(10.08.2002 tarihli ve 24842 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.)

Karar Sayısı: 774

Karar Tarihi: 08.08.2002

4389 sayılı Bankalar Kanununa 4743 sayılı Kanunla eklenen geçici 4 üncü maddeye istinaden Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nun sermaye yeterliliği standart oranını % 9'a ulaştıracak tutarda sermaye benzeri kredi temin etmeye yönelik talebine ilişkin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun 06.08.2002 tarih ve BDDK.DEG/21-2- 9218 sayılı yazısı ve ekleri incelenmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda;

1- Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nun 31.12.2001 itibariyle % 5 olan konsolide sermaye yeterliliği standart oranını % 9'a ulaştıracak 213.344 milyar TL sermaye benzeri kredinin Bankaya tahsis edilmesine ve işlemlerin Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından tekemmül ettirilmesine,

2- Verilecek sermaye benzeri kredinin Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğin 4 üncü maddesinin (7) numaralı fıkrasında yer alan *"sermaye benzeri kredinin, ana sermayenin yüzde ellisini aşan bölümü katkı sermaye hesabına dahil edilmez"* hükmünden muaf tutulmasına,

3- Verilecek sermaye benzeri kredinin Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğin 4 üncü maddesinin (8) numaralı fıkrasında yer alan prosedür uygulanmaksızın katkı sermaye hesabına dahil edilmesine

Bankalar Kanununun geçici 4 üncü maddesi ile 3 üncü maddesinin (11) numaralı fıkrası uyarınca karar verilmiştir.

EK-4

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumundan:

**BANKALARIN SERMAYE YETERLİLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİNE VE
DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN YÖNETMELİK¹⁷**

(31 Ocak 2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.)

BİRİNCİ KISIM

GENEL HÜKÜMLER

Amaç

Madde 1- Bu Yönetmeliğin amacı, bankaların mevcut ve potansiyel riskler nedeniyle oluşabilecek zararlara karşı konsolide ve konsolide olmayan bazda yeterli özkaynak bulundurmalarının sağlanmasıdır.

Hukuki Dayanak

Madde 2- Bu Yönetmelik, 4389 sayılı Bankalar Kanununun 3 üncü maddesinin (11) numaralı ve 13 üncü maddesinin (1) numaralı fıkrasının (a) bendi ile (4) numaralı fıkrası uyarınca düzenlenmiştir.

Tanımlar

Madde 3- Bu Yönetmelikte geçen;

Kurum: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunu,

Özkaynak ve Konsolide Özkaynak: 27/6/2001 tarih ve 24445 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik”in 4 üncü maddesinde yer alan tanımı,

Üçüncü kuşak sermaye: Özkaynak unsurlarından ana sermayenin kredi riski için kullanılmayan ve piyasa riski için kullanılabilecek kısmının % 250’sini geçmemek ve piyasa riski için kullanılmayan kısmı, sermaye yeterliliği oranının hesabında dikkate alınmamak kaydıyla, yalnızca piyasa risklerinden doğan özkaynak gereksinimini karşılamak üzere özkaynaklara eklenen, herhangi bir teminatı olmayan, tamamı bankaya ödenmiş, başlangıç vadesi en az iki yıl olan, Kurumun izni olmaksızın vadesinden önce geri ödenmesi ve kapatılması veya mahsubu talep edilemeyen; yapılacak geri ödemenin, bankanın sermaye yeterliliği oranının, bu Yönetmelikte belirtilen standart oranın altına düşmesine neden olması veya bu oranın standart oranın altında olması durumunda, vadesi gelmiş olsa bile faizinin veya ana parasının geri ödenmesini engelleyici hükümler içeren, bankacılık ilke ve teamüllerine aykırı hüküm, şart ve kısıtlamaları taşımayan sözleşmelere dayalı sermaye benzeri krediler ile katkı sermayenin ana sermayenin üzerinde kalan kısmını,

Risk ağırlıklı varlıklar, gayrinakdi krediler ve yükümlülükler: (Ek:1) ve (Ek:2)’de yer alan cetvellerde çeşitli oranlarda risk ağırlıklarına göre sınıflandırılarak

¹⁷ 1 Mart 2003 tarih ve 25035 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik ile değiştirilen şeklidir.

gruplandırılmış banka aktif değerleri ile gayrinakdi krediler, yükümlülükler ve taahhütleri,

Yapısal pozisyon: Özkaynakların hızlı kur ve fiyat hareketleri nedeniyle aşınmasına karşı korunmak amacıyla bulundurulmuş; alım-satım işlemlerine konu edilmeyen; bulundurulduğu süre veya vadesi boyunca oluşacak değerleme farkları özkaynaklar içerisinde bir değerleme fonu hesabında izlenerek kar dağıtımına konu edilmeyen; yapısal pozisyon kabul edilmenin sağladığı muafiyet ve muhasebeleştirme ilkeleri bulundurulduğu süre veya vadesi boyunca tutarlı bir şekilde uygulanan; özel niteliklere sahip döviz varlıkları ve dövize endeksli varlıkları,

Alım-satım hesapları: Bankaların, para ve sermaye piyasalarında sürekli alım ve satım işlemlerinde bulunmak amacıyla kısa vadeli olarak, alım ve satım fiyatları arasındaki beklenen ya da gerçekleşen fiyat farklılıklarından ya da diğer fiyat ve faiz oranı değişikliklerinden faydalanmak amacıyla veya alım-satım aracılık ya da piyasa yapıcılığı nedeniyle elde bulundurduğu finansal araçlardan veya söz konusu finansal araçlar ile ilgili pozisyonlardan kaynaklanan risklerden korunma ya da bu riskleri azaltma amacıyla yapılan türev araçlara ilişkin sözleşmelerden oluşan portföyün izlendiği bilanço içi ve dışı hesapları ve pozisyonları,

Genel piyasa riski: Bankanın alım-satım hesapları içinde yer alan;

1) Getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş borçlanmayı temsil eden finansal araçlara,

2) Hisse senetlerine,

3) Diğer menkul kıymetlere,

4) Bankanın bilanço içi veya bilanço dışı kalemlerinde yer alan, farklı döviz cinslerindeki tüm döviz varlıkları ve yükümlülüklerine,

5) Yukarıda belirtilen araçlara dayalı türev sözleşmelere,

ilişkin pozisyonların değerinde faiz oranları, hisse senedi fiyatları ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar nedeniyle meydana gelebilecek ve “faiz oranı riski”, “hisse senedi pozisyon riski” ve “kur riski” unsurlarından oluşan zarar riskini,

Faiz oranı riski: Faiz oranlarındaki hareketler nedeniyle bankanın pozisyon durumuna bağlı olarak maruz kalabileceği zarar olasılığını,

Hisse senedi pozisyon riski: Bankanın hisse senedi pozisyon durumuna bağlı olarak hisse senedi fiyatlarındaki hareketler nedeniyle maruz kalabileceği zarar olasılığını,

Kur riski: Bankaların, döviz kurlarında meydana gelebilecek değişiklikler nedeniyle maruz kalabilecekleri zarar olasılığını,

Spesifik risk: Getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş finansal araçlardan veya hisse senetlerinden oluşan pozisyonlarda, geniş piyasa hareketleri dışında, bu pozisyonları oluşturan finansal araçları ihraç veya garanti eden ve ödeme

yükümlülüğünü üstlenen kuruluşların yönetimlerinden ve mali bünyelerinden kaynaklanabilecek sorunlar nedeniyle meydana gelebilecek zarar riskini,

Riske maruz değer (RMD): Elde tutulan bir portföy ya da varlık değerinin, faiz oranlarında, döviz kurlarında ve hisse senedi fiyatlarındaki dalgalanmalar nedeniyle meydana gelebilecek değişiklikler sonucunda maruz kalabileceği en yüksek zararı, belli bir zaman diliminde ve belli bir olasılık seviyesinde ifade eden ve muhtelif sayısal yöntemlerle tahmin edilen değeri,

Risk ölçüm modeli: Yönetmeliğin Üçüncü Kısımında belirtilen esas ve usullere göre günlük “riske maruz değer” tutarını hesaplamaya yönelik olarak kullanılan risk ölçüm yöntemlerinin tümünü,

Standart metot ile piyasa riski ölçüm yöntemi: Günlük “riske maruz değer” tutarını tahmin etmeye yönelik bir risk ölçüm modeli bulunmayan ya da bulunmakla birlikte modelin işlerliği Kurumca yeterli görülmeyen bankalar tarafından, genel piyasa riskleri ve spesifik risklere karşı bulundurulması gereken sermaye tutarını belirlemeye yönelik olarak uygulanacak olan ve esas ve usulleri Yönetmeliğin Üçüncü Kısımının Dördüncü Bölümünde belirtilen risk ölçüm yöntemini,

Piyasa riskine esas tutar: Bu Yönetmelikte belirtilen yöntemler aracılığıyla hesaplanan ve sermaye yeterliliği standart oranının hesabında risk ağırlıklı varlıklar, gayrinakdi krediler ve yükümlülüklerle birlikte dikkate alınan tutarı,

Geriye dönük test: Bankaların kullandıkları modellerin doğruluğunu ve performansını ölçmek amacıyla 14 üncü maddede belirtilen esaslar çerçevesinde uyguladıkları testi,

Sapma sayısı: Belli bir dönem içinde faiz oranları, hisse senedi fiyatları ve döviz kurlarındaki değişimler nedeniyle portföy değerinde oluşan günlük zararın, yapılan karşılaştırma neticesinde bankanın risk ölçüm modeli ile tahmin edilen günlük “riske maruz değer”in üzerinde olduğu durum sayısını,

Çarpım faktörü: Piyasa riskine esas tutarın hesaplanabilmesi amacıyla “Riske Maruz Değer” tutarı ile çarpılan ve Yönetmeliğin 15 inci maddesinde belirtilen rakamı,

Artı çarpım faktörü: Geriye dönük testlerin uygulanması sonucunda modelin sapma sayıları esas alınarak tespit edilen ve çarpım faktörüne eklenmesi gereken ve Yönetmeliğin 15 inci maddesine göre belirlenen rakamı,

Stres testi: Bir portföyün maruz kalabileceği beklenmeyen risklere karşı potansiyel dayanıklılığını ölçmeye yönelik muhtelif tekniklerin tümünü,

Opsiyon sözleşmesi: Opsiyonu alan tarafa, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergesi, para ve sermaye piyasası aracını, kıymetli madeni ve döviz, belirlenen vade sonunda (Avrupa tipi opsiyon) veya belirli bir vade süresi içinde herhangi bir zamanda (Amerikan tipi opsiyon) satın alma veya satma hakkı veren; opsiyonu satan tarafı ise yükümlü kılan sözleşmeyi,

Alım opsiyonu: Opsiyonu alan tarafa, sözleşmenin vadesinde veya vadeye kadar olan süre içinde sözleşmeye konu varlığı, sözleşmede belirtilen fiyat ve miktardan satın alma hakkı veren opsiyonu,

Satım opsiyonu: Opsiyonu alan tarafa, sözleşmenin vadesinde veya vadeye kadar olan süre içinde sözleşmeye konu varlığı, sözleşmede belirtilen fiyat ve miktardan satma hakkı veren opsiyonu,

Kullanım fiyatı: Sözleşmeye konu varlığın alım veya satım hakkının vade süresince veya vade sonunda kullanılabileceği fiyatı,

Opsiyon primi/opsiyon fiyatı: Opsiyonu satın alan tarafın opsiyonu satan tarafa, sözleşmede yer alan hakları karşılığında yaptığı ödemeyi,

Kârda-opsiyon: Sözleşmeye konu varlığın piyasa fiyatının opsiyonun kullanım fiyatıyla karşılaştırıldığında, opsiyon hakkını kullanmanın opsiyon sahibine kazanç sağladığı durumu,

Başabaş-opsiyon: Sözleşmeye konu varlığın piyasa fiyatının opsiyonun kullanım fiyatına eşit olması durumu,

Zararda-opsiyon: Sözleşmeye konu varlığın piyasa fiyatı opsiyonun kullanım fiyatıyla karşılaştırıldığında, opsiyon hakkını kullanmanın opsiyon sahibinin zararına yol açtığı durumu,

Opsiyonun gerçek değeri: Kârda opsiyonun (in-the-money) kullanım fiyatı ile opsiyon sözleşmesine konu varlığın piyasa fiyatı arasındaki farkı,

Finansal riske karşı korunma: Bir pozisyona ilişkin parasal ya da finansal kaybı sınırlamak amacıyla karşı bir pozisyonun alınmasını,

Uzun alım opsiyonu pozisyonu: Alım opsiyonunu satın alan tarafın pozisyonunu,

Uzun satım opsiyonu pozisyonu: Satım opsiyonunu satın alan tarafın pozisyonunu,

Kısa alım opsiyonu pozisyonu: Alım opsiyonunu satan tarafın pozisyonunu,

Kısa satım opsiyonu pozisyonu: Satım opsiyonunu satan tarafın pozisyonunu,

Faiz tavanı: Değişken faizli sözleşmeye konu varlığa uygulanacak faiz oranının üst limitini,

Faiz tabanı: Değişken faizli sözleşmeye konu varlığa uygulanacak faiz oranının alt limitini,

Delta: Opsiyonun piyasa fiyatının (değerinin), opsiyon sözleşmesine konu varlığın piyasa fiyatında meydana gelebilecek değişmeye olan duyarlılığını,

Gama: Opsiyon deltasının, opsiyon sözleşmesine konu varlığın piyasa fiyatında meydana gelebilecek değişmeye olan duyarlılığını,

Ro: Opsiyonun piyasa fiyatının (değerinin), faiz oranındaki değişime olan duyarlılığını,

Vega: Opsiyonun piyasa fiyatının (değerinin), opsiyon sözleşmesine konu finansal aracın piyasa fiyatının volatilitesindeki değişime olan duyarlılığını,

Teta: Opsiyonun piyasa fiyatının (değerinin), zamana göre değişim oranını,

Volatilité: Finansal varlıkların fiyat veya oranındaki dalgalanmaların büyüklük ve sıklık derecesinin ölçüsünü,

Sermaye yeterliliği standart oranı: Konsolide ve konsolide olmayan bazda hesaplanan "özkaynak/risk ağırlıklı varlıklar, gayrinakdi krediler ve yükümlülükler" standart oranını,

ifade eder.

İKİNCİ KISIM SERMAYE YETERLİLİĞİ STANDART ORANI

Konsolide Edilmemiş Malî Tablolar Esas Alınarak Hesaplanan Sermaye Yeterliliği Standart Oranı

Madde 4- Konsolide edilmemiş mali tablolara göre sermaye yeterliliği standart oranı, (Ek:1)'de yer alan analiz formunda belirtilen esaslara göre hesaplanır. Sermaye yeterliliği standart oranı hesabına dahil edilen "piyasa riski", Üçüncü Kısımda yer alan esas ve usullere göre hesaplanır. Sermaye yeterliliği standart oranının hesaplanmasında hesap ve kayıt düzenine ilişkin mevzuata uygun olarak düzenlenen veriler kullanılır.

Özkaynak hesabında sermayeden indirilen değer olarak dikkate alınan tutarlar risk ağırlıklı varlıklar, gayrinakdi krediler ve yükümlülüklerin hesaplanmasına dahil edilmez. Risk ağırlıklı varlıkların hesaplanmasında, tükenme ve değer kaybı ile karşı karşıya olan varlıklar, ilgili amortismanlar ve karşılıklar düşüldükten sonra kalan net tutarlar üzerinden hesaplara alınır. İlgili mevzuatta yapılan değişiklikler sonucu yeni tanımlanan kalemler ve yeni finansal araçlarla ilgili olarak, henüz risk ağırlığı verilmemiş bulunan hesaplar Kurumca aksi belirtilinceye kadar % 20 risk ağırlığına tabi tutulur.

Gayrinakdi krediler ile ilgili işlemlerde, kredi riskine esas tutarların hesaplanmasında, karşı taraftan olan alacaklar, varsa bu işlemler için "Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik"e istinaden ayrılan ve pasif hesaplar arasında izlenen özel karşılıklar düşüldükten sonraki net tutar üzerinden, "Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik" in 21 inci maddesinin (1) numaralı fıkrasında belirtilen oranlar ile çarpıldıktan sonra ilgili risk grubuna dahil edilerek, risk grubunun ağırlığı ile ağırlıklandırılır.

Döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemlerde, kredi riskine esas tutarların hesaplanmasında, karşı taraftan olan alacaklar, “Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik”in 21 inci maddesinin (2) numaralı fıkrasında belirtilen krediye dönüştürme oranlarında ilgili risk grubuna dahil edilerek, ilgili risk grubunun ağırlığı ile ikinci defa ağırlıklandırılır.

Konsolide Mali Tablolar Esas Alınarak Hesaplanan Sermaye Yeterliliği Standart Oranı

Madde 5- 4389 sayılı Bankalar Kanunu uyarınca yürürlüğe konulan düzenlemelere göre ana ortaklık niteliğine sahip olan ve konsolide mali tablolar hazırlama yükümlülüğü bulunan bankalarca sermaye yeterliliği standart oranı, (Ek:2)’de yer alan analiz formunda belirtilen esaslara göre, konsolide olarak hesaplanır. Piyasa riski, konsolide sermaye yeterliliği standart oranı hesabına da Üçüncü Kısımda yer alan esas ve usullere göre dahil edilir. Bu yükümlülüğe sahip bankalarca, aynı zamanda konsolide edilmemiş mali tablolara göre de anılan standart oran hesaplanır ve uygulanır.

Ana ortaklık niteliğindeki banka ile konsolidasyona tabi tutulan finansal kurumlar topluluğuna dahil her ortaklığın konsolide mali tablo hazırlama dönemi itibarıyla aktif ve bilanço dışı hesaplarında yer alan mevcutlar ve alacaklar ile bilanço dışı kalemler, (Ek:2)’de yer alan risk ağırlıklı kalemlerin gruplandırılması esasları ve bu kalemlerin nitelikleri dikkate alınarak aynı risk ağırlığına tabi tutulur. Diğer bir ifadeyle, ana ortaklık niteliğindeki bir banka, konsolidasyona tabi tuttuğu ortaklıkların bilanço içi ve dışı varlık ve yükümlülük kalemlerini konsolide mali tablo hazırlama esaslarına uygun olarak toplulaştırdıktan sonra, risk ağırlıkları itibarıyla gruplandırır ve (Ek:2)’de yer alan “Konsolide Mali Tablolar Esas Alınarak Düzenlenen Sermaye Yeterliliği Analiz Formu”nu hazırlar.

Gayrinakdi krediler ile ilgili işlemlerde, kredi riskine esas tutarların hesaplanmasında, karşı taraftan olan alacaklar, varsa bu işlemler için “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik”e istinaden ayrılan ve pasif hesaplar arasında izlenen özel karşılıklar düşüldükten sonraki net tutar üzerinden, “Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik”in 21 inci maddesinin (1) numaralı fıkrasında belirtilen oranlar ile çarpıldıktan sonra ilgili risk grubuna dahil edilerek, risk grubunun ağırlığı ile ağırlıklandırılır.

Döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemlerde kredi riskine esas tutarların ana ortaklık niteliğine sahip bankalarca ve konsolidasyona tabi tutulan finansal kurumlar topluluğuna dahil ortaklıklarca hesaplanmasında, “Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik”in 21 inci maddesinin (2) numaralı fıkrasında belirtilen krediye dönüştürme oranları kullanılır. Döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemlerde kredi riskine esas tutarların hesaplanmasında sadece karşı taraftan olan alacaklar, öncelikle söz konusu krediye dönüştürme oranları ile ağırlıklandırılarak ilgili risk grubuna dahil edilir. Daha sonra bu tutarlar ilgili risk grubunun ağırlığı ile ağırlıklandırılır. Bu tür işlemlerdeki konsolidasyon çalışması ve özellikle de eliminasyon işlemleri, bahsi geçen krediye dönüştürme ve ağırlıklandırma işlemlerinden önce sonuçlandırılır.

Konsolidasyona tabi tutulan banka dışı mali kurumların faktoring alacakları ile çeşitli ikrazlarına ve vermiş oldukları ödünçlere ilişkin kalemler, söz konusu analiz formunda kredi kalemleri arasında gösterilir.

Asgari Oran, Hesaplama ve Gönderilme Dönemi

Madde 6- Sermaye yeterliliği standart oranının bankalarca konsolide olmayan ve konsolide bazda asgari % 8 olarak tutturulması ve idame ettirilmesi şarttır.

Konsolide edilmemiş veya konsolide mali tablolar üzerinden elde edilen sermaye yeterliliği standart oranına ilişkin tablolar, "Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik" in 4 üncü maddesinde belirtilen özkaynak ve konsolide özkaynak hesaplama dönemleri itibarıyla düzenlenir ve en geç belirtilen tarihleri takip eden bir aylık süre içerisinde Kuruma gönderilir. Mart, Haziran, Eylül ve Aralık ayı sonu itibarıyla hesaplanan standart oranlar, ilgili dönemlere ait bilanço ve kâr ve zarar cetvelleri ile birlikte yayımlanır.

Kurum, bankaların iç denetim ve risk yönetimi sistemlerinin yeterliliği ile mali bünyesini etkileyen diğer faktörleri de dikkate alarak, her bir banka veya banka grubu için belirtilen asgari oranın üzerinde bir oranın tesis edilmesini ve söz konusu orana ilişkin tabloların daha sık aralıklarla düzenlenmesini ve gönderilmesini kararlaştırabilir.

Yapısal pozisyonu oluşturan döviz ve dövize endeksli aktiflerin bileşimini gösteren bir rapor sermaye yeterliliği standart oranına ilişkin raporlamalar ekinde Kuruma gönderilir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

PİYASA RİSKİ HESAPLAMA ESASLARI

Birinci Bölüm

Piyasa Riskine Esas Tutar

Piyasa Riskine Esas Tutarın Hesaplanması

Madde 7- Piyasa Riskine Esas Tutar;

Kurum tarafından onaylanan bir risk ölçüm modeli bulunan bankalarca, 12 nci madde çerçevesinde hesaplanan riske maruz değere dayalı sermaye yükümlülüğünün "12,5" ile çarpılması suretiyle,

Risk ölçüm modeli bulunmayan ya da Kurumca risk ölçüm modelinin geçerliliği onaylanmayan bankalarca bu Kısımın Dördüncü Bölümünde uygulama esas ve usulleri ayrıntılı bir biçimde belirtilen "Standart Metot ile Piyasa Riski Ölçüm Yöntemi"ne göre hesaplanan "Faiz Oranı Riski", "Hisse Senedi Pozisyon Riski", "Kur Riski", "Opsiyonlardan Kaynaklanan Piyasa Riski" ve "Spesifik Risk" tutarları toplamının "12,5" ile çarpılması suretiyle, bulunur.

Kurum tarafından onaylanan bir risk ölçüm modeli bulunan bankaların, getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş finansal araçlar ve hisse senetlerine ilişkin

spesifik riskleri Yönetmeliğin 11/h maddesinde yer alan kriterlere uymak koşuluyla modellerine dahil etmeleri esastır. Aksi halde bankalar spesifik risk tutarlarını bu Yönetmeliğin 21 ve 22 nci maddesinde belirtilen esas ve usullere göre hesaplarlar.

Kurum tarafından onaylanan bir risk ölçüm modeli bulunan bankalarca spesifik riskin risk ölçüm modeline dahil edilmesi durumunda spesifik risk tutarı, "Standart Metot ile Piyasa Riski Ölçüm Yöntemi"ne göre hesaplanmış tutarın yarısından az olamaz.

Kredi Riski Taşıyan Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayrinakdi Krediler ve Yükümlülüklerin Hesaplanması

Madde 8- Kredi riskine esas risk ağırlıklı varlıklar, gayrinakdi krediler ve yükümlülükler, "Sermaye Yeterliliği Analiz Formu"nda çeşitli oranlardaki risk ağırlıklarına göre sınıflandırılarak hesaplanırken, bankanın alım satım hesaplarında yer alan ve piyasa riskine esas sermaye yükümlülüğünün tespit edilmesinde taşıdıkları spesifik risk için sermaye gereksinimi hesaplanan sermaye payını temsil eden menkul kıymetler ile borçlanmayı temsil eden menkul kıymetlerden oluşan finansal araçlar, ayrıca risk ağırlığına tabi tutulmaz ve kredi riski taşıyan risk ağırlıklı varlıklar ve gayrinakdi krediler ve yükümlülüklerin hesabında dikkate alınmaz.

İkinci Bölüm

Risk Ölçüm Modelleri ile Piyasa Riskinin Hesaplanması

Genel Kriterler

Madde 9- Bankaların, piyasa riskleri karşılığında bulundurmaları gereken sermaye yükümlülüğünün hesaplanmasında, Kurumdan izin almak kaydıyla, banka içinde risk yönetimi amacıyla piyasa risk ölçüm modellerini veya kendi geliştirdikleri risk ölçüm modellerini kullanmaları esastır. Kurum tarafından risk ölçüm modeli kullanımına ilişkin iznin verilebilmesi için, öncelikle bankanın,

1) Uyguladığı risk ölçümü sisteminin, teorik olarak sağlam temellere dayanması, bu konuda Kurum tarafından çıkarılan düzenlemelerde yer alan esas ve usullerle uyumlu, basiretli bir biçimde uygulanabilir ve güvenilir olması,

2) Fon yönetimi, alım-satım işlemlerinin kaydedilmesi ve değerlemesi ile bunların denetim ve kontrol süreçlerinde risk ölçüm modellerini kullanabilecek ve değerlendirebilecek yeterli sayı ve nitelikte eleman çalıştırması,

3) Risk ölçümünün doğruluğuna esas teşkil edecek sağlıklı ve güvenilir veri ve kayıt sisteminin bulunması ve modelin güvenilirliğini teyit etmesi,

4) Bu bölümde belirtilen esas ve usuller çerçevesinde düzenli olarak stres testleri ve geriye dönük test uygulaması,

şarttır.

Risk Ölçüm Modellerinin Niteliğine İlişkin Standartlar

Madde 10- Bankaların, sermaye yeterliliklerinin hesaplanmasında risk ölçüm modellerini kullanmalarına Kurum tarafından izin verilmesi, 9 uncu maddede sayılanlar yanında aşağıda belirtilen kriterlere de bağlıdır:

a) Bankanın tüm risk kontrol sisteminin oluşturulması ve kullanılmasından sorumlu "Risk Yönetimi Grubu" içinde alım-satım fonksiyonuna yönelik bağımsız bir risk kontrol birimi yer almalıdır. Söz konusu birim limit kullanımları da dahil olmak üzere, bankanın risk ölçüm modelinden elde edilen bilgi ve bulgular üzerinden günlük raporlar hazırlamalı ve analizler yapmalıdır. Bankanın risk kontrol birimi operasyonel ve diğer risk alan birimlerden bağımsız olmalı ve risk kontrolüne ilişkin olarak ürettiği bilgileri bankanın üst yönetimine raporlamalıdır.

b) Bankanın risk kontrol birimi, modelin doğruluğunun ve performansının sınanması amacıyla, günlük bazda en az birer aylık dönemler itibarıyla geriye dönük test uygulamalıdır.

c) Yönetim kurulu ve üst düzey yönetim, risk kontrol sürecine aktif olarak katılmalı ve risk kontrolü bu organ ve kişilerce, bankanın kaynak ayırması gereken önemli operasyonlarından biri olarak ele alınmalıdır. Bankanın bağımsız risk kontrol birimi tarafından hazırlanan günlük raporlar, işlem yapmaya yetkili kişilerin pozisyon limitleri ve bankaca üstlenilen tüm risklere ilişkin limitler, bu hususlarda karar almaya yetkili yönetim seviyelerindeki kişilerce değerlendirilmelidir.

d) Bankanın risk ölçüm modeli, günlük risk yönetim sürecinin bir parçasını teşkil etmeli, risk ölçüm modellerinden elde edilen bulgular, bankanın piyasa riski profilinin planlanmasında, takibinde ve kontrolünde fiilen kullanılmalıdır.

e) Risk ölçüm modeli, işlem ve risk limitleri ile bağlantılı olarak kullanılmalıdır. İşlem yapmaya yetkili kişilerin işlem limitleri, "Riske Maruz Değer" cinsinden belirlenmemiş olsa dahi, işlem yapmaya yetkili kişiler ve üst düzey yönetimce anlaşılır bir şekilde bankanın "Riske Maruz Değer" ölçüm modeli ile ilişkilendirilmelidir.

f) Bankanın risk ölçüm modelinden elde edilen günlük veriler üzerinden analiz sürecini tamamlayıcı bir şekilde düzenli olarak stres testleri uygulanmalıdır. Yönetim kurulu ve üst düzey yönetim tarafından belirlenecek politikaların ve limitlerin tespitinde söz konusu stres testlerinin sonuçları dikkate alınır. Stres testi sonuçları düzenli olarak üst yönetime ve belirli dönemler itibarıyla da yönetim kuruluna bildirilmelidir.

g) Bankanın risk ölçüm modeli yazılı olarak ayrıntılı bir biçimde açıklanmış olmalı, risk ölçüm sisteminin temel prensiplerini ve risk ölçümünde kullanılan tekniklerin ayrıntılı açıklamasını içeren yazılı bir risk ölçümü ve yönetimi düzenlemesi yürürlüğe konulmuş olmalıdır.

h) Risk ölçüm sistemi, bankanın iç kontrol süreci içinde bağımsız olarak değerlendirilmeli, bu değerlendirme, bankanın işlem yapan birimleri ile bağımsız risk kontrol biriminin faaliyetlerini de kapsamalıdır. Bankanın bütünsel risk kontrol sistemi bir bütün halinde yılda en az bir kez gözden geçirilmelidir. Söz konusu gözden geçirme süreci;

1) Risk ölçüm modeli tarafından ölçülen piyasa risklerinin kapsamına,

2) Yönetim bilgi sistemlerinin güvenilirliğine,

- 3) Pozisyon verilerinin doğruluk ve tamlığına,
- 4) Risk ölçüm modellerinin uygulanmasında kullanılan veri kaynaklarının tutarlılığının, zamanında elde edilebilirliğinin ve güvenilirliğinin bu veri kaynaklarının bağımsızlığı da dahil olmak üzere kabul edilebilirliğine,
- 5) Volatilité ve korelasyon varsayımlarının doğruluk ve uygunluğuna,
- 6) Yapılan geriye dönük testler ile modelin doğruluğunun ve performansının sınanmasına,
- 7) Alım satım icra birimi (ön büro) ve alım satım işlem destek faaliyetleri birimi (arka büro) elemanları tarafından kullanılan risk fiyatlama modelleri ve değerlendirme sistemlerinin onaylanma sürecine,
- 8) Risk yönetim sistemi ve sürecine ilişkin dokümantasyonun yeterliliğine,
- 9) Risk kontrol biriminin organizasyonuna ve
- 10) Piyasa riski ölçümlerinin günlük risk yönetiminin bir parçası olarak kullanım düzeyine yönelik olmalıdır.

Risk Ölçüm Modellerinin Niceliğine İlişkin Standartlar

Madde 11- Bankalar, sermaye yükümlülüklerini hesaplamak amacıyla kullandıkları risk ölçüm modellerinde en az aşağıda belirtilen standartlara uymak zorundadırlar:

- a) "Riske Maruz Değer" günlük olarak hesaplanmalıdır.
- b) "Riske Maruz Değer" hesabında tek taraflı % 99 güven aralığı kullanılmalıdır.
- c) "Riske Maruz Değer" hesabında en az elde tutma süresi 10 işgünüdür. Bankalar, zamanın karekökü kuralından hareketle 10 işgününe ölçeklendirmek suretiyle 10 günden daha kısa ya da daha uzun elde tutma sürelerini dikkate alarak hesapladıkları RMD rakamlarını kullanabilirler.
- d) "Riske Maruz Değer" hesabında kullanılan tarihi gözlem dönemi 1 yıldan az olamaz. Üssel olarak ağırlıklandırılmış hareketli ortalama ya da benzeri diğer metotları kullanan bankalar için de kullanılacak tarihi gözlem süresi en az bir yıl olup, modelde fiili olarak kullanılan ağırlıklandırılmış veriler en az 6 aylık bir süreyi kapsamalıdır. Eğer model fiilen bu süreyi kapsayamıyorsa eşit ağırlıklı ortalama ve üssel olarak ağırlıklandırılmış ortalama metoduyla hesaplanan değerler karşılaştırılarak hangisi daha yüksek riske maruz değeri veriyorsa o değer kullanılmalıdır.
- e) "Riske Maruz Değer"i hesaplamak amacıyla kullanılan veri setleri günlük olarak güncelleştirilir. Günlük olarak elde edilemeyen ancak farklı frekanslarda (haftalık, aylık gibi) elde edilebilen veriler de ilgili frekanslar dikkate alınarak

güncelleştirilir. Her bir veri seti en az üç ayda bir topluca gözden geçirilir ve verilerin uygun, zamanında, tutarlı ve güvenilir bir şekilde ulaşıp ulaşmadığı kontrol edilir. Piyasa hareketlerinin normal dışı seyretmesi durumunda söz konusu gözden geçirme daha sık aralıklarla yapılır. Veri setleri üzerinde geçmişe dönük olarak düzeltme yapılamaz. Eğer böyle bir düzeltmenin yapılması mutlaka gerekliyse durum düzeltme gerekçesinin de yer aldığı ayrıntılı bir raporla derhal Kuruma bildirilir. Kurum, fiyat/faiz dalgalanmalarının fazla olduğu durumlarda, riske maruz değer hesabında daha kısa gözlem sürelerinin dikkate alınmasını talep edebilir.

f) Kurum, “Riske Maruz Değer”in hesabında kullanılacak veri setleri ve zaman serilerini tespit ettiği veya bunlarla ilgili kaynak gösterdiği takdirde bankalar bunları kullanmak zorundadırlar.

g) Bankalar, “Riske Maruz Değer”in hesabında, maruz kaldıkları tüm piyasa risklerini kapsamaya kaydıyla “Varyans-Kovaryans”, “Tarihi Simülasyon” ve “Monte Carlo Simülasyonu” yöntemlerinden uygun görecekları herhangi bir risk ölçüm yöntemini kullanabilirler.

h) Kurumdan model kullanım izni alan bankalar aşağıdaki koşulları da yerine getirdikleri takdirde spesifik risklerini de model kullanarak hesaplayabilirler.

Spesifik riskin ölçümüne yönelik olarak modelin;

1) Portföyün tarihi fiyat değişimlerini yeterince açıklayabilmesi ve bu amaçla modelin güvenilirliği ile performansının, örneğin bir regresyon neticesinde elde edilen Belirlilik Katsayısı (R^2) değerinin 0,90 civarında yüksek bir sonuç vermesi gibi sonuçlar elde edilerek muhtelif ekonometrik ve istatistiki modelleme teknikleri ile sınanmış olması,

2) Büyüklükleri ve kompozisyonları bakımından portföy içindeki yoğunlaşmaları dikkate alması, portföy yapısına duyarlı olması ve yüksek sermaye gereksiniminin daha büyük yoğunlaşmalardan kaynaklandığını gösterebilmesi,

3) Beklenmedik piyasa koşullarına yanıt verebilecek şekilde tasarlanmış olması ve tarihi simülasyonlar ile olası en-kötü durum senaryolarına ilişkin simülasyonları da gerçekleştirmek suretiyle beklenmedik piyasa koşullarına ilişkin uyarılarda bulunması,

4) Ayrı bir geriye dönük test sürecine tabi tutularak spesifik risk ölçümüne ilişkin doğruluk ve performansının teyit edilmiş olması,

gereklidir.

ı) Bankanın risk ölçüm modeli, opsiyonlara özgü riskleri ölçebilmelidir. Opsiyonlara ilişkin risklerin ölçümünde aşağıda belirtilen kriterlerin sağlanması zorunludur:

1) Bankanın risk ölçüm modeli opsiyon pozisyonlarının doğrusal olmayan fiyat hareketlerini ölçebilmelidir.

2) Banka, opsiyon pozisyonları ile opsiyon benzeri özellikler gösteren pozisyonlarına ilişkin sermaye yükümlülüğünü hesaplarken bu maddenin (c) bendinde yer alan 10 günlük süreyi dikkate alacaktır.

3) Kurum gerekli gördüğü takdirde bankadan opsiyon risklerinin ölçümüne ilişkin periyodik simülasyonlar ve/veya stres testleri yapmasını talep edebilir.

4) Bankanın risk ölçüm modeli opsiyon pozisyonlarına ilişkin fiyat ve oranların volatilitelerini (vega riski) ölçebilmelidir.

5) Büyük ölçüde opsiyon portföyüne sahip bankalar, opsiyona konu varlıkların farklı vadelerdeki volatilitelerini detaylı olarak belirleyebilmelidir.

Riske Maruz Değere Dayalı Sermaye Yükümlülüğünün Hesabı

Madde 12- Bankalar riske maruz değere dayalı sermaye yükümlülüğünün hesabında, önceki 60 işgününün ortalama "Riske Maruz Değer"inin "Çarpım Faktörü" ve varsa "Artı Çarpım Faktörü" ilave edilerek oluşacak toplamla çarpılması sonucu bulunan tutar ile bir önceki günün "Riske Maruz Değer" tutarından yüksek olanını dikkate alırlar.

Stres Testleri

Madde 13- Piyasa riskine esas sermaye yükümlülüğünün hesabında, risk ölçüm modellerini kullanan bankalar, düzenli olarak ayrıntılı bir stres testi programı uygulamak zorundadırlar.

Bankaların stres test senaryoları, bankanın alım-satım hesaplarında olağanüstü kazanç ya da kayba sebep olabilecek ya da riskin yönetimini güçleştirecek faktörleri kapsar. Bu faktörler piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risk dahil olmak üzere tüm ana riskleri etkileyen, gerçekleşme ihtimali düşük ancak zarar boyutu büyük olabilecek olayları içerir. Stres senaryoları hem doğrusal hem de doğrusal olmayan fiyat özelliklerine sahip pozisyonlar için uygulanır.

Stres testleri senaryoları, bankanın sermaye kapasitesinin muhtemel büyük kayıpları karşılayabilme düzeyini ölçmeye, riski azaltıcı ve sermayeyi koruyucu tedbirleri ortaya koymaya yönelik olarak uygulanır. Bankalar, Kurum tarafından gerekli görülen stres senaryolarını da stres testi programlarına dahil etmek zorundadırlar.

Stres testi senaryoları ve sonuçları periyodik olarak banka üst düzey yönetimi tarafından değerlendirilir, yönetim kurulu ve üst düzey yönetim tarafından risklere ilişkin politikaların ve limitlerin tespitinde fiilen kullanılır. Stres testlerine ilişkin kayıtlar düzenli ve denetime uygun şekilde tutulur. Kurum gerekli gördüğünde bu kayıtları bankadan talep edebilir ve raporlamasına ilişkin esas ve usulleri belirleyebilir.

Geriye Dönük Test

Madde 14- Bankalar, kullandıkları modellerin doğruluğunu ve performansını ölçmek amacıyla, risk unsurlarında meydana gelebilecek değişimlerden dolayı geçmiş 250 işgünü içerisinde portföy değerlerinde gerçekleşen günlük kazanç ve kayıplarını, risk ölçüm modelleri ile tahmin ettikleri günlük "Riske Maruz Değer" rakamlarıyla karşılaştırmak suretiyle her ay "Sapma Sayısı"nı tespit etmek zorundadırlar. Geriye dönük test uygulanırken gün içerisinde gerçekleşen kayıp ve

kazançların yalnızca piyasa hareketlerinden kaynaklanmış olan kısımları dikkate alınır.

Geriye dönük test amacıyla “Riske Maruz Değer” hesaplanırken, 11 inci maddenin (c) bendinde yer alan süreden farklı olarak, “1 günlük” elde tutma süresi dikkate alınır.

Çarpım Faktörü ve Artı Çarpım Faktörünün Tespiti

Madde 15- “Çarpım Faktörü”, piyasa riski hesabında risk ölçüm modellerini kullanan tüm bankalar için ‘3’ olarak uygulanır. Kurum, geriye dönük test sonuçlarından elde edilen sapma sayılarını dikkate alarak bankadan çarpım faktörüne aşağıda yer alan tabloda belirtilen artı çarpım faktörü oranlarını ilâve etmesini talep edebilir.

Sapma Sayısı	Çarpım Faktörü	Artı Çarpım Faktörü
4 ve daha az	3.00	0.00
5	3.00	0.40
6	3.00	0.50
7	3.00	0.65
8	3.00	0.75
9	3.00	0.85
10 ve daha fazla	3.00	1.00

Kurum, sadece sapma sayıları ile sınırlı olmaksızın, bankaların kurdukları iç denetim ve risk yönetim sistemlerini iç kontrol, organizasyonel yapı ve yönetim kalitesi gibi muhtelif kriterleri dikkate alarak belli bir sayısal derecelendirmeye tabi tutmak suretiyle, 0 (sıfır) ile 1 (bir) arasında değişen bir katsayı belirleyebilir ve bu katsayıyı piyasa riskleri karşılığında tutulması gereken sermaye hesaplamasında dikkate alınan çarpım faktörü üzerine artı çarpım faktöründen bağımsız olarak ilâve edebilir.

Üçüncü Bölüm

Risk Ölçüm Modellerinin Değerlendirilmesi

Risk Ölçüm Modeli Kullanım İzninin Verilme Esasları

Madde 16- Piyasa riskine esas sermaye yükümlülüğü tutarının hesaplanmasında risk ölçüm modeli kullanmak isteyen banka, risk ölçüm modelinin bu Kısımın İkinci Bölümünde belirtilen niteliksel ve niceliksel şartları taşıdığını gösterir rapora aşağıda sayılan bilgi ve belgeleri de ilave ederek Kuruma başvurur. Ayrıntıları bilahare Kurumca belirlenecek olan ve model izni verilmesine ilişkin esas ve usullere ilişkin olarak yapılacak düzenlemede yer alacak olan husus ve süreçlerin de yerine getirilmesi koşuluyla Kurumca bankaya model kullanma izni verilebilir.

Söz konusu rapor;

- 1) Genel organizasyon şemasını,

2) Fon yönetimi biriminin, alım satım işlemlerinin kaydı ve değerlemesinden sorumlu birimin, iç kontrol merkezinin, risk yönetimi grubunun ve risk ölçüm modeli ile ilgili diğer birimlerin ayrıntılı organizasyon şemasını,

3) Risk yönetimi grubu ile fon yönetimi birimlerinden sorumlu yönetim kurulu üyeleri ile üst düzey yöneticilerin isimleri ve görev tanımlarını,

4) Risk ölçüm modeli ile ilişkili tüm birimlerin ayrıntılı görev ve sorumluluk tanımlarını,

5) Risk yönetimi grubu içinde yer alan risk kontrol biriminde çalışan personelin isimleri ile birlikte kişi bazında görev tanımları ve bu kişilerin nitelikleri ve iş tecrübelerine ilişkin bilgileri,

6) Risk kontrolünde çalışan personel için uygulanan eğitim programlarına ilişkin açıklamaları,

7) Risk ölçüm modeline ilişkin olarak kullanılan donanım ve yazılımlara ilişkin bilgileri,

8) "Riske Maruz Değer" hesabında kullanılan yöntemlere ilişkin ayrıntılı açıklamayı,

9) Tüm piyasa riski faktörlerinin listesi ve alındığı veri kaynağı, tarihi zaman serilerinin uzunluğu, güncelleme yöntemi ve sıklığına ilişkin bilgileri,

10) Eksik veri olması durumunda uygulanacak yöntemleri,

11) Piyasa riski faktörlerinin getirilerinin hesaplanmasında kullanılan yöntemle ilişkin açıklamaları (logaritmik getiri, yüzde getiri vb. gibi),

12) Piyasa riski unsurlarının dağılımına ilişkin olarak kullanılan istatistiksel varsayımları,

13) Kullanılan güven aralığı ve elde tutma süresine ilişkin usulleri,

14) Doğrusal fiyat hareketlerine sahip olmayan opsiyon gibi finansal araçlara ilişkin riskler ile spesifik riskin modellenmesinde kullanılan yaklaşımları,

15) Olağandışı gözlemlerin değerlendirilmesine ilişkin yöntemleri,

16) Volatilite ve kovaryansın tespitinde kullanılan tahmin yöntemine ilişkin açıklamaları,

17) Kullanılan varyans – kovaryans matrisine ilişkin kayıtları,

18) Uygulanan tahmin metoduna ve değerlendirilmesine ilişkin açıklamaları,

19) Kullanılan yöntemin güçlü ve zayıf yönlerinin analizini,

20) Risk ölçüm modelinin uygunluğunun ve performansının sürekli olarak değerlendirilmesine yönelik kriterleri,

21) Risk ölçüm modelinin banka genelinde uygulanmasına başlamadan önce uygulanan test programı ve sonuçlarına ilişkin açıklamalar ile kullanımına başlandıktan sonraki performansına ilişkin bilgileri, varsa karşılaşılan sorunları,

22) Risk kontrol süreci ile ilişkili diğer birimlerin görüşlerini,

23) Kullanılan model yoluyla tesis edilen limit tespit sistemine ilişkin açıklamaları,

24) Günlük limitlerin kullanımı ve limit aşımı durumunda takip edilecek usulü,

25) Modelin kapsadığı tüm risk kategorilerini,

26) Bankanın alım satım hesaplarındaki araçlara ilişkin tüm pozisyonları, her bir döviz cinsi itibarıyla döviz pozisyonlarını ve getirisi faiz ile ilişkilendirilmiş araçların her bir döviz cinsi itibarıyla vadeye kalan süreye göre sınıflandırılmış listelerini,

27) Alım-satım hesaplarındaki finansal araçların değerlemesine ilişkin esasları,

28) Alım-satım işlemlerinin ve ödemelerin gerçekleştirilmesinde kullanılan yazılımlara ilişkin açıklamaları,

29) Geriye dönük testlerin uygulanma yöntemlerine ilişkin her türlü bilgi ve belgeyi,

30) Stres testleri ve senaryo analizlerinin uygulanma yöntemlerine ilişkin her türlü bilgi ve belgeyi,

31) Risk yönetimine ilişkin olarak hazırlanan esas ve usullere ilişkin kılavuzun bir örneğini,

32) Kurumca gerekli görülecek her türlü bilgi, belge ve veriyi,

içerir.

Söz konusu rapor, bankayı temsile yetkili kişilerin yanında bilgi teknolojilerinden ve risk kontrolünden sorumlu yetkililerce de onaylanır.

Piyasa riskine esas sermaye yükümlülüğünün hesabında risk ölçüm modelini kullanan bankalar, kendi istekleri ile "Standart Metot İle Piyasa Riski Ölçüm Yöntemi"ni kullanamazlar.

Onaylanan risk ölçüm modelinde banka tarafından sonuçları etkileyebilecek bir değişiklik yapılması, modelin güçlendirilmesi ya da sistemin değiştirilmesi durumunda, değişikliğin gerekçesi, etkilediği alanlar ve etkinin boyutlarını gösteren bir raporla Kuruma değişiklik başvurusunda bulunulur. Bu konudaki esas ve usullere ilişkin süreç model izni verilmesine ilişkin esas ve usuller hakkında yapılacak düzenlemeye uygun olarak başlatılır.

Kurum, yabancı ülkelerde kurulu bankaların Türkiye'de faaliyet gösteren şubelerinin genel merkezlerinde kullanılan modeli kullanması durumunda bu modele ilişkin genel merkezin bulunduğu ülkenin denetim otoritesi tarafından verilen uygunluk belgesini şubeden talep edebilir. Kurum şubenin faal olduğu piyasaların özelliklerini dikkate almak suretiyle kullanılan modelin parametrelerinin yeniden belirlenmesini talep edebilir. Eğer şube farklı bir model kullanıyorsa buna ilişkin olarak şube tarafından bağlı olunan genel merkezin ve ilgili denetim otoritesinin onay ve görüşleri bir raporla Kuruma iletilir.

İznin Son Bulması

Madde 17- Kurum tarafından risk ölçüm modellerinin öngörülen şartları kaybettiğine veya yeterliliğinin ve güvenilirliğinin kaybolduğuna kanaat getirilen bankalar uyarılır ve söz konusu şartların sağlanması ve modelin eksikliklerinin tamamlanması için kendilerine 3 aya kadar süre verilir. Söz konusu şartları sağlayamayan, eksikliklerini tamamlamayan ve risk ölçüm modellerini yeterli ve güvenilir hale getirmeyen bankaların, sermaye yükümlülüğünün hesabında kendi risk ölçüm modellerini kullanmaları izni iptal edilir. Uyarılan bankalar anılan şartlara uyum sağlayıncaya ve eksikliklerini tamamlayıncaya kadar piyasa riskine esas sermaye yükümlülüğünün hesaplanmasında, Dördüncü Bölümde esas ve usulleri belirtilen "Standart Metot ile Piyasa Riski Ölçüm Yöntemi"ni kullanmak zorundadırlar.

Dördüncü Bölüm

Standart Metot ile Piyasa Riskinin Hesaplanması

Genel Hükümler

Madde 18- Piyasa riskinin ölçümünde risk ölçüm modelleri kullanmayan, risk ölçüm modelleri Kurumca yeterli görülmeyen ya da modellerinin yeterliliğinin ve güvenilirliğinin kaybolduğuna Kurumca kanaat getirilen bankalar, piyasa riskine esas sermaye yükümlülüğünün hesabında bu bölümde uygulama esas ve usulleri belirtilen "Standart Metot ile Piyasa Riski Ölçüm Yöntemi"ni kullanmak zorundadırlar.

Getirisi Faiz Oranı ile İlişkilendirilmiş Finansal Araçlara İlişkin Genel Piyasa Riskinin Hesaplanması

Madde 19- Bankanın menkul kıymetleri arasında yer alan ve getirisi faiz oranları ile ilişkilendirilmiş, borçlanmayı temsil eden her türlü menkul kıymetler ile bu menkul kıymetlere dayalı olarak yapılan repo işlemlerine ve forward, future ve swap gibi türev araçlara ilişkin faiz oranındaki değişikliklerden kaynaklanabilecek piyasa riski, yukarıda belirtilen finansal araçlara ilişkin uzun ve kısa pozisyonların (Ek:3)'de yer alan "Vade Merdiveni Tablosu" üzerinde tasnif edilerek yerleştirilmesi suretiyle hesaplanır.

"Vade Merdiveni Tablosu", Kurumca belirlenecek her bir para cinsinin Türk Lirası karşılığı bazında ayrı ayrı düzenlenir.

Sabit faizli menkul kıymetler, vadeye kalan sürelerine göre, değişken faizli menkul kıymetler ise yeniden fiyatlama tarihine kalan sürelerine göre "Vade Merdiveni Tablosu"ndaki 13 vade diliminden uygun olanına yerleştirilir.

Bir faiz swabı işleminde ise, değişken oranda faiz tahsil edilmesi ve sabit faiz ödenmesi durumunda, "Vade Merdiveni Tablosu"na yeniden fiyatlama tarihine kadar

olan vadede değişken faiz oranı üzerinden uzun pozisyon, swap sözleşmesinin kalan vadesinde ise sabit faiz oranı üzerinden kısa pozisyon yazılır.

Her bir vade dilimindeki uzun ve kısa pozisyonlar aşağıda belirtilen tabloda yer alan ilgili vade dilimindeki risk ağırlığı ile ağırlıklandırılır. Aynı vade dilimindeki ağırlıklandırılmış toplam kısa ve toplam uzun pozisyonlardan mutlak değer olarak küçük olanı üzerinden %10 dikey sermaye gereksinimi hesaplanır. Her bir vade dilimi için tek bir net pozisyon bulunması amacıyla bütün vade dilimlerindeki kısa ve uzun pozisyonlar netleştirilir.

Vadeye Kalan Süre	Risk Ağırlığı (%)	Varsayılan Getiri Değişimi (%)
I.ZAMAN ARALIĞI		
1 aydan daha az	0,00	1,00
1 ile 3 ay arası	0,20	1,00
3 ile 6 ay arası	0,40	1,00
6 ay ile 12 ay arası	0,70	1,00
II.ZAMAN ARALIĞI		
1 ile 2 yıl arası	1,25	0,90
2 ile 3 yıl arası	1,75	0,80
3 ile 4 yıl arası	2,25	0,75
III.ZAMAN ARALIĞI		
4 ile 5 yıl arası	2,75	0,75
5 ile 7 yıl arası	3,25	0,70
7 ile 10 yıl arası	3,75	0,65
10 ile 15 yıl arası	4,50	0,60
15 ile 20 yıl arası	5,25	0,60
20 yıl ve daha fazla	6,00	0,60

Elde edilen vade dilimlerinin net kısa ve uzun pozisyonları, her üç zaman aralığı için ayrı ayrı toplanır ve aynı zaman aralığı içinde ters yönlü pozisyonlar olması durumunda, bunların mutlak değer olarak küçük olanının mutlak değeri üzerinden I. zaman aralığı için %40, II. ve III. zaman aralığı için %30 oranında Yatay Sermaye Gereksinimi-I (YSG-I) hesaplanır.

Üç zaman aralığı içindeki kısa ve uzun pozisyonlar netleştirilerek her bir zaman aralığı için net pozisyonlar elde edilir.

Birbirine komşu zaman aralıklarında ters yönde pozisyonlar söz konusu ise bunlardan mutlak değer olarak küçük olanının mutlak değeri üzerinden %40 Yatay Sermaye Gereksinimi-II (YSG-II) hesaplanır.

Birbirine komşu zaman aralıklarında ters yönlü pozisyonların bulunması nedeniyle denkleşen ve YSG-II hesaplanan zaman aralığı pozisyonları netleştirilir. Eğer I ve II. Zaman Aralıkları netleştirilmişse bulunan yeni pozisyon değeri Zaman Aralığı I'in pozisyonu; II ve III. Zaman Aralıkları netleştirilmişse bulunan yeni pozisyon Zaman Aralığı III'ün pozisyonu olarak kabul edilir. Zaman Aralığı I ve III'e

aİt pozisyonların her ikisi de aynı yönde pozisyonlar ise toplamalarının mutlak değeri üzerinden %100, biri kısa değeri uzun pozisyon ise mutlak değeri küçük olanın mutlak değeri üzerinden %100, her iki pozisyonun netleştirilmesinden elde edilen pozisyonun mutlak değeri üzerinden de %100 oranında Yatay Sermaye Gereksinimi -III (YSG-III) hesaplanır.

Vade merdiveni tablosundaki tüm vade dilimlerinde veya zaman aralıklarında aynı yönde pozisyon bulunması durumunda bunların toplamının mutlak değeri üzerinden Yatay Sermaye Gereksinimi-III (YSG-III) hesaplanır.

Dikey ve yatay sermaye gereksinimleri toplamı, getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş finansal araçlara ilişkin genel piyasa riski için gerekli olan sermaye gereksinimi tutarını gösterir.

Netleştirme

Madde 20- Banka portföyünde yer alan, aynı kişi tarafından, aynı döviz kuru, kupon ve vade üzerinden ihraç edilmiş benzer menkul kıymetler gibi birbiri ile denkleşen finansal araçların uzun ve kısa pozisyonlarının, "Vade Merdiveni Tablosu"na yerleştirilmeden önce netleştirilmesine ilişkin esas ve usuller Kurumca ayrıca belirlenir.

Getirisi Faiz Oranı İle İlişkilendirilmiş Finansal Araçlara İlişkin Spesifik Riskin Hesaplanması

Madde 21- Net pozisyon tutarları üzerinden, getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş menkul kıymetlerin türü ve kalan vadeleri dikkate alınarak aşağıdaki tabloda yer alan oranlarda, spesifik risk için sermaye gereksinimi hesaplanır.

Menkul Kıymet Türü	Oran (%)
Kamu Menkul Kıymetleri	% 0.00
Nitelikli Menkul Kıymetler:	
Vadeye Kalan Süresi 6 ay ve daha az olanlar	% 0.25
Vadeye Kalan Süresi 6 –24 ay olanlar	% 1.00
Vadeye Kalan Süresi 24 aydan uzun olanlar	% 1.60
Diğer Menkul Kıymetler	% 8.00

Nitelikli menkul kıymetler, en az iki kredi derecelendirme kuruluşundan yatırım yapılabilir notu almış menkul kıymetlerden oluşur. Sadece bir kredi derecelendirme kuruluşundan yatırım yapılabilir notu almış veya hiç derecelendirilmemiş menkul kıymetler de, söz konusu menkul kıymetleri ihraç edenin tanınmış bir teşkilatlanmış borsaya kote edilmiş menkul kıymetlerinin bulunması durumunda nitelikli menkul kıymet olarak kabul edilir.

Faiz ve döviz kuru swap işlemleri, "FRAs", forward döviz kontratları ve faiz oranı future işlemleri için spesifik risk hesaplanmaz. Future sözleşmelerinde işlemin dayandığı menkul kıymet bir borçlanma aracı ise bu menkul kıymet için spesifik risk yukarıda belirtilen esaslara uygun olarak hesaplanır.

Hisse Senedi Pozisyonlarına İlişkin Genel Piyasa Riski ve Spesifik Risk İçin Gerekli Sermaye Yükümlülüğünün Hesaplanması

Madde 22- a) Bankalar, alım-satım hesaplarında yer alan her türlü hisse senedi, yatırım fonu ve katılma belgesi ve hisse senetlerindeki fiyat değişikliklerinden etkilenen bilanço içi ve dışı pozisyonlar ile opsiyonlar dışında kalan hisse senedine dayalı diğer türev araçlardan oluşan pozisyonlar üzerinden spesifik risk ve genel piyasa riskine esas sermaye yükümlülüğünü hesaplamak zorundadırlar.

Sermaye yükümlülüğünün hesabında;

1) Münferit hisse senetleri ile ilişkilendirilmiş future ve forward işlemlerinin cari piyasa fiyatları,

2) Bir hisse senedi endeksi ile ilişkilendirilmiş future işlemlerde, işlemin dayanağını oluşturan hisse senedi portföyünün cari piyasa fiyatı,

esas alınır.

b) Hisse senedi swap işlemlerinde, işlemin her bir ayağını oluşturan pozisyonlar ayrı ayrı değerlendirilir. Eğer swap işleminin ayaklarından bir tanesi sabit veya değişken faiz oranı ile ilişkilendirilmişse buna ilişkin pozisyon 19 uncu maddede belirtilen usule uygun olarak faiz oranı riskine esas sermaye yükümlülüğünün hesabında dikkate alınır.

c) Hisse senetlerine ilişkin tutulan pozisyonlar ile spesifik ve genel piyasa risklerine esas sermaye yükümlülükleri, her bir teşkilatlanmış piyasa bazında ayrı ayrı hesaplanır.

d) Aynı şirket tarafından ihraç edilmiş hisse senetlerine ilişkin uzun ve kısa pozisyonlar netleştirildikten sonra hesaplama dahil edilir.

e) Hisse senetleri pozisyonlarının taşıdığı "Spesifik Risk" için ayrılması gereken sermaye yükümlülüğü, hisse senetlerine ilişkin kısa ve uzun pozisyonların mutlak değerleri toplamının %8' i dir. Söz konusu oran, likit ve iyi çeşitlendirilmiş portföyler için %4 olarak uygulanır. Aşağıdaki tabloda yer alan endekslere dayalı sözleşmeler için spesifik risk oranı %2, diğer endekslerin konu edildiği sözleşmeler için ise %4 olarak alınır.

ENDEKS	ÜLKE
İMKB-100	TÜRKİYE
S & P 500	A.B.D
NIKKEI 225	JAPONYA
DAX	ALMANYA
FTSE 100 ve FTSE -Mid 250	İNGİLTERE
CAC 40	FRANSA
TSE 35	KANADA
SMI	İSVİÇRE
OMX	İSVEÇ
IBEX 35	İSPANYA
EOE 25	HOLLANDA
BEL 20	BELÇİKA
ATX	AVUSTURYA

Yukarıdaki tabloda belirtilen endeksler içinde yer alan hisse senetlerinden oluşan portföyler;

- 1) Bir hisse senedine ilişkin tutulan pozisyonun tutarı, her bir ülke pazarlarında tutulan pozisyon tutarının (ülke portföyünün) %10'unu aşmıyorsa,
- 2) Ülke portföylerinin %10'unu aşmayan ve en az %5 ini oluşturan hisse senedi pozisyon tutarlarının toplamı, bankanın tüm hisse senedi portföyünün %50'sini aşmıyorsa,

likit ve iyi çeşitlendirilmiş kabul edilir. Yatırım fonları likit ve iyi çeşitlendirilmiş olarak kabul edilir.

f) Hisse senetleri pozisyonlarının taşıdığı "Genel Piyasa Riski" için ayrılması gereken sermaye yükümlülüğü, hisse senetlerine ilişkin toplam uzun pozisyonlar ile toplam kısa pozisyonlar arasındaki farkın (net pozisyon) %8'idir.

Kur Riskine Esas Sermaye Yükümlülüğünün Hesaplanması

Madde 23- Bankalar, tüm döviz varlıkları ve yükümlülükleri, vadeli döviz işlemleri, swaplar gibi kur riski içeren türev sözleşmeleri üzerinden kur riskine esas sermaye yükümlülüklerini hesaplamak zorundadırlar. Özkaynak hesaplamasında sermayeden indirilen yabancı para varlıklar için kur riskine esas sermaye yükümlülüğü hesaplanmaz.

Sermaye yükümlülüğünün hesaplanması amacıyla her bir döviz cinsinin Türk Lirası karşılıkları itibarıyla aktif ve pasif hesaplarda bulunan tüm döviz varlık ve yükümlülüklerine ilişkin net pozisyon, döviz cinsinden cayılamaz nitelikli gayrinakdi kredilere ilişkin net pozisyon ve vadeli döviz işlemlerine ilişkin net pozisyon bulunur. Her bir döviz cinsi için hesaplanan net kısa pozisyonlar ve net uzun pozisyonlar ayrı ayrı toplanır ve bunlardan mutlak değer olarak büyük olanı ile mutlak değer olarak net altın pozisyonu toplamı üzerinden %8 oranında sermaye yükümlülüğü hesaplanır.

Döviz cinsinden cayılamaz nitelikli gayrinakdi kredilere ilişkin net pozisyonun sermaye yükümlülüğü hesaplamasına dahil edilmesinde, henüz nakde dönüşmemiş

yükümlülüğe ilişkin alacak hakkının, gayrinakdi krediyle aynı para cinsinden olması durumunda alacak tutarı, uzun pozisyon olarak dikkate alınır. Bununla beraber alacak hakkının farklı döviz cinsinden olması halinde alacak tutarı kendi döviz cinsinden uzun pozisyon olarak döviz varlıkları arasında gösterilir. Gayrinakdi kredilere ilişkin alacağın uzun pozisyon olarak dikkate alınmasında, alacak hakkının belgelenmesi ya da teminat altına alınmış olması esastır.

Gayrinakdi kredi borçlusunun kredi değerliliği ve ödeme yeteneği "Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik"te yer alan esas ve usuller çerçevesinde belirlenir. Bu şekilde yapılan değerlendirme sonucunda net pozisyon hesaplamasında kullanılacak uzun pozisyon, gayrinakdi kredi müşterisinden doğacak alacak tutarından, varsa pasif hesaplar içerisinde kendisi için ayrılan özel karşılık tutarının çıkarılması ile bulunur.

Dövizde endeksli varlık ve yükümlülükler, net pozisyon hesaplanmasında izlendikleri hesaba bakılmaksızın endeksledikleri döviz cinsinden döviz varlık ve yükümlülükleri olarak gösterilirler. Ancak söz konusu dövizde endeksli varlık ve yükümlülükler döviz likiditesi riskinin ölçümünde döviz olarak dikkate alınamazlar. Her bir döviz cinsi itibarıyla;

1) Netleştirilmemiş uzun pozisyonları toplam tutarı ile netleştirilmemiş kısa pozisyonları toplam tutarından mutlak değer olarak büyük olanı özkaynağının %100' ünü ve

2) Netleştirilmemiş uzun pozisyonları toplam tutarı ile netleştirilmemiş kısa pozisyonları toplam tutarı arasındaki farkın özkaynaklarına oranı %2'yi

geçmeyen bankalar, aynı dönem için kur riskine esas sermaye yükümlülüğünü hesaplamayabilirler.

Özkaynak tutarını geçmemek ve takip edildiği dövizdeki net uzun pozisyonu aşmamak üzere, banka risk yönetimi tarafından belirlenecek olan döviz ve dövizde endeksli varlıklar bileşimini içeren yapısal uzun pozisyon tutarı bu Yönetmelikle getirilen kur riskine esas sermaye yükümlülüğünden muaftır. Söz konusu yapısal uzun pozisyonu oluşturan döviz ve dövizde endeksli varlıklar için sermaye yükümlülüğü hesaplanmaz.

Yapısal pozisyonların sahip olması gereken özel nitelikler ile sermaye yeterliliği standart oranının hesaplanmasına dahil edilmesine ilişkin uygulama esas ve usulleri, Kurum tarafından ayrıca belirlenir.

Beşinci Bölüm

Opsiyonlardan Kaynaklanan Piyasa Riskinin Sermaye Yeterliliği Hesaplanmasına Dahil Edilmesine İlişkin Esas ve Usuller

Bankaların Yükümlülüğü

Madde 24 - Bankaların, portföylerinde yer alan opsiyonlar ile bunlara bağlı işlemlere konu varlıkların finansal risklere karşı korunma altına alınmış pozisyonlarından kaynaklanabilecek risklere ilişkin sermaye yükümlülüklerinin hesaplanmasında bu bölümde belirtilen usul ve yöntemleri kullanmaları zorunludur. Bu bölüme ilişkin maddelerde yer alan dipnotlara bağlı açıklamalar (Ek:4)'te verilmektedir.

Genel Esaslar

Madde 25 - Opsiyon sözleşmeleri ve bunlara bağlı işlemlere konu varlıkların finansal risklere karşı korunma altına alınmış pozisyonları bu bölümde tanımlanan hesaplama metotları çerçevesinde sermaye yükümlülüğüne tabi olurlar.

Bu bölümün izleyen maddelerinde gösterilen metotlar kullanılarak hesaplanacak sermaye yükümlülüğü, Standart Metot ile hesaplanan sermaye yükümlülüğü toplamına ilâve edilir.

Opsiyon içeren ancak opsiyonun etkisi ihmal edilebilecek kadar küçük olan finansal araçları bu bölümde bahsi geçen opsiyon bağlamında değerlendirmek zorunlu değildir. Konvertibl tahvil/bono gibi varlıklar spesifik özelliklerine göre tahvil, bono veya hisse senedi olarak değerlendirilebilir. Tahvil veya bonoyu çıkarana erken ödeme imkanı veren finansal bir araç normal bir borçlanma aracı olarak değerlendirilir ve en muhtemel ödeme zamanına göre ilgili vade diliminde yerini alır.

Opsiyon bileşeni baskın ise, sözleşmeye konu varlıklar aşağıda açıklanan iki yöntemden birine göre bileşenlerine ayrılır:

1) Opsiyon ve sözleşmeye konu varlık şeklinde analitik bir ayrıma tabi tutulmak,

2) Risk profili, opsiyon ve temel finansal araçlarla oluşturulacak sentetik bir portföy oluşturmak,

yoluyla yaklaşık olarak hesaplanır.

Opsiyonların Piyasa Riskini Ölçmede Kullanılacak Metotlar

Madde 26 – Opsiyonların piyasa riskini ölçmede kullanılabilecek alternatif metotlar aşağıda belirtildiği şekilde uygulanır.

a) Opsiyon sözleşmesini sadece satın alan bankalar “Basitleştirilmiş Metot”u kullanabilirler.

b) Opsiyon sözleşmesini ayrıca satan/yazan bankalar standart “Delta-Plus Metodu”nu veya “Senaryo Metodu”nu kullanmalıdır.

Portföy faaliyetleri büyük ölçüde opsiyon alım-satımına dayalı olan bankaların daha gelişmiş metotları kullanmaları gerekmektedir.

Basitleştirilmiş Metot

Madde 27 – Sadece, sınırlı sayı ve çeşitte opsiyon sözleşmesini satın alan bankalar aşağıda yer alan tabloda belirtilen münferit opsiyon pozisyonları için “Basitleştirilmiş Metot”u kullanabilirler. Söz konusu opsiyon pozisyonları, ilgili sözleşmeye konu varlık pozisyonları ile birlikte, tabloda belirtilen şekilde, hem spesifik risk hem de genel piyasa riskini dikkate alan ayrı bir sermaye yükümlülüğüne tabi olup, “Standart Metot ile Piyasa Riskinin Hesaplanması” bölümünde belirtilen spesifik ve genel piyasa riski standart hesaplamasından hariç tutulur. Sermaye yükümlülüğü, bankanın sahip olduğu her bir münferit opsiyon pozisyonu için hesaplanır. Bulunan rakam, opsiyon sözleşmesine konu varlığın türüne göre, “Standart Metot” ile hesaplanan ilgili sermaye gereksinimi tutarına eklenir.

Basitleştirilmiş Metot

Pozisyon	Uygulama
Sözleşmeye konu varlığa ilişkin uzun pozisyon ve uzun satım opsiyonu veya Sözleşmeye konu varlığa ilişkin kısa pozisyon ve uzun alım opsiyonu	Sermaye yükümlülüğü, sözleşmeye konu varlığın ¹ piyasa fiyatı ile “Standart Metot ile Piyasa Riskinin Hesaplanması” bölümünde belirtilen spesifik ve genel piyasa riski oranları toplamının ¹⁸ çarpımından, kârda opsiyonun gerçek değerinin çıkarılması ile bulunur ² .
Uzun alım opsiyonu veya au	Sermaye yükümlülüğü, aşağıdakilerden küçük olanıdır: ▪ Sözleşmeye konu varlığın piyasa fiyatı ile spesifik ve piyasa riski oranları toplamının çarpımı ▪ Opsiyonun piyasa fiyatı³

Delta-Plus Metodu

Madde 28 – Opsiyon yazıcısı bankalar, “delta” faktörü ile ağırlıklandırılmış opsiyon pozisyonlarını “Standart Metot ile Piyasa Riskinin Hesaplanması”na ilişkin bölümde yer alan hesaplamalara dahil ederler. Bu opsiyonlar, sözleşmeye konu varlığın piyasa fiyatı ile “delta”nın çarpımı sonucunda ortaya çıkan rakama eşit pozisyon olarak hesaplamalarda ve raporlamalarda yer alır. Spesifik riske ilişkin sermaye gereksinimi, her bir opsiyonun delta eşdeğerinin, “Standart Metot ile Piyasa Riskinin Hesaplanması”na ilişkin bölümde yer alan ilgili spesifik risk ağırlığıyla çarpılması suretiyle bulunur.

“Delta” duyarlılığının opsiyon pozisyonunun tüm risklerini kapsamakta yeterli olmaması nedeniyle, sermaye yükümlülüğünü hesaplamak üzere ayrıca “gama” ve “vega” duyarlılıkları da ölçülür. Bu duyarlılıklar, opsiyonun işlem gördüğü borsa

tarafından tescil edilmiş bir model veya bankanın Kurum tarafından onaylanan opsiyon fiyatlama modeli çerçevesinde hesaplanır⁴.

a) Borçlanma senetleri veya faiz oranına bağlı finansal araçların delta ağırlıklı pozisyonları 19 uncu maddede yer alan tabloya göre ilgili vade dilimine;

1) "Faiz tavanı" ve "faiz tabanı" içeren değişken faizli finansal araçlar, değişken faizli finansal araç ve Avrupa tipi opsiyon serilerinin kombinasyonu olarak değerlendirilmek,

2) Diğer türev araçların ilgili vade dilimine yerleştirilmesi esnasında iki ayaklı bir yaklaşım kullanılır. Birinci ayak, işleme konu finansal sözleşmenin işleme konulduğu tarihteki, diğeri ise sözleşmenin vadesinin geldiği tarihteki durumu dikkate alınmak, suretiyle yerleştirilir.

b) Sözleşmeye konu varlık hisse senedi ise, sermaye yükümlülüğü, delta-ağırlıklı pozisyonlar üzerinden hesaplanır. Söz konusu pozisyonlar 22 nci maddede tanımlanan piyasa riski hesaplamalarına dahil edilir. Ülkelerin farklı organize piyasalarında işlem gören opsiyonların nitelikleri aynı olsa bile bu hesaplamada ayrı araçlar olarak değerlendirilir.

c) Yabancı para ve altın pozisyonlarına dayalı opsiyonlara ilişkin sermaye yükümlülüğünün hesaplanmasında 23 üncü maddede açıklanan usul esas alınır. Yabancı para ve altına dayalı opsiyonların net delta eşdeğeri, ilgili döviz veya altın pozisyonuna ilişkin riskin ölçümüne dahil edilir.

Gama ve Vega Risklerinin Hesaplanması

Madde 29 - Delta riskinden kaynaklanan ve 28 inci maddede açıklanan sermaye yükümlülüklerine ilâve olarak, gama ve vega riskleri karşılığında ayrıca sermaye bulundurulur. Delta-plus metodunu kullanan bankalarca finansal risklere karşı korunma altına alınmış pozisyonlar dahil her bir pozisyon için bu riskler ayrı ayrı hesaplanır. Söz konusu riskler için sermaye yükümlülüğü aşağıda belirtildiği şekilde hesaplanır:

a) Her bir münferit opsiyon için "gama etkisi", aşağıdaki şekilde hesaplanır.

$$\text{Gama Etkisi} = 1/2 \times \text{Gama} \times (\text{FD})^2$$

FD (Fiyat Değişimi) = Opsiyon sözleşmesine konu varlığın fiyatındaki değişim

b) Fiyat değişimi ise aşağıdaki şekilde hesaplanır.

1) Faiz oranı opsiyonları için, sözleşmeye konu araç eğer bir tahvil/bono ise, sözleşmeye konu aracın piyasa değeri, 19 uncu maddede yer alan vadelere ait risk ağırlıkları ile çarpılır. Sözleşmeye konu varlık, getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş bir araç ise, eşdeğer bir hesaplama yine 19 uncu maddede yer alan tablodaki "varsayılan getiri değişimleri" dikkate alınarak yapılır.

2) Hisse senedi ve hisse senedi endeks opsiyonları için, sözleşmeye konu varlığın piyasa değeri %8 ile çarpılır⁵.

3) Yabancı para ve altın opsiyonları için, sözleşmeye konu varlığın piyasa değeri %8 ile çarpılır.

c) Aşağıda belirtilen kalemlere ilişkin pozisyonlar, söz konusu hesaplamada, birbiriyle aynı sözleşmeye konu varlık olarak değerlendirilir:

1) Faiz oranları için, 19 uncu maddedeki tabloda belirtilen her bir vade dilimi,

2) Hisse senedi ve hisse senedi endeksleri için, her bir ülke piyasası,

3) Yabancı para ve altın için, her bir yabancı para çifti⁶ ve altın.

d) Aynı varlığa dayalı her bir opsiyon pozitif veya negatif bir gama etkisine sahiptir. Her bir finansal araç için, münferit gama etkileri toplanarak, pozitif veya negatif olan net gama etkisi bulunur. Bunlardan sadece negatif olan net gama etkileri sermaye hesaplamasına dahil edilir. Toplam gama sermaye yükümlülüğü olarak, net negatif gama etkilerinin mutlak değerleri toplamı alınır.

e) Volatilite riski için bankalar, aynı varlığa dayalı opsiyonlara ait vegaların toplamının volatilitenin $\pm$ %25 oranında nisbi kayması ile çarpılması yoluyla sermaye yükümlülüğünü hesaplar.

f) Vega riski için toplam sermaye yükümlülüğü olarak, vega için hesaplanan münferit sermaye yükümlülüklerinin mutlak değerlerinin toplamı alınır.

Senaryo Metodu

Madde 30 – Gelişmiş opsiyon teknikleri kullanan ve/veya karmaşık opsiyon portföylerine sahip bankalar, opsiyonlar ile bunlara bağlı finansal risklere karşı korunma altına alınmış pozisyonları için piyasa riskleri karşılığında bulundurmaları gereken sermaye tutarını hesaplarırken, senaryo metodu kapsamında senaryo matrisi analizini kullanabilirler. Bu metoda göre bankalar, sermaye yükümlülüğünü hesaplamak amacıyla, opsiyonun dayandığı sözleşmeye konu varlığın fiyatı/oranı ile bunların volatilitesi gibi risk faktörlerindeki eşanlı değişimler için matris kullanarak, opsiyon portföylerinin yeniden değerlemesini yaparlar. Bu işlem, opsiyon portföyündeki risk faktörlerine ilişkin sabit değişim aralıkları belirlenerek ve daha sonra matris üzerinde yer alan muhtelif noktalardaki portföy değeri değişimleri dikkate alınarak gerçekleştirilir.

Her bir münferit sözleşmeye konu araç için ayrı bir matris oluşturulur. Opsiyon alım-satımı yoğun olan bankalar, alternatif olarak, faiz oranı opsiyonları için yapacakları hesaplamalarında, asgari 6 ayrı vade dilimini esas alırlar. Bu metodu uygularken 19 uncu maddede bulunan tabloda yer alan vade dilimlerinin en fazla üç tanesi aynı grup içine yerleştirilir.

Opsiyonlar ve bunlara bağlı finansal risklere karşı korunma altına alınmış pozisyonlar, sözleşmeye konu varlığın piyasa fiyatının altında ve üstünde belirli bir bant içinde olmak üzere değerlendirilir. Bu işlem, matris hazırlamanın ilk aşamasını oluşturur. Faiz oranı için bu bant, 19 uncu maddede bulunan tabloda varsayılan

getiri değişimi ile tutarlı olmalıdır. Faiz oranı opsiyonları için yukarıdaki alternatif metodu kullanan bankalar, hesaplamada, aynı gruba dahil edilen her bir vade dilimine ait varsayılan getiri değişimlerinin en büyüğünü kullanırlar. Hisse senedi, yabancı paralar ve altın için değişim aralığı $\pm \%8$ 'dir. Bütün risk kategorileri için, cari gözlem dahil olmak üzere en az yedi eşit gözlem aralığı kullanılır.

Matris hazırlamanın ikinci aşaması, sözleşmeye konu varlık fiyatının volatilitesindeki değişime ilişkindir. Sözleşmeye konu varlığın fiyatındaki volatilitenin $\pm \%25$ oranında kaymasının dikkate alınması yeterli olmaktadır. Bununla birlikte Kurum gerekli gördüğü takdirde volatilitede farklı bir değişimin ya da bir oranın kullanılmasını ve/veya matriste ara seviyelerde belirlenecek noktalarda hesaplama yapılmasını isteyebilir.

Matrisin hesaplanmasını müteakip her bir hücre, opsiyon ve sözleşmeye konu korunma aracının net kâr/zararını içerir. Her bir sözleşmeye konu varlık için sermaye yükümlülüğü, matrisin içerdiği en büyük kayıp olarak dikkate alınır.

Spesifik riske ilişkin sermaye gereksinimi, her bir opsiyonun delta eşdeğerinin, bu Yönetmeliğin "Standart Metot ile Piyasa Riskinin Hesaplanması"na ilişkin dördüncü bölümünde yer alan ilgili spesifik risk ağırlığıyla çarpılması suretiyle bulunur.

Bankanın "Senaryo Metodu"nu kullanabilmesi, Kurumun uygun görüşüne, özellikle bu metoda ilişkin analizde aranılacak unsurların ve şartların mevcudiyetine ve Kurumca yeterli görülmesine bağlıdır. Bu itibarla bankaların, standart metodun bir parçası olarak "Senaryo Metodu"nu kullanabilmeleri Kurumun onayına bağlı olup, "Piyasa Riski Hesaplama Esasları" arasında yer alan "Risk Ölçüm Modelleri İle Piyasa Riskinin Hesaplanması" bölümünde belirtilen nicelik ve nitelik standartları çerçevesinde değerlendirmeye tabidir.

Yukarıda ifade edilen risklerin yanı sıra, opsiyonlar teta, ro gibi riskleri de içerir. Anılan riskler kullanılan değerlendirme modellerinde ve risk yönetim sistemlerinde yer almasa da önemli ölçüde opsiyon portföyü olan bankaların bu riskleri de yakından izlemeleri ve nasıl izlediklerini Kuruma bildirmeleri gereklidir.

Altıncı Bölüm

Raporlama Esasları

Risk Ölçüm Modeli Kullanımında Raporlama Yükümlülüğü

Madde 31- Piyasa riskine esas sermaye yükümlülüğünün hesabında, risk ölçüm modellerini kullanmaya başlayan bankalar, piyasa riskine esas sermaye yükümlülüğünü, en az üç raporlama dönemi boyunca, aynı zamanda Dördüncü Bölümde belirtilen "Standart Metot İle Piyasa Riski Ölçüm Yöntemi"ne göre de hesaplar ve bildirirler.

Standart Metot ve Risk Ölçüm Modellerinin Birlikte Kullanılması

Madde 32- Belirlenen esaslara göre risk ölçüm modeli kullanması onaylanan bankalar, alım-satım hesapları içinde ihmal edilebilecek kadar küçük risk kategorileri karşılığında bulundurmamak zorunda oldukları sermaye miktarını standart metot kullanarak hesaplayabilirler.

Sermaye yükümlülüklerini bir ya da birden fazla risk kategorisi için risk ölçüm modeli kullanarak hesaplayan bankalar, daha sonra aynı risk kategorisi için haklı bir gerekçeye dayanmadıkça yeniden standart metodu kullanamazlar. Bankalar söz konusu gerekçelerini Kuruma yazılı olarak bildirmek ve Kurum onayını almak zorundadırlar.

Aynı risk kategorisi altında yer alan alt kalemler de dahil olmak üzere her bir risk kategorisi için yöntemlerden sadece biri (standart metot ya da risk ölçüm modeli) kullanılabilir.

Risk ölçüm modellerini söz konusu risk faktörü ya da faktörlerini kapsayacak şekilde zaman içinde geliştiren bankalar gerekçeli başvuruları Kurumca uygun görüldüğü takdirde standart metotdan risk ölçüm modeline geçebilirler.

Standart metot ve risk ölçüm modelinin birlikte kullanılması durumunda piyasa riskine esas tutarın hesaplanmasında dikkate alınacak tutar, 6 ve 7 nci maddelerde belirtilen hesaplama usullerine göre her iki yöntemle yapılan hesaplamalar neticesinde ayrı ayrı elde edilen değerlerin toplamıdır.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Diğer Hükümler

Oransal Sınırlara Uyumsuzluk

Madde 33- Konsolide veya konsolide olmayan Sermaye Yeterliliği Standart Oranlarından herhangi birinin asgari sınırın altına düşmesi halinde, hesaplama döneminden itibaren altı ayı geçmemek üzere Kurumca belirlenecek süre içerisinde asgari oran sınırlarının sağlanması zorunludur.

Yapılacak incelemelerde, bu Yönetmelikle düzenlenen standart oranların tutturulmasına yönelik fiktif işlem yapıldığının tespit edilmesi halinde, bu işlemlere karşılık gelen tutarlar geriye yönelik olarak varlık ve yükümlülüklerden düşülmek suretiyle ilgili döneme ilişkin standart oranlar yeniden hesaplanır. Fiktif işlem tanımı kapsamına giren işlemlerin niteliği Kurumca belirlenir.

Özel Finans Kurumları

Madde 34- Bu Yönetmelik hükümleri özel finans kurumları hakkında da uygulanır.

Yürürlükten Kaldırılan Düzenlemeler

Madde 35- 10 Şubat 2001 tarih ve 24314 (1. Mükerrer) sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” yürürlükten kaldırılmıştır.

Geçici Madde 1- Piyasa riskine esas tutarın konsolide esasa göre hazırlanarak (Ek:2)’deki cetvele göre sermaye yeterliliği standart oranına dahil edilmesine, 1/7/2002 tarihinden itibaren başlanır.

Geçici Madde 2- Bu Yönetmeliğin 6 ncı maddesinde yer alan, standart oranların yayımlanmasına ilişkin hükümlerin uygulanmasına 1/7/2002 tarihi itibarıyla başlanır.

Yürürlük

Madde 36- Bu Yönetmelik 1/2/2002 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 37- Bu Yönetmelik hükümlerini Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu yürütür.

EK-5

**KONSOLİDE EDİLMEMİŞ MALİ TABLOLAR ESAS ALINARAK DÜZENLENEN
SERMAYE YETERLİLİĞİ ANALİZ FORMU**

(.././.... TARİHİ İTİBARIYLA)

I- ANA SERMAYE

- A) Ödenmiş sermaye,
- B) Kanuni yedek akçeler,
- C) İhtiyari ve fevkalade yedek akçeler,
- D) Vergi provizyonundan sonraki dönem kârı ve geçmiş yıllar kârı toplamı,
- E) Dönem zararı ile geçmiş yıllar zararı toplamı (-).

II- KATKI SERMAYE

- A) Genel kredi karşılığı tutarı,
- B) Banka sabit kıymet yeniden değerlendirme fonu (maliyet artış fonu, sermayeye eklenecek iştirak ve bağlı ortaklık hisseleri ile gayrimenkul satış kazançları dahil.),
- C) Banka sabit kıymetleri için Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğin 4 üncü maddesinin 4 üncü fıkrasında yer alan katkı sermaye ile ilgili tanıtımda belirtilen şekilde hesaplanan yeniden değerlendirme tutarı,
- D) İştirakler, bağlı ortaklıklar sabit kıymet yeniden değerlendirme karşılığı (Menkul kıymetler arasında izlenilen iştirak amaçlı diğer ortaklıklara ilişkin olanlar dahil),
- E) Alınan sermaye benzeri krediler,
- F) Menkul değerler değer artış fonu,
- G) Muhtemel riskler için ayrılan serbest karşılıklar.

III- ÜÇÜNCÜ KUŞAK SERMAYE

IV- SERMAYE (Yönetmelikte öngörülen sınırlar çerçevesinde:I+II+III)

V- SERMAYEDEN İNDİRİLEN DEĞERLER

- A) Ana faaliyet konuları para ve sermaye piyasaları ile sigortacılık olan ve bu konulardaki özel kanunlara göre izin ve ruhsat ile faaliyet gösteren mali kurumlara yapılan tüm sermaye katılımlarına ilişkin tutarlar,
- B) Özel maliyet bedelleri,
- C) İlk tesis giderleri,
- D) Peşin ödenmiş giderler,
- E) İştiraklerin, bağlı ortaklıkların, sermayesine katılan diğer ortaklıkların ve sabit kıymetlerin rayiç değeri bilançoda kayıtlı değerinin altında ise aradaki fark,
- F) Türkiye’de faaliyet gösteren diğer bankalara verilen “sermaye benzeri krediler”,
- G) Şerefiye,
- H) Aktifleştirilmiş giderler.

VI- ÖZKAYNAK (IV- V)

VII- RISK AĞIRLIKLİ VARLIKLAR, GAYRİNAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER

- A) Risk ağırlığı % 0 olanlar,
B) Risk ağırlığı % 20 olanlar,
C) Risk ağırlığı % 50 olanlar,
D) Risk ağırlığı % 100 olanlar,
E) Piyasa riskine esas tutar (Bu tutar, Üçüncü Kısımdeki esas ve usullere göre hesaplanarak bu satıra kaydedilmek suretiyle sermaye yeterliliği standart oranına dahil edilir).

TOPLAM

SERMAYE YETERLİLİĞİ STANDART ORANI (VI/VII) %

KATKI SERMAYE / ANA SERMAYE (II/I) %

ALINAN SERMAYE BENZERİ KREDİLER / ANA SERMAYE (IIE/I) %

RISK AĞIRLIKLIL VARLIKLAR, GAYRİNAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER

%0 RISK AĞIRLIKLIL AKTİFLER, GAYRİNAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER

- NAKİT DEĞERLER

- a- Kasa,
- b- Efektif deposu,
- c- Yoldaki paralar.

- BANKALAR

- a - T.C. Merkez Bankası hesabı.

- BANKALARARASI PARA PİYASASI

- TERS REPO İŞLEMLERİNDEN ALACAKLAR

- a- Hazinece veya Hazinesinin kefaletiyle çıkarılan menkul kıymetler, OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarının kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetler ve % 0 risk ağırlığına tabi gelir ortaklığı senetleri karşılığı yapılan "ters repo" işlemlerinden alacaklar.

- MEVDUAT MUNZAM KARŞILIKLARI

- KREDİLER

- a- Nakit karşılığında verilen nakdi krediler,
- b- Hazine ile Merkez Bankasına verilen nakdi krediler ile Hazine kefaletini haiz nakdi krediler,
- c- Hazinece veya Hazine kefaleti ile çıkarılan menkul kıymetler karşılığı verilen nakdi krediler,
- d- OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarının kefaletiyle verilen nakdi krediler, OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarının kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetlerle teminat altına alınan nakdi krediler,
- e- İlgili kanun, kararname ve tebliğle teşkil edilmiş fonlardan yetkili mercilerin talimatı ile tahsis olunan ve riski aracı bankaya ait bulunmayan fon kaynaklı nakdi krediler,
- f- Bankaların kendi ihraç ettikleri menkul kıymetlerle teminat altına alınan nakdi krediler (yatırım fonu katılma belgeleri hariç),
- g- Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.' ne kullandırılan krediler.
- h- Kurum tarafından belirlenen banka ve mali kurumlardan, nitelikleri sözleşme ile belirlenen taraf ve konuların finansmanında kullandırılmak üzere risk sermayesi olarak sağlanan ve Kurumdan izin alınmak kaydıyla kullandırılan nakdi krediler.¹⁹

- MUHTELİF ALACAKLAR

- a- Fonlardan alacaklar,
- b- % 0 risk ağırlığına tabi menkul kıymetlerle, OECD ülkeleri merkezi yönetimlerinin ve merkez bankalarının kefaletiyle, Hazine kefaleti ve nakit ile teminat altına alınan muhtelif alacaklar,

¹⁹ 1 Mart 2003 tarih ve 25035 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ile eklenmiştir.

c- T.C. Merkez Bankası özel hesapları.

- BAĞLI MENKUL DEĞERLER (NET)

a- Hazine bonoları, Devlet iç borçlanma tahvilleri, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresi tarafından çıkarılan gelir ortaklığı senetleri ve diğer borçlanma senetleri, Hazine kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetler, OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarınca ya da bunların kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetler, altın ve vadesi gelmiş menkul değerlerden (% 0 risk ağırlığına tabi menkul kıymetlere ilişkin) bağlı menkul değerler arasında gösterilenler.

- FİNANSAL KİRALAMA AMAÇLI VARLIKLAR İÇİN VERİLEN AVANSLAR

a- Finansal kiralama amaçlı varlıklar için verilen avanslardan % 0 risk ağırlığına tabi menkul kıymetlerle, OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarının kefaletiyle, nakit ve Hazine kefaletiyle teminat altına alınanlar.

- SABİT KIYMETLER (NET)

a- 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 12 nci maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre bankaların alacaklarından dolayı edinmek zorunda kaldıkları gayrimenkuller hariç, kanun, kararname ve diğer mevzuat hükümleri gereği bankaların zorunlu olarak iktisap ettikleri ve aktiflerine kaydettikleri gayrimenkuller.

- DİĞER AKTİFLER

a- Peşin ödenmiş vergiler,
b- Özel görev hesapları,
c- OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarından olan diğer alacaklar, OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarınca garanti edilen diğer alacaklar ile % 0 risk ağırlığına tabi menkul kıymetlerle, nakit ve Hazine kefaleti ile teminat altına alınan diğer alacaklar,
d- Şubeler cari hesabı,
e- Altın deposu.

- GARANTİ VE KEFALETLER

a- Nakit karşılığı verilen garanti ve kefaletler,
b- Hazine ve Merkez Bankasına kullandırılan garanti ve kefaletler ile Hazine kefaleti ile verilen garanti ve kefaletler,
c- Hazinece veya Hazinenin kefaletiyle çıkarılan menkul kıymetler karşılığı verilen garanti ve kefaletler,
d- OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarının kefaleti ile verilen garanti ve kefaletler ile OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarınca ya da bunların kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetler teminat alınarak verilen garanti ve kefaletler,
e- Bankaların kendi ihraç ettikleri menkul kıymetlerle teminat altına alınarak verilen garanti ve kefaletler (yatırım fonu katılma belgeleri hariç),
f- Cirolar.

- TAAHHÜTLER

a- Herhangi bir şarta bağlı kalmaksızın banka tarafından, istenildiği zaman iptali mümkün "cayılabilir taahhütler".

- DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞLEMLER (Döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemlerde, % 0 risk ağırlığına tabi kredilerin özelliğine benzer özelliği olan karşı taraftan alacaklara ilişkin kredi dönüşüm oranı ile ağırlıklandırılmış tutarlar).

- FAİZ VE GELİR TAHAKKUK VE REESKONTLARI (% 0 risk ağırlığına tabi tutulan kalemler için).

%20 RİSK AĞIRLIKLİ AKTİFLER, GAYRİNAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER

- NAKİT DEĞERLER

a- OECD ülkeleri bankalarınca keşide edilen/satın alınan yabancı para banka çekleri.

- BANKALAR

a- Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar nezdindeki hesaplar,

b- OECD ülkelerinde kurulu yurtdışı bankalar nezdinde herhangi bir şekilde teminata verilmemiş, bloke edilmemiş, vade haricinde bankanın tamamen serbest tasarrufunda bulunan mevcutlar,

c- Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı bankaların yurtdışındaki merkez ve diğer şubeleri nezdindeki hesaplar.

- TERS REPO İŞLEMLERİNDEN ALACAKLAR

a- OECD ülkeleri bankalarınca ihraç edilen ya da garanti edilen menkul kıymetler karşılığı yapılan “ters repo” işlemlerinden alacaklar,

b- Diğer menkul kıymetler karşılığı yapılan “ters repo” işlemlerinden alacaklar.

- ÖZEL FİNANS KURUMLARI

- KREDİLER

a- Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların mukabil kefaletlerine dayanılarak verilen nakdi krediler,

b- OECD ülkeleri bankalarının mukabil kefaletlerine dayanılarak verilen nakdi krediler,

c- OECD ülkeleri bankalarınca veya bu bankaların kefaleti ile ihraç edilen menkul kıymetler teminat alınarak verilen nakdi krediler,

d- Risk bazlı sermaye yükümlülüğü dahil olmak üzere koruyucu denetim ve düzenlemelere tabi olan OECD ülkeleri sermaye piyasası aracı kurumlarına verilen veya bu aracı kurumların kefaleti veya garantisi ile verilen nakdi krediler.

- MUHTELİF ALACAKLAR

a- Risk bazlı sermaye yükümlülüğü dahil olmak üzere koruyucu denetim ve düzenlemelere tabi olan OECD ülkeleri sermaye piyasası aracı kurumlarından alacaklar veya bu aracı kurumların kefaleti veya garantisi ile teminat altına alınan muhtelif alacaklar.

-BAĞLI MENKUL DEĞERLER (NET)

a- OECD ülkeleri bankalarına ihraç edilen ya da garanti edilen menkul kıymetler, yatırım fonu katılma belgeleri ve vadesi gelmiş menkul değerlerden (% 20 risk ağırlığına tabi menkul kıymetlere ilişkin) bağlı menkul değerler arasında gösterilenler.

- FİNANSAL KİRALAMA AMAÇLI VARLIKLAR İÇİN VERİLEN AVANSLAR

a- Finansal kiralama amaçlı varlıklar için verilen avanslardan OECD ülkeleri bankalarının mukabil kefaletlerine dayanılarak verilenler ile OECD ülkeleri bankalarınca veya bu bankaların kefaleti ile ihraç edilen menkul kıymetler teminat alınarak verilenler.

-GARANTİ VE KEFALETLER

a- Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların mukabil kefaletlerine dayanılarak verilen garanti ve kefaletler,

b- OECD ülkeleri bankalarının mukabil kefaletlerine dayanılarak verilen garanti ve kefaletler,

c- OECD ülkeleri bankalarınca veya bu bankaların kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetler teminat alınarak verilen garanti ve kefaletler,

d- Geçici ve kesin teminat mektupları (% 0 risk ağırlığına tabi olanlar haricindekiler),

e- Bir yılın altında vadeli, kendi kendine itfa olan ve bir “yükleme” yükümlülüğü ile teminatlandırılmış “akreditifler”.

- TAAHHÜTLER

a- Diğer “cayılabilir taahhütler”.

- DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞLEMLER (Döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemlerde, % 20 risk ağırlığına tabi kredilerin özelliğine benzer özelliği olan karşı taraftan alacaklara ilişkin tutarlar; kredi dönüşüm oranı ile ağırlıklandırılmış tutarlar).

- FAİZ VE GELİR TAAHHUK VE REESKONTLARI (% 20 risk ağırlığına tabi tutulan kalemler için).

- YÖNETMELİĞİN 4 ÜNCÜ MADDESİNDE AÇIKLANDIĞI ÜZERE BU CETVELDE RİSK AĞIRLIĞI VERİLMEMİŞ OLAN HESAPLAR

%50 RİSK AĞIRLIKLİ AKTİFLER, GAYRİNAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER

- KREDİLER

a- İkamet amacıyla kullanılan gayrimenkullerin birinci derece ipoteği karşılığı verilen nakdi krediler,

b- Belediye sınırları dahilindeki tapulu arsa ve araziler ile gayrimenkullerin birinci derece ipoteği karşılığı verilen nakdi krediler.

c- Bu gayrimenkuller üzerine 2 veya 3. dereceden tesis edilmiş ipotekler karşılığında (banka tarafından tesis edilen ipotek tutarı, bankanın ipotek derecesinden önde

gelen ipotek ve boş ipotek değerleri toplamı ile gayrimenkullerin rayiç değeri arasındaki farkı aşmamak kaydıyla) kullandırılan nakdi kredilerin 2/3'ü.²⁰

- FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN ALACAKLAR

- FİNANSAL KİRALAMA KONUSU VARLIKLAR (NET) (Finansal kiralama sözleşmesi ile edinilen ve Finansal Kiralama Kanunu ve Vergi Usul Kanunu uyarınca bankaların sabit kıymetleri arasında gösterilen arazi, arsalar ve binalar, tesisler, makineler ve cihazlar, taşıtlar ve diğer finansal kiralama amaçlı değerler, % 0 ve % 20 risk ağırlığı uygulananlar haricindeki finansal kiralama amaçlı kıymetler için verilen avanslar).

- GARANTİ VE KEFALETLER

- a- Diğer teminat mektupları (0 ve % 20 risk ağırlığına tabi tutulanlar haricindekiler),
- b- İkamet amacıyla kullanılan gayrimenkullerin birinci derece ipoteği karşılığı verilen garanti ve kefaletler,
- c- Belediye sınırları dahilindeki tapulu arsa ve arazilerin birinci derece ipoteği karşılığı verilen garanti ve kefaletler,
- d- Diğer akreditifler (% 0 ve % 20 risk ağırlığına tabi tutulanlar haricindekiler).
- e- İkamet amacıyla kullanılan gayrimenkuller ile belediye sınırları dahilindeki tapulu arsa ve arazilerin 2 veya 3. dereceden tesis edilmiş ipotekler karşılığında (banka tarafından tesis edilen ipotek tutarı, bankanın ipotek derecesinden önde gelen ipotek ve boş ipotek değerleri toplamı ile gayrimenkullerin rayiç değeri arasındaki farkı aşmamak kaydıyla) kullandırılan garanti ve kefaletlerin 2/3'ü.²¹

- TAAHHÜTLER

- a- Senet ihracına aracılık taahhütleri,
- b- Diğer cayılamaz taahhütler (% 0, % 20 ve % 100 risk ağırlığına tabi olanlar hariç).

- DİĞER NAZİM HESAPLAR

- a- Menkul değerler ihracına aracılık ve kefalet işlemleri.

- FAİZ VE GELİR TAHAKKUK VE REESKONTLARI (% 50 risk ağırlığına tabi tutulan kalemler için).

%100 RİSK AĞIRLIKLİ AKTİFLER, GAYRİNAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER

- NAKİT DEĞERLER

- a- Vadesi gelmiş menkul değerler (% 100 risk ağırlığına tabi menkul kıymetlere ilişkin),
- b- Satın alınan diğer yabancı para banka çekleri.

- BANKALAR

- a- Diğer yurtdışı bankalar (OECD ülkelerinde kurulu yurtdışı bankalar nezdinde teminata verilmiş, bloke edilmiş, bankanın serbest tasarrufunda bulunmayan mevcutlar dahil).

²⁰ 1 Mart 2003 tarih ve 25035 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ile eklenmiştir.

²¹ 1 Mart 2003 tarih ve 25035 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ile eklenmiştir.

- KREDİLER

a- Diğer nakdi krediler.

- TAKİPTEKİ ALACAKLAR (NET)

- SABİT KIYMETLER (NET) (% 0 risk ağırlığına tabi tutulan gayrimenkuller, finansal kiralama konusu sabit kıymetler ve özel maliyet bedelleri hariç).

- İŞTİRAKLAR, BAĞLI ORTAKLIKLAR VE BAĞLI MENKUL DEĞERLER

a- Mali olmayan iştirak ve bağlı ortaklıklara ilişkin hisseler,

b- % 0 ve % 20 risk ağırlıklı bağlı menkul değerler hariç diğer bağlı menkul değerler.

- MUHTELİF ALACAKLAR

a- Diğer risk gruplarına girmeyen muhtelif alacaklar.

- DİĞER AKTİFLER ("İlk tesis giderleri", "özel görev hesapları", "peşin ödenmiş giderler", "peşin ödenmiş vergiler hesabı", "OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarından olan diğer alacaklar ve OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarınca garanti edilen diğer alacaklar", "şubeler cari hesabı", "altın deposu", "% 0 risk ağırlığına tabi menkul kıymetlerle, nakit ve hazine kefaleti ile teminat altına alınan diğer alacaklar" hariç, finansal kiralama anlaşması kapsamında kiracı olarak kullanılan varlıklar dahil olmak üzere, üç aylık hesap özeti için "diğer aktifler" başlıklı bölümü kapsamındaki diğer hesaplar).

- GARANTİ VE KEFALETLER

A) Diğer risk gruplarında bir garanti olarak risk ağırlığına tabi tutulmamış "banka kabulleri",

B) Diğer risk gruplarında bir garanti olarak risk ağırlığına tabi tutulmamış "garanti verilen prefinansmanlar",

C) Diğer risk gruplarında bir garanti olarak risk ağırlığına tabi tutulmamış "riski bankaya rücu edilebilen banka aktif değerleri ile ilgili satış işlemleri",

D) Verilen diğer garanti ve kefaletler (% 0, % 20, % 50 risk ağırlığına tabi tutulanlar haricindekiler).

- DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞLEMLER (Döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemlerde, % 100 risk ağırlığına tabi kredilerin özelliğine benzer özelliği olan karşı taraftan alacaklara ilişkin kredi dönüşüm oranı ile ağırlıklandırılmış tutarlar).

- FAİZ VE GELİR TAHAKKUK VE REESKONTLARI (% 100 risk ağırlığına tabi tutulan kalemler için).

EK-6

KONSOLİDE MALİ TABLOLAR ESAS ALINARAK DÜZENLENEN SERMAYE YETERLİLİĞİ ANALİZ FORMU

(.././.... TARİHİ İTİBARIYLA)

I- ANA SERMAYE (Topluluk dışı paylar dahil)

- A) Ödenmiş sermaye,
- B) Kanuni yedek akçeler,
- C) İhtiyari ve fevkalade yedek akçeler,
- D) Vergi provizyonundan sonraki dönem kârı ve geçmiş yıllar kârı toplamı,
- E) Dönem zararı ile geçmiş yıllar zararı toplamı (-).

II- KATKI SERMAYE (Varsa topluluk dışı paylar dahil)

- A) Genel kredi karşılığı tutarı,
- B) Banka sabit kıymet yeniden değerlendirme fonu (maliyet artış fonu, sermayeye eklenecek iştirak ve bağlı ortaklık hisseleri ile gayrimenkul satış kazançları dahil),
- C) Banka sabit kıymetleri için Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğin 4 üncü maddesinin 4 üncü fıkrasında yer alan katkı sermaye ile ilgili

tanımda belirtilen şekilde hesaplanan yeniden değerlendirme tutarı,

- D) İştirakler, bağlı ortaklıklar sabit kıymet yeniden değerlendirme karşılığı (menkul kıymetler arasında izlenilen iştirak amaçlı diğer ortaklıklara ilişkin olanlar dahil),
- E) Alınan sermaye benzeri krediler,
- F) Muhtemel riskler için ayrılan serbest karşılıklar,
- G) Menkul değerler değer artış fonu (negatif konsolidasyon şerefiyesi (net) dahil).

III- ÜÇÜNCÜ KUŞAK SERMAYE

IV- SERMAYE (Yönetmelikte öngörülen sınırlar çerçevesinde: I+II+III)

V- SERMAYEDEN İNDİRİLEN DEĞERLER

- A) Konsolidasyon dışı bırakılmış olan ana faaliyet konuları para ve sermaye piyasaları ile sigortacılık olan ve bu konulardaki özel kanunlara göre izin ve ruhsat ile faaliyet gösteren mali kurumlara yapılan tüm sermaye katılımlarına ilişkin tutarlar ile özsermaye yöntemi uygulanmış ancak aktif ve pasifleri konsolide edilmemiş bu tür mali ortaklıklara ilişkin sermaye payları,
- B) Özel maliyet bedelleri,
- C) Konsolidasyon dışı bırakılmış iştiraklerin, bağlı ortaklıkların, sermayesine katılan diğer ortaklıkların, özsermaye yöntemi uygulanmış ancak aktif ve pasifleri konsolide edilmemiş bu tür mali ortaklıkların ve konsolide sabit kıymetlerin rayiç değerleri bilançoda kayıtlı değerlerinin altında ise aradaki fark,
- D) İlk tesis giderleri,
- E) Peşin ödenmiş giderler,
- F) Türkiye’de faaliyet gösteren diğer bankalara verilen “sermaye benzeri krediler”,
- G) Konsolidasyon şerefiyesi (net),
- H) Aktifleştirilmiş giderler.

VI- KONSOLİDE ÖZKAYNAK (IV-V)

VII- RİSK AĞIRLIKLİ VARLIKLAR, GAYRİNAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER

- A) Risk ağırlığı % 0 olanlar,
- B) Risk ağırlığı % 20 olanlar,
- C) Risk ağırlığı % 50 olanlar,
- D) Risk ağırlığı % 100 olanlar,
- E) Piyasa riskine esas tutar (Bu tutar, Üçüncü Kısımındaki esas ve usullere göre hesaplanarak bu satıra kaydedilmek suretiyle sermaye yeterliliği standart oranına dahil edilir).

TOPLAM

SERMAYE YETERLİLİĞİ STANDART ORANI (VI/VII) %

KATKI SERMAYE / ANA SERMAYE (II/I) %

ALINAN SERMAYE BENZERİ KREDİLER / ANA SERMAYE (IIE/I) %

RİSK AĞIRLIKLİ AKTİFLER, GAYRİNAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER

%0 RİSK AĞIRLIKLİ AKTİFLER, GAYRİNAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER

- NAKİT DEĞERLER

- a- Kasa,
- b- Efektif deposu,
- c- Yoldaki paralar.

- BANKALAR

- a- T.C. Merkez Bankası hesabı.

- BANKALARARASI PARA PİYASASI

- TERS REPO İŞLEMLERİNDEN ALACAKLAR

- a- Hazinece veya Hazinenin kefaletiyle çıkarılan menkul kıymetler, OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarının ya da bunların kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetler ve % 0 risk ağırlığına tabi gelir ortaklığı senetleri karşılığı yapılan "ters repo" işlemlerinden alacaklar.

- MEVDUAT MUNZAM KARŞILIKLARI ve BENZERİ DİĞER YASAL KARŞILIKLAR

- KREDİLER

- a- Nakit karşılığında verilen nakdi krediler,
- b- Hazine ile Merkez Bankasına verilen nakdi krediler ile Hazine kefaletini haiz nakdi krediler,
- c- Hazinece veya Hazinenin kefaletiyle çıkarılan menkul kıymetler karşılığı verilen nakdi krediler,
- d- OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarının kefaletiyle verilen nakdi krediler, OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarının ya da bunların kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetlerle teminat altına alınan nakdi krediler,
- e- İlgili kanun, kararname ve tebliğle teşkil edilmiş fonlardan yetkili mercilerin talimatı ile tahsis olunan ve riski aracı bankaya ait bulunmayan fon kaynaklı nakdi krediler,
- f- Bankaların kendi ihraç ettikleri menkul kıymetlerle teminat altına alınan nakdi krediler (yatırım fonu katılma belgeleri hariç),
- g- Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.' ne kullandırılan krediler.
- h- Kurum tarafından belirlenen banka ve mali kurumlardan, nitelikleri sözleşme ile belirlenen taraf ve konuların finansmanında kullandırılmak üzere risk sermayesi olarak sağlanan ve Kurumdan izin alınmak kaydıyla kullandırılan nakdi krediler.²²

- MUHTELİF ALACAKLAR

- a- Fonlardan alacaklar,
- b- % 0 risk ağırlığına tabi menkul kıymetlerle, OECD ülkeleri merkezi yönetimlerinin ve merkez bankalarının kefaletiyle, Hazine kefaleti ve nakit ile teminat altına alınan muhtelif alacaklar,
- c- T.C. Merkez Bankası özel hesapları.

²² 1 Mart 2003 tarih ve 25035 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ile eklenmiştir.

- BAĞLI MENKUL DEĞERLER (NET)

a- Hazine bonoları, Devlet iç borçlanma tahvilleri, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresi tarafından çıkarılan gelir ortaklığı senetleri ve diğer borçlanma senetleri, Hazine kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetler, OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarınca ya da bunların kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetler, altın ve vadesi gelmiş menkul değerlerden (% 0 risk ağırlığına tabi menkul kıymetlere ilişkin) bağlı menkul değerler arasında gösterilenler.

- FİNANSAL KİRALAMA AMAÇLI VARLIKLAR İÇİN VERİLEN AVANSLAR

a- Finansal kiralama amaçlı varlıklar için verilen avanslardan % 0 risk ağırlığına tabi menkul kıymetlerle, OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarının kefaletiyle, nakit ve Hazine kefaletiyle teminat altına alınanlar.

- SABİT KIYMETLER (NET)

a- 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 12 nci maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre bankaların alacaklarından dolayı edinmek zorunda kaldıkları gayrimenkuller hariç, kanun, kararname ve diğer mevzuat hükümleri gereği bankaların zorunlu olarak iktisap ettikleri ve aktiflerine kaydettikleri gayrimenkuller.

- DİĞER AKTİFLER

a- Peşin ödenmiş vergiler,
b- Özel görev hesapları,
c- OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarından olan diğer alacaklar, OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarınca garanti edilen diğer alacaklar ile % 0 risk ağırlığına tabi menkul kıymetlerle, nakit ve Hazine kefaletiyle teminat altına alınan diğer alacaklar,
d- Şubeler cari hesabı,
e- Altın deposu.

- GARANTİ VE KEFALETLER

a- Nakit karşılığı verilen garanti ve kefaletler,
b- Hazine ve Merkez Bankasına kullandırılan garanti ve kefaletler ile Hazine kefaleti ile verilen garanti ve kefaletler,
c- Hazinece veya Hazine kefaletiyle çıkarılan menkul kıymetler karşılığı verilen garanti ve kefaletler,
d- OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarının kefaleti ile verilen garanti ve kefaletler ile OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarınca ya da bunların kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetler teminat alınarak verilen garanti ve kefaletler,
e- Bankaların kendi ihraç ettikleri menkul kıymetlerle teminat altına alınarak verilen garanti ve kefaletler (yatırım fonu katılma belgeleri hariç),
f- Cirolar.

- TAAHHÜTLER

a- Herhangi bir şarta bağlı kalmaksızın banka tarafından (veya ana ortaklık niteliğindeki banka nezdinde konsolide edilen mali ortaklıklar tarafından), istenildiği zaman iptali mümkün "cayılabilir taahhütler".

- DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞLEMLER (Döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemlerde, % 0 risk ağırlığına tabi kredilerin özelliğine benzer özelliği olan karşı taraftan alacaklara ilişkin kredi dönüşüm oranı ile ağırlıklandırılmış tutarlar).

- FAİZ VE GELİR TAHAKKUK VE REESKONTLARI (% 0 risk ağırlığına tabi tutulan kalemler için).

%20 RİSK AĞIRLIKLİ AKTİFLER, GAYRİNAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER

-NAKİT DEĞERLER

a- OECD ülkeleri bankalarınca keşide edilen/satın alınan yabancı para banka çekleri.

- BANKALAR

a- Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar nezdindeki hesaplar,

b- OECD ülkelerinde kurulu yurtdışı bankalar nezdinde herhangi bir şekilde teminata verilmemiş, bloke edilmemiş, vade haricinde bankanın tamamen serbest tasarrufunda bulunan mevcutlar,

c- Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı bankaların yurtdışındaki merkez ve diğer şubeleri nezdindeki hesaplar.

- TERS REPO İŞLEMLERİNDEN ALACAKLAR

a- OECD ülkeleri bankalarınca ihraç edilen ya da garanti edilen menkul kıymetler karşılığı yapılan "ters repo" işlemlerinden alacaklar,

b- Diğer menkul kıymetler karşılığı yapılan "ters repo" işlemlerinden alacaklar.

- ÖZEL FİNANS KURUMLARI

- KREDİLER

a- Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların mukabil kefaletlerine dayanılarak verilen nakdi krediler,

b- OECD ülkeleri bankalarının mukabil kefaletlerine dayanılarak verilen nakdi krediler,

c- OECD ülkeleri bankalarınca veya bu bankaların kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetler teminat alınarak verilen nakdi krediler,

d- Risk bazlı sermaye yükümlülüğü dahil olmak üzere koruyucu denetim ve düzenlemelere tabi olan OECD ülkeleri sermaye piyasası aracı kurumlarına verilen veya bu aracı kurumların kefaleti veya garantisiyle verilen nakdi krediler.

- MUHTELİF ALACAKLAR

a- Risk bazlı sermaye yükümlülüğü dahil olmak üzere koruyucu denetim ve düzenlemelere tabi olan OECD ülkeleri sermaye piyasası aracı kurumlarından alacaklar veya bu aracı kurumların kefaleti veya garantisiyle teminat altına alınan muhtelif alacaklar.

- BAĞLI MENKUL DEĞERLER (NET)

a- OECD ülkeleri bankalarına ihraç edilen ya da garanti edilen menkul kıymetler, yatırım fonu katılma belgeleri ve vadesi gelmiş menkul değerlerden (% 20

risk ağırlığına tabi menkul kıymetlere ilişkin) bağlı menkul değerler arasında gösterilenler.

- FİNANSAL KİRALAMA AMAÇLI VARLIKLAR İÇİN VERİLEN AVANSLAR

a- Finansal kiralama amaçlı varlıklar için verilen avanslardan OECD ülkeleri bankalarının mukabil kefaletlerine dayanılarak verilenler ile OECD ülkeleri bankalarınca veya bu bankaların kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetler teminat alınarak verilenler.

- GARANTİ VE KEFALETLER

a- Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların mukabil kefaletlerine dayanılarak verilen garanti ve kefaletler,

b- OECD ülkeleri bankalarının mukabil kefaletlerine dayanılarak verilen garanti ve kefaletler,

c- OECD ülkeleri bankalarınca veya bu bankaların kefaletiyle ihraç edilen menkul kıymetler teminat alınarak verilen garanti ve kefaletler,

d- Geçici ve kesin teminat mektupları (%0 risk ağırlığına tabi olanlar haricindekiler),

e- Bir yılın altında vadeli, kendi kendine itfa olan ve bir “yükleme” yükümlülüğü ile teminatlandırılmış “akreditifler”.

-TAAHHÜTLER

a- Diğer “cayılabilir taahhütler”.

- DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞLEMLER (Döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemlerde, % 20 risk ağırlığına tabi kredilerin özelliğine benzer özelliği olan karşı taraftan alacaklara ilişkin tutarlar-kredi dönüşüm oranı ile ağırlıklandırılmış tutarlar).

- FAİZ VE GELİR TAHAKKUK VE REESKONTLARI (% 20 risk ağırlığına tabi tutulan kalemler için).

- YÖNETMELİĞİN 4 ÜNCÜ MADDESİNDE AÇIKLANDIĞI ÜZERE BU CETVELDE RİSK AĞIRLIĞI VERİLMEMİŞ OLAN HESAPLAR

%50 RİSK AĞIRLIKLİ AKTİFLER, GAYRİNAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER

- KREDİLER

a- İkamet amacıyla kullanılan gayrimenkullerin birinci derece ipoteği karşılığı verilen nakdi krediler,

b- Belediye sınırları dahilindeki tapulu arsa ve araziler ile gayrimenkullerin birinci derece ipoteği karşılığı verilen nakdi krediler.

c- Bu gayrimenkuller üzerine 2 veya 3. dereceden tesis edilmiş ipotekler karşılığında (banka tarafından tesis edilen ipotek tutarı, bankanın ipotek derecesinden önde gelen ipotek ve boş ipotek değerleri toplamı ile gayrimenkullerin rayiç değeri arasındaki farkı aşmamak kaydıyla) kullandırılan nakdi kredilerin 2/3’ü.²³

²³ 1 Mart 2003 tarih ve 25035 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik ile eklenmiştir.

- FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN ALACAKLAR

- FİNANSAL KİRALAMA KONUSU VARLIKLAR (NET) (Finansal kiralama sözleşmesi ile edinilen ve Finansal Kiralama Kanunu ve Vergi Usul Kanunu uyarınca bankaların sabit kıymetleri arasında gösterilen arazi, arsalar ve binalar, tesisler, makineler ve cihazlar, taşıtlar ve diğer finansal kiralama amaçlı değerler, % 0 ve % 20 risk ağırlığı uygulananlar haricindeki finansal kiralama amaçlı kıymetler için verilen avanslar).

- GARANTİ VE KEFALETLER

- a- Diğer teminat mektupları (% 0 ve % 20 risk ağırlığına tabi tutulanlar haricindekiler),
- b- İkamet amacıyla kullanılan gayrimenkullerin birinci derece ipoteği karşılığı verilen garanti ve kefaletler,
- c- Belediye sınırları dahilindeki tapulu arsa ve arazilerin birinci derece ipoteği karşılığı verilen garanti ve kefaletler,
- d- Diğer akreditifler (% 0 ve % 20 risk ağırlığına tabi tutulanlar haricindekiler).
- e- İkamet amacıyla kullanılan gayrimenkuller ile belediye sınırları dahilindeki tapulu arsa ve arazilerin 2 veya 3. dereceden tesis edilmiş ipotekler karşılığında (banka tarafından tesis edilen ipotek tutarı, bankanın ipotek derecesinden önde gelen ipotek ve boş ipotek değerleri toplamı ile gayrimenkullerin rayiç değeri arasındaki farkı aşmamak kaydıyla) kullandırılan garanti ve kefaletlerin 2/3'ü.²⁴

- TAAHHÜTLER

- a- Senet ihracına aracılık taahhütleri,
- b- Diğer cayılamaz taahhütler (% 0, % 20 ve % 100 risk ağırlığına tabi olanlar hariç).

- DİĞER NAZİM HESAPLAR

- a- Menkul değerler ihracına aracılık ve kefalet işlemleri.

- FAİZ VE GELİR TAHAKKUK VE REESKONTLARI (% 50 risk ağırlığına tabi tutulan kalemlerin).

%100 RİSK AĞIRLIKLİ AKTİFLER, GAYRİNAKDİ KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER

- NAKİT DEĞERLER

- a- Vadesi gelmiş menkul değerler (% 100 risk ağırlığına tabi menkul kıymetlere ilişkin),
- b- Satın alınan diğer yabancı para banka çekleri.

- BANKALAR

- a- Diğer yurtdışı bankalar (OECD ülkelerinde kurulu yurtdışı bankalar nezdinde teminata verilmiş, bloke edilmiş, bankanın serbest tasarrufunda bulunmayan mevcutlar dahil).

- KREDİLER.

- a- Diğer nakdi krediler.

²⁴ 1 Mart 2003 tarih ve 25035 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ile eklenmiştir.

- TAKİPTEKİ ALACAKLAR (NET)

- SABİT KIYMETLER (NET) (% 0 risk ağırlığına tabi tutulan gayrimenkuller, finansal kiralama konusu sabit kıymetler ve özel maliyet bedelleri hariç).

-İŞTİRAKLER, BAĞLI ORTAKLIKLAR VE BAĞLI MENKUL DEĞERLER

a- Mali olmayan ve konsolidasyon kapsamı dışında bırakılan iştirak ve bağlı ortaklıklara ilişkin hisseler,

b- % 0 ve % 20 risk ağırlıklı bağlı menkul değerler hariç diğer bağlı menkul değerler.

- MUHTELİF ALACAKLAR

a- Diğer risk gruplarına girmeyen muhtelif alacaklar.

-DİĞER AKTİFLER ("ilk tesis giderleri", "özel görev hesapları", "peşin ödenmiş giderler", "peşin ödenmiş vergiler hesabı", "OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarından olan diğer alacaklar ve OECD ülkeleri merkezi yönetimleri ile merkez bankalarınca garanti edilen diğer alacaklar", "şubeler cari hesabı", "altın deposu", "% 0 risk ağırlığına tabi menkul kıymetlerle, nakit ve hazine kefaleti ile teminat altına alınan diğer alacaklar" hariç, finansal kiralama anlaşması kapsamında kiracı olarak kullanılan varlıklar dahil olmak üzere, üç aylık hesap özeti "diğer aktifler" başlıklı bölümü kapsamındaki diğer hesaplar).

- GARANTİ VE KEFALETLER

a- Diğer risk gruplarında bir garanti olarak risk ağırlığına tabi tutulmamış "banka kabulleri",

b- Diğer risk gruplarında bir garanti olarak risk ağırlığına tabi tutulmamış "garanti verilen prefinansmanlar",

c- Diğer risk gruplarında bir garanti olarak risk ağırlığına tabi tutulmamış riski bankaya (veya ana ortaklık niteliğindeki banka nezdinde konsolide edilen mali ortaklıklar tarafından) rücu edilebilen banka aktif değerleri ile ilgili satış işlemleri,

d- Verilen diğer garanti ve kefaletler (%0, % 20, % 50 risk ağırlığına tabi tutulanlar haricindekiler).

- DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞLEMLER (Döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemlerde, % 100 risk ağırlığına tabi kredilerin özelliğine benzer özelliği olan karşı taraftan alacaklara ilişkin tutarlar-kredi dönüşüm oranı ile ağırlıklandırılmış tutarlar).

- FAİZ VE GELİR TAHAKKUK VE REESKONTLARI (% 100 risk ağırlığına tabi tutulan kalemler için).

ÖZET

1929 Bunalımı'nın ardından finansal krizlerin önlenmesine yönelik çeşitli modeller geliştirilmiştir. Geliştirilen bu modeller dünya ekonomisinin istikrar kazanmasına yardımcı olmuştur. Ancak liberalleşmenin etkisiyle birlikte özellikle 1990'lı yıllardan itibaren mali yapıları yetersiz olan ülkeler krizler ile karşı karşıya gelmişlerdir. Globalleşme ile birlikte ortaya çıkan krizlerin yayılma özelliği ciddi bir tehdit unsuru olmuştur.

İstikrarsız makro ekonomik yapı ve finansal yapıdaki zayıflıklar finansal krizlere yol açan başlıca etkenlerdir. Bunun dışında dış ticaret hadlerindeki değişimler, dünya faiz oranlarındaki değişimlerin de krizler oluşumunda etkisi bulunmaktadır. Krizler, faiz oranlarındaki hızlı yükseliş, menkul kıymet piyasalarındaki ani düşüş, dövizle yönelik spekülasyon saldırıları, bankacılık sisteminden hızlı mevduat çekilişleri ve banka bilançolarının aktif kalitesinde büyük bozulmalar gibi sinyallerle başlayabilmektedir.

1990'lı yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkelere yaşanan finansal krizler arasında benzerliklerin olduğu görülmektedir. Güneydoğu Asya, Meksika, Arjantin ve Türkiye'de yaşanan krizlerde aşırı değerlenmiş döviz kuru ile birlikte cari açıkların giderek artması etkili olmuştur. Meydana gelen bu krizler, IMF destekli programların başarısı hakkında kuşku yarattır.

Finansal krizlerin oluşumunda bankacılık sistemindeki aksaklıkların da büyük bir payı bulunmaktadır. Kriz sonrası süreçte varolan sorunlar daha da büyüyerek sisteme büyük zararlar vermektedir. Kasım 2000 ve Şubat 2001'de ülkemizde yaşanan krizlerinin bankacılık sistemi üzerinde son derece olumsuz etkileri olmuştur.. Bankacılık sistemi kriz sürecinde büyük faiz ve kur riskleri ile karşı karşıya kalmıştır. Ortaya çıkan dönem zararları özsermayelerin önemli ölçüde erimesine neden olmuştur. Kriz sonrasında bankalar piyasalarda istikrar sağlanana değin kredi arzlarını sınırlandırdıkları

için, kredilerin toplam aktifler içerisindeki payı düşmeye başlamıştır. Ayrıca reel kesimde meydana gelen sorunlar firmaların ödeme gücünü düşürdüğünden takipteki kredilerin toplam krediler içerisindeki payı da giderek yükselmiştir. Tüm bu gelişmeler sistemin karlılık performansının daha da düşmesine neden olmuştur.

Krizlerin ardından, Mayıs 2001’de bankacılık sisteminin karlılık performansını ve finansal yapısını iyileştirmek amacıyla BDDK tarafından “Bankacılık Yeniden Yapılandırma Çalışmaları” başlatılmıştır. Söz konusu çalışmalar kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, TMSF bünyesindeki bankaların çözülmesi, özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması üzerine kurulmuştur. Uygulanan program sermaye yeterliliğinde ve karlılık performansında görülen iyileşmeler ile sistem üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır. Ancak bu çalışmalar kamuya oldukça yüksek maliyetler yüklemiştir.

Yeniden yapılandırma çalışmalarının başarılı olabilmesi için birinci şart makro ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanmasıdır. Bu nedenle sistemin sorunlarına kaynaklık eden nedenleri tam olarak tespit etmeden, sadece bankacılık sistemine yönelik yapısal düzenlemelerin yapılması yeterli olmamaktadır. Yürütülen çalışmalarının başarılı sonuçlar üretebilmesi için sektörün sorunlarının doğru bir şekilde tespit edildikten sonra gerekli düzenlemelerin makro ekonomik ve siyasi istikrar ile birlikte kararlılık içerisinde uygulanması gerekmektedir.

ABSTRACT

After the Big Depression in 1929, several models were designed in order to avoid financial crises. These models contributed the financial system to gain stability again. But by the effect of liberalization, especially in 1990's the countries with poor financial structure started to experience financial crises. The spread of financial crises to the other countries by the result of globalization has become a great threat for the financial system.

Instable macro economic environment and the weaknesses in the financial system are the main factors causing financial crises. Unexpected changes in foreign trade conditions and world interest rates have also effects on the financial crises. Crises can start with the signals of sharp increase in interest rates, speculative attacks of foreign exchange, sudden decreases in the securities and the deterioration in the balance sheets of banks.

There are main similarities between the financial crises that occurred in developing countries since 1990's. The main reason of the crises in East Asia, Mexico, Argantine and Turkey was the increasing of current account deficit by the effect of overvalued national money. Therefore these crises brought up suspicion about the achievement of IMF supported programs.

The weaknesses of banking systems play an important role on the formation of financial crises. The increase of problems in the banking system after the crises, brings out harmful effects. The financial crises experienced in 2000 and 2001 aggravated weak financial stance of the banking system in Turkey. The system faced big interest and foreign exchange risks during the crises. The total capital of the system decreased sharply by the effect of foreign exchange losses. After the crises, banks limited their credit supply until the stability is ensured in the financial system. Therefore the ratio of credits in total assets started to decrease. Furthermore the problems in the

reel sector lowered the payment capacity of the firms increasing the non performing credits of banks. All these developments reduced the profitability performance of the system.

After the crises comprehensive “Banking Sector Restructuring Program” was designed and put into effect by the BRSA in May 2001 to strengthen the financial structure and profitability performance of the banking sector. The program is based on restructuring of the state banks, prompt resolution of the banks transferred to the Savings Deposit Insurance Fund (SDIF) and strengthening of the private banks. The program has improved capital adequacy and profitability performance of the system. But restructuring of the banking sector has been a heavy burden on public finances in Turkey.

For the achievement of restructuring programs the first condition is to sustain macro economic and political stability. For this reason, making only structural regulations is not enough to strengthen the system. First of all, the source of the problems should be determined correctly. After determining the problems, the required regulations towards the system should be applied in certainty with macro economic and political stability